

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FREUD

Cinsiyet Üzerine

•

Totem ve Tabu

•

Psikanalize Giriş Dersleri

•

Düş Yorumu

•

Psikopatoloji

say

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

FREUD

Prof. Dr. Cengiz GÜLEÇ

(d. 1948, Sivas -)

Sivas, Şarkışla'da doğdu. İlkokulu burada bitirdi. Orta öğrenimini İstanbul Kabataş Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1964-65 döneminde girdiği Hacettepe Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra, aynı fakültenin Psikiyatri Bölümü'nde 1976 yılında uzman oldu. 1976-1978 yılları arasında, Fransız Hükümeti'nden burs kazanarak Paris'e gitti. Paris V. Tıp Fakültesi'nde, Adolesan Psikiyatrisi alanında üst uzmanlık eğitimini tamamladı. Yurda döndükten sonra 1982 yılında Hacettepe Psikiyatri Anabilim Dalı'nda doçent oldu. 1988 yılında da profesörlüğe atandı. 1996-1998 yılları arasında aynı anabilim dalına başkanlık yapan Dr. Güleç, 1988 yılında seçildiği Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Fakülte Kurulu üyeliğini, 11 Ocak 1999 tarihine kadar sürdürdü.

Dr. Güleç, Tıp Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarında, aynı üniversitenin Felsefe Bölümü'nden lisans sertifikası aldı. 1985-1988 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Sosyal/Kültürel Antropoloji Bölümü'nde yüksek lisans yaparak, "Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi" adlı çalışmasıyla 1989 yılında Antropoloji Bilim Uzmanı (Master) derecesi aldı.

1999 Nisan seçimlerinde DSP Sivas Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdi. Dış İlişkiler ve Bilgi Teknoloji Komisyonları Üyesi ve son olarak da Parlementolararası Birlik Üyesi olarak siyasi çalışmalarını yürüttü. Antropolojik Psikiyatri ve Politik Psikoloji alanlarındaki çalışmalarını yürütmektedir. Say Yayınları'ndan çıkan, *Psikiyatrinin ABC'si* adlı bir kitabı daha bulunmaktadır.

Sevgili Yeşim Dorman'a...

Fikir Mimarları - 6

FREUD

Yayıma Hazırlayanlar:

Cengiz Güleç – Murat Batmankaya

Say Yayınları
Fikir Mimarları - 6

FREUD

ISBN 978-975-468-615-9
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
Yayıma Hazırlayanlar: Cengiz Güleç–Murat Batmankaya

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Davutpaşa Cad. Davutpaşa Matbaacılar Sitesi
No: 103/430 Topkapı/İstanbul
Tel: (0212) 674 93 54

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2006
2. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2009

Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
web: www.sayyayincilik.com
e-posta: sayyayinlari@ttmail.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Ustam Freud (Prof. Dr. Cengiz Güleç)	7
--	---

FREUD ÜZERİNE

FREUD'UN YAŞAMI	17
İNSAN KURAMCISI FREUD	25
TRAGEDYA KAHRAMANI FREUD	51
TERAPİ KÜLTÜRÜNÜ YARATAN ADAM:	
SIGMUND FREUD	115
TERAPİST OLARAK FREUD	131
DİN, KÜLTÜR ve SANAT KURAMCISI FREUD	153

ESERLERİNDEN SEÇMELER

YAŞAMIM ve PSİKANALİZ	169
Psikanalizin Kısa Özeti	169
Psikanalize Karşı Direnişler	191
PSİKANALİZ ÜZERİNE	203
Düş ve Gizemcilik (30. Ders)	203
Kadınlık (33. Ders)	229
TOTEM ve TABU	251
Tabu Duyguların Birbirine Zıt Çiftdeğerliliği	251
PSİKANALİZ ve UYGULAMA	267

SÖZLÜKÇE	289
----------------	-----

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA	307
-------------------------	-----

ÖNSÖZ

USTAM FREUD

Yıl 1963, Kabataş Erkek Lisesi ikinci sınıf. Ders Psikoloji. Öğretmenimiz Münir Raşit Öymen. Yaşlı, nazik, ufak tefek, gözlüklü, tam bir İstanbul beyefendisi. Ağabeylerimizden öğrendiğimize göre, ciddi derecede bıçak fobisi var.

Parasız yatılı öğrencilerin toplandığı ve çoğunu Anadolu'nun değişik yörelerinden gelmiş, zayıflıklarla dalga geçmeyi şiar edinmiş, ama yatakhanelerde yalnızlığın en koyusunu yaşayan taşralı gençlerin oluşturduğu özel bir fen sınıfındayız.

Mühendis ve doktor adayları olarak görülen bizler için Psikoloji, önemli olmadığı gibi mümkünse kaynatılmasında ayrı bir tad olan bir ders.

Hoca derse başlar başlamaz haylaz öğrenciler, sırayla kurşun kalem açma bahanesiyle tahtanın yanındaki, kapıya yakın duran büyük çöp tenekesine hamle yapar, ellerindeki saldırma tipi, çoğu Karadeniz'e özgü el yapımı bıçaklarla kalemi traş etmeye başlarlar. Hoca yan gözle, biraz ürkek ama korkusunu belli etmemeye özen göstererek "Hadi evladım, çabuk bitir işini!" der gibi öğrencilere bakar, bir yandan da dersi toparlamaya çalışırdı.

Bu derslerin birinde, tahtaya bir buzdağı çizip, Freud'un bilinçaltı kavramını bize anlatmaya çalıştığını ve yetmeyince, "elinde bir kandille zifiri karanlık bir mahzene giren birinin elindeki ışığın aydınlatığı yeri bilinç, karanlıkta kalan yerleri ise bilinçaltı" olarak düşünmemizi istediğini ve ne türlü metaforlarla anlatmaya çalışsa da Freud'un, ilgimizi çekmesini sağlayamadığını bugün gibi anımsarım.

İronik olan, korkuların oluşumunu keşfeden bu büyük bilgiyi bize anlatan adamın, çocukların kalemelerini keskinleştirdik-

leri bıçaklardan korkması idi. Bizi o sıralar hocamızın çocukça bulduğumuz ürkekliği ilgilendiriyor, ders ne kadar sulanırsa biz de o kadar eğleniyorduk.

Freud'un adını ilk kez böyle duymuştum. Felsefeye olan merakımdan ötürü fenni kutsayan diğer arkadaşlarıma nazaran, o sıralar Fröydizm diye anılan bu öğretinin kurucusuna onlardan daha fazla ilgi duyduğumu ama mühendis veya doktor olmamız beklendiğinden 'lafügüzafla* ilgilenmekte ayak direme cesaretini gösteremediğimi hatırlıyorum.

Ailemin beklentilerine gönülsüzce de olsa rıza gösterip, felsefeci olmaktan vazgeçerek tıp fakültesine girmiştım. Küçük bir devlet memuru olan babam, yaşadığımız Anadolu kasabasımdan dengini toplayarak biricik oğlunu okutmak üzere annem ve kız kardeşlerimle Ankara'ya yerleşmişti.

Ailem büyük şehre uyum sağlamaya çalışırken anam, tam bir Anadolu 'Irazca'sı diye tanımladığım Hürüziya, yeni kurulmuş olan Hacettepe Tıp Fakültesi'nin geleceğinin parlak olacağını bir yerlerden işitmiş, ısrarla beni oraya yönlendiriyordu.

Sayın İhsan Doğramacı'nın 1950'li yıllarda kurduğu küçük bir çocuk hastanesinin zamanla ünlü bir üniversiteye evrileceğini henüz bilmiyorduk. Mekteb-i Tıbbiye'ye girdiğim sıralar sonradan bağımsız bir tıp fakültesi olacak olan okulumuzun, Ankara Tıp Fakültesi'ne bağlı neredeyse bir yüksek okul statüsünde olduğunu öğrendiğim zaman şok olmuştum.. İlk üç yıl denkliğimizin kabul edilip edilmeyeceğini bilmeden ve endişe ile tıp okurken 1967'de Amerikan'ın en parlak tıp okulu olan Harvard benzeri bir eğitimle Türkiye'nin büyükleri arasına giren tıp fakültesini barındıran bir üniversite olmuştuk.

Entegre tıp eğitimini ilk kez başlatan fakültemizde, üçüncü yıl, yani gerçek tıp derslerinin başladığı yıl, hücre ve doku ders kurullarının içinde, dolaşım sistemi, solunum sistemi nasıl tıbbi model içinde anlatılıyorsa, benzer bir nesnel bilimsel tavırla 'kişilik ve ruhsal gelişim' dersleri başlamıştı.

O sıralar henüz akademik unvanları olmayan, ancak Amerika'da modern psikiyatri eğitimi görmüş hocalarımız bize "psikoseksüel gelişim dönemleri"ni, ruhsal yaşamımızın derinlikle-

rini anlatıyorlardı. Bu derslerin başaktörü, sonradan iyice içli dışlı olacağım, meslek seçimimi doğrudan etkileyen Sigmund Freud idi.

Türkiye’de çok uzun yıllar çağdaş psikiyatri eğitimi ve hizmetinin öncüsü konumundaki Hacettepe, başarılı, çağdaş bir tıp eğitimi ekolü olarak görülüyor, ruh sağlığı ve hastalıkları alanında da Amerikanvari ‘dinamik psikiyatrinin’ adeta kalesi sayılıyordu.

Ailemle işin başında yaptığım pazarlık gereği, kendime uygun görmediğim tıp eğitimini, sonunda felsefeyle daha çok uğraşmama imkân sağlayacağı için psikiyatri uzmanı ve psikoterapist olmak koşuluyla kabul etmişim. Üçüncü sınıftaki bu derslerden sonra kararım kesinleşti. Ne pahasına olursa olsun psikaytr olacaktım.

Tıbbiyenin ilk sınıflarında kazandığım TÜBİTAK’ın Bilim Adamı Yetiştirme Programı çerçevesinde o yıllarda başlayan karşılıksız burs sınavını kazanarak, aileme hiçbir maddi yük getirmeden yedi yıllık uzun eğitimimi tamamladım. Bu özel ve karşılıksız burs, bana çok erken yaşlarda bağımsız karar verme, kendi kendine yeterli olma, hatta kendime ait bir oda, bakla sofa bir ev kiralayıp yalnız yaşama gibi otonomi kazandırmıştı. Hacettepe Tıp eğitiminin ağır, sıkı ve yoğun programına rağmen, tıp dışı konulara giderek artan ilgimi geliştirme ayrıcalığına sahip hissediyordum kendimi.

1967-68 yılları siyasi/ideolojik konulara ve felsefeye ilginin yoğunlaştığı dönemde, Türkiye’de sol hareketler büyük bir ivme kazanmış, aydınların el attığı ülkenin düzeni ve geleceği ile ilgili konular, üniversitelerde büyük bir hararetle tartışılıyordu. Art arda kurulan üniversite fikir kulüpleri, ciddi bir entelektüel canlanma yaratıyor, öğrenci gençlik Marksizm’le tanışılıyordu.

Hacettepe Fikir Kulübü’nün kurucularından birisi olarak, Türkiye İşçi Partisi’nin Gençlik Örgütleri’nde etkin olarak siyasete katılmaya başlamışım.

Devrimci Gençlik örgütleri farklı siyaset yapma biçimleri ile kıyasıya birbirleriyle rekabet ederken, parlamenter demokrasi

sınırları içinde kalarak emekçilerden yana sosyalist mücadele-
nin yürütülmesi görüşüne sıcak bakıyor, o yıllarda giderek mi-
liter bir nitelik kazanan gerilla türü devrimci savaşı ‘solun bir
çocukluk hastalığı’ olarak görüyordum.

Siyasal hareketliliğin yanı sıra o yıllarda Hacettepe’de yeni
kurulmuş olan Felsefe Bölümü’nün başkanı genç öğretim gö-
revlisi İonna Kuçuradi’nin lisans üstü düzeyde yürüttüğü felse-
fe seminerlerine de katılıyordum.

Sokratik bir yöntemle başta değerler felsefesi, etik ve estetik
konularını irdeleyen Kuçuradi’nin öğrencileriyle kurduğu sı-
cak, eşitlikçi ve demokratik ilişki bütün öğrencileri gibi beni de
büyülüyordu.

Öte yandan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakül-
tesi’ndeki görevinden emekliye sevk edilmiş olan, Türkiye’nin
gelmiş geçmiş en büyük analitik filozofu Prof. Dr. Nusret Hızır’ın
ODTÜ’deki “Bilim Felsefesi” derslerini izliyordum.

Nusret Hoca, gençlik çağımda bana yol gösteren gerçek bir
‘Hızır’ olarak, derin bilgisi, inanılmaz alçakgönüllü içtenliği, öğ-
rencilerini akran gibi sayıp sevmesi, siyasal konulara yakınlığı
ve özellikle sol sempatzanını bir rehber olarak yetiştirdiği bütün
öğrencileri arasında adeta tapınılan kutsal bir kişi idi.

Nusret Hoca, ‘değer’, ‘varlık’, ‘etik’ gibi konuları metafiziğin
temel problemleri olarak görüyor, felsefenin asal işlevinin bili-
min kavramları ve bulguları üzerinde bir ‘meta dil’ olarak çalış-
mak olduğuna inanıyordu.

Kuçuradi ise, epistemolojiyi reddetmemekle birlikte, bilgi
sorunu üzerinde yoğunlaşmanın felsefenin değil, bilimin işi ol-
duğunu savunuyor, Nusret Hoca’nın küçümsediği konuları me-
tafiziğin dışında felsefenin temel, insani sorunları olduğu inan-
cıyla derslerini bu doğrultuda işliyordu.

Felsefe anlayışları birbiriyle taban tabana karşıt olan iki yak-
laşımına belirli bir mesafeye bakmak koşuluyla her ikisinden de
çok yararlandığım açıktır, ancak Kuçuradi ile siyasi konularda
çok iyi anlaştığımızı söyleyemem.

Marksist literatür okumalarımız Nusret Hoca’nın telkinleriyle,
filozof Marx’ı doğru anlamak için Klasik Alınan İdealizmi’nin
Fichte, Schelling, Hegel gibi devlerini okumayı gerektiriyordu.

Bizim dönemin sol aydınlarının Marksizm'e yakınlaşmaları genellikle, iktisatçı ve siyaset kuramcısı, toplumcu sosyolog Marx üzerinden oluyordu.

Nusret Hoca'nın öğrencileri olarak Marx'ın gençlik dönemindeki felsefi tartışmalarını ve özellikle 'yabancılaşma' kavramına kuramında merkezi bir önem verdiği metinleri çok daha fazla önemsiyor, siyasi-ideolojik tartışmalarda bunun görmezden gelinmesine tepki gösteriyorduk.

Tıp fakültesinde klinik stajların başladığı son sınıflarda psikiyatri ve psikanalizle tanışıklığım artıyor, bunun gelecekteki akademik çalışmalarımın temeli olacağı inancı ile gönüllü staj başta olmak üzere Psikiyatri Bölümü hocalarıyla ilişkilerim de yoğunlaşıyordu.

Marksist bir sol aydın olarak, Freud'la ilişkim de bu tarihten itibaren ikircikli bir nitelik kazanmaya başladı.

Freud, resmi Marksist söylemde bir burjuva aydını ve idealist düşünür olarak, bireyin içsel yaşamını temel alan kuramı nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalıyordu. Sağ eğilimli olduğunu bildiğimiz psikanalitik yönelimli psikiyatrist-psikoterapist hocalarımla ben de yoğun bir biçimde tartışıyor, 'genç bir felsefe meraklısı psikiyatrist adayı' olarak onları, idealist ve metafizik kuramlara bağlanmakla yargılıyordum.

Eleştirel yaklaşımımdaki içtenlik belli ki onları kızdırmıyor, tersine takdirlerine mazhar oluyordum.

1968 Dünya Gençlik Hareketi'nin ve devrim rüzgârlarının tüm dünyayı sarstığı yıllarda, Herbert Marcuse'ün, sol hareketlerin ideoloğu olarak Marx ve Freud'u bütünleştirme çabalarını ilgiyle izliyordum. Wilhelm Reich ve Erich Fromm gibi sol eğilimli psikanalistlerin tüm kitapları Türkçeye çevrilmiş, Freud aslından çok bu düşünürlerin penceresinden daha iyi tanınır hale gelmişti. İkinci el Freud yazıları yayın dünyamızda patlama yapmıştı. Bu gruba başta Sartre olmak üzere Marksist renkler taşıyan varoluşçu filozoflardan yapılan çeviriler de katılmıştı.

1970'lerde başladığım psikiyatri uzmanlık eğitimiyle birlikte Freud'la ilişkim artık mesleki bir boyut kazanmış, Hacettepe ekolünün ününe yaraşır bir biçimde psikanalitik psikoterapi alanında yoğunlaşmaya başlamıştım.

İlişkilerimi sürdürdüğüm politik çevrelerde karşılaştığım safdil, temelsiz antifreudçu anlayışlarla ve söylemlerle ateşli tartışmalara girerken, analitik çevrelerde de bir Marksist olarak Freud'u eleştirmekten geri durmuyordum. Bu ikircikli tavrıma rağmen klinikteki asistan arkadaşlarım bana Freud lakabını takmışlardı (yaklaşık kırk yıldır kesmediğim sakalımdan olsa gerek).

Mesleki uygulamalarımda psikanalitik yaklaşımın sağladığı kavrayış derinliğinin farkında olarak kendimi hem bireysel hem de grup terapileri alanında yetiştirmeye çalışırken, kuramsal-felsefi düzeyde Freud'a eleştirel bakmaktan hiçbir zaman geri durmadım.

Uzmanlık eğitimimin bitimine yakın bir dönemde Fransız Hükümeti'nin verdiği bir bursla, Paris'te Rene Descartes Tıp Fakültesi'ne bağlı Sainte-Anne Hastanesi'nde Dünya Psikiyatri Birliği Başkanı Prof. Dr. Pierre Pichot'un kliniğinde 'adolesan psikoterapileri' alanında üst ihtisas yapmak için 1977 yılında Fransa'ya gidişim, yaşamımda çok önemli bir dönüm noktasını oluşturdu.

Tarihi neredeyse 400 yıl geriye giden, Avrupa'nın en ünlü ve büyük 'akıl hastanesi' olarak ün kazanan bu hastane, psikiyatri tarihinde çok önemli bir yer tutuyordu. 1950'lerde ilk psikiyatri ilacı olarak psikofarmakolojide devrim yaratan chlorpromazi'nin (largactil) mucidi Jean Delay ve Piere Deniker bu hastanede çalışmışlardı. Deniker, o sıralarda da çok meşhur bir klinisyen ve biyolojik psikiyatri alanında bir üstad olarak çalışmalarına devam ediyordu. Akranı Pichot ise, aynı hastanenin başka bir servisinde daha ziyade 'medikal psikoloji' konusunda verdiği derslerle uluslararası bir şöhrete sahipti.

Fransa'da yaşadığım ilk şok, Pichot gibi dünya çapında bir hocanın antifreudçu olduğunu öğrenmek oldu. Fransızların klasik psikiyatri anlayışının yaşayan son temsilcilerinden Pichot, psikometrik araştırmaları ile klasik Avrupa deskriptif (tanımlayıcı) psikiyatrisinin yılmaz bir savunucusu olarak ününü sürdürüyordu.

Bir sömestrlik klinik çalışmadan sonra yanında üst uzmanlık eğitimi alan yirmi kadar yabancı psikiyatri uzmanı içinde bana,

yüksek lisans düzeyinde bir akademik unvanla, yani “yabancı uyruklular için psikiyatri uzman’ olarak tez çalışmasına başlamamı teklif ettiği zaman duyduğum gurur ve şaşkınlığı unutamam.

Tez konusu olarak Fransa’da pek de bilinmeyen bir psikanalitik tanı kategorisi olan ‘borderline’ kavramının klinik önemi üzerine çalışmak istediğimi söylediğimde, Pichot’un yüzündeki şaşkınlığı görmek benim için bir başka şok olmuştu.

Bu terimin bir ‘psikanalitik safsata’ olduğu, ayrıca bu konuda Fransızca yeterli literatür bulamayacağım için vazgeçmemin doğru olacağını söylemesine rağmen, kararında ısrar ettim.

Böyle bir dünya devi psikiyatri hocasının öğrencisinin kararlı tutumu karşısında saygıyla susuşu ‘hadi sana kolay gelsin Doğulu inatçı kardeşim’ tarzındaki anlayışı, Pichot’a bugün de büyük bir minnet ve şükran duymama yol açtı.

Bir yıl içinde hazırladığım bu tez vesilesiyle Paris’te birbirleriyle pek de iyi geçinemeyen üç ayrı psikanalitik kurum ve enstitünün de müdavimi oldum. Aradığım kaynakları bulma umu-duyla bu üç rakip kardeş kurum arasında mekik dokudum. Hocam Pichot’un uyarısı doğru çıkmıştı. Kaynakların çoğu konunun yeniliği ve Amerikan ekolleri tarafından geliştirilmiş olması nedeni ile İngilizce idi. Zorunlu olarak klinik psikoloji alanıyla sınırlı da olsa İngilizcemi geliştirmek zorunda kaldım.

Paris’te o yıllar Lacan, Anzieu, Foucault, Guattari-Delueze gibi sıradışı analistlerin ve düşünürlerin fırtına gibi estiği yıllardı.

Althusser gibi resmi Marksizm’in en büyük filozofu, hem Batılı komünist partilerin yapısal hastalıkları ile hesaplaşıyor, hem de Lacan’dan esinlenerek Freud ve psikanaliz üzerine çığır açan yazılar yazıyordu.

O yıllarda Lacan, Fransız Psikanaliz Hareketi’nin ele avuca sığmaz dahi düşünürü olarak, benim de çalıştığım klinikte psikiyatri uzmanı olmuştu; 1940’ların başından itibaren Paris Psikanaliz Kurumu’nun bağımsız, devrimci bir nitelik kazanmasında en etkin isim ve çok popüler bir analist olarak dönemin Cumhurbaşkanı d’Estaing’i analiz etmiş bir idoldü. Amerikan Psikanaliz Kurumları’nın giderek tutucu bir çizgiye gelmelerini, Freud’un en devrimci yönü olan ‘id psikolojisi ve bilinçdışı’ kavramını küçümseyerek, ego ve çevreye uyum üzerinde ağır-

lıklı olarak duran yaklaşımlarını sert bir dille eleştiriyor, sol marjinal aydınların adeta 'guru'su rolünü oynuyordu.

Halka açık seminerleri ve konferansları aydınlar arasında bir statü simgesi olarak büyük bir ilgiyle izleniyordu. Fransız analisti genç bir arkadaşımın teşvikiyle bir iki kez katıldığım seminerlerinden hemen hiçbir şey anlamadığımı şimdi rahatlıkla itiraf edebilirim. O zamanlar Fransızcamın yeterli olmadığı avuntusuyla entelektüel yetersizliğimi örtebiliyordum ama zamanla gördüm ki, Fransız aydınların çoğu da Lacan'ı birebir izleyemiyorlardı. Üst düzey sembolik bir dille, zaten bir 'dil gibi yapılaş-tığını-' iddia ettiği *bilinçdışı* kavramı yeni bir Freudçu anlayışla anlatımı, gerçekten de çok çetin bir ceviz olarak bugün de karışmda durmaktadır.

Tezime hazırlanırken bir yandan da eski solcu ilgilerim tekrar kabarmış, dünya Marksizm'ine büyük katkıları olmuş Fransız Solu'nu daha yakından tanımak üzere değişik çevrelerle ilişkilerim de gelişmişti.

'Avrupa Komünizmi' kavramı kadar 'politik ekoloji' ve özellikle İvan İllich, Andre Gorz gibi düşünürler ilgimi çekmeye başlamıştı.

Batı'da giderek etkisi artan antipsikiyatri akımı, özellikle Laing, Esterson, Cooper ve Thomas Szasz gibi anarşizan eğilimli psikolog ve psikanalistler benim içinde çok ciddi bir çekim alanı oluşturmaktaydı.

Yurda döndükten sonra Hacettepe'de genç bir öğretim görevlisi olarak çalışmak üzere yeni anlayışlarla, taze bir heyecanla göreve başladım. Kafası karışık, birbiriyle bağdaştırılmaz gibi görünen kuramsal-felsefi ilgilerimle, çalıştığım klinikte adeta başka bir gezegenden gelmiş 'yaratık' gibi algılanmam gecikmedi.

Freud okumalarım giderek derinleşirken, Freud'u gerçekten tanımadığım gerçeği ortaya çıktı.

'Dünyayı uykusundan uyandıran', 'İnsanların ezberlerini bozan', Batı'nın Viktoryan cinsellik anlayışını ters yüz eden bu son kuşak aydınlanma düşünürü Freud gerçekten kimdi ve ne anlatmak istemişti? Bir yandan bir tarikat şeyhi gibi ululaştırılan, öte yandan neredeyse küfürle aşağılanan bu dahi insanı nasıl doğru anlamalıyım?

1978'de döndüğüm zaman Hacettepe'de bölüm başkanı ve Dinamik Psikiyatri'nin ülkemizdeki en büyük otoritesi olan hocam Prof. Dr. Orhan Öztürk, Dünya Sağlık Örgütü'nün Ruh Sağlığı seksiyonunda da çok önemli bir göreve gelmiş, Türkiye Ruh Sağlığı Politikası'nı geliştirmek misyonu ile Ankara Gölbaşı ilçesinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir ruh sağlığı merkezini Hacettepe Üniversitesi'nin çatısı altında modern bir tedavi merkezi haline getirmekle meşguldü.

Antipsikiyatri anlayışının ağır basması nedeniyle hocamla kısa sürede çatışmalarım artık kaldırılamaz bir boyuta geldi ve bana 'yeni bir yer aramam gerektiği' nazik bir şekilde ifade edildi.

Tam da doçentliğe hazırlandığım bu yıllarda beklemediğim bu tutum beni inadına biletti. Sosyal Psikiyatri'nin bir alt disiplini olan psikiyatrik epedemiyoloji ile ilgili bir alan çalışması yapmayı planlıyordum. 'Depresyonun Görülme Sıklığı ve Toplumda Bu Hastalıkla İlgili Tutumlar' hakkında bir araştırma yapmayı istiyordum. Bazı güçlüklerle rağmen araştırmamı tamamladım ve bu tezle de doçent oldum.

Başta Adolesan Psikoterapileri olmak üzere genel anlamda Analitik Psikoterapiler'le ilgili çalışmalarına da devam etmekteydim.

1980 askeri darbesinin 'armağanı' olan YÖK'le birlikte tüm üniversitelerde akademik kadrolar ve anlayışlar kökten değişikliğe uğradı.

Bu dönemde ilgim giderek 'Kültürel Psikiyatri'ye kaymaya başladı.

Batı'da 'terapi' anlayışı derin bir biçimde Freud'dan etkilenmişti. Ancak, bu terapi anlayışı gerçekten her kültüre uygulanabilir miydi? İşte bu sorudan hareketle 'Kültürel Psikoterapiler' alanına kaymaya başladım.

'Kültür-Kişilik' kuramı 1950'li yıllarda Batı'da geliştirilmiş çok önemli bir psikiyatrik antropoloji yaklaşımı olarak ilgimi çekmeye başladı.

Bu alandaki en önemli çalışmalar Freudçu esinlerle yürütülmüş araştırmalardı ve Freud'un tezlerinin evrenselliğini kanıtlama çabası içinde kotarılmışlardı.

Freud'la bir kez daha karşılaşmıştım. Bu kez bir sosyal filozof, bir kültür kuramcısı olarak karşıma çıkan Freud, beni bir

kez daha onu çok parçalı ve eksik tanıdığım gerçeği ile yüz yüze getirdi.

Psikanaliz, bir tedavi tekniği olarak dünyada belli bir ölçüde ağırlığını kaybetmişti, ama kültür araştırmalarında giderek önemi daha iyi anlaşılan bir düşünür olarak hâlâ gündemdeydi.

Din, kültür ve uygarlığın temellerini bundan yüz yıl önce araştıran ve cesurca tartışan bu parlak düşünür, yeniden ilgimi çekmeye başladı ve bu yöndeki yazılarını okumaya başladım. Bu engin filozofun her seferinde yeni bir yönü ile karşılaşmak bugün bile bana büyük heyecan veriyor.

Antik Greko-Latin mitolojisi konusundaki derin bilgisi, klasik tragedyalara olan düşkünlüğü, çağındaki etnolojik-antropolojik araştırmalara merakı, sanat ve edebiyat alanındaki yaratıcı çalışmaları Freud'un, ne kadar büyük bir düşünür olduğunu bana yeniden gösterdi.

Psikoloji derslerimizin beyefendi hocası Münir Öymen'in betimlediği gibi ben de, Freud mahzeninde elimdeki kandille geziniyor, onun karanlıkta seçebildiğim her yönü ile gözlerimin kamaşmasını önleyemiyorum.

Prof. Dr. Cengiz Güleç

FREUD ÜZERİNE

FREUD'UN YAŞAMI

Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, yaşamöyküsü ve çalışmalarını 1925 yılında Leipzig'de *Şimdiki Tıp: Otobiyografiler* dizisinde yayınlamıştır. Elbette ondan sonra da çalışmalarını sürdürmüş, fakat Hitler Almanyası'nın 1938'de Avusturya'yı işgal etmesi üzerine, Nazilerden kaçan dünyaca ünlü birçok bilgin ve fikir insanı gibi, o da Viyana'dan ayrılarak İngiltere'ye geçmiş, 1939'da Londra'da ölmüştür.

Freud, yaşamöyküsü, *Yaşamum ve Psikanaliz** adlı kitabına "6 Mayıs 1856'da Freiberg'de doğdum..." diyerek başlar. Ailesini, babasının maddi durumunu, çocukluğunu, ilköğrenim yıllarını anlatır: Babası onun meslek seçimini kendi gönül eğilimine bırakmıştır. Genç Freud ise hekimliğe ve hekimin toplum içindeki durumuna karşı heves duymamaktadır: Doktor olduktan sonra bile bu duygusu değişmemiştir. O, yalnız insan ilişkilerini konu alan bilimleri "öğrenme susamışlığı" ile tutuşmaktadır. Hareket noktası bu olmuştur.

O zaman moda olan, evrensel şeylerin anlaşılmasını olağanüstü bir açıklıkla kolaylaştıracak gibi görünen Darwin Teorisi, kendisini kuvvetle çekmektedir.

Sonunda, liseyi bitirdiği zaman, bir konferansta dinlediği, Goethe'nin "Tabiat" üzerine denemesi, ona tıp fakültesine yazılma kararını verdirtmiştir.

Yalnız burada bazı düş kırıklıklarına uğrar. Bunlardan birincisi, Yahudi olduğu için öğrenciler arasında kendisini "aşağı" hissetmek durumunda kalmasıdır. İkincisi; üniversitenin ilk yıl-

* Sigmund Freud, *Yaşamum ve Psikanaliz*, Çev. Kâmuran Şipal, 6. Basım, Say Yayınları, İstanbul, 2006.

larında, aşırı gençliğin verdiği aşırı çabayla bilimin her dalına atılmak istemişse de doğal verilerinin –kendi deyimiyle– “özelliği ve darlığı”, başarı kazanmasını engellemesidir.

Freud, sonunda Ernest Brücke’nin Fizyoloji Laboratuvarı’na girer, orada dört yıl çalışır. 1882’de hocasının öğüdüne uyarak “teorik çalışmalar”dan vazgeçip Viyana’da, Büyük Hastane’de stajyer doktor olarak çalışmaya başlar.

Hastanenin Beyin Anatomisi Enstitüsü’nde incelemeler yapar. Fakat beyin anatomisinin, pratik bakımdan, fizyolojiden daha ileri bir adım olmadığını fark ederek, ağırlığı, sinir hastalıklarının incelenmesine verir. Bu rahatsızlık, o zamanlar bir uzmanlık dalı sayılmayarak iç hastalıklarının çeşitli bölümlerinden biri olarak kabul ediliyordu. Freud ise onu tıbbın bambaşka bir alanı olarak düşünüyor ve bu konu üzerinde kendisini kendisinin yetiştirmesi gerektiğini kavıyordu.

O sıralarda Paris’teki ünlü doktor Charcot’un adı, sinir hastalıkları konusu üzerinde büyük bir otorite olarak parlamaktadır. Freud öğrenimini onun yanında ilerletmek için Paris’e gitme fırsatı elde eder.

Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz*’in birinci bölümünde Paris’teki çalışmalarını, Charcot ile yaptığı sıkı işbirliğini, sinir hastalıklarının, özellikle, ‘isteri’nin [histeri] tedavisinde ipnotizmanın [Hipnoz] uygulanmasını öğrendiğini, Viyana’ya döndükten sonra, kendisinin de aynı metodu kullanıldığını anlatır. Histeri’nin yalnız kadınlara özgü bir hastalık olmadığını, erkeklerde de bulunduğu tezini Tabipler Birliği’nde açıklamasının nasıl alaycı bir tepkiyle karşılandığını söyler.

Freud, organik sinir hastalıklarının tedavisiyle uğraşmaktan vazgeçer, işin ruhsal yönünü ele alır. Bunda önceleri hipnoz uykusunu kullanırken, telkin ve serbest çağrışım, içe tıklan* istek ve duyguları, hastaya açıklamakla daha iyi sonuçlara vardığını görür. Sonra Fransa’ya, Nancy’ye giderek Dr. Bernheim ile çalışmalar yapar. Dönüşünde Dr. Breuer’le başlamış olduğu ça-

* ‘İçe tıklan’, ‘repression’ karşılığı kullanılmıştır. Günümüzde bu kavram ‘basırma’ ile karşılanmaktadır. (Ed. n.)

lışmaları sürdürür. Birlikte, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ı yayınladılar. Fakat, önceleri pek iyi anlaştıkları Breuer'le aralarında, gittikçe görüş ayrılıkları belirir. Freud, hastalığın oluşumunun bilinçsiz yasaklamalardan ve içe tıkmalardan ileri geldiği anlayışını öne sürer. Ona göre, nevrozlar 'ben' ile 'libido' arasındaki uzlaşmazlıkların sonucudur. Breuer, ise bu alanda daha ileri gitmekten çekinmektedir.

Daha önce, 1891'de Freud'un beyin felçleri üzerine yapmış olduğu çalışmaların bir ürünü olarak küçük bir kitabı çıkmıştı: *Afaziler Anlayışı Üzerine* (Zur Affassung der Aphasien). "Şimdi benim için bilimsel araştırmanın, hayatımın başlıca ilgi konusu olduğunu izlemek ve göstermek gerekiyor" diyen Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz*'in ikinci bölümüne şöyle başlar:

"Açıklamamı tamamlarken, başta hipnoza, hipnotik telkinden başka bir görev de yaptırmış olduğunu itiraf etmem gerekiyor. Onu, hastanın ruhunun hastalandığı tarihte, hastalığın doğuşuyla bağıntılı olarak araştırmak için kullanıyordum; o bu tarihi ve doğuşu, uyanık halde çok zaman hiç mi hiç ya da pek eksik bir şekilde bana bildirebiliyordu. Bu yürüyüş tarzı bana, emreden ya da yasaklayan basit telkinden daha etkili gibi görünmekle kalmıyor; telkinin tekdüzeli yöntemiyle iyileştirmeye çalıştığı olayın kaynağına bağı bir şeyi öğrenmeye hakkı olan hekimin bilme susuzluğunu da doyuruyordu.

Bu farklı davranış tarzına şu şekilde gelmiştim: Henüz Brücke'nin laboratuvarındayken, Dr. Joseph Breuer ile tanışmıştım; o Viyana'nın en parlak pratisyen hekimlerinden biri olduğu gibi bilimsel bir geçmişe de sahipti. Solunum fizyolojisi ve denge organı üzerine kalıcı bir değer taşıyan birçok çalışması vardı. Üstün zekâlı bir insandı, benden on dört yaş büyüktü; ilişkilerimiz pek çabuk içtenlik kazandı. Bulunduğum güç yaşam koşulları içinde dostum ve desteğim oldu. Bütün bilimsel ilgilerimizi birlikte ortaya koymaya alıştık; elbette, bu ilişkilerde, kazanan bendim. Psikanalizin gelişmesi onun dostluğuna mal oldu bana. Bu bedeli ödemek benim için kolay olmadı; ama bu kaçınılmazdı.

Daha Paris'e gitmeden önce, 1880'den 1882'ye kadar özel bir yöntemle tedavi etmiş olduğu bir isteri olgusu üzerindeki gözlemlerini bilirdi, bu onun isteri semptomlarının çıkış nedenleri ve anlamı üzerine derin görüşler edinmesini sağlamıştı. Bu, Janet'nin çalışmalarının henüz geleceğe değgin olduğu bir zamanda meydana gelmişti. Çeşitli yinelemelerle bana, hastasının hikâyesinden parçalar okudu; ben de, nevrozun anlaşılmasında henüz böyle bir adım atmamış olduğum izlenimini edindim. Paris'e gittiğimde, bu sonuçları Charcot'a anlatmaya karar verdim, öyle de yaptım. Fakat üstat daha ilk araştırmalardan başlayarak, hiçbir ilgi göstermedi. Ben de bu konuya bir daha dönmedim, kendim de artık bu işle uğraşmadım.

Viyana'ya dönünce, dikkatimi tekrar Breuer'in gözlemi üzerine çevirdim ve onu bana daha ayrıntılı olarak anlattırdım."

Freud böylece, Breuer'le yaptığı çalışmaları ve aralarında beliren görüş ayrılıklarını özetledikten sonra, kendi kendine girmiş olduğu bu çetin yolda yeni kanılara nasıl vardığını, psikanaliz adıyla kurduğu bilimin temellerini nasıl attığını, ruh hastalıklarının oluşumu ve tedavisi anlayışına nasıl bambaşka bir yöntem getirdiğini anlatır. İlk olarak bilinçsizlik ve içe tıkma kavramlarını ortaya atmıştır. İnsan ruhunun derinliklerinden libido denilen zorlayıcı bir güç çıkarmıştır. Cinselliğe en önemli rolü vermiştir. İşte Freud'un yadırganması, hatta hor görülmesi, genellikle de yanlış anlaşılması, bu oluştan başlar. Kendilerini Freud'la birlikte "Derinlik Psikolojisi"ne vermiş olan çalışma arkadaşlarından kimileri de bu yüzden ondan ayrılmış, ona karşı duruma bile geçmiştir.

Yaşamım ve Psikanaliz, aslında Freud'un özel yaşantısının değil, bilimsel çalışmalarını ve çatışmalarının anlatısıdır. İnsan düşüncesi için yepyeni bir çığır açan bu yenilmez savaşçının birçok dirençle karşılaşması olağandır. Fakat o, yolundan hiçbir zaman sapmadığı gibi, daha da ileri gitmiş, uzun süren yaşamı boyunca, insan ruhunun en karanlık noktalarına ışık tutan ve devrim yaratan eserlerini, gittikçe daha derine inen yeni buluşlarla güçlendirerek yayınlamaktan geri kalmamıştır.

Durmak dinlenmek bilmeyen bu bilim savaşçısının çalışmalarını, zihin gelişmesinin ve düşüncelerinin başlıca dönüm nok-

olarını, biraz da özel yaşamının önemli olaylarını yılların dizini içinde, özetleyici bir tablo halinde veriyoruz:

- 1856 6 Mayıs. Moravia'nın Freiberg şehrinde doğumu.
- 1860 Ailesinin Viyana'ya yerleşmesi.
- 1865 Freud, Gymnasium'a (orta dereceli okula) giriyor.
- 1873 Tıp öğrencisi olarak Viyana Üniversitesi'ne giriyor.
- 1876-82 Viyana Fizyoloji Enstitüsü'nde Dr. Brückey'le birlikte çalışıyor.
- 1877 İlk yayınları: Anatomi ve fizyoloji üzerine yazılar.
- 1881 Tıp Doktoru diplomasını alış.
- 1882 Martha Bernays ile nişanlanma.
- 1882-85 Viyana'nın Büyük Hastanesi'nde beyin anatomisi üzerine çalışmaları: Birçok yazılarının yayımlanması.
- 1884-87 Kokainin klinikte kullanılması üzerine araştırmalar.
- 1885 Nöropatoloji'ye, Privatdozent (Özel doçent: Üniversite okutmanı) olarak atanması.
- 1885 (Ekim)-1886 (Şubat) Paris'te Salpêtrier Hastanesi'nde Charcot ile sinir hastalıkları üzerine incelemeler yapması. Histeri ve hipnoz ile ilk olarak ilgilenmesi.
- 1886 Martha Bernays ile evlenmesi. Viyana'da özel pratisyen hekim olarak çalışmaya başlaması.
- 1886-93 Nöroloji üzerinde, özellikle Viyana'da, Kassowitz Enstitüsü'nde çocuklarda beyin felci üzerine çalışmalarını sürdürerek birçok yazılar yayınlaması. Git-tikçe, nörolojiden çok psikopatolojiye ilgi duymaya başlaması.
- 1887 İlk çocuğu, Mathilde'in doğuşu.
- 1887-1901 Berlin'de, Wilhelm Fliess ile dostluk kurması ve mektuplaşması. Freud'un bu dönemde ona yazmış olduğu mektuplar ölümünden sonra, 1950'de yayımlanmıştır. Görüşlerinin gelişmesi üzerine bol ışık serpmektedirler.
- 1887 Tedavi uygulamalarında hipnotik telkini kullanmaya başlaması.

- 1888 Histerinin katartik tedavisi için, Breuer ile birlikte hipnozu kullanmaya başlaması. Gitgide, hipnozu bir yana bırakarak serbest çağrışımlardan yararlanması.
- 1889 Bernheim'in telkin tekniğini incelemek için, Nancy'ye onu ziyarete gitmesi.
- 1889 Büyük oğlu Martin'in doğumu.
- 1891 Afaziler Anlayışı Üzerine monografi. İkinci oğlu Oliver'in doğumu.
- 1892 En küçük oğlu Ernst'in doğumu.
- 1892-98 Histeri, saplantılar ve bunaltı üzerinde araştırmalar ve kısa yayınlar. Breuer'le birlikte yazılmış olan Histeri Üzerine İncelemeler'in yayımlanması: Histeri olguları ve onların Freud tekniğiyle anlatılması.
- 1893-96 Freud ile Breuer arasında gittikçe artan görüş ayrılığı. Freud'un, yasaklama ve içe tıkma olgusunu ve nevrozun, ben (ego) ile libido arasındaki uzlaşmazlıktan doğduğu anlayışını öne sürmesi.
- 1895 Bilimsel Bir Psikoloji İçin Tasarı'nın yayınlanması. Freud'un en küçük çocuğu Anna'nın doğumu.
- 1897 Freud'un kendi kendini analizi. Bu, onu troma teorisini bırakmaya, çocuk cinselliğini ve Oedipus karmaşasını tanımaya götürüyor.
- 1900 Günlük Hayatın Psikopatolojisi. Rüyalar üzerine yazmış olduğu kitabıyla birlikte yayımlanmış olan bu eser, Freud'un yalnız patolojik hallere değil normal zihin hayatına da uygulanan teorilerinin bütünü vermektedir.
- 1902 "Olağanüstü Profesör" olarak atanması.
- 1905 Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme. Burada ilk kez, içgüdünün gelişmesinin insanda çocukluktan başlayarak olgunluk çağına dek aldığı yol çizilmektedir.
- 1906 Jung'un, psikanalistler arasına katılması.
- 1908 Psikanalistlerin ilk uluslararası toplantısı. (Salzburg'da).

- 1909 Freud ile Jung'un konferans için ABD'ye çağırılması. Bir çocuğun (beş yaşındaki küçük Hans) ilk kez analizi olgusunun hikâyesi.
- 1910 "Narsisizm" teorisinin ilk çıkışı.
- 1911 Adler'in ayrılması.
- 1911-15 Psikanaliz tekniği üzerine yayınlar. Psikanalitik teorilerin psişik olgulara uygulanması.
- 1913-14 Totem ve Tabu: Psikanalizin antropolojik oluşlara uygulanması.
- 1914 Jung'un ayrılması.
- 1914 Psiko-Analitik Hareketin Tarihi Üzerine: Adler ve Jung üzerine bir polemik bölümüyle birlikte.
- 1915 Temel teorik sorunlar üzerine "metapsikolojik" on iki yazılık bir dizi. Bunların ancak beşi kalmıştır.
- 1915-17 Psikanalize Giriş. Birinci Dünya Savaşı sırasında Freud'un görüşlerinin genel görünümünü veren konferanslar.
- 1919 Narsisizm teorisinin savaş nevrozlarına uygulanışı.
- 1920 İkinci kızının ölümü.
- 1920 Haz İlkesinin Ötesi: "Tekrarlama Zorlayışı" anlayışının ve "Ölü İçgüdü" teorisinin ilk açıklanması.
- 1921 Kolektif Psikoloji ve Ben'in Analizi. "Ben" üzerine sistemli bir analiz çalışmasının başlangıcı.
- 1923 Ben ve O, (Das ich und das Es), Ben (ego), üstben'e (super-ego) bölünerek çalışmasının ve yapısının gözden geçirilmiş açıklaması.
- 1925 Kadının cinsel gelişmesi üzerine yeniden gözden geçirilmiş görüşler.
- 1926 Yasaklamalar, Semptomlar ve Bunaltı: Bunaltı sorunu üzerine yeniden gözden geçirilmiş görüşler.
- 1927 Bir Kuruntunun Geleceği: Din üzerine bir tartışma.
- 1930 Uygarlık ve Rahatsızlıkları. Freud'un, Frankfurt Belediyesi'nin verdiği "Goethe Armağanı"nı alması.
- 1933 Hitler'in Almanya'da iktidara geçmesi; Freud'un kitaplarının Berlin'de, kamu önünde yakılması.

- 1934-38 Musa ve Tektanrıcılık: Bu, Freud'un sağlığında yayımlanmış son eseridir.
- 1936 Doğumunun sekseninci yıldönümü. İngiltere Royal Society Muhabir Üyesi olarak seçilmesi.
- 1938 Hitler'in Avusturya'yı işgal edişi. Freud'un, Viyana'dan ayrılarak Londra'ya gidişi.
- 1938 Bir Psikanaliz Taslağı: Psikanalizin bitmemiş, fakat derin bir açıklanışıdır.
- 1939 23 Eylül. Londra'da ölümü.

İNSAN KURAMCISI FREUD

Freud'un insan kuramına girmeden önce düşüncelerinin toplumsal temellerini ve tarihsel belirleyicilerini kısaca gözden geçirmek gerekir.

Yaşadığı 19. yüzyıl burjuva toplumunun liberal bir eleştirmeni olan Freud, toplumun insan üzerine gereksiz yükler bindirdiğine ve bunlara katlanmanın bedelinin 'nevroz' biçiminde tezahür eden mutsuzluklar olduğuna inanır. Çağının burjuva ahlak anlayışının temelinde yatan Viktoryan cinsel iffet kavramına şiddetle saldıran Freud, ne denli eleştirel bir tutum içinde olsa da hiçbir zaman kapitalist düzenin sosyoekonomik altyapısını ve ideolojisini sorgulamamıştır.

Freud'un entelektüel yaşamında etkili olan iki düşünce geleneğinden söz edilir. Birincisi, Batı'da iyice yayılan Hümanist ve Aydınlanmacı Felsefe. İkincisi de Darwin'in Evrim Kuramı ile büyük bir devrim yaşayan biyoloji ve fizyoloji başta olmak üzere gelişen doğabilimlerdir.

Hümanist felsefenin benimsediği insan kavramı, kendini çeşitli kültürlerde dışa vuran özellikleriyle kültürü yaratan ve yarattığı kültür tarafından yeniden üretilen tarihi bir varlık olan insan değil, içinde yaşanılan kültürden ve sosyal yaşamdan bağımsız, değişmeyen, hakkında deneysel araştırmaların yapılacağı ve bilimsel açıklamalarla betimlenebilen evrensel özün taşıyıcısı olan insandır.

Freud da tıpkı Spinoza gibi 'insanın değişmez bir doğası' olduğu düşüncesindedir. Yaratıcısı olduğu psikanaliz kuramını her ne kadar kişisel otoanalizi ve nevrotik hastaları üzerinden oluştursa da, insanın doğasına ilişkin kuramı genel olarak insanı anlamaya yönelik kuşatıcı bir öğretilerdir.

Freud'un *insan kuramını* anlamak için sacayağı gibi birbirlerine kenetlenmiş üç temel kavramı açıklamak gerekir. Bunlardan birincisi: Zihin aygıtı (mental apparatus), ikincisi; 'dürtü' kavramı; üçüncüsü de; psikoseksüel gelişim (Pregenital Libido Gelişimi)'dir.

1. BİLİNÇDİŞİNİN KEŞFİ

Yürümek, konuşmak yazmak gibi otomatik hareketlerimiz, mesleki olarak alışık olduğumuz rutin etkinlikler ve otomatik düşünceler, bilincimizin kontrol etmeye çalışmadığı neredeyse refleks düzeyindeki eylemlerdir. Bilinçli bir iradi çaba ile bunların farkına varabilir ve değiştirebiliriz.

18. yüzyılın sonlarına kadar davranışlarımızın hemen tümünün bilinçli olduğu fikri yaygın olarak kabul görüyordu.

Bu yüzyılda Franz Anton Messmer (1734-1815) bilinçdışından açıksa söz etmese de dinamik psikolojinin temellerini atmıştır. Messmer, "Animal Manyetizma" adıyla yeni bir kuram ve tedavi şekli geliştirmiştir.

Hasta ile diz dize oturan hekim elini hastanın bedeninin herhangi bir bölgesine (çoğunlukla alınına) değdirdiğinde hasta önce bir sıcaklık hisseder ve sonra irade dışı kasılmalarla ve titremelerle seyreden bir nöbet geçirir. Hasta yarı uyur bir bilinçlilik içindedir. Ayıldığında hastalık belirtileri kaybolmuştur.

Messmer'in kuramı; gezegenler arası manyetik çekimin varlığını ileri süren astronomi kuramlarından etkilenmiştir. Sağlıklı insan bedeninde de bu manyetik akım vardır. Bedende serbest dolaşan bu akımın bir biçimde engellenmesi ya da ketlenmesi ruhsal ve fiziksel hastalıklara yol açar. Manyetizmacı ile hasta arasında da var olan bu manyetizma akımının doğru yönlendirilmesiyle iyileşme sağlanır.

Messmer'in daha sonraları şarlatanlık yaptığı iddiasıyla kovuşturmayla uğraması sonucu bu görüşler gözden düşmüş, iyileşmenin de hastaya verilen telkinle ilişkili olduğu kanıtlanmıştır.

Messmer'in öğrencilerinden Marquis De Puységur (1751-1825), manyetizma tedavisi uygulanan hastanın iyileşmesi için nöbet geçirmesinin gerekli olmadığını göstermiştir.

Bir hastasında yapay bir uyurgezerlik (somnanbulizm) durumu oluştuğunu, bu durumdayken hastanın anlattıklarını uyanınca hatırlamamış olduğunu, kendisine anlatılınca bunlara bir anlam verememesini gözlemiş olan Puységur, bir anlamda bilinçdışının varlığına ilk işaret eden kişi olmuştur. Günümüzde bu gibi durumlara “histerik somnanbulizm” ya da “hipnotik trans” adı verilmektedir.

1840’da İngiliz hekim James Braid (1795-1860), bu olayları manyetizma değil hipnotizma olarak adlandırmanın daha doğru olacağını ileri sürdü. Ameliyatlarda bir tür analjezi ve anestezi uygulamak için bu tekniği kullandı.

Hipnotizmanın beyinle ilişkisini ileri süren ilk araştırmayıcıydı.

Fransa’da Lieabault ve Bernheim, aynı yıllarda psikolojik telkin ve ikna kavramlarını kullanarak hipnotizma teorisini kökten eleştirdiler.

“Nevrozların Nalayonu” olarak büyük bir üne kavuşmuş olan karizmatik nörolog Jean Martin Charcot (1835-1883), Paris’te Salpetriere Akıl Hastanesi’nde, histerik hasta ‘koleksiyon’undan seçme vakalarla büyük kalabalıklar önünde hipnozla histeri tedavisini sergiliyordu.

“Grand Histeri” denilen bazı vakalarda epilepsi benzeri bilinç kaybı, kasılmalar, gevşemeler, organ felçleri hipnoz altında ortaya çıkarılıyordu. Bu histerik hastalar hipnotik telkinlere çok yatkındı. Belirtileri ortaya çıkarılan hastalarda aynı teknikle düzelme sağlanıyor, hasta hipnoz altında yaşadıklarını hatırlamıyordu.

Aynı dönemde Pierre Janet (1858-1947), bu hastalarda özel bir bilinçlilik durumuna işaret ederek şunları söylüyordu: Histeriklerde her biri diğerinin davranışlarını, hatta varlığını bile bilmeyen birbirinden bağımsız iki ayrı “kişilik”, yani iki ayrı bilinç durumu vardır.

Bu kuramdan yararlanan edebiyatçı Louis Stevenson, 1885 yılında *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* adlı romanıyla Janet’in belirttiği şekilde çift kişilikli bir karakter yaratarak büyük bir üne kavuşur.

1885 yılında aldığı kısa süreli bursla Charcot’un yanında staj yapan Viyanalı genç nöropatolog Dr. Freud, ülkesine döner

dönmez o dönemde bolca bulunan histerik hastalarına hipnoz uygular. Sadece kadınlarda görüldüğü sanılan histerik belirtilerin erkeklerde de olduğunu gözleyen Freud, Viyana Tabipler Birliği toplantılarından birinde bu vakalarını sunar.

Kısa zamanda fark eder ki, kendi hastaları Charcot'unkiler gibi hipnoza çok yatkın değildirler. Ayrıca Freud'da zamanla bu 'gözboyayıcı' sihirbaz konumundaki hipnozcu rolünden hoşnut kalmaz.

Histerik hastalarının yaşamöykülerine daha dikkatlice yaklaşıncı çok önemli bir gerçeği yakalar. Bu hastaların semptomları aslında bilinçli olarak fark edemedikleri arzularının kılık değiştirilerek dışavurumlarıdır. Dışa vurulması ya da ifade edilmeleri şu ya da bu nedenle yasaklanmış arzular, histerik belirtiler biçiminde sembolik olarak dışa vuruluyordu.

Bu gözlemlerinden yola çıkarak 1895 yılında psikanaliz kuramının en merkezi kavramı olan *bilinçdışının* varlığını sezmiş ve tanımlamaya çalışmıştır.

"Bazı arzularımız açıkça dile gelmeleri ve dışa vurulmaları çok sağlam güçler tarafından engellendiği için kılık değiştirirler. Öte yandan, bu güçler arzuyu gizlemekle kalmaz, bunların doyum yollarını da kişinin kendisinden yani bilincinden saklar."

Bu tarihi kısa açıklamadan da görüleceği gibi Freud'un bilinçdışını 'keşfettiğini' söylemek tam anlamıyla doğru değildir. Freud, bilinçdışının varlığına dair öyle bir varsayım geliştirmiştir ki, bunun ne kadar verimli ve üretken olduğunu, yüzyılı aşan psikanaliz tarihinde görmek mümkündür.

BİLİNÇDİŞİNİN KANITLARI

A. DİL SÜRÇMELERİ (LAPSUS): Roger Peron adlı ünlü Fransız psikanalistten bir örnek vererek bu kavramı betimleyelim:

"Bir üniversite hocası verdiği konferansta, yaşını almış bekâr bir kadın meslektaşının çocuğun zihinsel gelişimi üstüne yaptığı çalışmaları aktarırken, "temelde genetik bir pozisyon benimsemiş" diyecekken, "genital açıdan tutucu bir pozisyon benimsemiş" deyip izleyicileri kahkahaya boğmuş, neden güldükleri-

ni anlamayıp ağzı açık kalmış. Öyle ki olup bitenleri açıkladıklarında, iyice utanmış, bunun tamamıyla bilinçdışı olduğunu söylemiş.

Burada ilginç olan nokta şudur; Bu tür dil sürçmeleri yaşandığında psikanaliz konusunda hiçbir şey bilmeyen, hatta psikanalize karşı bile olan dinleyicilerin, bir yandan da, bu yanlışlığın altında yatan bilinçdışı niyeti bulup ortaya çıkarmak için canla başla çalışmaya hazır olmalarıdır.

B. UNUTMALAR: Yüklü bir faturayı ya da vergiyi ödemeyi unutmak herkesin başına gelmiştir. İnsanlar yapmaktan hoşlanmadıkları bir şeyi erteler, sonra da unuttur gider. Ancak, aynı dil sürçmelerinde olduğu gibi, olayın muhatapları böylesi bir unutmanın ardında nasıl bir niyetin yattığını kendi bilinçdışı motivasyonlarından hareketle kolayca bulup çıkartır.

C. MASUM SAKARLIKLAR (PARAPRAKSİSLER): Biri yanlışlıkla bir şey kırdığında, bu sakar kişinin, kırdığı şeyi kendisine hediye eden kişiye beslediği duygular sorgulanır, bilincinde olmaksızın davetiye çıkarılıyormuş gibi gelen kazalar, yanlış zarfa konulup, tam da gitmemesi gereken adrese ulaşan mektuplar, kimsenin görmemesine çalışılan, ancak “şu talihsizliğe bakın ki” tam da okumaması gereken kişinin eline geçen mektuplar... Ne var ki, pek çok durumda bütün bunların bilinçdışı bir niyetin sonucu olduğu öyle açık seçik görülür ki, insanın içinden, masum sakarlıktan (parapraksis) çok, beslenen niyeti tam anlamıyla yerine getiren, başarılı eylemler karşısında olduğunu söylemesi gelir.

D. RÜYALAR: Freud’un “bilinçdışına giden kral yolu” diye adlandırdığı rüyalar, kişinin bilinçdışı arzusu, pek çok erotik rüyada olduğu gibi, son derece açıkça dile gelir. Ne var ki, bu yasak arzular kılık değiştirerek dolaşırlar ve ancak uygun bir psikanalitik rüya çalışması ile anlamları gün ışığına çıkarılabilir.

Kişinin arzusu kılık değiştirirken, gerek rüya gören gerekse gördüğü rüyayı hatırlayan kişi tarafından bilinmeksizin, ancak bu tür bir analizle açığa çıkartılacak yollar kullanılır.

Bütün bu bilinçdışı materyaller aslında Freud'un bastırma (represyon) adını verdiği bir ego savunma mekanizmasının ürünleridir.

Bastırma mekanizmasını günlük dilin metaforlarıyla anlatmak istersek, bilinç ve vicdan (süperego'nun bilinçli kısmı) tarafından ifade edilmeleri yasaklanan arzu ve fantezilerin bilinçaltı denilen karanlık zindana tıklmasıdır. Bu arzular kaşarlanmış mahpuslardır. Bunlar, dışarı bilgi sızdırmanın bir yolunu ne yapıp edip bulurlar ki buna "bilinçdışına bastırılmış materyalin bilince çıkması" adı verilir. Ancak bastırma mekanizması egomuzun bilinci farkında olmadan korumaya yönelik bir girişimi olmakla kalmaz. Egomuzun yine farkında bile olmadığımız bir müttefiki vardır: Sansür.

Kılık değiştirmiş mahpusları tanımaya eğitilmiş bu gardiyanlar bazen gafil avlanabilirler. Bu güçlü bilinçdışı yasak arzular o kadar güçlü ve akıllıdır ki, sansür denen gardiyanı bile yanıltacak ölçüde tanınması güç kılıklarla serbest alana (bilince) hava almaya çıkabilirler.

E. NEVROTİK BELİRTİLER: Tüm nevrozların ana modeli olduğuna inanılan histeri vakaları zaten bilinçdışının keşfedilmesine doğrudan yol açan zengin kanıtlar olarak görülebilir. Freud'un –kendi otoanalizinden öğrendiğimize göre– bilinçdışının varlığı şöyle anlaşılır; 1895 yılında meslektaşı ve koruyucusu konumundaki Josef Breuer ile histerik bir kadın hastaya hipnoz yaparlar. Hipnotik trans sırasında verilen komuta uyan hastanın uyandığında histerik felçlerinin kaybolduğunu gözlerler. Ancak, hastanın hipnoz sırasında verilen komutu hatırlamadığını da fark ederler. Tekrar hipnoz durumundayken hastayı sıkıştıran Freud, sürekli ve ısrarlı bir hatırlatma deneyiminden sonra hastanın unutmuş olduğu komutu hatırladığını görür. Freud bu olguya dayanarak histerideki unutmaların da benzer bir biçimde kaldırılabilceğinden hareket ederek psikanalizin temel kuralı olan "serbest çağrışım" tekniğini bulur. Serbest çağrışım, deneğin aklına gelen her düşüncüyü, herhangi bir sansür ya da bilinçli bir kontrol uygulamaksızın, analizi yapan kişiye

anlatmayı kabullenmesi ve bunu yapmasıdır. Bu, bilinçdışının varlığını anlama ve kanıtlamanın da öncü adımı olmuştur.

Psikanalizi dahice bir buluşla geliştiren Freud, bu yolla psikolojik tedavilerin kuramsal ve teknik anlamda devrim sayılacak bulgularını sergilemeye başlar.

Zihne gelen çağrışımları hiçbir sansür uygulamadan dışa vurma becerisi, bunu yapanın, farkına varamadığı, ama ruhsal yapısının temel gerçeği olan başka bir yapı hakkında dolaysız bilgi elde etmesini sağlar. Histeri üzerinde yaptığı bu çalışmalardan yola çıkan Freud, bununla yetinmeyerek birçok normal ve anormal davranışa yol açan bilinçdışı süreçlerin işleyiş biçimlerini formüle etmiştir.

Özetlemek gerekirse, zihnimizde peş peşe akıp giden süreçlerin pek çoğunun bilinçdışı olmaları yani tarafımızdan sezilip, bilinmemeleri ve tarif edilememeleri yaşamımızdaki devamlılığın kesintili olduğu izlenimini vermektedir. Oysa, ruhsal süreçlerde gerçekte bir süreklilik vardır ancak bilinçli olarak biz bunların çok az bir kısmının farkına varabiliriz.

2. DÜRTÜ KURAMI

Freud, insanı iki temel içgüdüsel dürtü (kendini koruma ve libido ya da sonradan "eros" diye değiştirdiği cinsel güdü) tarafından belirlenen ve yönlendirilen kapalı bir sistem olarak görüyordu.

İnsanın doğuştan getirdiği bu biyofizyolojik dürtüler organizmada sürekli doyurulmak üzere kendini hissettirir. İnsanda doyurulması gereken temel ihtiyaç olarak kendini hissettiren bu dürtüler, gerginlik ve nahoş bir yaşantı olarak algılanır. Dürtüsel uyarılmayla gerginleşen organizma dürtü nesnesine yönelir ve doyumla ihtiyaç giderilir, gerginlik kaybolur. Bu da öznel bir 'haz' olarak yaşanır. İnsan, temelde çevreden soyutlanmış bir varlık olup, esas amacı tüm benliğiyle varlığını idame etmek ve libidinal arzularını mümkün olduğu kadar yüksek düzeyde doyurmak olan bir canlıdır.

Freud'un insanı, Erich Fromm'un tabiriyle, psikolojik olarak dürtülenen ve güdülen 'homme machine'dir.

Freud; libidinal dürtülerin doyumu için olduğu kadar kendini koruma ve varlığını sürdürme ihtiyacı açısından da insanların cinsel nesnelere ve kişilere ihtiyacı olduğunu gayet tabi kabul ediyordu. Ancak, sevgi, şefkat, aşk, bağlılık, sadakat gibi ihtiyaçlar kendi başlarına bağımsız bir dürtü olmaktan çok libidonun dışa vuran sonuçları olarak ele alınmalıdır.

Kişiler fiziksel ve biyolojik dürtülerinin doyumu için birbirlerine muhtaçtırlar. İnsanın öteki ile ilişkisi araçsaldır. Kişiler arası ilişkiler her zaman ikincildir, insanın temelde diğer insanlarla kurduğu ilişkiler bireysel egoların doyumu için gereklidir.

Liberal iktisatçıların tanımladığı 'Homo economicus' nasıl ki karşılıklı ihtiyaçlarını gidermek için ilişkiye girmek zorunda olan soyutlanmış ve kendi kendine yeterli insan anlamına geliyorsa, Freud'un 'homo sexualis'i de cinsel dürtülerinin doyumu için birbirleriyle ilişkiye giren ve karşılıklı doyumu amaç edinen insanı tanımlar.

'Homo economicus'un karşılanması gereken ekonomik ihtiyaçlar için yarattıkları pazarda mallarını değiş-tokuş yapmaları gibi, homo sexualis'te libidinal ihtiyaçları için cinsel ilişkiye girer.

Her iki durumda da kişiler temelde sadece ortak dürtü doyumu ve ihtiyaçların giderilmesi bağlamında ilişkili ancak özünde birbirlerine yabancıdırlar.

Bu noktada Freud'a haksızlık yapmamak için onun dürtü kuramını açmak yerinde olur.

Dürtü, Freud'a göre, "zihne yapılan bir uyarıdır". Ancak güdü, günümüzün davranışçı psikologlarının çok severek kullandıkları uyarıcı (stimulus) anlamında bir kavram değildir. Uyarıcı, organizmanın yaşayan dokularının yani bedeninin dışından gelmektedir ve geçicidir. Psikanalitik anlamda içgüdüsel dürtü ise, 'bedenin' içinden kaynaklanmaktadır; dışsal değil içsel bir uyarıcıya bağlıdır. Freud'un içsel uyarıcıya ihtiyaç dediğini de hatırlayalım. Dolayısıyla zihin üzerindeki (özgün deyişle "mental apparatus") baskısı da dışsal uyarıcıdan farklıdır. Bir ihtiyacın ortadan kalkması yani doyurulması "ancak iç uyarı kaynağının uygun biçimde değişime uğratılması ile mümkündür."

İnsanın sinir sistemi, dürtülerin kendisine ulaştırdığı uyarıları ortadan kaldırmak ve gerilimi en aza indirmek üzere programlanmış bir araca benzetilebilir. Sinir sisteminin ve zihnin görevi "uyarıcılarının efendisi olmak, egemenliğini ele geçirmek" ve böylece zihin üzerindeki uyarıların getirdiği baskı dolayısıyla yaşanan 'acı'yı en aza indirmektir. Güdüler, sinir sistemini dış dünya ile ilişkiye girmeye zorlar. Sinir sistemi (canlı organizma, birey ya da ego) dış dünyayı gerçek ya da hayali bir biçimde, bu içrel uyarıcı kaynaklarının doyumuna uygun biçimde değiştirme çabasına girer, bu dürtülerin, sinir sistemi üzerindeki baskısı durmak bilmez ve kaçınılması imkânsız bir baskıdır. Sinir sistemi sadece kas-iskelet sisteminin aracılığıyla kaçınabildiği dış uyarıcılarla dolu bir dünyada varolsaydı, bu kaçınma yöntemi ile üzerindeki baskıları en alt düzeye, hatta asıl ideali olan yok olma düzeyine indirebilirdi. Oysa, içrel kaynaklı olan dürtüler, kaçınma ile baştan savılamayacağı için, sinir sistemini, "uyarıcılarının yok olması" idealini terk etmeye zorlar. Dolayısıyla, Freud'a göre "sinir sisteminin işleyişindeki itici güç, dış uyarıcılar değil, dürtülerdir."

Çağının parlak bir nöropatoloğu olma ülküsünü benimsemiş olan Freud'un insan kuramında dürtü, fizik ve psikolojik anlamı birbirine karışmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Fizyolojiktir çünkü organizmanın içinden gelen bir fizyolojik uyarıcıyı temsil etmektedir. Psikolojiktir, çünkü bu uyarıyı bir baskı olarak zihin üzerine yansıtmaktadır. Dürtü sürekli etkin bir durumdadır. Sürekli doyum ister. Doyum, dürtünün tek ve vazgeçilmez amacıdır. Doyum aynı zamanda ruhsal bir yaşantı olarak hissedilen "hazzın kaynağıdır." Haz ise, sinir sistemi ve zihin üzerinde yoğunlaşan iç ve dış baskıların ortadan kaldırılması durumudur. "Acı" da bu baskıların ortadan kaldırılamaması sonucu yaşanan nahoş bir yaşantıdır. İşte, insanın bu temel yaşam gerçeği "haz ilkesi" dir.

Dürtülerin "nesneleri", onları doyuma ulaştıracak olan ne ise odur. Bu nesnenin dışsal olması da gerekmez; organizma kendi bedeninin bir parçasını da doyum sağlayacak olan bir "nesne" diye kabul edebilir. Buna tipik bir örnek olarak parmak emme gösterilir. Ayrıca, bir dürtünün çeşitli nesnelere yönelerek

doyum araması da söz konusudur. Hatta bazen bir dürtü, bula-bildiği “kısmi doyum” ile de yetinmek zorunda kalabilir. Bu durumda “amacı ketlenmiş bir dürtü”den söz edilir.

Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*’nin gözden geçirilmiş baskısında (1932), dürtü kuramının geçmişini anlatırken, başlangıçta dürtüleri canlıların iki temel ihtiyacı “açlık ve cinsellik” ile ilişkilendirdiğini, tüm dürtüleri de böylece bu iki işleve bağlı olarak iki grupta topladığını anlatmaktadır.

Dürtü kuramının bu ilk dönem formülasyonuna göre iki temel dürtü, “cinsel dürtü” ve “ego dürtüleri” ki insanın bireysel benliğini korumaya yönelik güdülerdir, ruhsal yaşamın temelinde yatmaktadır. Birinci gruptaki cinsel dürtülerin (libido) biyolojik temeli, insan türünün sürekliliğine, ikinci gruptakilerin temeli ise, birey olarak insanın öz varlığını sürdürmesine dayanmaktadır. Ego dürtüleri, bir dizi dışa dönük eylemlerle (yemek, içmek, besin arayıp bulmak vb.) doyuma ulaştırılabildiklerinden, psikolojik açıdan önemli olan, doyuma ulaştırılması (çoğunlukla çevresel nedenlerle) baskı altında tutulan ya da Freud’un özgün deyimıyla “bastırılan” cinsel dürtülerdir. Cinsel dürtülerin, sinir sistemi üzerindeki doyuma ulaşma ve dolayısıyla haz aramaya dönük baskısını simgeleyen bileşik enerjiye ise “libido” demektedir. Libido, psyche’yi (ruhsal yaşam) yaşatan, ayakta tutan enerjidir. Hiçbir zihinsel işlem ve eylem onsuz düşünülemez.

Freud’a göre libido, doğumdan ölene kadar çeşitli doyum nesneleri arayan cinsel dürtülerden kaynaklanan yaşamsal-zihinsel bir enerjidir. İnsanın temel yaşam ilkesi olan “acıdan kaçma, haza yönelme” eğilimindeki ruhsal-zihinsel aygıt, kendisi üzerinde baskı yapan libidoyu en alt düzeyde tutabilmek için onun çeşitli doyum nesnelerine yönelmesini sağlar. Freud’un, bu yönelmeyi ya da eğilimi açıklamak için kullandığı terim “cathexis” (katheksis), Yunancada “yatırım” demektir. Böylece zihin aygıtı, psikoekonomik bir biçimde, libidoyu çeşitli nesnelere yatırır. Buna “libidinal katheksis” denir. Katheksis ile dürtüler tam ya da kısmi bir doyuma kavuşurlarken, zihin aygıtı da üzerindeki libido baskısından kurtulur. Görüldüğü gibi, bu mekanizmanın işleyişinde de “haz ilkesi” itici bir güç olarak rol oynamaktadır.

Ancak, tüm bireylerin en azından yaşayarak öğrendiği gibi, cinsel dürtülerin her an ve ne koşulda olursa olsun doyurulmaları mümkün ve kolay değildir. Bu güçlük yalnızca cinsellik üzerindeki toplumsal denetim ve baskıdan değil, aynı zamanda dürtülerin özgün niteliklerinden de kaynaklanmaktadır. Biyolojik olarak cinsel dürtülerin amacı, kadının yumurtası ile erkeğin spermelerinin buluşmasından ibarettir. Ancak bu buluşmanın psikolojik ve kültürel işleyişi bu kadar yalın bir olgu değildir. Bir kez, libido doğuştan itibaren birey üzerinde bir baskı yapmaktadır. Oysa, belli bir fizyolojik olgunluğa (matürasyon) gelmeden önce, insanın doğrudan cinsel bir eylemde bulunması olanaksızdır. Dolayısıyla, ergenlik çağına gelene dek, cinsel dürtüler doyumunu ve hazzı başka (beslenme, tuvalet ve hatta mastürbasyon gibi ego dürtüleri) dürtülere “yapışarak” arar. Başka bir deyişle, cinsel dürtüler, uzun bir yaşam döneminde “asalaklar” gibi başka dürtülerin sırtından geçinir. Ancak, bu erken çocukluk dönemlerinde yaşananlar da yetişkin yaşamdaki kişiliğin temel taşları olarak işlev görür. Freud’un pregenital dönemler dediği ergenlik (buluş) öncesi yaşam diliminde, libidonun kendine bulduğu doyum yolları ve daha da önemlisi doyumunu sağlayan “katheksis nesneleri”, kişiliğin oluşumunda kolay değiştirilemeyen bazı eğilimlerin yerleşmesine yol açar. Freud bunların “karakter oluşumunda” oynadığı önemli rolü, altını çizerek, vurgular. Bu “katheksis nesneleri”ne olan eğilim ve yönelim, erişkin yaşamda yani olgunlaşmış cinsel organlar aracılığıyla girilen cinsel eylemlerde, onun isteklerini ve “haz anlayışını” belirlemede önemli bir yer tutar. Olgun bir birey, sağlıklı bir cinsel ilişkide bulunsa ve orgazm yoluyla fizyolojik bir haza ulaşsa bile libidinal dürtüleri açısından henüz asalak olduğu (fıkse olduğu psikoseksüel dönemlere ilişkin davranışlar) dönemde alıştığı türden bir haza kavuşamaması nedeniyle, tam bir psikolojik doyuma ulaşamayabilir. Hatta fizyolojik boşalma, kişide suçluluk duyguları gibi bilinçdışına bastırılmış yasak arzuları ortaya çıkarmışsa, hazzın değil, acının çoğalmasına da yol açabilir.

Görüleceği gibi Freud’un insan kuramında cinsellik (seksüalite) davranışçı literatürdeki ya da fizyoloji literatüründeki an-

lamından çok farklıdır. Bu farklılığın temelinde, cinsel dürtülerin kökeninin cinsel birleşmede değil, daha böyle bir fizyolojik kapasitenin henüz oluşmadığı erken çocukluk yaşlarında başlayan sürekli haz arama eğiliminde, doğası gereği, bulunmasındadır. Bu haz, ergenliğe kadar hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmez. Bunun üç ana nedeni vardır. Birincisi, çocuk henüz biyolojik olarak olgunlaşmamıştır ve genital cinselliğin hazzi açısından yetersizdir. İkincisi, dış çevrenin çocuk cinselliğini kabul etmeyen genel yasaklarıdır. Üçüncüsü de çocuk cinsel dürtülerinin nesnelerinin de yani karşı ya da aynı cinsteki cinsel objenin de çocuk olması nedeniyle libidonun tam doyuma erişmesi, psikanalitik anlamda söylersek “nirvana”ya erişmesi mümkün değildir. Ancak, libidonun dayanılmaz baskısının yarattığı acıdan kaçınmak için gerçek amaçlara ya da gerçek doyum nesneleri yerine geçen “yüceltilmiş (sublime edilmiş) nesnelere” katheksis yapması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, libido kavramını katheksisten ayrı olarak düşünmek yanlış olur.

Freud’a göre libidinal dürtülerin amaçları ve nesneleri birbirlerinin yerine geçebilmektedir. Freud’un özellikle toplumsal ve kültürel değerlerin etkisine yüklediği böylesi bir amaç ve nesne değişmesi olgusuna, “yüceltme” (süblimasyon) denmektedir. Örneğin, sanatta ya da sporda cinsel ya da saldırgan dürtülerin “yüceltilmesi” söz konusudur. Leonardo da Vinci’nin analizini yapan Freud, bu büyük sanatçı ve bilim insanının dâhiyane yaratıcılığının arka planını, “Birinci dereceden yakınlarıyla cinsel ilişkide bulunma arzusunun yüceltilerek kendini sanat ve bilim konularına adanmasıyla” açıklamaktadır.

Libidonun amaçlarının değişmesinde etken olan ikinci bir yol da “amaç ketlenmesi”dir. Burada libidonun tam doyuma ulaşmadan hemen önce bir nesneye yatırım yapması söz konusudur. Libidonun amacı cinsel doyum olmakla birlikte, öyle bir nesneye yatırım yapmaktadır ki, bu amacından vazgeçebilmektedir. Örneğin, karşı cinsler arasındaki yakın arkadaşlık ilişkileri ve dostluk, böyle bir ketlenmenin (inhibisyon) ürünüdür.

Libido, sürekli bir nesneye yatırım yapma eğilimindedir. Eğer hiçbir nesne bulamazsa, o zaman bireyin kendi bedenine yatırım yapar. Bu da “otoerotik” doyumlar anlamına gelir. Dış

nesnelere yönelik libidoya, bu nedenle "nesne libidosu", kendi özüne ve bedenine yatırım yapmış libidoya ise Freud, "narsistik libido" demektedir. Başlangıçta libidonun ilk yatırım nesnesi insanın kendi bedeni olduğu için, "narsistik libido"dan söz edilir. Bunun "nesne libido"suna evrilmesi ancak bebeğin birtakım nesnelerle ilişkiye geçmesinden sonra mümkündür.

Psikanalitik kavramlara alışık olmayan okuyucu için uyarıda bulunmamız gerekir ki söz konusu nesnelerin "duyusal" (yani varlığı duyu organlarıyla algılanan gerçek varlıklar) bir içerik taşımaktan çok, insan zihninde gerçeklik kazanan "temsili nesneler" (obje reprezentasyonları) olduğudur. Örneğin, annenin memesi, bebeğin "nesne libidosu"nu ilk yatıracığı "nesne"dir. Ayrıca, Freud'un cinsellik kavramını üreme ile sınırlamadığını, her tek davranış ve eylemde (libidonun çocukluğun ilk gelişim evrelerindeki fiksasyonları nedeniyle) bir cinsellik payının varlığını gözden kaçırmadığı hatırlanmalıdır.

Freud, cinsel dürtüler ve ego dürtüleri ayrımını bir süre kullandıktan sonra, "*Haz İlkesinin Ötesinde*" adlı kitabını (1920) yazdığında bu sınıflandırma yerine yepyeni, çarpıcı ve zaten hemen her çevreden eleştirileri üstüne çekmiş olan psikanalize karşı tepkileri büsbütün artıran bir "karşıtlıklar ilkesi" (dikotomi) geliştirmiştir.

Bu karşıtlıklar ilkesi gereğince dürtüleri iki gruba ayırmıştır. Cinsel dürtüler ve saldırganlık (agresyon) dürtüleri bu kez sahneye çıkmıştır. Daha sonraları ise cinsel dürtülere, Antik Yunan'ın aşk tanrısı "Eros", saldırganlık dürtülerine, yine eski Yunanca ölüm anlamına gelen "Thanatos" adını vermiştir. Saldırganlık dürtüsü, aslında, insanın kendisini yok etmeye yönelik olan ölüm içgüdüsünden kaynaklanır. Ancak, "erotik dürtüler", organizmanın kendini yok etme isteğini, "yansıtma" (projeksiyon) mekanizması aracılığıyla dış nesnelere yöneltir; böylece saldırganlık ortaya çıkar. Saldırganlık, mutlaka yıkıcı, tahripkâr eğilimlerle dışa vurulmak zorunda değildir. "Yüceltme" mekanizmasının süzgecinden geçerek, başka kılıkarda, örneğin yaratıcılık ya da rekabet biçiminde kendisini açığa vurabilir.

Freud, "dürtülerin psişik dengeye ilişkin belli bir durum bozulduğunda, her şeyi eski haline getirme yönünde bir eğilimi"

olduğunu belirterek, dürtü kuramındaki “denge” (homeostazis) kavramına da işaret etmektedir.

Freud’un denge kavramını, durağanlık ifade eden fizyoloji-deki homeostazisten ayırmak gerekir. Onun denge kavramından, sürekli yeni dengelerin aranması ve kurulmasını daha sonra da değiştirilmesini içeren “dinamik bir denge”yi anlamak sanırım daha doğru olacaktır. Bu kuramda, sürekli eski denge durumuna değil, yeni dengelere doğru bir yöneliş vardır. Bu da “dinamik denge” durumlarının bir özelliğidir. Aksi takdirde, tam anlamıyla “eskiye dönen” bir homeostazis, ancak doğumun, hatta döllenmenin öncesindeki “yokluk” dönemine dönüş sayılabilecek olan “ölüm” ile mümkündür. Her ne kadar Freud’a göre, organizmada böyle bir homeostazisi özleyen dürtüler varsa da bunların karşısında da erotik, yani yaşama dönük dürtüler bulunmaktadır. Ve ikisi arasındaki ilişki, sürekli dengelenme ile mümkündür.

3. KİŞİLİĞİN YAPITAŞLARI

İD: KAYNAYAN HEYECANLAR KAZANI

Freud’un kişilik kuramı, ruhsal yapımızda varolduğu iddia edilen üç ayrı temel yapıyı içerir: Doğuştan gelen, biyolojik dürtü ve ihtiyaçları barındıran “İd”, dürtü ve arzuların doyumu için çevreyle ilişkileri uyumlu bir biçimde yürütmeyi sağlayan “Ego”, toplumsal kuralları ve ahlaki yargıları temsil eden “Süperego”. Bu üç yapının bir bütünlük içinde çalışması için gerekli enerji kaynağı “Libido”, doğuştan getirdiğimiz biyofizyolojik bir gerçekliktir.

Freud’un özgün deyişiyle “kaynayan heyecanlar kazanı” id, kişiliğin karanlık, ulaşılmaz bölümüdür. Dürtülerin amacı ne pahasına olursa olsun doyumdur.

İd’in, örgütlü bir düzeni yoktur. Tümüyle haz ilkesine göre işler. Bilinç, mantık, akıl bu düzeyde geçerli değildir. Birbirine karşıt ve çelişik arzular bir arada, yana yana bulunabilir. İd’e yabancı denebilecek herhangi bir şey söz konusu değildir.

Zaman ve mekân kavramlarının geçerliliği yoktur. İyi-kötü ya da güzel-çirkin gibi değerler id’de bulunmaz. Kısaca id, doyum isteyen dürtüsel arzuların kazanıdır.

EGO: DÜŞÜNEN ADAM

Freud'a göre ego, id'in dış dünyaya yakın olan ve ondan etkilenen, bu yüzden değişime uğramış bir bölümdür. Dış dünyaya uyum ve içrel dengenin korunması ego'nun temel işlevidir. ego'dan yoksun bir insan, yaratıcı bir hayvandan daha geri bir durumdadır.

"Gerçeklik ilkesi" uyarınca işleyen ego, id'in istek ve arzularını gerçeklik ve uygunluk testinden geçirerek doyuma ulaştırmaya çalışır.

Önceki deneyimlerinden edinilen izlenimlere ve anılara dayanarak yerine getirilen bu yürütme işlevi, id'den kaynaklanan bazı arzuların uygun olmadığı koşullarda ertelenmesini ya da bilinçdışına bastırılmasını sağlayan ego tarafından gerçekleştirilir.

"Hemen, burada ve şimdi" biçimindeki emredici dürtüsel uyarılmaları uygun koşullarda doyumak üzere erteleme işlemi insanda düşünme yetisi olarak ortaya çıkar. Düşünen insan arzu doyumlarının muhtemel sonuçlarını önceden tahmin edebilir. Düşünme yetisi insanın varoluş açısından daha uyumlu ve başarılı olmasını sağlar. Özetle ego, kişiliğin çevreye uyumunu sağlamakla görevli en önemli yapıtaşdır.

Ego, düşünme yoluyla biriktirdiği bilgiler arasında sentezler oluşturur. Ego, aklı; id ise tutkuları simgeler. Ancak ego, işlevleri için organizmanın enerji deposu olan id'e muhtaçtır. Kişiliğin gelişmesi için hayati önemi olan özdeşimler için örneğin, Oedipus kompleksinin sağlıklı çözümü için gerekli enerjiyi id'den bir anlamda ödünç alır.

Freud, atını ustaca yöneten yöneten bir süvariye benzetir Ego'yu. Ego'nun temel işlevi, İd'in bilinçdışı arzularının kişilik bütünlüğü bozulmadan çevrenin sunduğu olanaklar ölçüsünde doyurulmasıdır.

İÇİMİZDEKİ AHLAK ZABITASI: SÜPEREGO

İnsan yalnızca kendi davranışlarını değil, çevresindeki insanların eylemlerini de gözleyen ve değerlendiren bir varlıktır. Ego, kendisini bir başka nesne gibi gözlemleyebilir. Önceleri bu işlevi bağımsız ve hayati bir görev gibi düşünen Freud, gözlemle-

yen ve yargılayan bu ego parçasını ayrı bir kişilik yapısı olarak tanımlamış ve buna süperego adını vermiştir.

Süperego'nun bilinçli bir parçası olan vicdan, bir ego işlevi olmaktan çıkmış, kişiliğin özerk bir yapısı olan süperego'nun parçası olarak tanımlanmıştır.

Süperego, ego'nun üzerinde denetleyen, gözetleyen ve yargılayan bir ahlak yargıcı gibidir. Bu işlevleri için gerekli olan enerjiyi o da ego gibi id'den alır. Ego'ya en katı ve sert ahlaki yaptırımları uygular. Örneğin suçluluk duygusu ego ile süperego'nun çatışmasının bir ürünüdür.

Süperego'nun oluşumu, pregenital* cinsel gelişmeyle doğrudan ilişkilidir.

Erken çocuklukta dürtü doyumunu ve hazza ulaşma açısından herhangi bir içrel engel ve ketleme söz konusu değildir. Çocuğun hazza yönelik davranışlarını engelleyen dış çevredir. Kısaca ana babadır.

Ebeveyn etkisi, sevginin kanıtı ya da sevgi yitimi tehdidi altında çocuğun davranışlarını yönlendiren temel etmendir. Sevgi yitimine yol açabilecek arzular, çocukta erken kaygı nedenidir.

Dış kaynaklı yasakları ve engelleri zamanla içselleştiren çocuk, içinde adeta ebeveyn rolünü üstlenen bir yapıyı bilmeden geliştirir. Bu yapı, ego'yu gözetleyen, yönlendiren gerekirse suçlulukla cezalandıran süperego'dur.

İçselleştirilmiş toplumsal ahlak olarak tanımlayabileceğimiz süperego, tek yönlü bir biçimde kurulmaktadır. İşin ilginç yanı, ebeveyn otoritesinin yasak ve cezalarını içselleştirirken, pozitif yönleri yani sevgi ve şefkati hiç önemsememesidir.

İyi ve kötünün ne olduğuna ilişkin yargıların gelişip güçlenmesiyle şekillenen süperego'nun, Oedipus kompleksinin çözümüyle doğrudan ilişkili olması, Freud'un temel tezini oluşturur.

Karşı cins ebeveyne büyük bir aşkla bağlı olan ve kendi cinsi ebeveyni hasım ve rakip olarak gören çocuğun, 3-5 yaşları arasında yaşayıp çözümlemek zorunda olduğu bu "evrensel insan tragedyası"nın çözümü süperego'nun da çekirdeğini oluşturur.

* Pregenital: Örgensel, oral; pregenital dönem, cinsel organların henüz öncelik kazanmadığı, dolayısıyla çocuğun libidosunun oral etkinliklerde yoğunlaştığı dönem. (Ed. n.)

İğdiş edilme (kastasyon) korkusu ile, kendi cinsi ebeveynle özdeşim kurmaya yönelen çocuk, bir anlamda süperego'yu da oluşturur. Bu bakımdan Freud, süperego'yu, Oedipus kompleksinin mirasçısı olarak görmüştür.

Freud, id kavramını geliştirmeden önce, id'in içedirğini tümüyle zihinsel (ruhsal) yapının bilinçdışı yani egonun bilgisi dışında işleyen bölümüne yüklemiştir. Ancak kişilik yapısının üçlü bölümlenmesi (yapısal hipotez) bir kurama dönüştürüldükten sonra, ego'nun tümüyle bilinçli sayılamayacağını, gerçekte ego'nun da süperego'nun da hem bilinçte hem bilinçdışında yer alan bölümleri bulunduğunu söylemiştir. Bu bölümler, belirgin bir çaba harcanmadıkça, kişinin varlığını öğrenemeyeceği bilgilerle doludur. Yalnız id, daha önce "bilinçdışı sistem" diye nitelenen ruhsal yapının, tüm özelliklerini içermektedir ve tümüyle bilinçdışıdır. Ego'ya yabancıdır. Böylece Freud, insanın ruhsal-zihinsel yapısını birbirleriyle etkileşim içinde bilinçli ve bilinçdışı süreçlerle ilişkili üç bölgeye ayırmış olmaktadır.

İd, ego ya da süperego'dan birinin baskın olması halinde kişilikte ne gibi özgül görünümünün ortaya çıkabileceğini Freud, karakter tipolojilerini sınıflandırırken tanımlamıştır.

Kişinin çevreye sağlıklı uyumu, bu üçlü yapı içinde ego'nun belli bir güç kazanması ile gerçekleşir. Ego'nun ister kalıtsal-ister travmatik yaşantıları gibi nedenlerle zayıf kaldığı ya da ane yoksunluğu başta olmak üzere çevresel eksiklikler ve baskılarla gelişemediği durumlarda id'den kaynaklanan dürtüler ve arzular, süperego'nun ahlakçı yargılarıyla "bastırılır ve bilince daha doğrusu ego'nun bilgisine yansımaları önlenir".

Ego'nun zayıflığının bir sonucu, erken çocukluktan itibaren hissedilen "tehlike" duygusunun (gerçekte tehlike ögesi taşımayan nesnelere de yansıtılması nedeniyle ortaya çıkan nevrotik ya da moral anksiyeteye dönüşmesi yüzünden) ortaya çıkabilecek gerilimin ve kaygının önlenmesi amacıyla bastırılmasıdır.

Kaygı, özgül deyişle söylemek gerekirse "angst" ya da anksiyete, haz değil, acı veren bir uyarılma durumudur. Eğer ego, belirli bir dürtünün katheksis yapması halinde kaygının doğacağını algılasa, bu dürtülere karşı "tepki oluşturur" (reaksiyon formasyonu).

Bir başka deyişle, o katheksise karşı olan (antikatheksis) belli eğilimlerini (id'den aldığı libidoyu bu i te kullanarak) yo unla tırır ve pekiştirir. Kaygının belirmesi, haz ilkesini tehdit edeceği için id'in de buna itirazı olamaz.

Freud, bu gözlemlerden yola çıkararak karakterin tümüyle ego'ya ait bir özellik olduğu sonucuna varmıştır.

Karakteri oluşturan etkenlerin başında, eski ana baba otoritesinin süperego olarak ego'ya eklenmesi gerçekleşmekte, bunu önce ebeveynle  zde le me daha sonra da önemli öteki kişilerin (significant others) ego idealinde temsil edilmesi izlemektedir. Karakterde etkin olan diğer iki   e, yukarda kısaca tanımlanan mekanizmaları (bastırma, yadsıma, karşıt tepkiler kurma, akli-le tirme, yüceltme vb.) biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

 LK SEL BENLİK: EGO İDEALİ

Oedipus kompleksinin sağlıklı     lenmesiyle birlikte ebeveynin, libidinal katheksis nesnesi olarak önemi ve değeri gideerek azalır. Bununla birlikte "başka önemli kişilerin"  rne in, öğretmenin ve   iticilerin, benlik gelişiminde etkileri artmaya ba lar. Süperego, bu kişilerin de etkisiyle de i meye ve yeniden oluşmaya ba lar. Ancak,  zde im nesneleri her zaman ebeveyn olduğu için öteki önemli kişiler olsa olsa taklit ve özenme yoluyla benlik içinde temsili bir figür olarak yer alabilirler. Süperego'nun önemli bir işlevi "ego ideali" denen, egonun taklit etmeye çalıştığı davranışları için örnek aldığı, "m kemm l" olduğunu varsaydığı modeli de içermektedir. Ego ya da karakter yapımız kendi performansını bu ideale göre değerlendirir. 'A a ılık Kompleksi' diye Adler'in çok önem verdiği temel kavram Freud'a göre, ego ile "ego ideali" arasındaki uyuzmazlıktan başka bir şey değildir. Oedipus kompleksinin mirasçısı olan süperego, kaynağını ve enerjisini id'den alır. Süperego her türlü ahlaki kısıtlamanın ve "m kemm llik" anlayışının temsilcisidir. Onun oluşmasını sağlayan etkenlerin ana baba ve   iticiler olduğu göz önüne alınırsa, kültürel açıdan taşıdığı önem de belirginleşir. Kural olarak bu kişiler, çocukluklarında geçirdikleri sıkıntıları unutup, çocuklarını kendi süperego'larının bi imleni ine göre yeti tirirler. Kısacası, her kültür kendine özgü " ocuk yetiştirme tarzlarını" gelecek kuşaklara böyle aktarır.

4. PSIKOSEKSÜEL GELİŞİM EVRELERİ: ÇOCUK CİNSELLİĞİNİN GELİŞİMİ

Libidonun katheksis yaptığı nesneler, psikoseksüel olgunlaşma-
da dolayısıyla kişilik gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu süreç
iki dalga halinde ortaya çıkar. Birincisi, 1-6 yaşlarını kapsayan
pregenital çocuk cinselliğindeki gelişmeleri kapsar. 6-11 yaş ara-
sında, libido gelişimi adeta örtük bir haldedir ve bu nedenle psi-
koseksüel gelişim açısından bir gizlilik döneminden geçilir. Dal-
ganın ikinci kez yükselmesi, ergenlikle başlayan ve genç yetiş-
kinlikle tamamlanan erişkinleşmeye ilişkin gelişme dönemidir.

Erişkinlik yaşamı boyunca çocukluktaki cinsel yaşam dene-
yimlerine konu olan nesnelerle kurulan doyum ilişkileri her ne
kadar bilinçdışına bastırılmış olsa, bu nedenle hatırlanmasa da,
libidonun ikinci gelişim evresi olan ergenlik ve yetişkinlikteki
cinsel nesne tercihlerinde ve baskın doyum biçimlerinde etkili
olmaya devam edecektir. Buna, bilinen en iyi örnek eş ve iş se-
çimlerimiz gösterilebilir.

Birinci dönemde, psikanalizin özgün değişimiyle pregenital
dönemlerde, henüz üreme işleviyle ilişkili olmayan cinsel dürtü-
tüler (libido) bedenin çeşitli cinsel haz uyaran (erotojenik) böl-
gelerinden kaynaklanır ve bu bölgeler ana haz odakları olurlar.

A. ORAL DÖNEM: 0-1 yaş diliminde ağız bölgesi erotojenik
bölgedir. Anne memesini büyük bir iştahla emen çocuk bu işlem
sırasında yalnızca karnını doyurmaz, ağız mukozasının uyarıl-
maya yatkın olması nedeniyle ağza alınan nesneler aracılığı ile
bir tür cinsel haz da duyar.

B. ANAL DÖNEM: 1-3 yaş diliminde libido erotojenik kay-
nak olarak anal ve üretral bölgeye yönelir ve orada yoğunlaşır.
Dışkılama ve idrar yapma çocuk için sadece atık boşaltımı ile
yetinen bir fizyolojik işlev olmakla kalmaz, dışkı ile idrarı tutma
ve bırakma becerisi sayesinde bu işlemlerden ayrıca erotik bir
haz da yaşar.

C. FALLİK DÖNEM: 3-6 yaş diliminde belirli bir fizyolojik
büyüme evresinde erotojenik bölge artık genital organlar olarak
önplana çıkar. Bu yaş çocukları, genital organlarıyla oynarken

büyük bir haz yaşadıklarını da fark ederler. Çocuklarda mastürbasyon bunun en önemli göstergesidir. Çocuğunu besleyen ve bakımını sağlayan annelerin, bu erken çocukluk dönemlerinde bilerek ya da bilmeyerek erotojenik bölgeleri uyarak çocuğun cinsel haz yaşamasına vesile olması da onların haz kanallarını kolayca keşfetmelerine yol açar.

Yanlış anlaşılmalrı önlemek amacıyla bu noktada bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Freud'a göre zihinsel aygıtın (mental apparatus) iki temel mekanizma doğrultusunda katheksisleri [ele geçirme, yatırım] yönlendirdiğini göz önünde tutmak zorundayız. Bunlardan birincisi; yani "haz ilkesi" üzerinde dürtü kuramını açıklarken yeterince durmuştuk. Minimal uyarılma peşindeki bu ilkenin amacı, katheksis için baskı yapan libidoyu, anında doyumunu sağlayacak bir nesneye yöneltmektir.

Freud, fizikteki "enerjinin sakınımı" kuramından esinlenerek ve dürtülerinde hep bu sabit konuma dönme (homeostazis) eğilimi taşıdığını ima ederek haz ilkesine "zihnin birincil süreçleri" adını verir.

İnsan sadece "haz ilkesi" uyarınca davranırdı, taş devrinin mağaralarından çıkamaz, kültür ve uygarlığı yaratamazdı. O halde, uygar insanın ruhsal yapısında "haz ilkesini" denetleyen, onu gerektiğinde sınırlandıran birtakım "ikincil süreçlerin" bulunması gerekir.

Freud'a göre, birincil süreçler "gerçeklik ilkesi" diye anılan bazı "ikincil süreçler"le denetim altına alınmakta, daha doğrusu haz peşindeki libidinal dürtülerin doyumunu, bu yolla dış gerçekliğe uydurulmaktadır. Bu durumda, ruhsal aygıt, "gerçeklik denen öğretmeninin etkisiyle" anında hazza ulaşma amacından vazgeçmektedir. Artık amacı haz aramaktan çok "acı"yı (libidonun ego üzerinde yaptığı baskıyı) azaltmaktır.

Ego, böylece birtakım hazlardan tümüyle vazgeçmeyi, bir bölümünü ertelemeyi, bir bölümünü de amaçtan farklı katheksis nesnelere yöneltmeyi öğrenir. İşte, egonun bilinçdışı id arzularını denetlemede yürüttüğü bu işlem, "düşünme"den başka bir şey değildir. Böylece bir eğitimden geçen (bu eğitim cinsel dürtülere değil, ego dürtülerine bağlıdır) ego, artık "haz" ilkesinin yerine "gerçeklik ilkesini" izlemektedir. Amacı yine

hazza ulaşmaktır, ama bu haz, dış gerçekliğin koşullarına uygun olarak elde edilecektir bundan böyle.

Düşünebilen (rasyonel) bir ego bireyin dış dünyayla ilişkilerini yürütecek ve hazzı içinde yaşadığı somut dünyanın gerçeklerine uygun olarak (gecikmiş, hatta azalmış bir haz da olsa) arayacaktır.

Libidonun gelişim evrelerine geri dönecek olursak, cinsel dürtülerin kendilerine bir doyum nesnesi arayıp bulması, birtakım zihinsel süreçlerin uyanmasını da birlikte getirir.

Gizillik (latent) döneminde bu süreçlerin bir bakıma unutulmasına rağmen ergenlik sonrası cinsel yaşamın (cinsel organların üreme organları olarak birincil haz kaynağı özelliğini kazanması) örgütlenmesinde, bunların nesnelerin seçimi üzerindeki etkileri aranırsa bulunabilir.

Freud, bu iki dönem, aktif dönemin arasındaki gizlilik evresinin, insanın gelişmiş bir uygarlık yaratmasında belirli bir etkisi bulunduğunu sezmiş ve bu dönemi içinde yaşanan kültürün araç gereçlerini kısaca teknolojisini öğrenme evresi olarak vurgulamıştır.

6-11 yaş diliminde psikoseksüel gelişim durmasa da belirgin bir biçimde yavaşlamıştır.

Bu döneme kadar yaşanan cinsel deneyimler ve arzular (bu arada Oedipus kompleksinin nesnesi olan ebeveynle ilişkilerin cinsel niteliği) unutulur. Bu unutmalar aslında bir 'bastırma'dır. Çocukluk dönemine rastlayan cinsel yönelimler (başta Oedipus kompleksine yol açan ebeveynin cinsel bir nesne olarak seçimi), söz konusu bastırmanın aynı zamanda nedenidir.

Kısaca söylemek gerekirse, gizlilik dönemini, çocuğun biyolojik kökenli dürtülerine gem vuran, onları unutturma (özgün deyimle 'bastırma') yoluyla doyum koşullarını sınırlayan, kısıtlayan ve zorlaştıran (ya da en azından koşullandıran) toplumsal ilişkiler içinde varolmaya hazırlayan ve özellikle bu işlevi gören bir yaşam dönemi olarak görmek daha doğru olacaktır.

OEDİPUS KOMPLEKSİ

Oedipus kompleksinin en genel çözümleme biçimleri, tepki oluşturma 'reaksiyon formasyon ve 'özdeşleşme'dir (identifikasyon).

Kısaca anlatmak gerekirse, Oedipus kompleksi şu biçimde gelişir: Kız ve erkek tüm çocuklar için (iki cinsin birbirlerinden ayrı fizyonomik özelliklere sahip olduklarını henüz fark etmedikleri dönemde) ilk sevgi ve aşk nesnesi ihtiyaçlarıyla ilgilenen ve onları gideren annedir. Zamanla erkek çocuklarda baba, annenin sevgisi için yarışılması gereken bir rakip özelliğine bürünür. Çocuk kendisinde öteki cinsten bulunmayan bir organ olduğunun farkına vardıkdan sonra, babasının bu organı keseceği korkusuyla, bir aşk nesnesi olarak annesinden vazgeçer. Erkek çocuğun bu organ yitirme korkusu "kastrasyon kompleksi" olarak bilinir. Kızlarda kastrasyonun bir korku olarak yerleşmesi gerekmez. Çünkü fizyolojik yapıları farklıdır. Bu farkın sezilmesinden sonra kız çocuğu, babanın fizyolojik özelliğine yönelen kıskançlık dolayısıyla onu bir aşk nesnesi olarak kabul eder. Fizyolojik noksanlığı giderme arzusu, zamanla bebek doğurma isteğine dönüşür.

Gerek kız gerekse erkek çocuğun, bu kompleksin çözümünde bir özdeşim nesnesi olarak anne ya da babaya yönelmesi "süperego" nun oluşmaya başlamasını simgeler. Freud, hemen herkesçe bilinen kişilik üçlemesinde, insanın psişik varlığını ayrı ama birbiriyle iç içe geçmiş üç yapıya ayırarak tanımlamıştır.

Ancak kolaycı genellemelerden sakınmak için Freud'un "zihnin, birbirlerinden kesin ve yapay sınırlarla ayrılmış, renkleri birbirine karışmayan ilkel bir resim olmadığı" ve "bu ayırmıdan sonra, ayırdıklarımızı yeniden birleştirmemiz gerektiği" yolundaki uyarılarını ve kişiliğin bu üç temel yapıtaşının değişik kişilerde değişik görünümlere girebileceği konusundaki vurgularını önceden belirtmemiz gerekir. Kişiliğin bu üç yapısına ilişkin kuramına geçmeden önce "Oedipus kompleksi"nin kızlardaki karşılığına, Jung'un (1913) "Elektra kompleksi" deyimini önerdiğini hatırlatalım. Ancak Freud (1931), kadın cinselliği üzerine son yazılarında "Oedipus" kavramının her iki cinsi de kapsayacağını belirterek, "Elektra" deyimini kullanmayı kabul etmemiştir.

Freud'a göre, "annenin besleyici memesi çocuk için ilk erotik nesnedir, sevgi, beslenme ihtiyacının doyumuna dayanmaktadır. Bu ilk nesne giderek anne-kışı olarak bütünleşir. Bu, yeni yapıyı beslemekle kalmaz, bakım da sunarak çocukta hoşla giden ya da gitmeyen birtakım bedensel duyumların uyanmasına yol açar. Anne çocuğun bakımını sağlayarak, ilk kıskırtıcı kışı olur. Bu iki tür ilişki içinde annenin çok önemli, karşılaştırmaz, sürekli, tüm yaşam boyu bozulmaz bir yer kazanmasının, her iki cins için de ilk ve en güçlü sevgi nesnesi ve daha sonra gelişecek bütün sevgi ilişkilerinin ilk örneğini oluşturur." (Sigmund Freud, "Beş Yaşındaki Erkek Çocukta Bir Fobinin Çözümlemesi" (1909), Standart Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, ed. J. Strachey. Hogart Press, 1955).

Freud'un ruhsal aygıtı betimleme yolunda kullandığı iki temel varsayıma (Topografik model: bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı; Strüktürel model: id, ego, süperegö) değinmeden önce, insan psişiziminin ne olduğu ve nasıl geliştiği hakkındaki görüşlerini kısaca hatırlatmakta yarar vardır.

EKSİK YARATIK: İNSAN

Canlılar âleminde memeliler hariç birçok hayvan türü, doğar doğmaz ayakta kalabilecek yetilerle ve becerilerle donatılmış olarak dünyaya gelir. Memeliler içinde de insan, çok uzun sayılabilecek gebelik dönemine rağmen anne bakımına muhtaç, eksik ve yetersiz bir canlı olarak doğar.

Çocukluk; bağımlılıkla daha doğrusu bu bağımlılığa son vermeyi sağlayacak bilgi ve gücün elde edilmesiyle, ama bunların edinilmesini sağlayan esneklikle de tanımlanmaktadır. Kısacası, insanın büyüdüğü dönemdir, çocukluk.

Psişik işlevler için de aynı şeyler söylenebilir.

Psişik gelişimi tanımlamak için uzun zaman iki kavram yeterli olmuştu: Kalıtım ve Çevre. 19. yüzyıl düşüncesine göre bu iki faktör arasındaki etkileşim insanın hem biyolojik olgunlaşmasını hem ruhsal gelişimini sağlıyordu. Sanki, bu iki faktör birbirlerinden bağımsızmış gibi, etkileşimlerinin yeterli olacağı varsayılıyordu.

Başka bir deyişle (uzun zamanlar boyunca herhangi bir kişinin özelliklerini anlayabilmek için) kalıtsal verileri ve içinde yer aldığı çevrenin özelliklerini bilmenin yeterli olacağı sanılmıştı.

Bu görüş günümüzde de etkinliğini korumasına karşın, bütünyle doğru değildir. Çünkü insan doğduğu andan başlayarak içinde bulunduğu ortamı sürekli değiştirir ve değiştirmeye de devam edecektir. İnsan cansız bir varlık gibi çevrenin etkilerine pasif olarak maruz kalan bağımlı bir yaratık değildir. "Neden büyüyoruz?", "Nasıl büyüyoruz?" sorularına gerçek cevabı psikanaliz vermiştir.

Freud, "arzunun hayal gücüyle doyurulması" kavramını geliştirerek "nasıl büyüdüğümüzü" şu şekilde tanımlamıştır: "Karnı acıkmış bebek, ağlayarak bunu bakıcısına duyurmak ister. Anne memesi ya da biberonla gelen sütle doyan bebek, huzur içinde uykuya dalar. Ancak süt gelmezse, çocuk daha şiddetli ağlamaya başlar. Bu çabalar da işe yaramazsa yani süt gelmezse, bebek dahice bir buluşla kendini geçici olsa da doyurur. Bebek süütün tadını, kokusunu, sıcaklığını ve anne memesinin görüntüsünü düşlemeye, hayal etmeye başlar (Bu durumda kalan bir bebek gözlenirse büyük bir iştahla emme faaliyeti içinde olduğu, hatta parmağını keşfederek adeta meme emer gibi yaptığı ve kısa zamanda uykuya daldığı görülür).

İşte buna, 'arzunun hallüsinatuar* doyumunu' denir.

Çünkü, hallüsinatuar doyumunda, arzu duyulan nesne ve doyuma ilişkin algıyı tam olarak yaratmak söz konusudur. Ne var ki, bedenin duyduğu açlık gerçekte giderilmiş değildir. Kısa bir süre sonra bebek uyanır meme ya da biberon gelene kadar ağlamaya başlar. Bu tür birkaç acı verici deneyimden sonra bebek bu düşsel algı ve doyum ile gerçek algı ve doyumunu birbirinden ayırt etmeyi öğrenir.

Anne ve süütün gerçek anlamda elinin altında olmasını, hayali doyumlardan ayırt etmeyi öğrenir.

Bu durumda, dışarıda olup, açlığı bastıran şeyle, ona benzeyen, ama 'orada, içinde, onda' olan ve açlığı gerçekten gidermeyen şeyi birbirinden ayırt eder.

* Kısa süreli sistemsiz hezeyanlar. (Ed. n.)

İşte, temsilin (reprezantasyon) doğuşudur bu. Temsil, bir dış gerçekliğe karşılık olarak kendi kendimize canımız istediği kadar verebileceğimiz, ancak dış dünyadan ayırt edilmesi gereken bir psişik mekânda, bir tek “burada, içeride” olabilecek şey diye tanımlanır.

Neden Psikanaliz? adlı eserin yazarı ünlü Fransız Psikanalist Roger Perron’un ifadesiyle “İnsanın hemen her şeyi kendi içinde yaşatmasını sağlayan bu harika olanakla (temsiller yaratma ve onlarla oynamaya yarayan araç olarak dilin vereceği müthiş ivmeyle) tüm psişik yaşam gelişeceği için büyüleyici bir kazanımdır, bu.

O halde, elinde başka bir iş olduğu ya da henüz zamanı gelmediği için annenin çağrıldığında bazen, gelmemesi çok iyi sonuçlar doğuracaktır. Çocuğun tüm ihtiyaçlarını hemen gideren kusursuz annenin sağladığı huzurla hemen uykuya dalabiliriz ama temsiller dünyasına adım atmaya da fırsat bulamayız”.

Prof. Dr. Cengiz Güleç

TRAGEDYA KAHRAMANI FREUD

“Bizi büyüklüğüyle kendine hayran bırakan bir kişiyle karşılaşmışımızda, o büyüklüğe sadece zaafları aracılığıyla ulaşmış olabileceğinin bilgisiyle ondan soğumak yerine etkilenmemiz gerekmez mi?”

Lou Andreas-Salome (Freud Journal, 1964)

Freud’un ruhsal-zihinsel bozuklukların tedavisi için geliştirdiği psikanaliz kuramı ve tekniği; neredeyse yüzyıldır hem çok tehlikeli hem de geçersiz varsayımlardan kurulu olduğu iddiasıyla sıkça eleştirilmiştir.

Fanatik Freud düşmanlarını bir yana bıraksak bile, günümüzde de saygın bir psikoloji paradigması ve kuramı olan davranışçı yaklaşım taraftarı psikologlar başta olmak üzere, beşeri ve kültür bilimlerle uğraşan birçok araştırmacı ve filozof tarafından bugün de Freud’un öğretisi, çok sert eleştirilere maruz kalmaktadır.

Bir hekim ve psikiyatri uzmanı olmasına rağmen, yaşadığı çağda saygın tıp fakültelerinde Freud’un kuramları ve terapi teknikleri itibar görmemiş, hatta küçümsenmiştir.

İnsan zihninin biyokimyasal süreçlerine odaklanan günümüz biyolojik psikiyatri akımının sözcüleri, Freud’un “metapsikolojisini” bilim dışı, metafizik spekülasyonlar olarak dışlama eğilimindedirler.

Çağdaşı olan entelektüeller ise Freud’un “çocuk cinselliği” ve “saldırganlık dürtüsünün yapısal niteliği” hakkında yazdıklarını saçma ve ahlakdışı bularak, onu neredeyse toplumsal huzuru bozan bir anarşist olarak damgalamışlardır.

19. ve 20. yüzyılın bilim anlayışı gereği Freud’un kuramının müphem, gözlem ve deneyle kanıtlanamayan ve kişisel dene-

yimlerinden yola çıkarak evrensel geçerlilik iddia ettiği “ruhsal gerçeklerin” ise bir safsata olduğu ileri sürülmüştür.

Freud, libido (eros) olarak adlandırdığı cinsel dürtülere diğer bütün insani güdülerin üstünde ve ötesinde bir yer vermekle suçlanmış, en ciddi eleştirileri “Oedipus Kompleksi”nin evrensellliği iddiası almıştır.

Kadına tanıdığı ikincil konum itibariyle dönemin feminist yazar ve öncülerini bir hayli kızdırmıştır. 20. yüzyılın başında ABD, İngiltere ve Avrupa’nın büyük kentlerinde ivme kazanan feminist hareket, kadınların yüksek öğrenim görme, meslek edinme ve oy kullanma gibi haklarını elde edebilmeleri için büyük kampanyalar yürütüyordu. Aynı dönemde Viyana Psikanaliz Cemiyeti’nde girdiği bir tartışmada “bir kadın aynı anda hem çalıp hem de çocuk yetiştiremez. Feminist hareketin kadınlara faydası yoktur, bunun sadece birkaç bireye faydası vardır” sözleriyle bu konudaki düşüncelerini açığa vurmuştur. Oysa til-mizlerinden Adler “Özel mülkiyetin özendirilmesiyle her şey gibi kadın da özel mülk halini almıştır. Önce babasının mülkiyetindedir, sonra kocasının. Bu nedenle, öncelikle bir kadına sahip olma fikri terk edilmelidir.” gibi sosyalist dünya görüşünü o dönemde açıkça savunmuştur.

Psikanaliz kuramı doğru anlaşılmayınca Freud’a bir kadın düşmanı gibi bakmak kaçınılmaz olur. Oysa ki, kuramının çekirdek fikri olan kadınlardaki ‘penise imrenme’ olgusu nedeniyle kadın kişiliğinin eksiklikle malul olduğu inancı onu feminist hareketlere uzak tutmuştur.

Kişisel yaşamını didik didik eden ve buradan hareketle oto-analizi, ruhsal derinliklerimizi anlamada etkin bir yöntem olarak öneren, hastalarından elde ettiği gözlemlerle insanın ruhsal gelişimine ilişkin çok önemli, yararlı ve geçerli bir kuramsal model sunduğuna inanan Freud, bu açıdan da “yanlı, önyargılı ve hasta mahremiyetine saygısız” bulunarak küçümsenmiştir.

Psikanaliz kuramındaki kavramları ve varsayımları ölene dek gözden geçirmiş, kimini anlamlı değişikliklere uğratmış olsa da, bilinçdışının önemine, davranışlarımızın büyük çoğunluğunun erken çocukluk yaşantılarımız tarafından belirlendiği bi-

çiminde formüle edilen “ruhsal determinizm”e inancını hep korumuştur.

Davranışlarımızın sorumluluğunu yüklenmemizi neredeyse imkânsız kıldığı ileri sürülerek, onun bu anlayışı ahlakçılar ve dini çevrelerden büyük tepkiler almıştır.

Değişik çevrelerden gelen çeşitli eleştiri ve saldırılar bugün serinkanlı bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda bazılarının haklılık ve geçerlilik payı taşıdıkları kabul edilmektedir.

Haksız ve yanlı değerlendirmelerin pek çoğu da, Freud’un kişiliğinin ve kuramının yanlış ya da eksik anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Eksik anlamaların bir bölümü de, Freud’un kuramında sıkça değişiklikler yapma ihtiyacından doğmaktadır.

Bilinçdışı ve Oedipus kavramlarının önemi ve değeri konusunda hemen hiçbir değişiklik yapmamış da olsa, ruhsal yapının unsurları ve işlevleri konusunda kuramında önemli revizyonlar yapmış, annenin çocuk gelişimindeki önemini kavramış, kadın konusundaki katı anlayışını yumuşatmıştır.

Freud’un bilimsanı olmadığı ve görüşlerinin bilimsel bir değer taşımadığı iddiaları neredeyse tümüyle geçersizdir.

O, ruhsal yapının normal işleyişi ve hastalıklarıyla ilgili görüşlerini dönemin bilim kavramlarıyla ve bilimin işleyişine uygun bir biçimde geliştirmek için ne kadar titizlendiğini Darwin’in Evrim Kuramı ile biyolojiye kattığı devrimci anlayışı benimsediği gibi, çağındaki fizik biliminin tüm verilerini de yakından izlemiş, kuramının bir gün biyofizik buluşlarla temellendirileceğine inancını hiç yitirmemiştir.

Mart 2006 sayısını Freud’un 150. doğum yılına ayıran Newsweek dergisinde, Nobel Ödüllü sahibi Amerikalı psikiyatrist Prof. Dr. Eric Kandel’in düşünceleri yukarıda zikrettiğimiz gerçeği doğrulamaktadır.

Yıl 1876, Sigmund Freud’un bilimsel kariyeri başlamak üzeredir. İtalya’da Trieste’de Viyana Üniversitesi’nin Zooloji Bölümü’ne yolculuğu başladığında yirmi yaşlarında, anlaşılması zor bir görev peşinde genç bir tıp öğrencisiydi. Yılanbalığının yumurtalarını yakalamak, bin yıldır hayvanların eşleşme alışkanlıkları, Aristoteles’ten beri bilimsanlarının kafalarını karıştır-

mıştır. Freud bu gizemi çözebilmiş midir? Kesin olarak değil. 400 yılanbalığını disseke etmiş ve organlarını incelemiştir. Freud bu incelemelerden topladığı materyalle ilk bilimsel makalesini yazmıştır. Oedipus kompleksini geliştirmeden çok önce Freud, sıkı bir bilim insanıydı. Önce yılanbalığı üreme organları, daha sonra insan beynin hücresel yapısı üzerine çalıştı. Freud'un bu bilimsel çalışmalarının kısıtlı olması, o dönemde, bugünkü gelişkin radyolojik tarama yöntemlerinin keşfedilmemiş olduğu düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildir. Örneğin, genetik şifre ve DNA onun ölümünden sonra bulunmuştur. Sonuçta, Freud biyolojiyi, psikoloji için terk etmişti. Fakat bugün sinirbilimciler (neuroscientist), duymalar, duygular ve düşüncelerin oluşumu kadar rüya görmemizi sağlayan moleküler yolları çözmektedir. Freud'un fikirleri ve varsayımları laboratuvarındaki yerini almıştır. Araştırmacılar, bilinçdışının kimyasını bulmaya çalışmakta, bastırma (represyon) kuramını incelemekte ve hatta travmatik anıları engellemenin yollarını aramaktaydılar.

Freud'un ilgilendiği bilimsel konular laboratuvarında patladı. Yılanbalığından sonra kerevitlerin sinir sistemi konusunda çalıştı: Kendi boyama yöntemini geliştirdikten sonra canlı hücrelerle ilgili ayrıntıları mikroskop altında daha iyi incelemeye başladı. 1880'lerin başlarında ilgisi, insanın beyin sapına yöneldi. Freud, New York Tıp Akademisi tarafından bu yıl sergilenecek olan spiral nöronların ve fiber yolların (pathway) kusursuz çizimini yapmıştır. Bilim adeta Freud'un sevgilisi olmuştu. "Değerli sevgilim... ben şu anda beyin sapının gizemini çözmek için derin bir arzu duymaktayım" diye 1885'de nişanlısı Martha'ya mektup yazmıştı. "...Bence beyin anatomisi sahip olduğumuz veya olabileceğimiz tek rakiptir" derken, beyin işlevlerine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Fakat beyin anatomisi tek başına, Freud'un evlenmesi ve bir aile kurması için gereken parayı kazanmasını sağlayamazdı. İstemeyerek de olsa canlılar üzerinde yani sinir sistemi bozuklukları gösteren hastalarla çalışmaya başladı.

Beyin kanaması ve omurilik zedelenmesi geçiren pek çok hastaya tanı koydu. Konuşma bozukluğu ve değişik felçlerle ilgili yazıları dönemin ünlü nöroloji kitaplarında yer aldı.

"Nevrozların İmparatoru" olarak anılan Parisli ünlü nörolog Jean Martin Charcot'un yanında bir yıla yakın burslu olarak staj yaptı ve histeri vakalarına hipnoz uygulama tekniğini öğrendi. Kısacası, mesleki öğrenimi boyunca beyin ve zihin üzerinde ciddi akademik araştırmalardan hiçbir zaman geri durmadı.

O dönemlerde beyin ve sinir sistemi üzerine araştırmalar çok kısıtlıydı ve zihin daha ziyade filozofların uzmanlık alanıydı. İlahiyatçıların tekelindeki "ruh" kavramı ve filozofların "zihin" üzerine yazdıklarını yeterli bulmayan Freud, beyin ile zihin arasında dinamik bir etkileşimin olduğuna inanıyordu. Freud, beyin ve zihin arasında birleştirici bir kuramsal model ortaya koymak için araştırmalarına kendi kişisel yaşamına içgözlem yaparak başlamış, nevrotik hastalardan elde ettiği verilerle psikanalizi bir zihin bilim olarak inşa etmeye tüm ömrünü adamıştır.

Dr. Eric Kandel'in ifade ettiği gibi "Freud'un, sayfalarca yayınlanmamış zihinsel soyutlamaların biyolojik kökenlerini keşfettiği, hatta bilinç, bellek ve algıdan sorumlu nöronları tanımladığı notları sonradan gün ışığına çıkmıştır."

Zihinsel süreçlerin nasıl işlediğine ilişkin devrim niteliğindeki öngörülleri ile şöyle yazmıştır: "Nöron (beyin hücresi) beynin bir elementidir ve nöronlar arasındaki bağlantılar öğrenme ile modifiye edilebilir"

İşte bu inanç bugün psikoterapinin biyolojik temellerini oluşturan gerçekten de olağanüstü bir kavrayış olarak bilim tarihine geçmiştir.

Freud üzerine çok değerli bir kitap yazmış olan Margaret Muckenhoupt'un tespitlerine göre; "Freud, yöntemlerini tüm dünyaya açmak niyetini taşımadı. Eserlerinde sık sık kendi hayatından örnekler kullanmasına rağmen, mahremiyetine çok düşkün bir insandı. 1885'te ve 1907'de eski defterlerini, günlüklerini ve el yazmalarını yakmıştır. Bu ortadan kaldırma girişiminden sonra nişanlısına şöyle yazar: Yaşamöyküsü yazarlarına gelince, bırakalım merak etsinler, onların işini kolaylaştırmak gibi bir arzumuz yok. Her biri 'Kahramanın Gelişimi' konusundaki düşüncelerinde kendince haklı olacak".

Bu çabalarına rağmen, Freud'dan geriye, bir kahraman olmasa bile, parlak bir araştırmacı ve bilim devrimcisi olduğunu göstermeye yetecek kadar mektup ve elyazması kalmıştır.

FREUD'UN YAŞAMINI ve KİŞİLİĞİNİ ETKİLEYEN "ÖNEMLİ ÖTEKİLER"

Freud'un yaşamında önemli yer tutmuş insan ilişkilerini üç başlık altında inceleyeceğiz:

Birincisi: Ebeveynleri ve kendi aile bireyleriyle ilişkileri.

İkincisi: Ergenlik çağından itibaren yaşadığı arkadaş, dost, öğrenci ve meslektaş olarak değişik roller üstlenmiş olan erkeklerle ilişkileri.

Üçüncüsü: Mesleki, sosyal ve bilimsel kimliğinin gelişiminde etkili olmuş otorite figürleri ve özdeşim objeleri olarak hocaları.

Uzun ömrü ve başarılı meslek yaşamı boyunca çok sayıda önemli kişi tanımış, bunların bir çoğunu derinden etkilemiş, bazılarından da ciddi bir biçimde etkilenmiştir. Kuşkusuz tüm insan ilişkilerinin dökümünü yapmak Freud'un biyografisini yazmak açısından çok önemli olabilir. Ancak biz Freud'un kişiliğine dair gerçekçi bir fotoğraf çıkarabilmek için aralarından bazılarını seçmek durumundayız. Bu ayıklamayı yaparken Freud'un biyografisini yazan ve günümüzde de değerlerini koruyan üç ana kitaptan yararlandık. Bu üç değerli kitap dilimize de kazandırılmıştır. Bibliyografyada bu kitapları ve diğer kaynak kitapları bulabilirsiniz.

A. EBEVEYNLERİ ve AİLESİ

Sigismund Scholomo Freud, 6 Mayıs 1856'da Amalia ve Jacob Freud'un ilk çocuğu olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, bugünkü Çek Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalan Moravya'nın Freiberg şehrinde doğdu. Freiberg (günümüzde Příbor olarak biliniyor) beş bin nüfuslu küçük bir şehirdir. Moravya'da yaşayan Yahudilerin çoğu gibi Freud ailesi de yoksul sayılırdı. Jacob Freud, Polonya ve Çek Cumhuriyeti arasında paylaşılmış olan Galiciya bölgesinde büyümüştü.

Yirmi dokuz yaşında baba evinden ayrılmış, Freiberg'te kumaş tüccarı olan dedesinin yanına yerleşmiş ve aynı mesleği benimseyerek hayatını kumaş ticaretiyle kazanmaya başlamıştı.

1859'da Sigmund, üç yaşındayken, aile önce bir yıllığına Almanya'da Leipzig'e, sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti Viyana'ya taşındı.

Ailenin ilk çocuğu Freud'dan sonra peş peşe beş kardeş gelir ve aile giderek daha da yoksullaşır. Freud'un ilk çocukluk izlenimlerini canlı bir biçimde koruduğu Karpat dağlarının eteklerindeki Freiberg'e dair anıları şöyledir: "Ta içimde bir yerlerde ilk silinmez izlenimlerini bu havadan, bu topraktan almış olan, gencecik bir annenin ilk oğlu olan o Freibergli mutlu çocuk hâlâ yaşamakta."

Viyana'dan uzun yıllar hazzetmeyen Sigmund, 1900'da yakın dostu Wilhelm Fliess'e şöyle yazar: "Bahara, güneşe, çiçeklere ve mavi sulara genç bir adam kadar açım. Viyana'dan kesinlikle şahsi bir husumetle nefret ediyorum ve dev Antaeus'un tam tersine, ayağım, vatanım olan bu şehrin toprağından kesilir kesilmez taze bir güçle doluyorum."

Viyana'da, Freud ailesi yoğun bir Yahudi düşmanlığı antisemitizm ile karşılaşır. Sevemediği, ısınamadığı bu şehirde yine de ölümünden bir yıl öncesine kadar yaşamaya devam eder.

1938'de Naziler Avusturya'yı işgal edince Viyana'daki dostlarının teşvikiyle ayrılıp Londra'ya yerleşmek zorunda kalır. Sigmund doğduğunda Jacob, babası kırk, annesi Amalia ise yirmi bir yaşındaydı.

Güzelliğiyle gurur duyan Amalia, öfkesi dizginlenemeyen, hırslı bir kadındı. Doksan beş yaşında ölene dek Freud üzerinde çok güçlü bir etki yaratmıştır. Doksan yaşındayken doğum gününde kendisine hediye edilen bir şalı "beni yaşlı gösteriyor" diyerek geri çeviren bu kadının doğum günleri ölene kadar şaşıalı çiçek buketleriyle kutlanmıştır. Freud yıllar sonra sağduyusunun babasından, duygusallığının ise annesinden geldiğini iddia etmiştir.

Baba Jacob, ikinci karısı Amalia'nın tersine, dengeli, yumuşak, zayıf ve mesleki olarak da başarısız bir adam olarak bilinmektedir.

Jacob, Ortodoks bir Yahudi olarak yetiştirilmişti, İbraniceyi iyi bilir, ama dini örf ve âdetleri pek umursamaz, evde de bu geleneklerin yaşamasına izin vermezdi. Zayıf bir kişilik olarak algıladığı babası, Sigismund'u çocukluğundan beri hep hayal kırıklığına uğratmıştır.

Çocukluk hatıralarının en canlılarından biri, babasının gençken yaşadığı bir olayı hikâye edişidir: Jacob bir gün yürüyüşe çıktığında Hristiyan'ın biri başındaki yepyeni kürk şapkasını vurarak düşürmüş ve "kaldırımdan aşağı in pis Yahudi" diye hakaret etmiş. Küçük Freud babasına bu durumda ne yaptığını sorduğunda babası "Hiç. Yola indim ve kasketimi aldım" diye cevap vermiş.

Freud, babasının bu zayıf ve korkak halinden belli ki hiç memnun kalmamış, çocuklukta kurduğu kahramanlık fantezileriyle hissettiği aşağılanmayı telafi etmeye çalışmıştır. Nitekim ilk okulda büyük halk kahramanları ile ilgili öyküler okur, onlara özdeşleşirdi.

Freud, babasının ölümü üzerine şöyle yazar: "Babamın ölümü, resmi bilincin ardındaki karanlık yollardan birini kullanarak beni derinden etkiledi. Ona çok fazla değer veriyordum ve onu tam olarak anlamıştım. Kendine özgü derin bilgelik ile tuhaf vurdumduymazlık sayesinde yaşamım için çok şey ifade ediyordu. Öldüğünde yaşlıydı, onun ölümü içimde tüm eski duygularımı canlandırdı. Şimdi kendimi tamamen boşlukta hissediyorum."

Halkını Mısır'da kölelikten kurtaran ve onları Sina dağı eteklerinde "vaat edilmiş" topraklara götüren Yahudilerin peygamberi Musa'ya ömrü boyunca büyük bir hayranlık beslemiştir. Ömrünün son yıllarında *Musa ve Tek Tanrıcılık* adlı eseri ile bu hayranlığını ölümsüz kılmıştır.

Gençliğinden beri Yahudileri aşağılayan her harekete düşmanlık beslemiş, hatta bastonuyla saldırarak karşı koymuştur. Ateşli bir din karşıtı olmasına rağmen Freud, Yahudilik konusunda çok hassastı ve Yahudi olmayan dostlarının sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. 1937'de Viyana'da katıldığı bir dost toplantısında sabrı tükenene kadar konuşulanları dinlemiş ve sonunda "Yeter! Yahudiler yüzyıllardır inançları nedeniyle acı çekiyorlar. Şimdi Hristiyan meslektaşlarımızın kendi inançları nedeniyle acı çekmelerinin zamanı geldi" diyerek odayı terk etmiştir.

Yedi kardeşin en büyüğü olan Freud, ailesi tarafından neredeyse şımartılacak kadar özel bir ilgiye mahzar olmuştur. Öyle ki, 1873'te Viyana Üniversite'sine başladığında ailenin çok sıkı-

şık olan evinde diğer kardeşleri tek bir odayı paylaşırken ona kendisine ait bir oda tahsis edilmiştir.

Sigismund'una aşırı düşkün olan annesi doksan beş yaşında ölene dek ona "benim altın Sigim" diye seslenmiştir. Yaşlı akrabaları Amalia'ya, Freud doğduğu zaman "dünyaya büyük bir adam getirdin" kehanetinde bulunurlar. Çünkü küçük bebek dünyaya cenin zarı ile birlikte gelmişti ve bu geleceğin büyük kahramanının işareti sayıldı. Annesinin tartışmasız gözdesi olan Freud'la ilgili kehanetler on iki yaşlarındayken tekrarlandı ve sokaklarda doğaçlama şiirler okuyan yaşlı bir adam, Freud'un çok önemli kademelere yükseleceğini muştuladı. Yıllar sonra rüyasında kendisini bir kabine bakanı olarak gören Freud, bu kehanetlerle ilgili kuşkularını şöyle dile getirdi: "....dünyevi güçlerini yitirdikleri için gözlerini geleceğe diken o kadar çok kâhin var ki. Ve kâhinler kehanetleri nedeniyle hiç de acı çekmezler."

Freud'un Yahudi soykütüğü gerek entelektüel gelişiminde gerek toplumsal yaşamında derin etkiler yaratmıştır. 1848'de tüm Avrupa, işçi hareketleri ve sol içerikli devrimlerle sarsılırken, Fransa, Almanya, Macaristan ve Avusturya'da yurttaşlar, aristokratlara ve Monarşiye karşı cumhuriyet talebiyle liberal özgürlüklerin sınırlarını genişletmekle meşguldüler. Avusturya'da liberaller, büyük şehirlerde yaşayan orta sınıf Hristiyanların ve Yahudilerin dışında fazla bir destek sağlayamadılar ancak, para sahibi ve kendilerini destekleme ihtimali olan kişilere oy hakkı tanımak suretiyle iktidarda kalabildiler.

1873'te Avusturya'daki yetişkin erkek nüfusun sadece % 6'sı oy kullanabiliyordu. Yine de, liberallerin yasalarda yaptığı reformlar, Freud ve ailesi için çok önemli olmuştu. 1867'de Freud on bir yaşındayken, Avusturyalı liberaller Yahudi düşmanı yasaları kaldırmakla kalmadı, hükümette birkaç Yahudiye de yer verildi.

Yahudilerin servetleri arttıkça Viyana'daki Yahudi nüfusu da arttı. Aileler başkente akın ettiler. 1857'de Viyana'da altı sir Yahudi varken, 1867'de bu rakam kırk bine ulaşmış ve nüfusun % 6'sını oluşturmuştur. Bazı Yahudiler, "hoşgörü gösterilmiş" Viyanalı ailelerden geliyorlar, Almanca konuşuyorlar ve Viyana kültürüne uyum sağlıyorlardı.

Bununla beraber Freudlar, yoksul Yahudilerin çoğu gibi evde Doğu Avrupa Yahudilerinin konuştuğu bir Alman diyalekti olan Yidiş dilini kullanmazlar, standart Almanca konuşurlardı.

Freudlar birçok Yahudi ailesinde olduğu gibi Hristiyan orta sınıfına kendilerini uydurmaya çalışmışlardır. Çocukken konuştuğu İbraniceyi ileri yaşlarında unuttuğunu, özellikle annesinin dili olan Yidiş dilini hiç hatırlayamadığını söylemesi belli oranda din karşıtlığına bağlı olsa da, bir oranda da yoksulluğu yaşadığı Yahudi gettolarını unutmak istemesi olarak yorumlanabilir.

Freud, ciddi bir biçimde Hristiyan tarihi ve İncil okuyucusu olarak kutsal metinlere erkenden ilgi duymuş, sonraları Eski Ahit'e (Tevrat) göndermeler içeren yazılar yazmıştır.

Dinlerin kökeni ve tarihine de en az eski Yunan mitolojisine duyduğu kadar ilgi duyan Freud, gençliğinden beri kararlı bir ateist olarak bilinmektedir.

Bu konudaki tutumu o kadar tutarlıdır ki; karısının hoşnutsuzluğuna rağmen Yahudi ritüellerini evde yasaklamıştır. Yine de otobiyografisinde, "Annem babam Yahudi idiler, ben kendim de hep Yahudi olarak kaldım" diye yazarak bunu bir tür kültürel kimlik olarak yaşadığını itiraf etmiştir.

Psikanalizin uluslararası ün kazanmasından sonra Freud, bu kuram ve hareketin Yahudilikle özdeş tutulmasından çekinmiş, başta İsviçreli Hristiyan Jung olmak üzere başka din, dil ve geleneklerden gelen parlak öğrencileri teşvik etmeye çalışmıştır.

Naziler 1938'de Avusturya'yı işgal edince, Freud'un Yahudi kimliğine itibar etmemesine aldırmayarak onu, Viyana'yı terk etmeye zorladılar.

Çocukluğuna dönersek, genç ve güzel annesinin her ne kadar gözdesi olsa da Sigismund, ateşli bir Katolik olan Çek kökenli bir dadı tarafından büyütülmüştür.

Dadısı, küçük Freud'un banyosundan ve tuvalet eğitiminin sorumluydu. Çocukken dadısının bu sıcak ve yakın ilgisinden ne kadar hoşlandığını, otonanalizini yaptığı sıralarda gayet net bir şekilde hatırlamıştır. Sık sık hamile kalması nedeniyle Freud'la yakından ilgilenemeyen annesi, çocuğun bakımını üstlenen Çek dadıya güvenmiştir. Ama bu güven dadının hırsızlık yaptığı iddiasıyla evden uzaklaştırılmasıyla son bulmuştur.

Freud bu hırsızlıkta dadısını ihbar eden üvey abisi Philippe'i suçladı. Ona dadısının hapishaneye konulduğu söylendiğinde küçük Freud bunu "sandığa konuldu" olarak anlamış ve kırk yıl sonra kendine uyguladığı otoanalizler sırasında gördüğü bir rüyayı şöyle yorumlamıştı: Abisi Philippe ve kendisi bir sandığın başında dururlar. Çocuk Freud ağlamakta ve annesini o sandığa sokmaması için ona yalvarmaktadır. Rüyasında annesi zayıftır yani hamile değildir ve evden uzaktadır. Freud ileri bir analiz ile sandığın rahim simgesi olduğunu ve başka bir hasım/kardeşten duyduğu korkuyu ifade ettiğini çözümler.

İlk kardeşi Julius doğduğunda, Freud on yedi aylıktı ve yoğun bir kıskançlığa kapılmıştı. Yedi ay sonra bu kardeş ölmüş, ama birkaç ay sonra kızkardeşi Anna doğmuş ve yine tek çocuk olarak oturduğu tahttan indirilmişti.

19. yüzyılın sonlarında Viyana refah içinde yaşanan bir şehir olmuş ve resim, müzik, edebiyat, özellikle Freud açısından önem taşıyan tıp alanında bir kültür ve bilim merkezi haline gelmişti.

Freud, eğitimine Viyana'da başladı. Başlangıçta evde babasından ders aldı. Sonra bir ilkokul ve ardından orta ve lisenin birlikte okunduğu, edebiyat, dil ve klasik kültür derslerinin ağırlıklı olarak verildiği bir öğrenim kurumu olan ve bugün de Almanca konuşulan ülkelerde liseye denk düşen 'gymnasium'a gitti. Çok başarılı ve hemen her yıl sınıf birincisi bir öğrenci olarak mezun oldu.

Fransızca ve İngilizcenin yanı sıra Yunanca ve Latince de öğrendi. Kendi çabasıyla İtalyanca ve İspanyolcasını geliştirdi.

Başlangıçta hukuk okumak isterken, ünlü bir zoolog ve hoca olan Carl Brühl'ün "Kucaklayan Ana" adlı doğa üzerine tutku-lu bir şiirini dinledikten sonra bilimle uğraşmaya karar verdi.

1873'te Viyana Üniversitesi'ne tıp öğrencisi olarak kaydedildi.

Darwin'in, 1859'da yayınladığı bugün de dini çevrelerde tartışma konusu olan *Doğal Seçilim* adlı kitabı Freud'u derinden etkilemiştir. Darwin'in 1871'de *İnsanın Türeyişi* eseriyle de Freud, biyolojik bilimlerde kariyer yapmaya neredeyse kesin karar vermiştir.

1933'te *Psikanalize Giriş Dersleri* adlı geç dönem eserinde, kendi konumunu bilim ve düşünce dünyasında şöyle tanımlar: "Yüzyılların akışı içinde, insanın kendine olan çocuksu hayranlığı bilimin başlattığı iki önemli fırtınaya karşı koyamadı ve boyun eğdi. İlki, dünyamızın evrenin merkezi olmayıp akıl almaz genişlikteki bir kozmik sistemin küçük bir parçası olduğunu öğrenmesidir. İkinci fırtına; biyoloji araştırmalarının insanın tüm yaratıklar arasında ayrıcalıklı olmadığı ve hayvanlar âleminden geldiğini ve hayvansal doğasının yok edilemeyeceğini kanıtlanmasıyla patlak verdi. Ama insanın megalomanisine üçüncü ve en yaralayıcı darbeyi, egoya kendi mülkünün bile efendisi olmadığını ve zihninde bilinçdışı olup bitenler hakkındaki kıt bilgiyle yetinmesi gerektiğini kanıtlamaya çalışan günümüzün psikoloji araştırmaları indirmiştir. (...) İşte bizim bilimimize karşı genel başkaldırı, akademik nezaketin gerektirdiği her türlü yaklaşımın hiçe sayılması ve tarafsız bir mantığın gerektirdiği sınırlamalarla yapılan tüm itirazlara kulak tıkanması buradan kaynaklanmaktadır."

BECERİKLİ UYSAL EŞ: MARTHA BERNAYS

Hayatı boyunca sadık kaldığı, tekeşli bir yaşam sürdürdüğü karısı Martha ile 1882 Nisan'ında tanıştıklarında Freud yirmi altı, Martha yirmi bir yaşındadır.

Bernays'ın ailesi Freud'unkiyle karşılaştırılmayacak kadar varlıklı ve entelektüeldi. Büyük babası Hamburg Yahudi cemaatinin hahambaşı ve iki amcası da üniversite hocasıydı.

Babasının bir şirketin mali danışmanı olarak çalıştığı 1869 yılında, Martha sekiz yaşındayken Viyana'ya göçtüler. Martha'nın ağabeyi, Freud'un kız kardeşi Anna'yla evlenmişti.

Martha iyi bir eğitim görmesine rağmen bir entelektüel sayılmazdı. Sakin, becerikli ve fevkalade düzenli bir ev idarecisiydi. Kendinden emin ancak duygularını kolay dışa vurmayan bir kadın olarak tanımlanıyordu. Freud, her şeyin odağında olmak, hayatın her alanını belirlemek sevdasında olan annesi Amalia'ya hem bağlı hem de bu durumdan rahatsızdı. Okutmaya bir türlü razı olmadıkları Martha'nın "tiran" olarak tanımladığı

Amalia'ya benzeyen bir kadın olmasını istemiyor evindeki tek tiranın kendisi olmasını istiyordu. Kendi annesine benzeyen ve baskın bir karakter olan Martha'nın annesini kenara itti ve evliliğinde "birleşmeden çok karışmayı" hedefledi.

Evliliği boyunca Martha, becerikli ve dingin haliyle yıldan yıla genişleyen aileyi ustalıkla çekip çevirmiştir. Kocasıyla neredeyse bağımsız denebilecek bir hayat sürmüş, Freud'un saatler süren yoğun çalışmalarına saygıyla yaklaşmış, altı çocuk, hizmetkâr ve dadılardan oluşan kalabalık ailesini, kocasını hiç rahatsız etmeden idare etmiştir.

Freud'un maddi ve manevi sıkıntıları yüzünden evlenmek için dört yılı aşkın bir süre nişanlı kalmaya tahammül göstermiş, evlendikten sonra da yaşanan maddi yoksulluklara şikâyet etmeden katlanmasını bilmiştir.

Evlendikten sonra Martha'ya dininden --ortodoks Yahudilik-- vazgeçmesini Freud şart koşmuştu. Martha'nın bu talepten çok yaralanmış olmasına karşın, Yahudiliğin esas ritüellerinden vazgeçmediğini, kocasının ölümünden sonra her cuma gecesi Şabat'ı* simgeleyen mumları yakmayı sürdürmüş olmasından anlıyoruz.

Evlenmek için duyduğu sabırsızlıktan, ötürü sevgili Martha'sı dolaylı da olsa Freud'un en büyük bilimsel keşfinden vazgeçmesine neden olmuştur.

Şöhret arayışı içerisinde yeni bir doku boyama tekniği üzerinde çalışırken ilk veriler başarılı olmayınca Freud sabredemez. Sonradan bu teknik geliştirilir ve patoloji-histoloji laboratuvarlarında başarıyla kullanılır.

Beyin kanaması geçiren bir hasta üzerinde çalışır, makale yayınlar ama bu beklediği ünü sağlamaz. Daha kısa sürede meşhur olmak için kokain üzerinde araştırmalar yapmaya başlar.

Bir Alman askeri doktorunun, askerlerin dayanıklılığını kokainin arttırdığına ilişkin raporunu okuyunca, konuyla ilgilenmeye başlamıştır.

* Şabat: Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp, yedinci günde dinlendiğini hatırlamak ve o günü kutsamak için Yahudilerin cuma akşamı yıldızların çıkışından cumartesi akşama kadarki gününe denir. Şabat, Yahudiler için dinlenme günü olduğundan bu günde ateş yakmak, paraya dokunmak gibi işler yasak sayılır. (Ed. n.)

Döneminin deneysel araştırmalar yapan pek çok biliminsanı gibi ilaç olarak kullanılma potansiyeli yüksek bu maddeyi kendinde denemeye karar verir.

Sık sık geçirdiği depresyon atakları, kronik yorgunluk ve anksiyete nöbetlerinden epeydir ıstırap çeken Freud, küçük dozlarda kokain kullandığında bu sihirli “ilacın” yeni bir enerjiyle çalışmalarına katkıda bulunduğunu görür.

Her ne kadar bu maddenin herhangi ciddi bir yan etkisini görmese de, temkinli davranır. Ama meşhur ve zengin olma isteği o kadar galebe çalar ki, 1884’te “Koka üzerine” adlı makalesini yayınlar. Bu maddenin lokal anastezide kullanılabileceği gibi, kronik yorgunluk ve hazımsızlıkta da etkili olacağını düşünür. Ayrıca önemli bir sorun olan morfin bağımlılığında da güvenli bir şekilde kullanılacağını savunur.

Freud’un bu coşkulu çıkışı, aynı zamanda bilim çevrelerinde çöküşü olur. Kısa zamanda kokainin bağımlılık yapan bir madde olduğuna dair yayınlar pıtrak gibi patlar ve Freud, ummadığı biçimde sert eleştirilere maruz kalır. Öte yandan, kokainin etkileri hakkında konuştuğu iki göz hekimi arkadaşı bunu değişik kombinasyonlarda deneyerek, iyi bir göz anestezi madde olarak geliştirirler ve bu yolla hem meşhur hem de zengin olurlar.

Kokain, Freud’un akademik kariyerinde ciddi bir ‘fiyasko’ olmakla kalmaz, yakın arkadaşı Ernst Von Fleischl’in morfin bağımlılığı ile mücadele edebilmesi için bu maddeyi önermesi ile daha büyük bir felaketin doğmasına neden olur.

Arkadaşı kokain sayesinde, gerçi morfini bırakır ama daha ağır bir bağımlılık geliştirir: Kokain bağımlılığı.

Paris’e, Charcot’nun kliniğine staja gittiği sıralarda bile çekingenliğini yenebilmek için düşük dozlarda kokain kullanmaya devam eder. Paris’ten bambaşka bir özgüven ve mesleki donanımla dönen Freud, artık kokain kullanmayı kesin olarak terk eder.

Martha’yla uzun bir nişanlılıktan sonra 1886’da evlenir. Bir yıl sonra Martha, Freud’ların ilk kızını dünyaya getirir. Çocuğa en sevdiği dostu ve koruyucusu olan Breuer’in karısı Mathilde’in adını verir.

1890’larda artık Freud kendisine sağlam bir yer edinmiş parlak bir hekim olarak orta sınıf mensubu olmuştur. 1891’de, kırk

yedi yıl yaşadıkları Bergasse 19 numaradaki evlerine taşınırlar. Günümüzde bu ev Freud müzesi olarak ziyaretçilerini kabul etmektedir.

FREUD'UN ANTİGONESİ: ANNA FREUD

Anna Freud, annesinin ondan bekllediği şekilde itaatkâr ve erdemli bir genç kadın aday olamayacağını çok küçük yaşta göstermeye başladı. Anna'nın "özel çocuk" olması Freud'un ilgisi- ni çekmişti, çünkü Anna diğer kardeşleri ve annesiyle kıyaslan- dığında babasının mesleğine ilgi duyan tek aile bireyiydi. An- na'nın kendisini ablalarından daha çirkin bulması, göğüslerini saklayan kambur yürüyüşü, erkeksi bol kıyafetlerle gezmesi ve hayatı boyunca hiç evlenmemiş olması, onun babasının mesle- ğine yönelmesine neden olmuş olabilir.

Anna'nın biyografisini yazanlar onun ergenlikte halsizlik, baş ağrısı ve sürekli kendini yararsız bulma gibi depressif halle- rine işaret ederler. Anna'nın kendisini "istenmeyen çocuk" gibi hissetmesi küçük yaşlarda Katolik bir dadıya emanet edilişi ve yedi yaşındayken çok sevdiği bu dadıdan ayrılması, kardeşleri- ni kıskanması belli oranda Freud'un özgeçmişi ile benzerlik göstermektedir.

Ergenlikte yazdığı bir şiirde;

"Bir saatliğine, bir günlüğüne keşke

Kurtulabilsem kendimden, artık bilmesem

Kendi yüzümü, kendi çirkin elimi", der.

Bunlar Freud'un muhtemelen dikkatini çekmiş ve bir bakı- ma bu güvensiz ergeni, ilerde uzun yıllar analize tabi tutmasına ve bu sıralarda gördüğü psikolojik zihinlilik ve içgörü nedeni- ye onu psikanalist olarak yetiştirmeye karar vermesine neden ol- muştur.

Kızını yirmi üç yaşında analize alan Freud, uzun sayılabile- cek bir süre, dört yıl boyunca analiz etmiş ve 1960 yılına kadar bu analiz malzemesi gün ışığına çıkmamıştır.

Kuramının evrensel gerçeklere işaret ettiği iddiasında olan Freud, kızı Anna'nın bilinçdışı arzu ve fantezilerini, özellikle de ilk sevgi objesi olan karşı cins ebeveyine duyulan erotik yatırı-

mı, kuramının temeli olan Oedipus kompleksinin doğrulanması olarak değerlendiriyordu.

Anna da hayatı boyunca babasını doğrularcasına hiç evlenmemiş ve baş edemediği anne yoksunluğunu telafi edecek türden olgun, çocuklu ve baskın kadın dostlara yaklaşıp yaşamını sürdürmüştür.

1920'lerde tanıştığı Eva Rosenfeld'e yazdığı bir mektupta "daima her şeyimle yanındayım, şimdi o günden de fazla. (...) Gittikçe daha fazla iç içe geçiyoruz. Sensiz bir hayatın nasıl olabileceğini artık tahayyül edemiyorum" der.

Bu mektubun, Freud'un gençliğinde Fliess'e karşı beslediği eşcinsel duygular barındıran tutkulu mektupla ne kadar benzerlik gösterdiği gözden kaçmamaktadır.

Mayıs 1920'de Freud, kızı Anna'ya komiteye katılımı nedeniyle bir yüzük armağan etti. Aynı yıl Anna Viyana'da onu psikanalize yöneltecek ve gelecekteki parlak mesleğine tamamen bağlanmasını sağlayacak olan görevine başladı.

Anna Freud, Bilinçaltı Dayak Fantezileri ve Hayaller Bilinçaltı adlı makalesini Viyana Derneği'nde okuyarak, ergin ve başarılı bir psikanalist olduğunu tüm ustalara ve özellikle de hocası ve analisti olan babasına da kanıtlamış oldu.

Üstçene kanserinin yol açtığı ağır kanamalar ve sayısız ameliyatlar sırasında ailesinden sadece Anna, babasının da özel isteği ile adeta hemşiresi olmuş, babasının metanetle katlandığı tüm acılara yakından tanıklık etmiştir.

1923'te Berlin'de kurulan eğitim enstitüsünün sekreterliğine olarak Anna seçilir. Çok başarılı geçen ve uluslararası katılımın yüksek olduğu Hamburg kongresinde Freud'un kaleme aldığı "Cinsler Arasındaki Anatomik Farklılıkların Psikolojik Sonuçları" adlı makalesini okuması için Anna'yı önermesi, psikanaliz hareketinin geleceğinde Anna'ya verdiği öneme işaret eden tarihi bir olaydır.

Otto Rank'ın 1920'lerin başında çocuklarda analiz yaklaşımı konusunda başarılı olmasıyla Anna'da bu eğilime ilgi duyar ve Rank'ın ekibine analist olarak katılır. Böylece, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Londra'nın dışında savaşa doğrudan maruz kal-

mayan çocuklar üzerinde savaşın travmatik etkileri üzerine çalışmalarını ile Çocuk Psikanalizi hareketinin öncüsü olur.

Tahtını bıraktığı Anna'nın İngiltere'de yürüttüğü çalışmaları yakından izleyen Freud, zaman zaman ana kuramdan sapabileceği endişesiyle kızını uyarmaktan da geri durmaz.

Yahudi ailelerin çoğunda olduğu gibi evde hayvan besleme kültürü olmayan Freud, yine bir ilki kızı Anna'ya bir köpek armağan ederek gerçekleştirmiş, daha sonra köpeklerin davranışlarına büyük ilgi duyarak ölümüne kadar yanından sadık köpeklerini eksik etmemiştir.

Basının ve yakın dostlarının haberi olmadan gittiği Tegel (Berlin'de) sanatoryumunda yeni bir çene protezi için yapılan operasyonda yanında bir tek 'Antigone'si Anna vardı.

Nazilerin 1938'de Avusturyayı işgal etmesi sonucu, Viyana sokaklarında gezen tanklar ve "Heil Hitler"* diye bağırarak Nazi sempatisini Viyanalıları Freud'un bu ülkede kalma umudunu kırdı. Gestapo,** evinde Nazi karşıtı herhangi bir belge arayışını sürdürürken birkaç defa Anna Freud'u göz altına alır. Gece boyunca Gestapo'nun sorguladığı Anna'nın işkence görmesi ve bir toplama kampına gönderilme ihtimali Freud'u çok derinden etkilemiş ve günlüğüne şu acı dolu kısa notu düşmüştü; "Anna Gestapo'da".

Viyana'dan ayrılmamakta son ana kadar direnen Freud, Anna'nın başına gelenleri gördükten sonra dostlarının ısrarlarına kulak vermiş ve zor da olsa Londra'ya yerleşme kararı almıştır. Banka hesaplarına Nazilerin el koyduğu Freud, dostlarından gelen borç tekliflerini geri çevirmemiş ve Anna'nın tüm evrak ve yazışmalarını elden geçirip bazılarını yakmasına izin vermiştir.

Londra'da Primrose tepesindeki güzel manzaralı ve bakımlı evinin bahçesinde Jones'a şöyle söyleyerek mutluluğunu ifade etmiştir; "Neredeyse 'Heil Hitler' diye bağıracağım." Londra'dan ayrılmasına büyük destek veren dostu psikanalist Marie Bonaparte'ye yazdığı son mektupta;

* 'Heil Hitler': "Yaşasın Hitler"

** Gestapo (Alm. Geheime Staatspolizei): Almanya'da Hitler döneminde kurulan gizli, siyasi polis örgütü.

"Radium bir kez daha acı ve toksik etkilerle beni kemirmeye başladı ve dünyam tekrar eski halini aldı. Umursamazlık denizi üzerinde yüzen küçük bir acı adacığı..." derken, Nazilerden kurtulmanın sevincini yok eden büyük fiziksel acılar çektiğini anlatır.

Londra'daki son günlerinde aşırı kilo kaybetmiş, çenesindeki kanser dokusu yüzüne yayılmış ve yine vefalı kızı Anna baş ucundan ayrılmayarak her tür bakımını üstlenmişti.

23 Eylül 1939'da doktoruna teşekkür etti ve son isteğinin ölümü konusundaki ısrarlı iradesinin kızı Anna'ya açıklanması oldu.

Londra'daki doktoru ile yaptığı anlaşma sonucunda gücünün tükendiği bir gece, damarlarına morfin verilerek ebedi uykusuna geçişi kendi rızasıyla sağlanmıştı.

B. ARKADAŞLARI ve DOSTLARI

Çocukluk döneminde kişiliği üzerinde etkili olmuş arkadaşlık izlerine kaynak kitaplarda rastlamadık. Bu nedenle, ergenlik döneminde başlayan ve yaklaşık on yıl kadar süren Eduard Silberstein ile tutkulu arkadaşlık öyküsünden başlamayı yeğledik.

İLK TUTKULU ARKADAŞ: EDUARD SILBERSTEIN

Gymnasium'da başlayan arkadaşlık Silberstein'ın Leipzig'te hukuk okumak için uzaklaşmasıyla kesintiye uğrasa da sıcaklığını ve yakınlığını araya giren bazı krizlere rağmen on yıl korumuştur.

Silberstein, hukuk eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Braila'da ticarete atılmış, kazancını mensubu olduğu Yidiş Yahudilerle paylaşmaya açık iyi yürekli bir entelektüeldir. Doğu Avrupa'da boy gösteren Nazi mezaliminden kaçan Yahudilere dünyanın neresi olursa olsun gücünün yettiği kadar maddi destek sağlamış, dünyevi hırsları olmayan, insan haklarına çok duyarlı bir sosyalist olarak bilinmektedir.

Torunun yazdıklarına göre; "İş dünyasının acımasız gerçeklerine hiç uymayan tam bir entelektüeldi. İşçi haklarından ve sıradan insandan yana gerçek bir sosyalistti. Yidiş dilini sever, dö-

nemin Musevi liderleriyle yazıştırdı. Assisli Aziz Francis'e özel bir hayranlığı vardı. Mütevazı, tahsilli, pratik, aristokrat, tatlı bir adamdı. İyi bildiği İspanyolcadan tekerlemeler söylemeyi çok severdi."

Yıllar sonra çocukluk arkadaşı, pek çok entelektüel ilgiyi zevkle paylaştığı, karşılıklı İspanyolca mektuplaştığı Freud'un psikanalist olarak ününü duymuş, ciddi ruhsal sorunları olan ilk karısını 1891 yılında tedavi için ona göndermişti.

Fakat genç kadın Freud'un muayenehanesinin bulunduğu binanın dördüncü katından atlayarak intihar etmişti. Genç ruh doktoru Freud'un herhalde en önemli ilk mesleki travması bu olsa gerek.

Silberstein'in torunu anılarında her ne kadar Freud'un başarısız tedavisinin bu intiharda önemli rolü olduğunu iddia ediyorsa da, başka güvenilir kaynaklar Silberstein'in karısının, Freud'u görmeden ve tedaviye başlamadan önce kendisini pencereden attığını söylüyor.

Üniversitenin ilk yıllarında Eduard'a yazdığı mektuplarda hem ona beslediği yoğun dostluk hem de akademik geleceğine dair kararsızlık çok açık bir şekilde görülmektedir.

"Viyana'ya gel, seni hasretle bekliyorum. (...) İyice endişelendim, neden yazmıyorsun? İşte bu yüzden sana dört-beş gün yazmadım, ama bunu bana sen yapsan dehşete kapılırdım. (...) Mektubunu yine yanımda taşıdım, çünkü bütün bir gün daha ayrı kalmak istemedim. Viyana'da senden nadiren duyacağım sevgi dolu sözleri, tekrar duyabilmeyi, hüznü ruh haline borçluyum. Yokluğunun sosyal hayatımda açtığı boşluk dolmadı, zaten dolduracak birini de aramadım. Ne kadar uğraşsam bir düzine arkadaş edinemezdik ama, her biçimde ve ebatla düzinelerce düşmanım var."

Freud'un arkadaşının sevgisine duyduğu ihtiyaç ne kadar derinse, üniversite birinci sınıfta okuyan genç bir adamın kendisini "düşmanlarla" çevrili hissetmesi de o kadar anlamlıdır.

Leipzig'te kendisinden uzak yaşayan arkadaşının kadınlara yaklaşma ihtimali Freud'u çok rahatsız etmiş olmalı ki, "gözleri masumiyetle parlayan dişi yaratıklara" karşı arkadaşını uyarır ve tepeden bakan bir edayla öğütler verir "Zehirli dişleri, pullu

derileri ve şeytani fikirleri olan sürüngenlere" dönüştüğünü belirttiği kadınlara ilişkin duyguları dikkat çekicidir: "(...) İltifatın insanlar üzerinde zararlı bir etkisi var. Özellikle de dengesiz, kendilerinin ne kadar önemsiz olduğunu kavrayamayan, daha-sı doğanın kibirli olmaya meylettirdiği insanlara çok zararlı, bu karışıma da özellikle kızlarda rastlanıyor."

Sevgi nesnesi arkadaşına öylesine tutkuyla bağlıdır ki, mektuplarına cevap biraz gecikse hemen endişeye kapılıp sitem dolu mektuplar döşenir.

Eduard'la kurulan bu ergenlik aşkı denebilecek ilişki, yetişkinlik çağlarında kurduğu diğer önemli erkek figürleriyle ilişkilerde de yinelenmiştir. Nitekim, birkaç yıl sonra Berlinli doktor Fliess'le, sonraki yıllarda Jung ve geç dönemlerinde de Ferenczi ile tekrar tekrar aynı tutkulu ilişkiler yaşayacaktır.

EROTİK YÜKLER TAŞIYAN TUTKULU MESLEKTAŞ: WILHELM FLIESS

On yılı aşkın bir süre Freud'un en yakın dostu ve sırdaşı Beslulu kulak burun doktoru Fliess olmuştur. Fliess'le Martha'yla evlendikten bir yıl sonra verdiği bir konferansta tanışmıştır. Freud'un en yakın dostu, histeri üzerine yaptıkları araştırmaları birlikte yürüttükleri meslektaşı, aynı zamanda koruyucusu Breuer'den uzaklaştıkça Fliess'e olan duyguları, yazdığı mektupların sıklığı ve duygusal yoğunluğu artmıştır. 1890'larda ki dostluklarının en yoğun dönemidir, Freud kişisel hayatının sırlarını ona açmakla kalmamış psikanaliz hakkındaki varsayımlarını ve kuram taslağını Fliess'e yazarak geliştirmiştir. Fikirlerine çok güvendiği dostuna çocukluğuyla ilgili pek çok ayrıntılı öyküyü anlatmış, korkularını, rüyalarını, nevrotik belirtilerini aktarırken kendisine uygulamaya başladığı doktrini de Fliess'le paylaşmıştır. Yaklaşık on yıldır depresyon ve korkulara karşı kullandığı, tıbbi bir ilaç olarak büyük umut beslediği kokaini Fliess'in onaylaması dostuna olan güvenini pekiştirmiştir. Kırk bir yaşındaki Freud, Fliess ile tanıştıktan sonra ilk mektubuna şöyle başlar:

"Aziz dostum ve meslektaşım, doğrusu bu mektubu yazmanın gayesi iştir. Ama daha başta, sizinle ilişkiyi sürdürme umudunda olduğumu itiraf etmeliyim. Zira üzerimde öyle güç-

l  bir izlenim bıraktınız ki, sizi nasıl bir kategoriye koyduğumu belirtmekten geri duramayacağım.”

Bir ay sonra ise Freud şöyle yazar: “İnce mektubunuz ve muhteşem hediyeniz o hoş anıları bana tekrar yaşattı. Noel hediyesinde de hissettiğim düşüncelilik, gelecekte aramızda canlı ve karşılıklı olarak doyurucu bir ilişkinin doğacağı beklentisi ile doldurdu beni. Sizi nasıl kazandığımı h    bilmiyorum.”

Almanya’nın değişik kentlerinde yaklaşık on yıl süren buluşmalarla yürüyen bu tutkulu ilişkide Freud, arkadaşını görmek için duyduğu büyük istekten söz eder: “A lığımı, susuzluğumu gidermek için nasıl sabırsızlanıyorsam, kongremizi de öyle sabırsızlıkla bekliyorum... Kongre benim için büyük bir keyifti, adeta yenilendim. O zamandan beri öyle bir zindelik içindeyim ki, genç bir adam gibi çalışıyorum.”

Yıllar geçtikçe Freud’un Fliess’e yönelik sevgi ifadeleri de artar. “Aziz dostum ve meslektaşım”, “Sevgili dostum”a, sonraları “Biricik Dostum”a ve nihayet “Biricik Wilhelm”e dönüşür.

1892’de yazdığı bir mektupta Freud, “Seni gördüğüm o güzel akşama dönmek için anılarımdan başka elimde hiçbir şey yok.” der.

Birkaç yıl sonra duyguları iyice yoğunlaşmıştır. Fliess’ten uzak olmaya dayanamaz. şöyle yazar: “Seni çok  z y yorum. Sen yakınımda olduğunda fikirler ve projelerle dolup taşan o insan ben miydim gerçekten?”

Duygularını sans rs zce dostuna ileten Freud, 1896’da yazdığı bir mektupta kendini şöyle ifade eder: “Senin gibiler ölmemeli dostum. Bizim gibiler senin gibilere öyle muhtaç ki, sana çok şey borçluyum. Avuntu, anlayış, yalnızlığımda teşvik, hayatıma kattığın anlam ve son olarak da kimsenin bana veremeyeceği sağlığım. Seni  rnek alarak düşünsel açıdan yalnız bırakılsam bile –ama senin yalnız bırakmayacağını biliyorum– muhakememe güvenme ve senin gibi, geleceğin bana getireceği zorluklara mağrur bir tevazuyla karşı koyma gücünü kazandım. Bütün bunlar için na ız teşekkürlerimi kabul et. Benim sana ihtiyaç duyduğ m kadar senin bana ihtiyaç duymadığını biliyorum, ama kalbinde sağlam bir yerim olduğuna da eminim.”

Mektuplaşmalar ilerledikçe Freud'un kullandığı içten ifadeler şaşırtıcıdır. Mahremiyetine çok düşkün olan Freud, cinsel hayatını ima ederek şöyle yazar: "Artık perhiz yapıyoruz. Bunun sebeplerini sen de gayet iyi biliyorsun."

Sağlığı konusunda ciddi nevrotik korkulara kapılan Freud'un 1894'te kalp krizinden öleceğini düşündüğü sıralarda yine Fliess'e, "Çocuklar ve karım iyiler. Karımın ölüm hezeyanlarımdan haberi yok," diye yazar.

Araştırmacı Breger'e göre, Freud'un bu denli hayranlığını ve sevgisini Fliess'in zekâsı ve karizması sağlamıştır. Freud'dan iki yaş küçük olan Fliess'in ilgi alanları çok geniştir, tanışı birçok kişi tarafından "büyüleyici" bir insan olarak tarif edilmesi, hekimliğine ek olarak çok farklı alanlarda da teori üretmesiyle ilgiliydi. Ancak, döneminin biliminsanlarıncâ Fliess'in "kaşif-şarlatan" olarak adlandırılması konusunda tam fikir birliği oluşmamıştır. Fikirlerindeki yenilik, tıp kurumu tarafından şüpheyle karşılanmaları ve Yahudi kökenden gelişleri bu iki adamın paylaştıkları dostluğun harcını oluşturuyordu. Fliess'in teorileri iki varsayım üzerine kurulmuştu: Birincisi, burun mukozasının anotomo-fizyolojik yapısı, ikincisi de, "erkek ve dişi dönemleri" diye tanımladığı insanın "biseksüalitesi" idi.

Burun mukozası ile cinsel organların dokusu arasında anatomik benzerlik bularak işe başlayan Fliess, "Burun refleksi nevrozu" adında bir teori geliştirmişti. Koku alma organımızın anatomisi ile ilgili sorunları, diğer bedensel hastalıkların sorumlusu olarak kabul ediyordu. Migren, karın, kol ve bacaklardaki ağrılar, kalp semptomları, sindirim bozuklukları ve Freud'un en çok ilgisini çeken cinsellik, bu kuramla açıklanıyordu.

Fliess'in teorisindeki ikinci varsayım, 28 günlük âdet kanaması döngüsüdür. Buradan yola çıkarak erkekler için de 23 günlük bir döngünün varlığını ileri sürmüştür. "Kritik dönemler" teorisini geliştirmiş, 28 ve 23 günlük dönemler kafasındaki biseksüalite kavramını pekiştirmiştir. "Dişi dönemin erkek dönemi" teorisine göre insanın gelişim safhalarını hastalıklarını ve ölümü belirlediğini savlamıştır. Hayvanlar âleminde de geçerli olan biyolojik olguları, güneş, ay ve yıldızların konumlarına

bağlıyordu. Geriye bakıldığında Fliess, şöhret kazanma ihtiyacı ile bütünlükçü teoriler ve tedaviler yaratan “şarlatan-terapist” geleneğinin bir halkası olarak görülmüştür. Ancak Freud, dostuna olan sadakati yüzünden Fliess’in makalesini yerden yere vuran derginin yönetim kurulundan bu nedenle çekilmiştir.

Freud, Fliess’in kuramlarına öylesine umut bağlamıştı ki, ona duyduğu hayranlığı Berlin’deki Tiergarten meydanına büstünü dikmeyi vaat ederek göstermiştir. Ona yazdığı bir mektupta espirili bir dille şöyle bir soru yöneltir: “Senden aldığım haberler neşeyle çılgılık atmama neden olabilirdi. Gebe kalma sorununun gerçekten çözdüysen en çok hangi mermer türünü sevdiğini soracağım?”

Freud’un ince zekâsı, dostunun biyolojiye aşırı vurgusunu zaman zaman mizahla karışık eleştirmesine yol açıyordu. Fliess’in solaklık kuramı üzerine geliştirmekte olduğu bir iddiayla ilgili Freud tarafsız kalmış ve Fliess’in onu solaklığını gizleme eğiliminde olmakla suçlaması sonucunda, Freud yine şaka ile karışık ona şu cevabı vermiştir: “Hatırlayabildiğim kadarıyla çocukluğumda iki sol elim vardı, ama ben her zamanolların içinde sağda duranı tercih ettim.”

Çiftcinselliğin evrensel olduğu konusunda çok iddialı olan Fliess, Freud’un literatürde yer almasa da birçok yeni fikre aç ve açık oluşu nedeniyle gördüğü destekten memnundur. 1899 yılında ona şöyle yazar: “Çiftcinsellik konusunda kesinlikle haklısın. Her cinsel eylemi dört birey arasındaki bir eylem gibi değerlendirmeye alışıyorum.”

Freud’un biyografisini yazan yazarların kimine göre, Fliess’in teorileri gözlem temeli olmayan, abartılı spekülasyonlardan oluşur. Tedavi açısından değerli olmadıkları gibi zararları da çoktur. Yine de göze batan kusurlarına rağmen Freud, bu teorileri cesur ve devrimci fikirler olarak karşılamış ve savunmuştur. Fliess’in teorileri, Freud’un geçmişteki nöroanatomi araştırmalarıyla kendine meslek olarak seçtiği psikoloji arasında iyi bir köprü işlevi görmüştür. Psikanalitik yaklaşımın soyut spekülasyonlarına karşı Fliess’in verileri dokular, kemikler, ilaçlar, istatistiki bilgiler ve cerrahi girişimlerle doludur. Bu da Freud’a

çok cazip gelmiş olmalıdır. Nitekim, 1896'da yazdığı bir mektubunda şöyle der:

"Bastırma teorisi konusunda şüphelerim var. Özellikle de aynı bireyde hem erkek hem de dişi âdet dönemlerinin bulunması konusunda. Ama senin birkaç kelimenle dağılabilirler. Kaygı, kimyasal etkenler vs. Belki senin yardımınla psikolojik açıklamalar yapmayı bırakıp, fizyolojik bir temel bulabileceğim sağlam bir zemine kavuşabilirim."

Yepyeni keşfi Oedipus kompleksini de aynı yıl Fliess'e yazdığı bir mektubunda şu şekilde müjdeler:

"Genele uygulanabilecek tek bir fikir belirdi aklımda. Kendimde de anneme âşık olma ve babamı kıskanma olgusunu gördüm. Artık bunu çocukluğun başlarında evrensel bir olay olarak kabul ediyorum."

Freud, iki zıt gücün etkisi altındadır. Bir yandan kendini keşfetmek istiyordu. Öte yandan, bilinçaltı fantezileri ile karşılaşma ihtimalinin doğuracağı korkulardan da çekiniyordu. Bu çatışmayı aşmanın bir yolu vardı: O da büyük bir keşif yapmak. Nitekim, büyük keşfi "Oedipus Kompleksi" bu işlevi yerine getirmişti.

Histerinin oluşum mekanizmasını Oedipus kompleksinin çözülmemesi ile açıklamaya çalışan Freud, Fliess'e bir mektubunda şöyle yazmıştır: "Ebedi bir şöhret beklentisi çok güzeldi. Tıpkı belli ölçüde zengin olmak, tümüyle bağımsız olmak, seyahate çıkmak, bana gençliğimi yaşatmayan endişelerden çocukları uzak tutmak gibi. Her şey, histeri meselesinin tutup tutmayacağına bağlıydı."

Freud'un Oedipus kompleksinin evrenselliğini iddia edişi, kendisindeki kahraman olma ülküsünü de yansıtmaktaydı. Annesinin sevgisini kazanamama korkusu ve onu bir rakibe kaptırmasının yarattığı düş kırıklığını, evrensel bir gerçek olan Oedipus kompleksi ile aşmış oluyordu. Aynı zamanda cinsel olsun ya da olmasın gerçek travmaların histerinin oluşumundaki payını saf dışı bırakıyor, onun yerine çocukluk dürtüleri ve fantezilerini vurguluyordu. Bu yeni teoride korkunun, depresyonun ve nevrotik semptomların nedeni gerçekte çocuğun başından geçenler değil, mastürbasyon, çocuk cinsel hazları, ödipal fante-

ziler ve ahlaki yargılarla çelişen tüm cinsel arzular önplana çıkıyordu. Bu şekliyle evrensellik taşıyan bir iddia, kuram olarak kabul görürse Freud'un en çok ihtiyaç duyduğu "ebedi şöhet" ve "bilimsel keşif" arzusu doyuma ulaşacak, onu çağının en büyük düşünürü ve bilim adamı yapacaktır.

Fliess'in tıp ve bilim dünyasında itibarı azalırken, psikanalizi geliştiren Freud'un şöhetri artmaya başladı. Araları giderek açılmakla birlikte Freud hâlâ Fliess'e bağlılığını sürdürüyordu. Mektupları geç yanıtlandığında dostuna kızıyordu: "Mektupların zamanında gelmeyince büyük bir sıkıntıyla beklediğimi unutma sakın."

Aralarındaki soğukluk arttıkça Freud, Fliess'in buluşma tekliflerini "Senden uzak dursam daha iyi olacak" diye yazarak reddetmeye başladı.

Son buluşmalarından büyük bir düş kırıklığı ile dönen Fliess anılarına şöyle not düştü:

"Freud, bana karşı anlamakta güçlük çektiğim bir saldırganlık gösterdi. Bunun sebebi, Freud'un hastaları üzerinde yaptığı gözlemleri tartışırken, dönemsel süreçlerin her yerde olduğu gibi psişe üzerindeki etkisini iddia etmemdi. Tartışmanın geri kalanında Freud'da sanırım kıskançlıktan kaynaklanan kişisel bir düşmanlık hissettim. Achensee'de meydana gelen bu olayın ardından yavaş yavaş Freud'dan uzaklaştım ve düzenli mektuplaşmalarımızı tavsattım. O olaydan sonra Freud'a bilimsel bulgularıma dair hiçbir şey söylemedim."

Freud'un erkek dostlarıyla kurduğu ilişki kalıbına bakılırsa, Fliess'e duyduğu hayranlık ve bağlılığın kuramsal görüşlerindeki uyumsuzluk arttıkça azaldığına çok da şaşmamak gerekir.

İSVİÇRELİ HİRİSTİYAN ve BAŞARILI VELİAHT:

CARL GUSTAV JUNG

Annesi çift kişilikli, babası koyu bir Hıristiyan Lutheryan bir papaz. Neredeyse tüm soy kütüğü ünlü din adamlarıyla dolu. İsviçreli bir köy çocuğu olarak dünyaya gelen Jung, adını tıp profesörü olan dedesi Carl Gustav'dan alır.

Anılar, Düşler, Düşünceler adlı otobiyografik eserinde Jung, annesinden devraldığı çift kişiliğini şöyle tanımlar: "Gerilerde

bir yerde hep iki kişi olduğumu biliyordum. Birincisi, okula giden ve diğer çocukların çoğundan daha az zeki, dikkatli, çalışkan, terbiyeli ve temiz olan; annemle babamın oğluydu. İkincisi, büyük hatta yaşlı, şüpheli, güvensiz, insanların dünyasından uzak, doğaya, toprağa, güneşe, aya, havaya, bütün canlılara ve her şeyden çok geceye, rüyalara ve Tanrı'nın içine koyduğu şeylere yakın biriydi."

Jung, Basel Üniversitesi'ne girdiğinde içe kapanık bir o kadar da şamatacı, etkileyici ve utangaçtı. Arkadaşları ona "fıçı" lakabını takmıştı, hem iri yapılı olduğu hem de bünyesi içkiyi iyi kaldırdığu için. O da fakirdi. Tipik bir köy papazı ailesinin şartlarında yaşıyorlardı.

Babası daha altı yaşındayken ona Latince öğretmeye başlamıştı. Mali sıkıntıların sürdüğu çocukluk döneminde eski püskü giysiler ve yırtık ayakkabılarla büyümüştü. Üniversiteye gittiğinde burs ve akrabalarından yardım alması gerekmişti. Meslek olarak arkeolojiyi seçmek istese de fakirliği yüzünden geçimini sağlamaya yetecek bir mesleği tercih etmiş, tıp okumaya karar vermişti.

Ama bilim ve tıp Jung'un kendini bilme arayışına cevap vermemişti, o da annesi ve akrabalarıyla ruh çağırma ve spiritizma* seanslarına katılmaya başlamıştı.

Kraft-Ebing'in *Deliliğin Kitabı* adlı eserini de okumuştı, bu kitap onu psikiyatri üzerinde uzmanlaşmaya sevk etti. Öznel deneyimleri bilimsel araştırma konusu yapmaya uygun bir insandı. Jung, 1.85 cm boyunda, yapılı, gayet zeki ve enerjik, çok çalışkan ve iştahlı bir genç adamdı. Davudi sesiyle sürekli konuşur, otoriteyle dalga geçme fırsatını kaçırmaz, okumaya ifrat derecesinde düşkün bin entelektüeldi.

Jung'un biyografisini yazan araştırmacılara göre, cinsel korkuları ve ketlenmesi olmayan, kadınların özellikle çok çekici

* Spiritizma: Ruhun, bir bedene girmeden önce, girdiği süre içinde ve daha sonraki varoluş şartlarını inceleyen ve ölülerin ruhlarının canlılara görünme kurallarını bulmaya çalışan disiplin. Spiritizmacıların anlayışına göre, insan ruhu biri maddi olmayan, öteki de yarı maddi olan ve evrensel akışkıdan doğan iki kısımdan meydana gelir. Birbirinden ayrılmayan bu iki unsurun en yüce mükemmelliğe erişmesi için çeşitli yollardan geçmesi gerekir. Bu yolların her birinde tenleşme, gelişme ve tenleşmeden kurtulma aşamaları yer alır. (Ed. n.)

buldukları yakışıklı bir adamdır. Cinsel ilişkiler açısından Freud'un tam tersi, çok serbest ve zengin ilişkiler yaşamıştır.

Dışadönük özelliklerinin yanı sıra sezgileri güçlü, duygusal duyarlılığı yüksek bir doktordur.

Jung, ne kadar haz düşkünü bir yaşam sürmekteyse de, altta yatan güçlü korkuları ve benlik çözülmesine ilişkin fobileriyle de mücadele etmek zorundaydı. Jung, bilinçaltı korku ve fantezileriyle baş etmede kendisine rehber ararken Freud'un yazılarıyla karşılaştı. Eserlerini büyük bir tutkuyla okuyan Jung, Freud'un kendisinden büyük ve daha zeki, çocukluğundan beri içinde biriken komplekslerini açıkça konuşabileceği ideal baba olduğunu düşündü.

1906 Nisanında bir makalesini Freud'a gönderdi ve hemen ardından gelen övgü dolu cevapla aralarındaki tutkulu ilişki başlamış oldu.

Jung'a övgü dolu ve açık mektuplar yazan Freud: "...eminim genellikle beni destekler konumda olacaksınız, ama düzeltmeleri de memnuniyetle kabul edebilirim," diye yazdı.

Jung, teşekkür ve minnet dolu bir cevap vermiş ve Freud'u, çalışmalarına düşmanca yaklaşanlara karşı gerçekten de uzun yıllar savunmuştur. Ancak, daha ilk mektubunda bile sonradan aralarında ihtilaf konusu olacak eleştirilerini de yazmaktan geri durmamıştır: "Terapiniz, sadece ertelenmiş tepkinin çıkarttığı duygulanımlara değil bazı kişisel münasebetlere de dayanıyor-muş gibi geliyor bana. Bence histerinin başlangıcı büyük ölçüde cinsellikten kaynaklansa da, tümüyle öyle olduğu söylenemez."

Bu kısa yorumda Jung, Freud'un yaklaşımında varlığını sürdüren iki zorluğa işaret etmişti: Terapötik ilişkilerin yani kişisel münasebetlerin, iyileştirici gücün göz ardı edilmesi ve temelde cinselliği fazlasıyla vurgulaması.

Freud'la ilişkisinin ilk yıllarında bu çekinceler geri planda kalmıştı, ama Jung bağımsız muhakemesinden asla vazgeçmedi ve sonunda kendi fikirlerini yeniden dile getirmekten kaçınmadı.

Jung'un da psikanalize ve Freud'a bu dönemde ihtiyacı çok fazlaydı. İsviçre'nin en ünlü psikiyatri hastanesinde, şizofreni teriminin mucidi ünlü psikiyatri profesörü Bleuler'in yanında

ağır psikotiklerle çalışan bu başarılı asistanın ilgilendiği ruhsal bozukluklar çok başkaydı.

Freud'dan yakınlık ve takdir gören Jung, şizofren hastalarla klinik deneyimlerini yazıyor, ama bir yandan ustasının bunlardan sıkılacağını düşünmeden de edemiyordu.

Oysa, Freud Jung'un sorularına cevap verirken iltifatlarını da esirgemiyordu: "Erken bunama üzerine yazdığınız kitabın beni heyecanlandırmadığını zannetmekte haksızsınız. Şimdiye kadar bana katılmış en yetenekli yardımcı sizsiniz. Aslında sizin erken bunama üzerine yazdığınız deneme, şimdiye kadar çalışmalarına yapılan katkılar arasında en zengin ve en anlamlı olanı. Burada benimle yüz yüze görüşme gibi bir üstünlükleri olan Viyana öğrencilerin arasında, sizin kadar kavrayışlı sadece bir kişi tanıyorum, dava için sizin kadar çok şey yapabilecek ve yapmak isteyen bir kişi bile yok. Hazır bana bu kadar yakinken fazla uzaklara savrulmayın, zira bunu yaparsanız günün birinde bizi birbirimize karşı kullanabilirler. İçten içe bu özel durumda mutlaka açıklığın en iyi diplomasi olacağını düşünüyorum."

Jung, Freud'un bu dostane çağrısına sayfalarca yazdığı mektuplarla karşılık verir: "İçinizi rahat tutun. Teorinizin benim için vazgeçilmez hiçbir bölümünden asla ayrılmayacağım, çünkü ona çok inanıyorum."

Jung, karısı Emma ve sonradan varoluşçu psikiyatrinin ünlü bir ismi olacak olan genç meslektaşı Ludwig Binsvanger ile birlikte 1907'de Freud'u ziyaret eder. Bu buluşmada, Freud ve veliahtı on üç saat baş başa konuşurlar. Daha önce olup bitenler Jung'u, Freud'a müthiş bir biçimde bağlamaya hazırlamıştı. Kendisinden on dokuz yaş büyük bu adamın sular seller gibi boşalttığı duygu ve düşünceleri dinliyor, anlar gibi görünüyor, rüyalarını yorumluyor ve bir meslektaş olarak ona kucak açıyordu.

"Karşılaştığım gerçekten de önemli ilk adamdı. O ana kadar ki yaşıntımda onunla kıyaslayabileceğim kimseyle tanışmamıştım. Tavırlarında geçiştirmecilik yoktu. Gayet zeki, kurnaz ve tam manasıyla buldum onu."

Bu karşılaşma Jung'un son şüphelerini de silmiş, onu Freud'a ve psikanaliz hareketine yürekten bağlamıştı. Jung, artık

Freud'un cinsellik teorisi saflarına katıldığı için bunu kendi çalışmalarında da uygulamak istemiş ve bir vaka için hocasına şöyle danışmıştı: "Şu anda aşırı mastürbasyon yapan ve üvey babasının kendisini taciz ettiği yalanını söyleyen altı yaşındaki bir kızı tedavi ediyorum."

Altı yaşındaki hasta konusundaki fikir alışverişinden birkaç hafta sonra Jung, kendi hayatından travmatik cinsel bir hadise aktarmış ve Freud'a karşı hissettiği erotik duygularla bunu doğrudan ilişkilendirmişti.

"İtiraf etmem gereken bir günahım var. Fotoğraflarınızı büyüttüm. Harika görünüyor. Çevremde birkaç kişi kopyasını yaptırdı. İsteseniz de istemeseniz de sessiz çalışma odama girmiş oldunuz."

Freud'a olan hayranlığı ve kendi erotik hislerinin de farkında oluşu, geçmişinde yaşamış olduğu cinsel taciz deneyimini itiraf etmesini sağlamış ve Freud bunu gerçek bir anı olarak kabul etmişti. Şöyle yazmıştı Jung: "Hem insan hem de araştırmacı olarak sizi takdir ediyorum ve size karşı bilinçli hiçbir hınç beslemiyorum. Size olan hürmetimde dinsel tutkuları andıran bir şey var. Esasen pek canımı sıkmasa da inkâr edilemez erotik imaları yüzünden bunu iğrenç ve gülünç buluyorum. Bu nahoş duygu çocukken bir zamanlar taptığım bir adamın cinsel saldırısına maruz kalmamdan kaynaklanıyor."

Bu ilişki Freud açısından da yoğun bir ilişki idi. Freud/ Jung mektuplaşmasında özellikle de İngiltere'de psikanaliz hareketinin öncüsü ve temsilcisi konumundaki Ernst Jones'a yazdıklarında Freud'un, "İsviçreliyi kazanmayı" ve "Zürih'i kendi yanına çekmeyi" hareketin ilerlemesinde önemli bir hedef olarak gördüğü açıktır. Bu politik, stratejik nedenlere ek olarak Freud, onun çocukluğunda ve delikanlılığında sahip olamadığı pek çok şeyi barındıran Jung'tan şahsen hoşlanmasını da sağlıyordu. Başka bir deyişle, bu mektuplarda kendi açısından da erotik bir ima vardı. Jung, fiziksel etkileyciliği olan çok cazip bir adamdı. Duygusal derinliklere inmeye, bilinçdışını keşfetmeye çok istekliydi. Zengin karısı, Hristiyan İsviçreli müktesebatı, bilimle ve kurumsal psikiyatriyle olan bağlantısı, onu Yahudi get-

tosundan çıkma, cinsel açıdan ketlenmiş, fakir geçmişinden çok farklı bir yere koyuyordu.

Freud'un mektupları, Jung ile Fliess arasında da bir bağlantı kurulduğunu gösterir. Jung, mektuplarına acele cevap vermediğinde hissettiği kaygıyı şöyle yazar; "Yazışmaların kesilmesine karşı hâlâ travmatik ve aşırı bir duyarlılığım var anlaşılan. Başlangıcı gayet iyi hatırlıyorum. Fliess ve öyle bir deneyimi farkında olmadan tekrar yaşamak istemem."

Jung da ona şu cevabı verir; "Müsterih olun, ne şimdi ne de gelecekte Fliessvari bir şey olmayacak."

Freud, 1909'da yazdığı başka bir mektupta; "Seni resmen en büyük oğlum olarak evlat edindiğimde ve inanmayanların topraklarında halefim ve veliahtım ilan ettiğimde..." şeklinde bir ifade kullanır.

Freud'un resmi biyografı Jones, "Freud'un, Musa gibi sadece uzaktan bakmasına izin verilen psikiyatrinin vaat edilmiş topraklarını keşfetmeye yazgılı olan Jeşu'su olacaktı Jung."

Benzetmesini yapmış ve Freud'un ağzından "Kurduğum imparatorluk yetim kaldığında, bütün miras Jung'a kalmalı" sözlerini işitmişti.

Kısa bir süre sonra Freud, kurduğu Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin başına Jung'u getirmiş, böylece Yahudi olmayan topluluklarda ve psikiyatri çevrelerinde büyük ilgi görmeyi ummuştu. Psikanaliz hareketinin çekirdek kadrosu Viyanalı Yahudi kökenli tilmizleri ise, harekete sonradan katılan "Hıristiyan, İsviçreli" veliahtın hızlı yükselişini çekememişler, Freud'a üstü örtülü bir muhalefet geliştirmeye yeltenmişlerdir.

Clark Üniversitesi'nin daveti üzerine hayatında ilk kez gittiği ABD'ye yolculuk fobisine rağmen yanında bulunmasını istediği en önemli kişi yine Jung olmuştur. Tarihi bir olay olarak yaşanan Amerika seyahati, Jung ve Ferenczi yakınlaşmasına vesile olmuşsa da, bu üçlünün kopuşları da aynı derecede dramatik olmuştur.

Jung'un psikanaliz hareketinin temel doktrinine dair eleştirilerinin artışına karşı Freud'un onu azarlayan uyarıları da dozu artırmış ve Jung'un verdiği karşılıkla birlikte ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu kopuşun en belirgin nedeni olan bir

mektubunda Jung şöyle yazar; "Size samimi bir şey söyleyeyim mi? Size karşı hislerimin biraz karışık olduğunu kabul ediyorum. Yine de, öğrencilerinize hasta gibi davranan tekniğinizin tam bir falso olduğunu söylemek zorundayım. Bu şekilde ya köle ruhlu oğullar ya da küstah kuklalar yaratıyorsunuz. (...) etrafınızdaki bütün semptomatik eylemlerle dalga geçiyorsunuz, böylece herkesi utançla hatalarını kabul eden oğullar ve kızlar seviyesine indiriyorsunuz. Bu arada, bir baba gibi her şeye yukardan bakıyorsunuz, üzerinize toz kondurmuyorsunuz. Bir hastanın kendi kendini analiz ederek ne kadar yol alabileceğini ve kendi nevrozunu asla aşamayacağını –tıpkı sizin gibi– biliyorsunuz elbette; siz kendinizi bütün komplekslerinizden arındırıp, oğullarınıza baba rolü oynamayı bırakırsanız ve sürekli onların zayıf noktalarını bulmak yerine bir kerede kendinizdekileri ararsanız, o zaman ben de çeki düzen veririm ve sizinle olmama günahından bir hamlede kurtulurum."

Freud'un buna cevabı, tipik bir teşhis saldırısıyla ilişkiyi koparmak olmuştur.

"Anormal davranışlar sergilerken sürekli normal olduğunu haykıran biri, hastalığının farkında olmadığı şüphesi uyandırır. Bundan yola çıkarak kişisel ilişkilerimizi tümüyle sona erdirmeyi teklif ediyorum. Ben bundan hiçbir şey kaybetmem, zira sizinle olan duygusal bağım uzun zamandır pamuk ipliği gibi. Geçmiş hayal kırıklıklarının uzatmalı etkisi..."

Jung, büyümeye kararlı bir evlat olarak şu şekilde cevap verir; "Kişisel ilişkilerimizi sona erdirmeye isteğinizi kabul ediyorum. Ben kimseye dostluğumu zorla dayatmam. Bu olayın sizin için ne anlama geldiğini en iyi siz değerlendirirsiniz- gerisi sesizlik."

Bu şok edici gelişmeyi Freud, öğrencilerinden Abraham'a bir mektubunda şöyle aktarır; "Jung delirmiş, ama ayrılmasını istemektense kendi kendini mahvetmesini seyrederim daha iyi."

1914'te Jung, Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin başkanlığından ayrılmaya zorlanır. Editörlüğünü yaptığı dönemin en ünlü psikanaliz dergisi olan "Jahrbuch"taki görevinden istifa eder. Aynı tarihte Freud, Abraham'a olayı müjdelir; "Sonunda şunlardan kurtulduk. O vahşi, mutaassıp ve sofı papağanlar-

dan. Beni ve ortak davamızı savunurken sergilediğin olağanüstü açıkgörüşlülük ve katlandığın zahmetler için teşekkür ederim. Hayatım boyunca beni sömürdükten sonra ihanet etmeyecek arkadaşlar aradım ve hayatımın doğal sonuna bu kadar yaklaşmışken onları bulduğumu görüyorum.”

Mektuplardaki saldırganlıkla yetinmeyen Freud, 1914'teki “Psikinalitik Hareketin Tarihi Üzerine” adlı denemesinin son dokuz sayfasını Jung'u eleştirmeye ayırmıştır. Aynı yıl yayınlanan “Narsisizm Üzerine” makalesinde, *Totem ve Tabu*'da yaptığı gibi Jung'tan erken davranmak istemiş, onun şizofreni üzerine çalışmalarını çürütmeyi hedefleyen yazılar yazmıştır. Freud, Jung'un özgün katkılarını “masal, hayalcilik, efsunculuk” diye geçiştirmiş ve onun çalışmasının farklı bölümlerinden Jung'a atıf yapmadan yararlanmıştır.

Freud'un Jung hakkındaki damgalayıcı sözleri ve aşağılayıcı kanaatleri psikanalitik hareket içinde yıllarca etkisini sürdürmüş, birçok meslektaşım da Jung'un fikirlerini “mistik, metafizik spekülasyonlar” olarak küçümsemıştır.

1970'li yıllarda psikanalitik psikoterapi eğitimi gördüğüm üniversitenin psikiyatri kliniğinde hocalarımızın, Jung hakkında benzer görüşleri benimsemiş, onu okumaya bile değer görmemiştim. Uzmanlık eğitimimden sonra yöneldiğim transkültürel psikoterapiler konusundaki çalışmalarım sırasında Jung'un “Kolektif bilinçdışı”, “Toplumsal arketipler”, “Düşlerin ve efsanelerin, mistik inançların ortak bilinçdışı”, “Nevrozların kökenlerindeki tarih öncesi kültürel etkiler” gibi çalışmalarının ne kadar önemli, özgün katkılar olduğunu fark ettim.

Freud'un, Jung'a ve çalışmalarına saldırmaları, dışlanması açtığı yaralara yenilerini eklemişti. Son mektubunda Jung, mücadeci bir tavır sergilese de Freud'un onu reddi çok yıkıcı olmuştur. Jung'un biyografisini yazan yazarlara göre Freud'dan bir kuşak daha genç ve ruhsal olarak da daha hassas olan Jung, bu ayrılığın etkisiyle içine kapanmış, yaratıcı üretkenliği ciddi bir biçimde kesintiye uğramıştır.

Bu dostluk ve ayrılışın öyküsüne biraz daha serinkanlı ve akademik tartışmalar düzleminden bakmaya çalışmak tarihi gerçeği ortaya daha doğru koyacaktır.

Jung, tilmizleri içinde en parlak, kişiliği en bağımsız, özgür düşünme ve buluşlar yapmaya yatkınlığı ile Freud tarafından gerçekten de çok önemsenmiştir. 1909'da Amerika'ya yaptığı ilk gezisinde yanına onu ve Ferenczi'yi yani iki sevgili oğlu alması buna iyi bir kanıttır. 1900'lü yıllarda Freud'un ünü Yeni Kıta'ya da yayılmaya başlamıştı. Massachusettes Worchester Clark Üniversitesi'nin Rektörü. G. Stanley Hall, Freud'u bir dizi konferans vermesi için Amerika'ya davet etti. Hall, Freud'un cinsellik ve rüyalar üzerine neredeyse skandal yaratan fikirlerinden çok hoşlanmış, eleştirmenlerin ve tutucu Hristiyan dünyasının tepkisini çekmek pahasına bu davette ısrar etmişti.

Önceleri bu ısrarlı teklife karşı Freud, Amerikalıların cinsellik konusunda iffet taslayan ahlakçı tutumlarını ve para konusundaki görgüsüzlüklerini öne sürerek olumsuz bir tavır takınmıştı. Fakat daha sonra artırılan harcırahlar ve Hall'un ısrarı onun gönülsüzce de olsa Bremen limanından kalkan gemiye yanına aldığı iki parlak öğrencisiyle birlikte binmesine neden olmuştu.

Freud çekinceleriyle gittiği Amerika'da çok sıcak karşılandı. Yedi hafta süren "Psikanalize Giriş" konulu konferanslarında notlarına hiç bakmadan coşkulu, yüksek ve entelektüel bir performansla, her biri birer ders niteliğinde uzun konuşmalar yaptı.

Bir yıl sonra Nürnberg'teki uzun görüşmelerinden sonra Freud, psikanaliz konusundaki düşüncelerinin dünyaya Jung'un rehberliğinde yayılacağından emin oldu. Olası tek pürüz Jung ile Viyanalı tilmizlerinin arasına girebilecek rekabet duygularıydı. Bunu önleminin formülünü şöyle geliştirdi:

Psikanaliz hareketine inanan çekirdek grubun toplandığı Viyana Psikanaliz Derneği'nin başına Adler'i, Ululuslararası Psikanaliz Topluluğunun değişmez başkanlığına da Jung'u önerdi. Ancak beklenen oldu, küçük kardeşlerine daha mükemmel bir armağan verilen ağabeyleri, Jung'un pozisyonuna kıskançlıkla tepki verdiler. Olaylar Freud'un bulduğu ara çözüm ile yatıştı. Yahudi olmayan yeni üyeler kazanarak psikanalizi korumalarını Viyana grubundan bizzat rica ederek, Jung'un iki yıllığına başkanlığa getirilmesine onay verdi.

Uzlaşma uzun sürmedi. *Uygurluk ve Hoşnutsuzlukları* kitabında Heinrich Heine'nin "İnsan düşmanlarını bağışlamalı, ancak asılmalarından sonra" dizesini alıntılararak, düşmanlık ve ihanete toleransının olmayacağını ima eden Freud'un bu katı tutumu gerginliği ve kopmaları hızlandırdı.

Jung'la kopuşu daha iyi anlamak için hareketten ilk ayrılma cesaretini gösteren Adler'le ilişkilere de kısaca göz atmak uygun olacaktır.

Adler'in nevrozların oluşumu üzerine Freud'unkilerle temelden çatışan görüşleri vardı. Adler, "Organ nevrozu" adını verdiği kuramını geliştirirken, organ eksikliği yaşayan insanların bu noksanlıklarını aşırı telafi yoluna giderek aşmaya çalıştıklarını düşünüyordu. Gözlemlerinde, bazı büyük sanatçıların tüm aile bireylerinin kronik göz hastalıklarından mustarip olduklarını izlemişti. Adler, organ yetersizliklerinin ruhsal hastalıklarda önemli bir yer tuttuğu fikrine inanmıştı. Başlangıçta bu kuram, Freud'u rahatsız etmedi, ama Adler'in görüşlerinde iddialı olması ve Fliess'in "biseksüalite" kuramına atıflar yaparak onu geliştirmeye yönelmesi ustayı kızdırdı.

Adler, nevrozların, kadınlarda yüz kıllanması, erkeklerde meme büyümesi gibi sekonder seks karakteristiklerini normal insanlara oranla daha fazla gösterdiklerini yazmaya başlayınca Freud ile aralarındaki ipler de gerilmeye başladı.

Adler, ayrıca Freud'un libido teorisinde "Güç İstemi" adını verdiği saldırgan bir dürtü bulunması gerektiğini öne sürüp, bilinçdışı yaşamın önemini azaltan gerçeklik, akıl ve irade gibi yetilere vurgu yapmaya başlayınca kavgalar boy gösterdi.

Freud'a göre, Adler'deki esas sorun fikirlerinin psikolojik mahiyette olmayışydı. Adler, Freud'un "metapsikolojisi"ni ve "ruhsal determinizm" ilkesini reddediyor, psikolojiyi mekanik bir biçimde biyolojiye indirgiyordu.

Gerçi Freud da nevrozları, biyolojik bir anlam taşıyan libido ile açıklıyordu, ama libido ve eros gibi terimler doğrudan ve salt biyolojik karakterli olmayan metapsikolojik soyutlamalardı.

Adler'de bilinçdışının esamesi okunmuyor, insan zihni ve ruhu, biyolojik bedenine adeta kölesi durumuna getiriliyordu ki, fizyolojik Freud'un haklı olarak buna tahammülü olamazdı.

Nitekim, Viyana Psikanaliz Derneği'nin 1911'de gerçekleşen iki oturumunu Adler'e karşılık vermek üzere ayırdı. Bu oturumlara katılan bir üye Freud'un kurum içi ihtilaflar doğduğu zaman nasıl acımasız olabileceğini şöyle aktarır: "Hasmını –Adler'i– hiç gözetmeden, çok sivri sözcükler ve keskin yorumlarla sadece saçma orijinal düşüncelere sahip olmakla, kuramının geri kalan kısmının ise kendisinden almakla suçladı."

Bu toplantının akabinde Adler, başkanlıktan ayrılır, dokuz üye ile birlikte "Özgür Psikanaliz Derneği"ni kurar. Freud, Viyana grubuna sert bir ultiatom vererek üyelerin her iki grupta da yer alamayacaklarını ve iletişimin kesilmesini buyurur. Adler'i kaybetmeye hazır gibi görünse de ondan boşalan yeri, büyük bir liyakat ve sadakatle dolduracak yeni bir parlak meslektaş olan ihtiyacı çok belirgindir. Jung'un yıldızı bu sıralar parlar. Özel yetenekleri ile boşluğu büyük bir başarıyla doldurur. Ne var ki, o da kısa bir süre sonra psikanaliz imparatorunun önkabullerini ve varsayımlarını sorgulamaya başlar. Adler gibi Jung da libidonun taşıdığı aşırı cinsel vurgudan rahatsızlık duyar.

ÇALIŞKAN ve NEVROTİK OĞUL: OTTO RANK

Rank, Viyana'nın Yahudi gettosu Leopoldstadt'ta doğmuş bir mücevher işleme ustası ve onun genç karısının üçüncü çocuğudur. Baba, bencil bir alkolik, sarhoş olduğunda karısını ve çocuklarını döven bir psikopat olarak biliniyor.

On sekiz yaşından itibaren tuttuğu güncelerden, yaşamının bütün ayrıntıları gün ışığına kavuşmuştur. Bu biyografik bilgiler, bize Rank'ın sağlıklı bir çocukluk geçirdiğini, on dokuz yaşında ateşli romatizmaya yakalandığını, bu hastalığın yarattığı komplikasyonlardan ötürü erken yaşta öldüğü göstermektedir. Çocukluk anıları arasında travmatik olaylar göze çarpar:

"On üç yıl sonra bile hayatımın en önemli olayı, yedi yaşında, bir arkadaşım vasıtasıyla erotik deneyimle tanışmamdır. Ona hâlâ küfrediyorum. Sonradan maruz kaldığım ıstapların temelleri o zaman atılmıştı; bu aynı zamanda neşemin mezar taşıydı da."

Bunlar Rank'ın kendinden büyük bir çocuk ya da erkek tarafından cinsel tacize uğradığını düşündürüyor.

Otobiyografi günceleri, hastalıklı bedeninin ona verdiği ıstırabı ve yarattığı aşağılık duygusunu, evindeki mutsuzluğu ve kaygıları, cinsellikle ilk karşılaşmasındaki düş kırıklığını gösteriyordu. Bu deneyimler ona yalnızlık ve mahrumiyet hediye etmişti. Ölümü takıntı haline getiren Rank; "Düşünen pek çok insanın açıklamaya çalıştığı ölüm, benim için her şeyin üzerinde bir mesele haline almıştı. Geceler boyu uyumadığımı ve dişlerimi birbirine vurarak dehşet içinde ölmeyi düşündüğümü hatırlıyorum. Özellikle de bir daha asla, asla geri gelmemek ve her şeyin sonunu düşünmenin imkânsızlığı bana berbat bir korku veriyordu."

Anlaşıldığı kadarıyla bu taciz deneyiminin neden olduğu cinsellik korkusu, kendinden büyük arkadaşının yarattığı düş kırıklığı ile birlikte yalnızlığını, insanlara olan güvensizliğini ve insanlardan uzak durma hissini pekiştirmişti.

Cinsel temas kaygısı Rank için yok olma korkusuydu. "İnsanlarla her türlü temas, yani fiziksel temas beni tiksindiriyor. Elimi birine uzatmak için çok büyük gayret sarf etmem ancak bunu yapmaktan başka çarem yoksa eldiven takmam gerekiyor. Kimseyi öpemiyorum. Her cinsel birleşme, bir an için bilinçdışındaki sonsuzluğa, hiçliğe keyifle gömülme hissi, ölümle ve yine aynı bilinçdışı hiçliğe bir an için acıyla gömülme hissiyle telafi oluyor."

Genç adam olarak Rank, Viyana'da Freud'un 'Çarşamba Cemiyeti'nin toplantılarına bir vesile katıldığı sırada lise diploması bile olmayan, bir teknik okul öğrencisidir. "Sanatçılar" üzerine yazdığı psikanalitik deneme ile Freud'un gözüne girmiş, kısa zamanda cemiyetin sekreteri olan bu zeki, hastalıklı, mahcup, çalışkan adam, 1906'dan 1915'e kadar, 'Viyana Psikanaliz Cemiyeti' adını alacak derneğin tüm tutanaklarını tutmuş, yazışmaları düzenlemiştir. Sonraları da "Nevrotiklerin Aile Romansı" adlı makalesiyle cemiyetin kurucu üyesi olmuştur.

Freud, himayesi altına aldığı Rank'ı yüksek öğrenimini tamamlamaya teşvik etmiş, hem maddi hem şahsi destekleriyle geleceğe parlak bir psikanalist yetiştirmiştir.

Rank “Şiir ve Efsanelerde Çıplaklık Teması” adlı bitirme tezi ile Viyana Üniversitesi’nden doktor unvanını almış, psikanalitik hareketin edebiyat alanına ilk uygulaması olarak değerlendirilen bu çalışması da Rank’ın önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.

Rank’ın biyografisini yazan E. James Lieberman şöyle diyor:

“Rank adeta Freud ailesi tarafından evlat edinilmiştir. Akıl hocasıyla sürekli birlikteydi. Freud’la karşılıklı, birbirlerinin rüyalarını yorumluyorlardı; Rank senelerce Freud ve kendi adına mektuplar yazmıştı.”

Bütün bunlar Freud’la genç sekreteri arasında özel bir ilişki olduğunu gösteriyor. Freud, Viyanalı takipçilerinden sık sık şikâyet etse de zekâsına ve istikbaline inandığı Rank’ı onlardan ayrı tutuyordu. Belli ki gözdesi oydu.

Breger’e göre: “Freud’la Rank arasındaki ilişki, eşitler arasında bir ilişki değildi. Rank itaatkâr oğul ve kendini adanmış bir mürit olarak kaldı. Freud ise ustaydı.”

Freud’un resmi biyografi yazarı olan psikanalist Jones’a göre bu ilişki şöyle tanımlanmaktaydı: “Gözle görülür ölçüde çekingen, hatta hürmetkâr... Babalara ve üstlere duyulan saygının genelde rutin olduğu bir kültürde bile hizmet etmekten kaçınmamasıyla bilinirdi. Toplantılarda Freud’a su getirir, purosunu yakardı.”

Freud ise, genç yardımcısına değer vermekle birlikte, yazışmalarında ondan “küçük Rank” diye söz ederdi. Jung’a şöyle yazmıştı: “Bu Viyanalılardan bir şey çıkacağı yok, sadece küçük Rank’ın bir geleceği var, o hem zeki hem de terbiyeli.”

Bu ve bunun gibi sözlerle yer alan olumsuz vurgulara rağmen, hem Rank hem de Freud için destekleyici ve zenginleştirici bir ilişkiydi bu.

Genç adam, dünyada en çok hayranlık ve saygı duyduğu adamın kanatları altına alınmıştı, kendisine –onu fabrikadaki nefret ettiği işten kurtaran– bir iş, para, kariyer, akademik meraklarını giderecek zaman ve mekân, yüksek öğrenim, meslektaşlar, ikame aile hatta ev verilmişti.

Psikanaliz Yayinevi'nin bulunduğu binada, ayrı bir odada yaşıyor, tüm çalışmalarını bu davaya gönüllüce adıyordu.

Freud açısından da doyurucu bir ilişkiydi, zira Rank ona tam da ihtiyaç duyduğu ve istediği herşeyi veriyordu. Freud'a ve yaratıcı zekâsına büyük bir hayranlık besliyordu, ayrıca psikanalizdeki ustalığı, bu yeni disiplinin başka alanlara yayılmasına imkân sağlıyordu.

Ancak Rank, kendini tümüyle babaya adanmış sadık bir oğul olarak kalmaya da razı değildi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Freud'la on yıllık çalışma, genç adamın kendine güvenini artırmış, üretkenliğini pekiştirmişti. Bu süre sonunda başarılı bir biliminsanı, yazar ve ünlü bir editör olmuştu.

1915'te Avusturya ordusuna çağrıldı ve 1916'da Polonya'nın Krakow şehrine gönderildi.

Rank'ı tanıyanların çoğu, onun askerlik dönüşü çok değiştiğini şöyle anlatırlar: "Sert...buyurgan, eski saygılı ve itaatkâr oğul yerine güçlü ve bağımsız bir yetişkin."

Bu dönemde Rank, çekici ve kültürlü genç bir kadına, Beate Mincer'e âşık olur. Savaş öncesi uzun yıllar taşıdığı cinsel korku ve inhibisyonlar bu aşkla birlikte kaybolur.

1918'de genç evli çift Viyana'ya dönerler. Freud'la yeniden buluşan Rank, psikanaliz hareketine bıraktığı yerden büyük bir coşkuyla tekrar başlar.

1920'lerde profesörü, ustası, hamisi Freud'un gönderdiği hastaları analiz ederek geçimini sağlar. Bu zengin hasta materyalinden yararlanarak kendi özgün kuramlarını geliştirmeye başlar.

Freud'un, Rank'ın karısına ilk tepkisi dışlayıcı olur. Öğrencisi Abraham'a şöyle yazar: "Rank bu evlilikle kendine çok zarar vermişe benziyor, hiç kimsenin münasip bulmadığı bu küçük Polonya Yahudisi kadının pek ilgi çekici yanı yok. Oldukça üzücü ve anlaşılmaz bir durum."

Freud'un, çalışkan sekreterini bu evlilik yüzünden kaybetmekten korktuğu bellidir.

Rank ve karısı, beklenenin tersine çok iyi anlaştıkları gibi, birbirlerini geliştirip kariyer planlarında da desteklediler. Karısı bir süre sonra psikanalist oldu ve kocasıyla verimli bir meslek hayatı yürüttüler.

Rank, giderek ustasından bağımsızlaşan bu hürmetkâr til-miz, "Aktif Terapi" adını verdiği görüşlerini yayınlamaya baş-lar. Bu terapi anlayışında, analist hastanın erken çocukluk anıla-rından ziyade şu anda yaşadığı deneyimlere odaklanıyor, Fre-ud'un soğuk, mesafeli, sert bir baba ya da otorite konumundaki analist pozisyonunu eleştirerek, analist-analizan arasında yaşa-nan duygusal deneyimlere daha sıcak, insani bir anlayışla yak-laşmanın terapötik değerini vurguluyordu.

Freud'un Viyana'daki sağ kolu ve sekreteri olan Rank, gide-rek tüm dünyada büyük bir ilginin merkezi olan psikanalizin kilit ismi olmuştu. Savaşın neden olduğu toplumsal kargaşa ve ekonomik çöküş yüzünden, yayın dünyasına devam etmekte zorlanan psikanaliz dergilerini sürdürebilmek için olağanüstü gayret sarf ediyordu.

İngiltere'de psikanalizin temsilcisi konumundaki Ernest Jo-nes'la yayın politikaları yüzünden doğan anlaşmazlıklar bu iki yardımcının aralarını da açıyordu.

1923'te Viyana'daki komite toplantısında –Freud'un üst çe-nesinde beliren tümöre kanser teşhisi konulduğu sırada– Rank, Jones'un istifa etmesi için ısrar etti. Freud arada kalmıştı. Rank'ı, Jones ve Almanya temsilcisi Abraham'ın suçlamalarına karşı koruyor, bu düşmanca güdülerin kendisi üzerinden ona yansı-tıldığını düşünüyordu. Zira, bütün "oğullarının bilinçdışının derinliklerinde onu tahtından indirmek istediklerine de yürek-ten inanıyordu"

Komite içindeki bu çatışmalar, Rank'la Freud arasındaki ya-kın işbirliğini bozmamıştı. Ancak Freud, Rank'ın yeni fikirler ileri sürmesini de sindirememişti.

Rank'a gerçek ününü kazandıran *Doğum Travması* kitabında şöyle iddialar yer alıyordu:

"Oğlan çocuğu, kadın cinsel organının varlığını inkâr et-mek ister, çünkü bu organın içinden dışarı çıkmanın dehşetini hatırlamaktan kaçınır."

"İki varlığın birleşmesiyle doruk noktasına ulaşan cinsel sevgi, anneye çocuk arasındaki ilk durumu kısmen de olsa ye-niden tesis etme girişimidir, bu da ancak yeni bir ceninde tam anlamıyla gerçekleşir."

1924'te yayınlanan *Doğum Travması* kitabının ana tezi; rahimdeki hayatın, haz ve güvenliğin prototipi, doğum sırasında aneden ayrılma da, kaygının esas kaynağıdır.

Rank, ileri yaşlarda ortaya çıkan pek çok nevrotik çatışma ve semptomun, bu ilk travmadan kaynaklandığını ileri sürer. "Bilinçdışının kâşifi ve Psikanalizin Yaratıcısı"na diyerek Freud'a ithaf ettiği bu önemli eserine giriş cümlesi olarak şunları yazar: "Freud'un, bütün kaygıların doğumdaki kaygıyla başladığı sözünü, yönlendirici ilke olarak alıyoruz."

Rank, belli ki Freud'u kızdırmamak için sık sık ondan alıntılar yapıyor ve onu övüyordu. Adler ve Jung'a, sert eleştiriler yöneltiyordu.

Aynı zamanda kuramını, biyolojiye dayalı bir deneme olarak sunuyordu. Öyle ya doğum, biyolojik-fizyolojik bir olaydı. Bu yolla, yeni fikirlerinin psikanalizden bir sapma ya da kopma olarak algılanmaması için Freud'un kuramına sadece küçük eklemeler yaptığı izlenimini vermeye çalışıyordu.

Gerçek niyetini gizlemeye dönük bu incelikli çabalara rağmen Freud, bu fikirlerin kendinden radikal bir kopuşun habercisi olduğunu anlamakta gecikmedi.

Rank, anneyle kurulan ilişkilerin babaya nazaran daha birincil olduğunu ve duygusal gelişim açısından daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu ileri sürüyordu. Bu anlayışın doğrultusunda ünlü Oedipus kompleksi ve kastrasyon korkusu kuramdaki merkezi önemini yitiriyordu.

Rank, tedavide analistin bir tür anne rolü oynaması gerektiğini ileri sürerek, terapistin daha aktif olmasını öneriyordu. Travma kavramına bizzat çok önem veriyor, psikanaliz kuramının çocukluk fantezileri ve bilinçdışına bastırılmış yasak arzulara dayandırılmasını ciddi bir eksiklik olarak görüyordu.

Daha sonraki yıllarda geliştirilen "Travmatik Nevroz" ve son yılların moda deyimi olan "Post Travmatik Stres Bozukluğu" teriminin isim babası yine Rank olmuştur.

Kuramsal düzeydeki bu radikal görüş farklılıkları, Freud'un daha sert tepkiler göstermesine ve Rank'ın psikanaliz hareketinden kopmasına yol açmıştır.

Freud, bir kez daha yüksek beklentiler yüklediği ve koşulsuz sadakatine güvendiği bir "oğlun"dan kopar ve böylece Macar kökenli yeni veliahtı Sandor Ferenczi'ye yatırım yapar.

SICAKKANLI, SEVİMLİ, NAİF ANALİST: SANDOR FERENCZİ

Polonya Yahudisi bir ailenin Macaristan'a göçmesinden sonra 1873'te Miskole kasabasında doğan Ferenczi, on iki çocuklu kalabalık bir ailenin sekizinci çocuğudur.

Kitapçı dükkânı işleten baba ortanca oğluna erken yaşta kitap okuma tutkusunu aşılamış, onu şiire, edebiyata ve müziğe yönlendirmişti. Kültürlü bir aile ortamında büyüyen Sandor, on beş yaşındayken babasını kaybeder ve anneye yardımcı olmak üzere kendini ailenin geçimine adar. Bu döneme ait duygularını Freud'a şöyle anlatır: "Annem, babamın ölümüne kadar çok katıydı, o zamanlar genelde haksızlık ettiğini hissederdim, şimdi de öyle hissediyorum, terk edilme fantezileri kurduğumu bilinçli olarak hatırlıyorum."

Ferenczi, Viyana Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördükten sonra Budapeşte'ye dönerek çeşitli hastanelerde çalıştı. Hipnotizma, telepati, spiritizma, eşcinsellik ve histeri gibi psikanalize duyacağı ilgiyi haber veren konularla uğraştı. Ayrıca fahişelere ayrılmış bir klinikte çalışarak yoksul insanların sosyal ve tıbbi sorunlarına şahit oldu. O da Adler gibi düşük sosyoekonomik düzeyde yaşayanlara özel bir merhamet besliyordu ki bu nokta Freud'un hayatında ve eserlerinde hiç yer almaz.

Tanışları, Ferenczi'yi sıcakkanlı, sevecen, özenli, heyecanlı, umut verici, empati kuran başkalarını kabul eden ve anlayan birisi olarak tarif ederler.

Ferenczi, Freud'dan on yedi yaş küçüktü. 1908'de Freud'la tanıştığında kendine saygın bir yer edinmiş parlak bir psikiyatristti.

Hem Freud'u hem psikanalizi büyüleyici bulmuştu. Harekete ilk katılanlar gibi o da dönemin tanımlayıcı psikiyatrinin (deskriptif psikiyatri) tedavilerdeki etkisiz yöntemlerini ve hastalık sınıflandırmalarındaki tıbbi modeli yetersiz buluyordu.

Freud'un yenilikçi, cesur fikirlerine yakınlaşmak istiyor, onun analizinden geçerek ünlü bir terapist olmayı sabırsızlıkla bekliyordu.

Tanışmalarının üstünden üç yıl geçmişti ki, Freud'un ilk Amerika seyahatine refakat etmek üzere davet edilişi, hayatında dönüm noktası oldu.

Amerika dönüşü daha da yakınlaşan ikili, Sicilya'da Palermo'ya tatile gitmişlerdi. Ferenczi, onunla daha samimi olmak için can atıyordu. Bu seyahatten sonra bir mektubunda şöyle yazdı:

"Unutmayın ki senelerdir sizin zihninizin ürünlerinden başka bir şeyle meşgul olduğum yok, eserlerinizin her cümlesinin arkasındaki adamı hissettim ve onu sırdaşım yaptım."

Ama Freud, yakınlık konusunda kararsızdı. İlişkilerinde samimiyet vaat ediyor, sonra da otoritesinin surları gerisine çekiliyordu.

Jung, Amerika yolculuğunda Freud'un, kendisine nasıl bir tutum sergilediğini genç meslektaşına anlatmış ve onu da uyarmıştı. Palermo tatilinde de aynı şey Ferenczi'nin başına gelmişti.

Freud, paranoid psikotik hâkim Schreber'in otobiyografik kitabından yola çıkarak, üzerinde çalıştığı paranoid hezeyanların oluşum mekanizmasının yazımında Ferenczi'den işbirliği yapmasını rica etmişti. Freud için işbirliği, Ferenczi'yi sekreter olarak kullanmaktı. Genç adam buna karşı koyunca profesör: "Demek öyle, istersen ben bırakayım hepsini sen yaz" diye onu terslemişti.

Ferenczi, sürekli duygusal dürüstlük arayışı içindeydi, aralarındaki bazı hisler –sevgi, cinsellik, bağımlılık, rekabet, husumet– varsa bunları tartışmak istiyordu.

Freud, böyle tartışmalardan uzak durmayı tercih ediyor ve arkadaşının samimiyet arzusunu "çocukça", daha kötüsü "kadınsı" ve "eşcinsellik ima eden beklentiler" olarak yorumluyordu.

Ferenczi bir mektubunda, onu daha yakın ve sıcak bir işbirliğine davet edince Freud arkadaşını, her şeyi kendine mal etmek isteyen, babasını öldürüp her şeye sahip olmak isteyen genç bir adama benzeterek, onu Oedipus kompleksini yenememiş bir kişi olarak gördüğünü ima etti.

Palermo macerası, Freud'un zihnine Wilhelm Fliess'le yaşadığı travmatik ilişkiyi getirmişti ve Ferenczi'ye yazdığı mektuplarında dürüstçe ve mertçe şunları itiraf etmişti; "Artık kişiliğimi tümüyle açma ihtiyacı hissetmediğimi anlamakla kalmadın, bunun travmatik etkisini de gayet iyi teşhis ettin... Nasıl baş etmeye çalıştığımı senin de gördüğün Fliess vakasından beri içimdeki bu ihtiyaç söndü. Bir parçacık eşcinsel yatırımı geri çekip egomu genişletmekte kullandım. Tam da paranoyakların çuvaldığı şeyde başarılı oldum. Buna, bir de genellikle kendimi iyi hissetmememi ekle. Sindirim sorunlarım beni belli ettiğimden çok daha fazla etkiledi."

Bunlar gayet açıklayıcı yorumlardı. Ferenczi'nin içtenlik beklentisi Fliess travmasını yeniden harekete geçirmişti. Freud, önceki ilişkiden kalan anı ve duygularla mücadele ediyordu. Böylesi bir yakınlıktan kaçınıyor, enerjisini çalışmalarında harcamak istiyordu.

Freud'un 1912'de Jung'la ilişkisinin kopma noktasına gelmesiyle, halefini kaybeden Freud için bu sevimli, naif, zeki ve genç meslektaşısı Ferenczi, "Libidosunu yatırdığı yeni bir veliaht olmuştu".

Ferenczi ise, karmaşık aşk ilişkilerine psikanalist kimliğini bulaştırmış bu nedenle ustasının gözünde önemli bir düşünüş yaşamıştı. Ferenczi'de bir yandan bu güçlü bağımlılık ilişkisinden rahatsız oluyor, kopmaya çalışıyordu.

Tam bu sıralar klasik psikanalize yönelttiği sert eleştiriyi "Klinik Günlüğü"nde şöyle yazmıştı: "Analiz durumu, ama özellikle katı teknik kuralları, çoğunlukla hastada yoğun bir ıstırap, analistteyse, hastaya karşı duyulan küçümsemenin eşlik ettiği haksız bir üstünlük hissi uyandırıyor. Analiz, başka alanlarda biraz ehliyetsiz, kendine güveni ve etkinliği kıt kimselere kendilerini bir kral gibi hissetme fırsatı sunuyor, böylece onlar sınırlı sevgi ve yeteneklerini telafi etmiş oluyorlar".

Ferenczi, yeni fikirleri, eşsiz empati kapasitesi, olan biteni hastanın bakış açısından görebilme yetisi, çalışmalarında sürekli kendini gözden geçirip, eleştiriye açık olması gibi üstün meziyetleriyle ilk kuşak psikanalistler arasında en sevilen ve en bilimseli olarak kabul edilmiştir.

Freud'un kapalı bir tarikat gibi yönettiği Viyana Psikanaliz Cemiyeti'ndeki müritleri, Ferenczi'yi 'sadece iyi bir terapist' şeklinde değerlendirerek küçümseme yoluna gitmişlerdir.

Freud'un, 1933'te ölen Ferenczi'nin ardından yazdığı kısa ölüm yazısında çok daha adil ve eski arkadaşına karşı vefalı olduğu anlaşılmaktadır.

Ferenczi'nin 1924'te yazdığı: *Thalassa: Tenasül Uzuvarı Teorisi* gibi uçuk kaçık teori taslaklarını özgün bilimsel katkılar olarak öven Freud, onun analize ve terapiye kattığı gözü pek katkıları bilerek görmezden gelir.

"Bu şekilde başarısının doruğuna ulaştıktan sonra arkadaşımız yavaş yavaş bizden uzaklaştı. İyileştirme ve yardım ihtiyacı onun için her şeyin önüne geçti. Muhtemelen kendine şimdiki terapi vasıtasıyla kesinlikle ulaşamaz olan hedefler belirlemişti: Bitmez tükenmez duygusallık pınarından fışkıran inanca göre, insan, hastalarına, çocukların da özlem duydukları sevgiyi ne kadar çok verebilirse o kadar etkili olurdu. Hayatını senelerdir gölgelemekte olan ağır bir organik yıkım sürecinin belirtileri yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. Altmış yaşını doldurmasına çok az kala ölümcül bir anemiye yenik düştü. Bilim tarihimizin onu unutacağına inanmak mümkün değil."

Freud, başsağlığı mektubu yazan Jones'a, Ferenczi'ye ilişkin duygularını şöyle anlatır: "Evet birbirimize baş sağlığı dilemek için her türlü nedene sahibiz. (...) Kaybımız büyük ve acı verici: Var olan her şeyi yıkan ve böylece yeni olana yer açan değişimin bir bölümü. Ferenczi, eski çağın bir parçasını yanında götürdü. Sonra ben de gideceğim ve sizin yine göreceğiniz bir çağ başlayacak: yazgı, kabullenme... hepsi bu."

Freud'un artık bu yıllarda ne denli karamsar ve ölüm fikriyle meşgul olduğu açıkça görülmektedir.

Jones, Ferenczi ile iplerin kopma noktasında Freud'un ona yazdığı bir mektubu yayınlar: "İki yıl içinde sistemli bir şekilde benden uzaklaştın ve büyük bir ihtimalle ifade edebildiğinden daha derin bir düşmanlık geliştirdin. Bir zamanlar bana yakın olan ve benden uzaklaşan herkes, beni suçlamak için senin bulduklarından çok daha fazla neden bulabilmişti. (Hayır, Rank'ın-kiler de oldukça azdı). Bunun, benim üzerimde hiçbir travmatik

etkisi olmadı, böyle şeylere hazırlıklıyım ve alışkınım. Vardığın sonuçlardaki teknik yanlışları sana nesnel olarak gösterebildiğimi sanıyorum, ama neden böyle oluyor? Herhangi bir kuşkuya kapalı olduğunu anladım. Bu durumda sana en iyisini dilemekten başka yapacak bir şey kalmıyor.”

Son olarak Freud’un, Ferenczi’nin terapi anlayışının doğrması muhtemel etik sorunlara ilişkin kaygılarını belirtmeden geçmek büyük bir haksızlık olur kanısındayım.

Analistin ve terapistin mutlak bir nesnel nötralite içinde olmasına büyük özen gösteren Freud’un bu anlayış ve tutumuna tilmizleri içinde en çok karşı koyan Ferenczi olmuştur.

Kişilik özelliklerine değinirken vurguladığımız üzere, eşsiz empati gücü ve hastalarına karşı adeta bir anne gibi verici olan Ferenczi’nin bu özelliklerini terapi uygulamalarına da yansıtması kaçınılmaz olmuştur. Bunları kişisel bir üslup farkı olarak görmekle yetinmeyen Ferenczi, hastalarıyla özel yakınlaşmalara da izin veriyor ve bunları bir tedavi tekniğinin başarılı örnekleri olarak sunmaktan da kaçınmıyordu. Bu konuda, Freud’un ciddi endişeleri vardı ve birkaç kez onu uyardığı bilinmektedir. Bu bağlamda Ferenczi’ye yazdığı uzun mektup, bugün de psikoterapinin etik sorunlar alanında bir başyapıt olarak önemini korumaktadır.

Kırk yıla yaklaşan meslek hayatımda, psikoterapide iyileştirici faktörün ne olduğuna ilişkin değişik anlayış ve tutumlar geliştirdim. Kimi zaman uzak, yansız, her tür sıcak ve yakın duygusal ilişkiden kaçınmanın, hastalarımıza gerçekçi bir biçimde yardım edebilmenin önkoşulu olduğuna inandım. Mesleki deneyimlerini artırdığına inandığım ve kişisel özelliklerimin psikoterapi süreci içinde yer almasını önemli ve değerli bulduğum bu yüzden bireyselliğimi çok geride tutmadan, daha beşeri ve insani ilişkiler içine girdiğim hastalarım da oldu. Her iki tutumun da kendine göre üstünlükleri olduğunu bugün çok daha iyi anlıyorum. Bu esnek ve bütünlükçü yaklaşımın karşımızdaki hastanın kişiliği, kültürel art alanı ve terapiden beklentilerine göre incelikli bir biçimde ayarlanmasının çok daha doğru olacağını bugün savunabilirim.

Freud'un meşhur mektubuna dönersek; "Mektubunu almak bana her zamanki gibi sevinç verdi, ama içeriği beni o kadar mutlu etmedi. Eğer şimdiye kadar tutumunu değiştirmediyse, bunu ileride yapman pek mümkün görünmüyor. Aramızdaki farkların, tartışılmaya değer teknik bir ayrıntıda zirveye ulaştığını görüyorum. Hastalarını öptüğün ve onların da seni öpmesine izin verdiğine ilişkin gerçeği bir sır haline getirmedin, bunu kendi hastalarımın birinden de duymuştum. Şimdi tekniğinin ve ulaştığın sonuçların tam bir özetini vermeye karar verirsen, iki yoldan birini seçmek zorunda kalacaksın; ya bundan söz edeceksin ya da saklayacaksın. İkincisi, elbette senin de görebileceğin gibi onursuz bir yoldur. İnsanın tekniğinde yaptığı şeyleri açıkça savunması gerekir. Ayrıca her iki yol da sonunda birleşir. Kendin söylemesen de kısa sürede bilinir hale gelir, tıpkı sen bana anlatmadan önce benim bildiğim gibi.

Ben kesinlikle bu türden erotik doyumları, aşırı erdemlilik ya da burjuva gelenekleri nedeniyle lanetleyenlerden değilim. Ve Nibelunglar döneminde bir öpücüğün, her misafire sunulan zararsız bir selam olduğunun da farkındayım. Ayrıca analizin, en azından devlet söz konusu olduğunda tam bir cinsel özgürlüğün bulunduğu Sovyet Rusya'da da mümkün olduğu görüşündeyim. Ama bu, bizim Rusya'da yaşamıyor olduğumuz ve bir öpücüğün belli bir erotik yakınlık belirttiği olgusunu değiştirmez. Şimdiye kadar tekniğimizde, hastaların reddedilmiş erotik hazları olduğu sonucunu benimsemiştik. Sen de biliyorsun ki, kapsamlı hazlar elde edilemediğinde daha ılımlı kucaklaşmalar kolayca onların rolünü üstlenirler, aşkta da, sahnede de, benzerlerinde de...

Şimdi, tekniğini yayınlamanın sonuçlarının ne olabileceğini gözünde canlandır. Daha kökten bir devrim tarafından alanın dışına itilmeyen hiçbir devrim yoktur: Birçok bağımsız düşünür bu teknik konusunda kendi kendine şöyle diyecektir, bir öpücükte durmak niye? Kesinlikle biri ne de olsa bu bebek yapmak anlamına gelmediği için "mıncıklama"yı da benimseyerek daha ileri gidecektir. Ve sonra daha ileri gidip gözetlemeyi ve göstermeyi de ekleyenler çıkacaktır. Kısa sürede analiz tekniğine yarı bakireliğin ve okşama partilerinin tüm repertuvarını ekleyece-

ğiz. Bu da gerek analistlerin gerekse hastaların, psikanalize olan ilgisinde büyük bir artışa neden olacaktır. Ancak, yeni katılanlar kolayca, insanların sergilediği bu ilginin kendilerine yönelik olduğunu sanacaklar ve genç meslektaşlarımız başlangıçta niyetlendikleri noktada durmakta zorlanacaklardır. Tanrı Baba Ferenczi'yi yarattığı canlı sahneye bakıp belki de kendi kendine şöyle diyecektir: Her şey bir yana, belki de anne sevgisi tekniğimde öpücükten önce durmam gerekiyordu.

Bu uyarıda sana, bilmediğin herhangi bir şey söylediğimi sanmıyorum. Ama başkalarına nazik anne rolü oynamaktan hoşlandığına göre kendine de böyle davranıyor olabilirsin. Ve o zaman kaba babaya ilişkin azar işitmek zorunda kalırsın. Son mektubumda yeni bir ergenlikten söz etmemin nedeni bu. (...) ve şimdi beni oldukça ağır konuşmaya zorladın. Üzerinde herhangi bir etki yapmayı ummuyorum. Bunun geçerli nedeni ilişkilerimizin kopukluğudur. İçindeki tam bağımsızlık ihtiyacı bana, senin farkına vardığından da güçlü gibi görünüyor. Ama hiç değilse baba rolünde yapabileceğimi yapmış bulunuyorum. Şimdi devam etmelisin."

FREUD'UN ÖZDEŞİM FİGÜRLERİ OLARAK HOCALARI

MÜTHİŞ MAVİ GÖZLÜ KAHRAMAN, POZİTİVİZMİN ZİRVESİ: ERNST BRÜCKE

Freud, üniversite eğitimini sürdürürken çocukluğundaki kahramanları –Hannibal, Spartaküs vb– ve ergenlik çağındaki idollerini bir yana bırakıp bilimsinasi olarak tanınan profesörleri kendisine örnek aldı.

Üniversiteye başlar başlamaz, dönemin en ünlü fizyoloji hocası olan Prof. Ernst Brücke'nin laboratuvarında mikroskoplara araştırmalara başladı. Halinden çok memnundu.

"Sonunda Brücke'nin laboratuvarında huzura ve tam bir doyuma, ayrıca saygı duyabileceğim ve kendime örnek alabileceğim insanlara kavuştum: Başta büyük Brücke, ayrıca asistanları Sigmund Exner ve Ernst Fleisch Von Marxow."

Brücke'yle özdeşleşmesi, çalışma, bilimsel başarı ve duygusal kontrol ideallerini destekliyordu. Profesörü, özlem duyduğu güçlü ve koruyucu babaya dönüşmüştü.

Bu, Protestan ve Prusya aksanıyla konuşan, son derece sert, otoriter hocasının laboratuvarı ilk deneysel araştırmalarını yürüttüğü bilim yuvası olmuştı. Sağlam bir bilim disiplini içinde çalışıyor, hocasının Prusyalı disiplinine harfiyen uyuyor ve ondan da açıkça takdir kazanıyordu. Bütün bunlar çok büyük anlam ifade etse de derinlerdeki ilgi ve samimiyet özlemini gidermiyordu.

Freud, "Büyük Brücke" diye söz ettiği hocasını "karşılaştığım en büyük otorite" olarak tarif etmiştir. Üçüncü oğluna, bu hayranlığın ifadesi olarak Ernst adını vermiştir. Fizyoloji enstitüsünde geçirdiği altı yıldan "gençliğimin en mutlu yılları." diye söz etmiştir.

Freud, bilim dünyasının tüm alanlarına büyük bir ilgi duyar, seçkin hocalar eşliğinde değişik disiplinlerin konularını öğrenme fırsatı arardı. Bu hocalar içinde özellikle Brücke'yi üstad olarak bellemiş, kendisinden kırk yaş büyük olan hocasının bilime yaklaşımını, çalışma tarzını ve karizmatik kişiliğini örnek almıştı.

Döneminin en keskin ve radikal pozitivist olan Brücke, fizik ve matematik gibi bilimlerin yöntemlerini, insan hayatını incelemenin tek kabul edilebilir yolu olarak benimsiyordu: Öznellik yerine nesnellik, duygular yerine "maddenin bünyesindeki kimyasal-fiziksel güçler", müphem düşünceler ve tezler yerine kesin, gözlemlenebilir ve laboratuvar koşullarında tekrarlanabilir ölçümlerle çalışma. Bütün bunlar, büyük ilerleme umudu veren bir yaklaşımı temsil ediyordu.

Freud'un buradaki araştırmaları, sonra psikanalist olarak yapacağı çalışmalardan çok farklıydı. Zira, o zaman hastalarının hayatlarındaki kaosa gömülecekti.

Pozitivist bir bilim insanı olarak büyük ününün yanı sıra Brücke'nin kişiliği de Freud'u çok etkilemişti.

Ernest Jones, büyük adamı şöyle tanımlar: "Büyük, etkileyici bir başı, dengeli bir yürüyüşü, sakın, kontrollü hareketleri olan ufak tefek bir adamdı. Korkunç mavi gözleriyle ün salmış-

tı. (...) Kendisi de bıkmadan usanmadan çalışır, asistanlarıyla öğrencilerinden de aynı şeyi beklerdi. (...) genellikle soğuk, safi rasyonel bir adam olarak bilinirdi. (...) Ama bu adam kibir, düzenbazlık ve iktidar hırsı nedir bilmezdi. Yeteneğini kanıtlayan öğrencilerine karşı adeta sevgi dolu bir baba kesilir, bilimsel meselelerin de ötesinde onlara akıl verir, himayesine alırdı. Öğrencinin fikirlerine saygı duyar, özgün çalışmaları teşvik eder, kendi fikirlerinin aksini savunsalar bile yetenekli öğrencilere destek olurdu.”

Brücke'nin ölümle yüzleşme tarzı, baş edememe olasılığı olan duygu durumlarını kontrol altında tutmaya yarayan, yoğun çalışma programı ve zorlu iş ahlakı, kendi ölüm ve kayıp korkusunu gömmek isteyen Freud'a hitap ediyordu.

Hocasıyla özdeşimi, Freud'un sonradan kendisine mal ettiği delici bakışların modelini, bir anlamda korkularını inkâr etmek-te kullanmak şeklinde tezahür etmiştir.

Freud, Brücke'nin laboratuvarından ayrıldıktan on beş yıl sonra "Non Vixit" adını verdiği bir rüya gördü. Rüyada Brücke'nin bakışları, ölümü ortadan kaldırma gücüne sahipti.

Freud'un, Brücke'nin asistanlığını yaptığı sırada edindiği biyolojik bakış açısı, kişiliği ve psikanaliz kuramı üzerinde derin izler bırakmıştır. Psikanalizi, pozitivist terimlerle formüle etme çabası, "güç", "enerji", "dürtü" gibi kavramları tercih etmesi bunu göstermektedir.

Laboratuvarda geçirdiği yıllar boyunca kadınlarla teması olmamıştı. 1882'de âşık oldu. Martha Bernays'la evlenmek isteyen Freud, "mikroskopa zincirlenmiş bir araştırmacı" olarak geleceğini kuramayacağını fark edince, hekim olarak hasta görmeye ve para kazanmaya yöneldi. Artık biyolojik araştırmalarını, nöropsikiyatri uzmanı olarak hastalar üzerinde yapmak üzere mikroskobu terk ediyordu.

GÖNÜL ADAMI, CÖMERT BABA: JOSEF BREUER

Freud'un, Brücke'nin yanında karşılaştığı en önemli kişilerden biri Josef Breuer'di. Daha yeni palazlanan Freud'dan on dört yaş büyük, parlak bir araştırmacı, bilimsanı ve iyi bir klinisyen

olan Breuer'le 1870'lerin sonlarında tanışmış ve onunla kısa sürede yakın ve doyurucu bir dostluk ilişkisi geliştirmişti.

Breuer, bu zeki ve genç adamın gelecek vaat ettiğini düşünüyordu, onu bir oğul-meslektaş olarak görüyordu. Breuer, başkalarının yeteneğini kıskanmak bir yana, geliştirmekten zevk alan yüce gönüllü, cömert bir adamdı.

Histerinin tedavisi üzerine birlikte çalıştıkları dönemde Freud için şunları söyleyecek kadar alçakgönüllüdür: "Bir tavuğun şahine bakması gibi bakıyorum ona."

Freud ise, kendisinden büyük bir erkek ideal arıyordu ve Breuer'in ona sundukları beklediğinden fazlaydı: Maddi yardım, kişisel ilgi, paylaşım, bilimsel ve mesleki işbirliği.

Breuer, 1881'den itibaren en az altı yıl Freud'un geri ödemesini beklemeden her ay bir "borç", bir maaş verdi ona. Freud zaman zaman parayı kabul etmekten rahatsız olduğunu ifade ettiğinde ise, Breuer ona bu paranın bütçesini hiç sarsmadığını söyleyerek incelikle onu yatıştırdı.

Breuer ile tanıştıktan sonra Martha'ya yazdığı bir mektupta Freud şunları söyler: "Bil bakalım bir akşam Breuer bana ne dedi. (...) Yüzeydeki çekingenliğimin altında son derece cüretkâr ve korkusuz bir insan yattığını keşfetmiş."

Zamanla "Anna O" olarak ün salan Bertha Pappenheim vakası, Breuer ile Freud'un yazdığı *Histeri Üzerine İncelemeler* ilk vakadır. 1880-1882 yılları arasında, Freud tıp eğitimini bitirmeden önce Breuer tarafından tedavi edilmiş, böylece mesleki işbirliğinin en iyi örneği de Pappenheim vakası olmuştur.

Breuer'in, Freud'la ortak çalışmaya yatkınlığı, Freud'la ilişkisindeki açıklığa gösterdiği özen, onun ne denli duyarlı ve insani özellikler taşıdığını gösterir.

O sıralarda başka doktorlar histerik hastalarına bilimsel araştırma nesnesi muamelesi yaparken Breuer, Bertha'yla kişisel olarak yıllarca ilgilenmiştir.

Breuer'in Freud'a kazandırdığı bütün yetenekler arasında en değerlisi, Bertha'yla çalışırken sergilediği üstün empati ve tedavi etme konusundaki özverili özenidir.

Breuer'in sıcak ve anlayışlı tutumu, içten mizacı Freud için çok büyük değer taşıyordu. Aralarındaki mesafeye dikkat edi-

yor, meslektaşıyla dost, yardımcı ve sırdaş olarak ilişki kuruyordu. Öğüt vermiyor, kendi yolunu bulması, eğilimlerini açığa çıkarması için Freud'u teşvik ediyordu.

"Breuer ile konuşmak" demişti Freud, "Güneşte oturmak gibi ışık ve sıcaklık yayıyor. Öyle güneşli bir insan ki, bende ne görüyor da bana bu kadar incelikli davranıyor bilemiyorum. (...) Karşısındakini daima anlayan bir adam."

Breuer, Freud'un bilim ve tıp bilgisi olduğu kadar felsefe, edebiyat ve sanat konularındaki duyarlılığını geliştirmesine de yardımcı oluyordu.

İki erkek arkadaş arasındaki bu yakınlığa ilaveten Freud, Breuer ailesinin yarı-evlat edinilmiş bir üyesi haline gelmişti. Breuer'in karısı Matlhilde, onun için şefkatli bir dost olmuştu. Freud, sonradan ilk çocuğuna onun adını koydu. Onların evinde, sevgi dolu bir ortam ve özlemini çektiği entelektüel açıdan uyumlu ana babayı buluyordu.

Freud gibi Breuer'in zekâsı da vaktinden önce gelişmişti. Okumayı dört yaşında sökmüş, okul hayatında da hep başarılı olmuştu. Breuer'in babası başarılı ve yüksek öğrenimli bir iş adamıydı. Oğlu sekiz yaşında 'gymnasium'a girene kadar eğitimi o üstlenmişti. Çevresinde saygı gören, ağırbaşlı bir kişilik olarak tanınıyordu. Bu yüzden Freud'un aksine Breuer, babasının başarısızlıklarını ve yetersizliklerini telafi etmek için 'büyük adamlar'la özdeşleşme yoluna gitmemişti. Geniş bilimsel ve felsefi merakları, özgün araştırmalara karşı hakiki bir yeteneği olmasına rağmen Breuer, daha genç yaşta doktor olmak istemişti. Üniversitede tam günlük bir iş bulmak zordu, zaten bulsa da hastalara yardım etme tutkusu onu muayenehaneye yöneltmişti. Dahiliye uzmanı oldu ve çevresinde hekimliğindeki üstün becerilerinin yanı sıra ince düşünceliliği, sıcak insan ilişkileri, verici-cömert kişiliğiyle hayranlık uyandırmıştır.

Breuer, 26 yaşında, -kendisi gibi köklü ve varlıklı bir aileden gelen- Mathilde Altmann'la evlendi, beş çocukları oldu. Evliliğini ve ailesini, neşe ve mutluluk kaynağı olarak gördüğünü her vesileyle belirtmekten hoşlanırdı.

Ancak, Avrupa'da yayılan ve akademik çevrelerde de boy gösteren antisemitik tutumlardan da hep endişelenmiştir.

Breuer'in güçlü ahlaki ilkeleri ve insani konulara derin bir duyarlılığı vardı. Mesleğine engel teşkil etmediği halde, Freud gibi o da Yahudi düşmanlığından derin bir ıstırap duyuyordu. Biyoloji konusundaki fikirleri çağının ilerisindeydi, dikkatli bir gözlemciydi; nesnel verilere ve bulgulara değer verir, geniş ve kapsayıcı teorik spekülasyonlardan özellikle de temelsiz, dayanaksız ve uçuk kuramlardan kaçınırdı. Her türden pek çok hastaya bakan Breuer, migren, felç ve başka psikosomatik hastalıklar başta olmak üzere, o sıralarda sıkça görülen, histeri vakaları ile de yakından ilgileniyordu. Araştırmacı bir biliminsanı olarak engin tecrübesi, bağımsız düşünme yeteneği ve hastalarını iyileştirme arzusu sayesinde Breuer, akıl hastanelerindeki tedavi yöntemlerini yetersiz buluyordu.

1880'de sonradan "Anna O" takma adıyla yayınladığı bir histeri vakası olan Bertha Pappenheim ile bu dönemde ilgilenmeye başlamıştı. Bertha, çok ciddi ve çeşitlilik gösteren nörolojik belirtilerden mustarıpti. Breuer onu çok sık görüyor, genelde her gün bazen günde iki kez muayene ettiği oluyordu. Tedavide dönemin moda tekniği olan hipnozu kullanıyor, ayrıca pek de anlaşılır olmayan ifadelerini, fantezilerini dinliyordu. Zaman içinde bu özgür ve anlayışlı ortamda içini döktükten sonra semptomlarının ortadan kaybolması Breuer'in dikkatini çekiyordu. Tedavi seansları ilerledikçe Bertha'nın hastalık belirtileri ve değişken ruh halinin çoğunlukla hayatındaki travmatik olaylarla, özellikle de babasının ölümü ve hastalığıyla ilgili olduğunu anlamaya başladı.

Aynı zamanda Bertha'nın da işbirliğiyle "duygusal boşalma" yöntemini yani 'katharsis'i, "konuşma kürü" ya da "baca temizliği" şeklinde adlandırıp, bunu bir tedavi tekniği olarak psikoterapiye armağan etmiştir. Bu teknikte terapist, hastayı anılarını ve onlarla ilgili duygularını ifade etmeye teşvik ediyor, böylece acı veren hastalık belirtilerinin sönmesine yardımcı oluyordu. Breuer'in bilimsel merakı o derece güçlüydü ki; o dönemde adeta tıbbi bir bilmece olan histeri olgusunun sırrını çözmek, onun için bir yükümlülüktü.

Breuer, çok yoğun bir ilgiyle ve samimi bir yardım arzusuyla iki yıla yakın bir süre izlediği Bertha'nın, sonunda kendisine

erotik bir transferans yapmasıyla ve tedavinin psikolojik anlamını kavramadığı korkusuyla çekilmeye başladı. Onu, kendisinden uzak tutmaya çalıştı ve meslektaşı Freud'a yönlendirdi.

Freud da başlangıçta Breuer'in bulduğu katharsis tekniğine başvurdu, ama yararını görmeyince, hastasının bilinçdışı arzu ve fantezilerine yoğunlaştı. Ayrıca hastanın, eski hekimi Breuer'e karşı duyduğu bilinçdışı arzuları analiz etmeye başladı. Bu teknik de beklenen olumlu etkiyi yaratmadı. Bertha, daha sonra defalarca hastaneye yatırılmak zorunda kaldı. Ancak, çok sonraları tümüyle düzelterek çok parlak bir kadın hareketleri sözcüsü ve politik etkinliklerin lideri olarak dönemin Avrupa'sında saygın bir isim edildi. Hayatını istismara uğramış kızların himayesine ayıran Bertha, ömrünün sonuna kadar erkeklerle yaklaşmadı.

Freud biyografisi ile uğraşan birçok araştırmacı, Freud'un o sıralar geliştirmekte olduğu 'cinsellik kuramı'nı kanıtlama ihtiyacı yüzünden hastalarına empatik bir yaklaşım gösteremediğini, tersine onların bilinçdışı erotik fantezilerini araştırmaya ve yorumlamaya çalıştığını belirtirler. Bu tutumunun altında yatan nedeni de, muhtemelen kendi erken çocukluk travmalarını görmeye hazır olmayışıyla açıklarlar.

Breuer'in sevgisi ve koşulsuz cömertliği, zamanla Freud'da ciddi rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Hastalarına yaklaşımları ve uyguladıkları terapi teknikleri bakımından da Breuer ile anlaştıkları söylenemez.

Daha sonra yaşanacak olan kopuşun bu iki nedenine ek olarak, birlikte kaleme aldıkları *Histeri Üzerine İncelemeler* adlı 1984 tarihli çalışmada Freud'un, libido teorisini yeterince açıklayamadığı için daha ileri bir çalışma yapmak amacıyla Breuer'i zorlaması ilişkiye büyük bir gerginlik katmıştır.

Bu sıralar Freud, ciddi bir kalp rahatsızlığı geçirmiş, dört-beş yıl içinde öleceğine inanmıştı. Bu nedenle temel tezlerini inceden inceye sınayacak ve geliştirecek zamanı yoktu. Henüz olgunlaşmamış bir kuramla bilim dünyasına çıkmayı doğru bulmayan Breuer'in tersine Freud çok aceleciydi. Ayrıca dönemin en parlak teşhis uzmanı ve dahiliyecisi olan Breuer'e, kalp sorunlarından dolayı da bağımlı bir hale gelmişti.

Ego ideali, "karizmatik, büyük bir kahraman" olan Freud'a bir bağımlılık durumu yaratarak ağır gelmeye başlamıştı. Breuer'in aşırı temkinli ve ölçülü tutumu onu yoruyordu. Sonunda yolları ayrıldı. Histeri üzerine yaptığı yayınlar ona zaten yeterince şöhret sağlamıştı. Breuer'e artık eskisi kadar ihtiyacı kalmamıştı.

Seneler sonra Breuer'in gelini Hana Breuer, Freud biyografisini yayımlayan Ernest Jones'a şöyle yazar: "Kayınpederimin ağzından Freud'la ilişkisine dair tek bir kelime bile duymadığımı söylemeden geçemeyeceğim. Doğrudur, ben 1906'da aileye katıldığımda bu iş çoktan geçmişte kalmıştı. Ama bu ayrılışın Breuer'i ne kadar yaraladığı, yaşlılığında başına gelen küçük manidar bir olaydan bile görülebilir. Viyana'da sokakta yürürken birden Freud'un kendisine doğru geldiğini görmüş, gayriihtiyari kollarını açmış. Freud, onu görmezden gelerek yanından geçip gitmiş"

Breuer'den Fliess'e geçiş, Freud'un hem kuramcı hem de terapist olarak çalışmalarının yönünü belirleyecekti. Çünkü Breuer ile birlikte yazdıkları "Histeri Üzerine Giriş" makalesindeki açık görüşlü çok yönlü yaklaşımdan psikanaliz kuramına ve davasını belirleyen doktriner duruşa bu noktada geçecekti.

BİLİMİN PRENSİ, NEVROZLARIN NAPOLYONU: JEAN-MARTIN CHARCOT

Freud, 1885'te kokain deneyleriyle on yıldır uğraşüyor, bağımlı olmamak koşuluyla kendisi de kullanıyordu. O yıllarda Viyana'da bir devlet hastanesinde çalışıyor, evlenmek için para kazanmaya çalışıyordu.

Eski hocası 'muhteşem Brücke'nin de desteğiyle Paris Salpetriere Hastanesi'nde Charcot'la çalışmak üzere kısa süreli bir burs kazanmıştı.

Charcot, özellikle histeriklere, ama diğer nevrotik hastalara da başarıyla hipnoz uyguluyor ve tüm Paris yüksek sosyetesini yaptığı gösterilerle adeta büyülüyordu. 1870'lerden beri çoğunluğunu "büyük nöbetler" (grand histeri) geçiren bu hastaların oluşturduğu önemli bir kliniği yönetiyordu.

Histerinin, Hippokrates'ten beri çok değişik tanımları yapılmış ancak oluşum nedenleri ve mekanizması o güne kadar bir sır olarak kalmıştı.

Histeri hastaları, özellikle duygusal bir travma ya da benliklerine yönelik bir tehdit algıladıkları stresli durumlarda aniden bayılıyorlar, felç(ler) geçiriyorlar, birçok organ işlevinde geçici de olsa ciddi kayıplar yaşıyorlardı. Özellikle 'büyük nöbet' denilen durumlarda, aniden bayılıyor, bilinci kayboluyor, kol ve bacaklarda kasılma ve titremeler görülüyor, tüm beden adeta bir yay gibi kıvrılıyor, kiminin ağzından köpük geliyordu. Saatler süren bu nöbetlerden sonra hastalar derin bir uykuya dalıyor, ayıldıklarında ise ne yaşadıklarını hatırlamıyorlardı. Bu nöbetlerin yanı sıra, bazı hastalarda değişik türden felçler ortaya çıkıyordu. Körlük, sağırılık, konuşma bozukluğu gibi nedenlerle yaşamsal işlevler bozuluyordu.

'Histeri' terimi köken olarak, Yunanca 'rahim' anlamına gelen 'histeron' sözcüğünden geliyordu.

19. yüzyıl sonlarına kadar kadınların üreme organlarının bir hastalığı sanılan histeri, cinsel ilişki kuramayan dul ya da evli kadınların rahimlerinde meydana gelen patolojik değişikliklerle ilişkilendiriliyordu.

Antik Yunan'da bu tür kadınların rahimlerinin kuruduğuna, hafifleyip vücudun yukarı kısımlarına yükseldiğine ve boğazda düğümlendiğine inanılırdı.

Hippokrates, "eğer bir kadının histerisi varsa ya da ağır bir iş yükü altındaysa, şiddetli bir aksırığın" yararlı olacağını yazıyordu.

16. yüzyıl anatomistlerinin, rahmin bedene gayet sıkı bir şekilde bağlı olduğunu göstermeleriyle rahim kuramı çöktü.

Thomas Sydenham adında bir İngiliz hekimi, histerinin nedeninin "evvelce yaşanmış üzüntüler"den doğduğunu ileri sürmüştü. Psikolojik terimlerle yapılan ilk açıklama denemesi buydu. Ama o çağda bile histeri, bir kadın hastalığı ve doyumсуз cinsellikle ilişkilendirilen bir hastalık olarak görülüyordu.

1813'te Fransız Devrimi'nin ardından 'akıl hastanelerindeki hastaları zincirlerinden kurtaran' hekim olarak bilinen Philippe

Pinel, histerinin kadınlarda cinsel yoksunluğun bir sonucu olduğunu iddia etmişti.

Freud, tıp okurken histeri artık kadınların özgül bir hastalığı olarak görülüyordu, ama anlayışta fazla bir değişiklik yoktu.

Sonuçta kadınlar, tutkularının hükmü altında ve yaratılış itibariyle dengesiz yaratıklar olarak görülüyorlardı.

Bazı araştırmacılar da histeriyi, kadınlık görevi olarak empoze edilmiş sorumluluklara başkaldırının çok başarılı bir yolu olarak görmekteydiler.

Freud'un histeriyle ilgili tecrübesi, iki Fransız nörologla, Charcot ve Briquet ile belirginlik kazanmıştır.

1859'da Charcot, dönemi için çok cesur sayılabilecek bir adım atmış, Paris'te Charite Hastanesi'nde yatmakta olan 430 histeri hastasının gösterdiği belirtileri titizlikle incelemiş ve klinik tablo üzerine yazılar yazmıştı.

Bulguları arasında iki önemli nokta vardır. Birincisi, erkeklerde de 1/20 oranında da olsa histeri görülüyordu. İkincisi de, histeri ve doyumсуз cinsel yaşam arasında doğrudan bir ilişkinin olmayışydı. Çünkü, rahibeler arasında histeri nadir görülürken, fahişeler arasında büyük bir oranda görülüyordu. Bu bulgular açıkça gösteriyordu ki histerinin nedeni cinsel ilişki yoksunluğu değildi.

Charcot ile Briquet, histeriklerin stres altında oldukları ya da güçlü bir heyecan hissettikleri zaman nöbet geçirdiklerini gözlemişlerdi. Ama nöbetler gerçek bir nörolojik hastalık olan epilepsi ataklarından farklıydı.

Freud, Paris'e kralın bahçesine giren bir yoksul gibiydi. Genç bir tıp fakültesi asistanıydı ve Fransızcası iyi değildi. Yahudi olmayanlar arasında bir yabancı ve ailesinden ilk kez ayrılan bir 'çaylak'tı.

Charcot, politik yeteneklerinin ve zengin eşinin sayesinde, mesleki hırsı ile Salpetriere Hastanesi'ni çağının en ünlü nöroloji kliniği haline getirmişti. Yeni bir ekol olarak tıp tarihinde bir çıkış açmıştı. Charcot, nöroloji konferansları ve histeri hastalarıyla ilgili tedavi seansları sırasında uyguladığı hipnozla tam karizmatik bir hekim olmuştu.

Bu dönemdeki izlenimlerini nişanlısı Martha Bernays'a şöyle yazar: "M. Charcot saat onda geldi. 58 yaşında uzun boylu –gerçekte ise orta boyludur– bir adam, başında ipek bir şapka, koyu renk acayip yumuşak bakışlı (gözlerinin birisi ifadesiz ve içe bakıyor), uzun saçlarını kulaklarının arkasına atmış, tertemiz traşlı, yüz hatları son derece ifadeli, dudakları dolgun... Kısacası insanın kendisinden hikmet beklediği, insana iyi yaşamayacağı kavratan dünyevi bir keşiş."

Charcot, sanatçıları kabul eder, devletin ileri gelenlerinin tedavisiyle uğraşır, koğuşlarda ve derslerde öğrencileriyle seyrek olarak vakit geçirir, mülkü gibi gördüğü hastanesini uzaktan yönetirdi.

Freud, Paris'e gittiği günlerde Martha'ya şunları yazar: "Çok değişiyorum. İnanıyorum buna. Hem en büyük doktorlardan biri hem de sağduyusu benim görüşlerimi ve hedeflerimi resmen yerle bir ediyor. (...) Şunu kesinlikle biliyorum ki, hayatta hiçbir insan beni böylesine etkilememiştir."

Freud, Charcot'nun, hastalıkların nedenleri ve oluşum mekanizmaları hakkındaki fiziksel kanıtı peşinde koşmaktan vazgeçmiş gibi görünüyordu. Bu özelliği Freud'u neredeyse büyülemişti. Oysa o, Charcot'nun kliniğine felçli çocukların beyinlerindeki anatomo-fizyolojik değişiklikleri incelemek için gelmişti. Mikroskop altında hücre incelemeleri yapmak istiyordu. Ama laboratuvara gelişinin altıncı haftasında bu projesini terk etmişti. Henüz Charcot'nun gözde öğrencilerinden ve araştırma ekibinden oluşan yakın çevresinin bir üyesi değildi.

Berlin'e gitmek üzere Paris'ten ayrılmak üzereyken, bir cesaretle ve Fransızcası iyi olan bir arkadaşının yazdığı mektupla, Charcot'un sinir sistemi üzerine konferans metinlerinden oluşan kitabın üçüncü cildini Almancaya çevirmeyi teklif etti. Hocası bunu kabul etti ve bundan sonra Freud, Charcot'nun kliniğinde bir nörolog gibi çalışmaya başladı.

Burada, klinik gözlemler yapma ve hipnoz tekniğini öğrenme fırsatı buldu. Ona göre de histeri, sadece cinsel yoksunluktan kaynaklanmıyordu. Bu hastalık zihinsel yaşantılardan kaynaklanıyor olabilirdi. Hipnoz ile histeri, hastanın farkına varmadığı gizli bir mekanizma ile birbirine bağlıymış gibi görünüyordu.

du. Bu saptama, Freud'un sonraki çalışmaları için kritik bir noktaydı. Histerik hastaların tek bir bilinçlilik durumu yoktu. Hipnoz durumundan çıktıktan sonra, trans halindeyken kendilerine verilen komutları yerine getiriyorlardı, ama ayıldıklarında bu komutları hatırlamıyorlardı. Freud, bu konuda o sıralar şöyle yazar: "Çok güçlü olmalarına rağmen insan bilincindeki gizli kalan zihinsel süreçlerin var olabilme imkânı, beni en derinden etkileyen şey olmuştur."

Histeri, psikolojik süreçlerden kaynaklanan fiziksel belirtiler taşıdığı için Freud, beynin nasıl olup da bedende bu kadar ciddi bozukluklara yol açabilecek şekilde iş gördüğünü merak ediyordu.

Paris'te bulunduğu dönemde, histerinin sadece 'eğilimli' kişilerde kendini gösteren kalıtsal bir hastalık mı, yoksa soğuk algınlığı gibi sıradan ve dışarıdan etkenlerle ortaya çıkan bir hastalık mı olduğu hakkında bir tartışma gündemdeydi. Aynı soru, hipnotik telkine yatkınlık konusunda da soruluyordu. Freud, fikrinin ne olduğundan çok emin değildi emin olmak için yıllarca bu konu üzerine gözlemler yaptı.

Charcot histeri eğiliminin, kalıtsal olduğuna ve sinir sistemini şoka uğratan bir travma sonucu aktif hale geldiğine inanıyordu. Bu soru, Freud'u fiziksel ve zihinsel durumlar arasındaki ilişki üzerine pek çok soruyu sormaya yöneltmiştir. Psikolojik bir travma nasıl olup da kendini fiziksel bir rahatsızlığa dönüştürüyordu. Bir hatıra ya da gizli bir arzu kişiyi nasıl böyle hasta edebiliyordu?

Viyana'ya döndükten sonra Freud, bilinçdışı süreçler, ruhsal yaşamın fiziksel belirtiler üzerindeki etkisi ve cinsel dürtüler ile histeri arasındaki etkileşimler üzerinde düşünmeye başladı. Yaşamının sonuna kadar da bu sorular üzerine kafa yordu. Çeşitli çevrelerden gelebilecek düşmanca elıştırı ve saldırılara aldırmandan insan üzerine özgün ve kapsamlı bir kuram geliştirme becerisini gösterdi.

C. TRAGEDYA KAHRAMANI FREUD

Freud'un kişiliğini mümkün olduğunca derinden anlamak üzere sıklıkla biyografisine başvuruyoruz. Kişiliği üzerinde etki

eden ilişkilerini, hem onu tümüyle savunan kaynaklardan hem de kişilik zaaflarına vurgu yapan Freud araştırmacılarından yararlanarak olabildiğince gerçekçi bir kişilik portresini sunmayı amaç ediniyorum.

Ama Freud'a belki de ilk kez yakıştırdığımız 'trajik kahraman' sıfatını hangi gerekçelerle seçtiğimizi sunmaya çalışacağız.

Antisemitizm rüzgârlarının estiği Viyana'da çok çocuklu ailesinin yoksul evinde büyük bir çabayla kendini geliştirmeye çalışan genç Freud'u görüyoruz. Yaşamöykülerini merakla okuduğu kahramanların hemen hiçbirinin Yahudi kökenden gelme-yişleri ilginçtir. Büyük İskender, Hannibal ve Napolyon hayran olduğu kahramanların başında gelir. Babasının pasif, ticarete başarısız, ev hayatında da baskın olan annesinin gerisinde kalışına bir tür tepki olarak yorumlanabilecek bu durum, küçük yaşlarda büyük fatihlerle özdeşim kurma ihtiyacına işaret eder.

Gymnasium'da okurken öğrendiği Yunanca ve Latincenin yardımıyla eski Yunan tragedyalarına ve mitolojisine ilgi duyar. Hatta Sophokles'in "Oedipus Rex"ten bir bölüm çevirerek bitirme tezini başarıyla tamamlar. Viyana'da ikamet ettiği evin çalışma odasında 47 yıl boyunca yanı başında duran Oedipus kabartmasını, 1937'de zorunlu olarak göç ettiği Londra'ya da taşır.

Genç Freud'un, idol olarak seçtiği tarihi kahramanların Yahudi olmamalarına karşın büyük egemen güçler karşısında ezilen halkların başkadırlarını yönlendiren liderler olması dikkat çekicidir.

Hannibal, Ortadoğu kökenli bir Afrikalıdır ki Akdeniz havzasına hükmeden Büyük Roma İmparatorluğu'nun korkulu rüyasıdır. Spartaküs, tarihte bilinen ilk köle ayaklanmasına öncülük etmiş bir gladyatördür. Napolyon ise, Fransa'nın sömürgesi olan Korsika'dan gelip başkomutan ve imparator olmuş taşralı bir onbaşıdır.

Erkek çocuk için en önemli özdeşim figürü olan babası, Yahudilere yönelik aşağılamalara ve hakaretlere boyun eğmiş, ırkçı bir Viyanalının "kaldırımdan aşağı in, pis Yahudi" emrine uyup uysallıkla gereğini yapan silik bir insandır.

Genç Freud'un büyük tarihi kahramanlarla özdeşim kurması, belli ki bu zayıf babayı hayali olarak telafi etme ihtiyacından kaynaklanır.

Tragedyalar, Freud'un yaşamı boyunca ilgisini çeken, tekrar tekrar okumaktan büyük zevk aldığı metinlerdir. Özellikle Oedipus, daha sonra bu isimle anılacak olan ünlü komplekse isim babalığı yapmıştır.

Öğrencileri 1906'da 50. yaş gününü üzerinde Oedipus kabbartması olan bir armağan vererek kutlamıştı.

Freud, Odiplus'a "dinin, ahlakın, toplumsal yaşamın ve sanatın kökenleri Oedipus Karmaşasında buluşurlar" diyecek kadar önem verir.

Zaten analitik mirasını devrettiği kızı Anna'ya, lakap olarak Kral Oedipus'un bakire kızı Antigone'nin adını verir.

Tragedyalara olan büyük tutkusu nedeniyle bir trajik kahraman olmayı hedeflemiş olabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Bu düşüncemizin ne kadar yerinde olduğunu, tragedyalar üzerine yazılmış en kapsamlı eser olan Aristoteles'in *Poetika'sı* nı temel alarak göstermeye çalışalım.

Aristoteles *Poetika'da* tarihin sadece olanları anlattığı, ama tragedya'nın hem olanı hem de olabilecek olanı konu etmesi nedeniyle tarihten daha felsefi ve daha yüksek bir estetik değer taşıdığını iddia eder.

İki yüce değer arasında çatışkılar içinde kalan trajik kahraman, her zaman kutsal hakikati kişisel çıkarlarının üzerinde tutan bir değer yaratıcısıdır.

Aristoteles'e göre tragedya, temel konu olarak güncel olanın altında yatan asli gerçeği seçmiştir. Trajik kahramanın karakteristik özelliklerini de şöyle sıralar; "Trajik kahraman öncelikle ahlaki olarak ağır başlı, üstün meziyetli ve akıllı olmak zorundadır. Bu koşullara Freud'un uymadığını iddia edebilecek bir kişinin olduğunu söyleyemeyiz.

Kahramanın kullandığı dil, günlük olandan öte, sanatla ve felsefeyle donatılmış estetik bir dil olmak zorundadır. Freud'un en sevdiği yazar ve şairlerin Schiller ve Goethe oluşu, en yakın dostlarına bile yazdığı mektuplarda gösterdiği edebi özen dil konusundaki duyarlılığını ortaya koyar. Freud, 1930'da Frankfurt şehrinde verilen Goethe ödülü ile taltif edilmiş, bu ödülün

geç geldiği konusunda bir kırgınlığı olsa da büyük yazar Goethe ile anılmak çok hoşuna gitmiştir.

Trajik kahraman, Aristoteles'e göre başına gelen olağanüstü felaketlere yine üstün bir irade ile direnen kişidir. Kaderinin, kendisine layık gördüğü acıları sızlanmadan yaşamayı bilen ve onu izleyenlerde acıma ile birlikte saygılı bir korku uyandıran kişidir. Uzun yıllar radyoterapi ve cerrahi müdahalelere maruz kalan ve büyük fiziksel acılar çeken Freud'un berrak bir zihinle düşünmek adına kendine önerilen uyuşturucu ağrı kesicileri ısrarla nasıl reddettiği çok iyi bilinmektedir.

Radium tedavisi sonucu toksik etkiler nedeniyle büyük acılar çeken Freud kendisini, "küçük bir acı adacığı" olarak nitelendirirken, 1939'da Ernest Jones'a yazdığı bir mektupta; "Çaresizlik içinde yazgının getirdiğini kabul etmeliyiz," der.

Taşıdığı kanser hastalığından bile daha fazla katlanılmaz bulduğu en önemli kaybı beş yaşındayken veremden ölen torunu Heinz Rudolf'tu. Heinz'ın, tüm çocukları ve torunları simgelediğini söyler. Hatta yaşamı boyunca göz yaşı dökerken görüldüğü ender zamanlardan biridir.

Torunun ölümünden sonra yaşamaktan keyif alamadığını, büyük oğlu ölen dostu Binswanger'i teselli ederken şöyle itiraf etmişti; "Kendi yaşamıma yönelik tehlikeye karşı kayıtsızlığımın sırrı budur."

1937'de yakın dostu Marie Bonapart'a yazdığı bir mektupta köpeği Jo-Fi'nin ölümü üzerine şunları yazdı; "Sen 54 gibi genç bir yaşta sık sık ölümü düşünmekten kaçınamazken, benim seksen buçuk yaşında, bir yandan dinlenme ihtiyacı ve daha fazla yaşamının getireceği yeni acıların korkusu ile öte yandan, hâlâ bağlı olduklarımdan ayrılmanın acısını beklemek arasındaki çatışma içinde işkence çekerek, babamın ve erkek kardeşimin, hatta daha da ileri olan annemin yaşına ulaşmaktan korkmama şaşamazsın."

1920'de Freud, büyük başarılarının yanı sıra yirmi altı yaşındaki kızının ölümünü bildiren bir telgraf alır. Viyana'dan Almanya'ya giden tren bulamadığı için ölüm döşeğindeki kızına ulaşamaz. Dostu Ferenczi'ye ruhunda bir devrim yarattığını id-

dia ettiği acısını şu satırlarda ortaya koyar; "Yıllardır kendimi, oğullarımı kaybetmeye hazırlamıştım; şimdi kızımın ölümünü yaşadım. Esaslı bir biçimde dinsiz olduğum için suçlayabileceğim kimse yok ve herhangi bir şikâyeti yöneltebileceğim bir adres olmadığını da biliyorum. Asla iyileşmeyecek olan narsistik bir acı duygusunun izini olduķa derinlerde sürebiliyorum. Kırım daha insani bir tepki verip korkunç bir şekilde sarsıldı."

Trajik kişi, dünyevi hazlar ve günlük yaşamın gereklerine sırt çevirir, kendini saran yüksek ideallere ve insanlık onuruna yaraşır bir hayatı ve ölümü hedefler.

Günlük yaşamında hiç ifrata kaçmadığını çok az bir para ile geçindiğini, günlük yemek masrafının iki şilin olduğunu nişanlısına yazdığı mektuplardan öğreniyoruz. Tek hatasının ömür boyu ayrılamadığı purolar ve bir gün çok acıktığı için aldığı çikolata nedeniyle yaptığı harcama olduğunu ve bu nedenle kendisini suçlandığını yine nişanlısına yazdığı mektuplarda görüyoruz.

Yüksek idealler ve insan onuruna yaraşır bir hayat sürmek konusunda Freud'un buna büyük bir inançla bağlı olduğunun kanıtı onun hayatıdır.

"Ben kendime her zaman inandım, ama hiçbir zaman bunu birine söylemeye kalkışmadım. Pek çok kez atalarımızın tapınağı savunurken sergilediği şiddetli tutku bana miras kalmış gibi, büyük bir davada yaşamımı neşe içinde harcayabilecekmişim gibi hissettim."

Bu sözler gerçekten de trajik kahramana özgü 'davaya adanmışlığı' açık bir biçimde göstermektedir.

Trajik kahraman bütünlükçü ve ağırbaşlı düşüncelere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Freud'un devrimci ve dönemin ezberlerini bozan kuramı, her ne kadar uçuk ve ahlakdışı gibi değerlendirilmiş olsa da, sonradan ne denli güçlü bir bütünlük ve tutarlılık gösteren yaratıcı bir kuram olduğu teslim edilmiştir.

Aristoteles'e göre trajik kahraman kendini acı bir sona götüren kaderini vakur bir eda ile kabullenir. Asillere has bir dikbaşlılıkla başına gelen olayların sıradan bir rastlantı olmadığını sezer ve asla sızlanmaz. Kaderin kendine hazırladığı serüveni anlamaya ve buna uygun bir son olan ölüme kendini hazırlar.

Bir biliminsanı olarak “mirkoskopa yapışmış” mutedil bir yaşam sürmek varken, Paris’te Charcot’tan etkilenecek ve Breuer’in de desteğiyle girdiği pratisyen hekimlik kaderinde bir tür dramatik değişme anıdır. Bu yolda ilerlerken geliştirdiği kuram ve tedavi tekniği, dönemin değişik çevrelerini derinden rahatsız etmiş, düşmanca saldırılara göğüs germek zorunda kalmıştır. Psikanaliz hareketine neredeyse kutsal bir dava gibi bağlanan Freud, karşılaştığı onca aşağılama ve küçümsemeye dayanmış, zamanın kendini haklı çıkaracağına olan inancını hiçbir zaman kaybetmemiştir.

Trajik kahraman yaşamını tümüyle değiştirecek ‘kader anlarını’ kavramaya ve onu mutluluktan derin üzüntü ve acılara sürükleyen kaderini bilgelikle değerlendirmeye çalışır. Tragedyanın sonunda onu kaderine onurlu bir biçimde baş eğerken görürüz.

Trajik kişinin kendi sonunu hazırlayan bir hatası ya da ahlaki olmayan bir kusuru vardır. O, hatalardan arınmış Tanrısal bir yaratık değildir. Onu erken bir ölüme sürükleyen hatası sıradan insanların gösterdiği basit zaafılardan değildir. Kahraman, hatasını bilmeden, makus talihinin bir cilvesini, kaderinin ona çizdiği bir zorunluluk olarak yaşar. Nitekim, Oedipus ne babasını bilerek öldürür ne de isteyerek annesiyle evlenir. O, kaderine katlanır ve kendi payı varmışcasına gözlerini oyarak kör olmayı tercih eder. Kısacası kaderini suçlamak yerine kendini sorumlu tutarak yüce adaleti yerine getirir. Freud’a göre, Shakespeare’nin belki de üzerinde en çok durulan eseri *Hamlet*, Oedipal tema üzerine kurulmuş bir tragedyaadır. Danimarka prensi Hamlet’in temel sorunu, babasını öldüren ve annesiyle evlenen amcasından, babasının hayaletinin zorlanmasıyla intikam almak ve yüce adaleti gerçekleştirmektir.

Freud, *Hamlet*’te oğlun babaya yönelik hem sevgi hem de nefret içeren “ambivalan” (karşıt değerli) duyguları görür. Hamlet, annesiyle evlenen adamı öldürmek istemektedir. Bu tragedyaya damgasını vuran örtük bir Oedipus kompleksidir.

Bu da Shakespeare’nin ‘çocukluk çağında’ babasına karşı duyduğu karşıt değerli duygularla yüklü ikilemini yansıtmaktadır.

Yazar aslında babasına duyduğu hınç ve nefretin onun ölümünden sonra suçluluğa dönüşmesiyle trajediyi başlatır.

İntikam bu derin suçluluktan kurtulmanın ve ilk aşk objesi anneye kavuşmanın tek çıkar yolu haline gelir.

Final, çok sevilen bir kişinin kaybından sonra onun imgesinin bir çeşit içe alımının gerçekleştiğini ve sonra bunun saldırgan, suçlayıcı ve acımasız bir güç haline geldiğini söyler.

Geçmişteki tüm günahların, intikam duygusuyla açığa çıktığını Hamlet'in de bu tarihi yazgıya uygun davrandığını söyler.

Shakespeare üzerine ünlü çalışmasıyla bilinen edebiyat kuramcısı Sharpe de özellikle Hamlet tezlerini Freud'un bu çözümlmelerine dayandırır.

Freud'u neden bir tragedya kahramanı olarak gördüğümüzü sanırım bu alıntılar yeterince destekler.

Prof. Dr. Cengiz Güleç

TERAPİ KÜLTÜRÜNÜ YARATAN ADAM: SIGMUND FREUD

Psikoterapiyi kısaca, ruhsal ıstırapları gidermek ya da azaltmak amacıyla uygulanan tüm psikolojik yöntem ve teknikleri kapsayan tedavi türü şeklinde tanımlayabiliriz.

Kişilerin ruhsal şikâyetleri, zihinsel ve duygusal yaşamlarında var olan dengesizlikleri ve insan ilişkilerindeki uyumsuzlukları gidermek amacıyla bir ruh sağlığı uzmanına başvurmaları ile başlayan psikoterapi süreci, tedavi eden kişinin ruhsal donanımı, teknik bilgisi ve insani özellikleriyle birlikte yürüyen çok özel bir ilişki biçimidir.

Yaşam koşulları karşısında toplumsal çevresiyle belirgin bir uyumsuzluk içine giren, kişilik, yeti ve özelliklerinden hoşnutsuzluk duyan ve varoluşunu kendisi için doyurucu nitelik ve boyutta istediği gibi başarıyla gerçekleştiremeyen herkesin psikoterapiye ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Duygusal çatışmaların doğurduğu kaygı, huzursuzluk, çökkünlük ve korkuları gidermek, yaşam kalitesini yükseltmek, daha başarılı ve verimli olmak, insan ilişkilerinde daha olgun davranmak isteği duyan kısaca kendisiyle barışık yaşamak isteyen tüm bireyler, psikoterapiden yararlanabilirler.

Psikoterapinin mucidi Freud, psikoterapinin ne kadar eski bir şifa yöntemi olduğunu 1905 yılında yayınlanan *Psikanaliz Üzerine* verdiği bir konferansta şöyle anlatır; "İlkin şunu belirtmeliyim ki psikoterapi modern bir tedavi yöntemi değildir. Tersine, tıpta başvuru en eski tedavi yöntemi nedir diye sorulursa, bunun psikoterapi olduğunu söyleyebiliriz.

Löwenfeld'in öğretici yapıtı *Genel Psikoterapi Elkitabı*'nda yer alan ilkel ve antik tıptaki tedavi yöntemlerini okursanız, bu yöntemlerin çoğunun psikoterapi kapsamına alınması gerektiğini görürsünüz. İlgili yöntemlerde, tedavi edilmek istenen hastalar "inanç dolu bir bekleyiş" havasına sokulmaktaydı ki, günümüzde de yapılan bundan başka bir şey değildir. Hastaların tedavisinde, hekimlerin daha başka yöntemleri bulmasından sonra da şu ya da bu şekilde psikoterapi uygulamaları asla ortadan kalkmış değildir."

Psikoterapi terimi, Türkçeye en iyi şekilde 'ruhsal' olarak çevirebileceğimiz Batı dillerindeki 'Psiko' sözcüğüne, 'tedavi' anlamındaki 'terapi'nin eklenmesiyle oluşturulmuştur:

Yunan alfabesinde bulunan iki harf "psi" ve "he" harfleri "ruh" ve "can" anlamına gelen iki sözcüktür. Böylece bu iki harfin yan yana yazılıp okunmasıyla ortaya çıkan "psihe" sözcüğünün "can ruhu" gibi bir anlamı olmasının yanı sıra Helen mitolojisinde aşk tanrısı Eros'a aşık olan ve onun yüzünü ışık altında görmemek koşuluyla evlenen bir kral kızının da adı olmuştur. Öyküde bu kral kızı, merakını yenemeyip Aşk Tanrısı'nın yüzüne ışıktaki bakmış ve bu yüzden ondan ebediyen ayrı düşmüştür. Mitolojinin yaratılış döneminden çok sonraları gelişen felsefenin de kurucularından sayılan büyük düşünür Pythagoras (MÖ 582-500), insanın maddi bedensel yapısıyla, zihinsel etkinlikleri ve eylemlerine yaşam katan 'can'ın ayrı ayrı varlıklar olduğunu ileri sürmüş ve maddi varlığımıza 'soma' adını vermiştir. Maddi olmayan duygu ve düşüncelere de 'psihe' adını vermiştir. (Babaoğlu, 2006)

Bu ayırımı günümüzde de geçerliliğini korumakta, bedensel işlevlerimize 'somatik', ruhsal-zihinsel olanlarına da 'psşik' denilmektedir. Bu kavramsal ayrıştırmanın insanın bütünlüğünü kavramamıza engel teşkil ettiğini ileri sürerek, tıpta bu iki varlık alanımızı birleştiren 'psikosomatik' teriminin haklı olarak daha fazla itibar gördüğünü belirtmeden de geçemeyiz.

Tedavi edenin kendi ruhsal-zihinsel yeti ve donanımıyla kendisine 'başvuran'ın ruhsal-zihinsel yetilerine hitap ederek birlikte yürüttükleri iyileştirme uygulamaları bu nedenle psikoterapi genel adlandırmasıyla anılmaktadır.

Fiziksel teknikler (elektroşok ve beyin ameliyatları), kimyasal maddeler (ilaçlar), biyolojik (hormonlar) gibi maddi araç ve gereçlerle yürütülen tedavilere de 'somatik terapiler' denilmektedir.

Meşru ve yasal somatik tedaviler nasıl ki hekimler tarafından yürütülüyorsa, *psikoterapi* de ruh hekimi tarafından ya da bir hekimin önerisiyle ve onayıyla bu alanda yeterli eğitimi görmüş ve psikoterapi bilgisi edinmek için ayrıca özel eğitimden geçmiş olan bir psikoterapist tarafından uygulanabilir.

Bütün modern Batı dillerinde ruh hekimi anlamına gelen psikiyatri sözcüğü de "psihe" sözcüğüne, Yunanca hekim anlamına gelen 'iatros' un eklenmesiyle elde edilmiş bir terimdir.

Genel tıpta bilinen tüm uzmanlık dalları Yunanca bilgi ve söz (kelam belki daha doğru) anlamındaki "logos" tan türetilmiş 'loji' (hematoloji, dermatoloji, oftalmoloji vb.) kullanılırken, çocuk hekimliği ve ruh hekimliği için "iatri" takıları kullanılmaktadır.

Ruhsal-zihinsel olguları inceleyen bilim dalı psikoloji, ruh hekimleri için temel bilim niteliğinde önem taşır. Dolayısıyla, psikiyatristlerin aynı zamanda psikolog olduklarını söylemek çok da yanlış olmaz. Ancak psikologlar, hastalık-bozukluk anlamındaki 'pathos' yani patoloji ile ilgilenmedikleri için tedavi sorumluluğunu da yüklenemezler.

Psikanalizin yaratıcısı Freud'un psikanalizi geliştirdiği ilk yıllarda, psikanalistlerin mutlaka hekim olmaları şartını ileri sürmesi başlangıç için çok anlaşılır bir tutumdur. Zamanla tüm dünyada çok iyi örgütlenmiş ve psikanaliz eğitimi vermeye yeterli bulunmuş enstitülerde psikologlar başta olmak üzere pedagoglar, sosyal hizmet uzmanları gibi insan bilimlerinde eğitim görmüş kişiler ve hatta mimar-mühendis gibi fen bilimlerinde yetişmiş istekli ve yetenekli kişiler de psikanalist olabilmıştır. Otto Rank, Anna Freud, Frieda Fromm Reichman, Erich Fromm, Lou-Salome, Marie Bonaparte, Eric Erickson gibi birçok ünlü analist, tıp dışı disiplinlerden gelip psikanalizin değişik alanlara uygulanmasında öncü roller üstlenmişlerdir.

Bir iyileştirme yöntemi ve tekniğinin psikoterapi kapsamında sayılması için bir kurama dayanması, tedavi amaçlarının bütün ilgililerin önceden kabul edeceği bir hedefe yönelik olması,

eğitilmiş, deneyimli ve yetkili biri tarafından, psikolojik bir iletişimle sürdürülmesi vazgeçilmez kurallar olarak belirlenmiştir (Karasu, 1978).

Psikoterapi teknikleri de tüm somatik tedaviler gibi insanların sağlığı ve varoluşu için yararlı olmasına karşın, ehliyeti olmayan kişilerce ya da yanlış ve dikkatsiz uygulandığında ciddi zararlara neden olabilir.

“Biz hekimler, farkında olmasak ve istemesek de, sağaltım çabalarımızda psikoterapiye sürekli başvurup durmaktayız. Ancak bunun farkına varamayışımızın bir sakıncası, varsa, hasta üzerinde etkisini gösteren ruhsal faktörü tümüyle hastanın kendisine bırakmamızdan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu faktör denetim altına alınıp dozajı ayarlanamamakta, bir güçlendirme işleminden geçirilmemektedir. Madem öyle, ilgili faktörü denetim altına almak, ondan bilinçli bir şekilde yararlanmak, onu yönetmek, onu güçlendirmeye çalışmak hekimin yerinde bir çabası olmaz mı? İşte, bilimsel psikoterapinin sizlerden beklediği bundan başka bir şey değildir (Freud, 1905).

Patologlar dışında tüm hekimler belirli bir dereceye kadar psikoterapi uygulurlar. Hatta yardımcı sağlık personeli de psikoterapi başlığı altında toplanabilecek insani bir sevgi ve anlayışla hastalarıyla ilişki kurar. Bu tutumların da insana iyi gelen ve geçici de olsa sağaltıcı işlevi olabilir. Her ne kadar bütün bu uygulamaları psikoterapötik yani ruhsal şifaya yönelik eylemler olarak değerlendiresek de bunlar ama Freud’un sözünü ettiği ‘bilimsel psikoterapi’ sayılmazlar. Çünkü bu tutum ve davranışların sistematik bir bütünlüğü, dayandığı sağlam bir kuramı ve daha da önemlisi önceden belirlenmiş tedavi hedeflerine yönelik olduklarını söylemek mümkün değildir. Üstelik bu tür kişiler bilimsel bir özgül psikoterapi eğitiminden geçmedikleri için davranışlarının terapötik sonuçlarını da kestiremezler. Örneğin, hastasına çok saygılı, nazik ve şefkatli bir cerrahın ameliyat öncesi ve sonrası hastasının korku ve kaygılarını güven verici, kararlaştırıcı ve açık bir tutumla ele alması kuşkusuz iyi bir hasta-doktor ilişkisinin kurulduğuna işarettir. Bu da cerrahın başarısını gayet tabii artıracaktır. Hastanın tedavi işbirliğini yükselten cerrah, hastasında psikoterapötik bazı uygulamalar da yapacaktır.

Ancak, burada temel amaç somatik sorunun en iyi şekilde üstesinden gelinmesidir. Hastanın işbirliğini sağlamak da bu hedefe ulaşmayı kolaylaştırır. Buna rağmen bu başarılı cerrah psikoterapist sayılmaz.

FREUD  NCES  PSİKOTERAP LER

Freud'un da işaret ettiği gibi yazılı kültürün ortaya çıktığı çağlardan beri (yaklaşık altı-yedi bin yıldan beri) eski uygarlıklar ve ilkel kültürlerde, otacı,  aman, büyücü, din adamı gibi özel kişiler  ifa sunucu olarak kabul edilmiş ve bunlar da bir dereceye kadar başta telkin, ikna, itiraf gibi yollarla ruhsal iyileştirme işlevi görmüşlerdir. Üstelik daha ilk yıllardan beri bu tekniklerin tedavi edici bir değer taşıdığı fark edilmiş, zamanla bu gücün ve etkinin zararlı da olabileceği düşünülerek bu işlevler hekimlere bırakılmıştır. Hemen her toplum bu tür iyileştirme işlemlerini sadece 'hekim'lerin yapmasını sağlayacak kendilerince yasal ve meşru düzenlemeler geli tirmi lerdir.

Halk hekimliğinden örgün eğitimin verildiği okullu tıbbaca geçişle birlikte yani modern zamanlar diye bilinen 17. yüzyıldan itibaren somatik tedavilerin yanı sıra ruhsal tedaviler (psikoterapiler) de hak ettiği önemi kazanmış, çağın ünlü hekimleri genel tıbbı uygulamalarının yanı sıra psikoterapi konusunda de eğitilmi lerdir.

18. yüzyılda toplumsal yaşamın hemen her alanını derinden etkileyen 'Aydınlanma' ağında aklın üstünlüğü dolayısıyla bilimin rehberliği artık o kadar geli mi tir ki, dini inançlar ve kilisenin egemenliği neredeyse ikinci plana itilmi , bilimsel tıp da bu gelişmelerden çok etkilenmiş anatomi, fizyoloji, mikrobiyoloji ve cerrahi tekniklerdeki göz kamaştırıcı ilerlemeler insanlarn ruhsal dünyalarına gerekli ilginin gösterilmesi gerektiği anlayışı da eski önemini kaybetmiştir.

Ruhsal yaşantılar 'maneviyat' alanına girdiği ve akılla temellendirilmediği için bilimin dı ına itilmi , bu tür öznel ve insani ya antılarla ilgilenmek k  msenmi , bu konular din adamları ve filozoflara terk edilmiştir.

Aydınlanmanın ihmal ettiği ruh konusunda Freud şöyle bir serzen  te bulunur:

“...nihayet bilimsel bir eğitimden geçmiş hekimler de ruhsal tedavinin önem ve değerini ancak yakın zamanlarda kavramıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında tıptaki gelişim düşünülürse, bunun anlaşılmayacak bir yanı yoktur. Bütün bu ilerlemeler ve icatlar, vücudun beden yönüyle sınırlı kalmış, dolayısıyla hekimlerin yalnız beden yönüne ilgi duydukları, ruhla uğraşmayı daha çok kendilerince küçümseyen filozoflara bıraktıkları görülmüştür” (Freud, 1905).

Felsefe tarihinde bir dönüm noktası sayılan büyük Fransız akılcı filozof Descartes’la sağlam bir şekilde kuramsallaşan ‘düalizm’ anlayışının insan gerçekliğini nasıl çarpıttığını Freud o keskin zekası ve felsefi bilgisiyle şöyle eleştirir:

“Çağdaş tıp, beden ve ruh arasında varlığı yadsınamayacak ilişkiyi sık sık inceleme konusu yapmışsa da ruhu bedenin yönetimi altında ve ona bağımlı göstermekten hiçbir zaman geri kalmamıştır. Örneğin, ruhsal mekanizmanın çalışmasında bozukluklar ortaya çıkacağı, kan dolaşımına belli toksinlerin sokulmasıyla bazı ruh hastalıklarına özgü tabloların doğmasının sağlanabileceği ya da daha küçük bir örnek vermek gerekirse, uyuyan biri tarafından görülecek düşlerin, o kimse üzerinde uygulanacak kimi uyarılarla değiştirilebileceği hep belirtilegelmiştir.

Normal durumun ne olduğu, ancak hastalık durumunun etkisine ilişkin pek çok şey öteden beri bilinmekteydi. Ne var ki, bu bilgiler ancak şimdi yerli yerine oturabilmiştir. Ruhun beden üzerindeki etkisini belli eden ve herkeste düzenli gözlemlenip günlük yaşamda en sık karşılaşılan bir örnek olarak içteki duygu ve heyecanların dışa vurumunu gösterebiliriz. Bir insanın hemen tüm ruh durumları, yüz kaslarının gerilim ve gevşemelerinde, bakışlarında, cildinin kanlanması, sesinde, kol ve bacaklarının, en başta ellerinin duruşunda açığa vurur kendini” (Freud, 1905).

Freud, iyileşmenin zaman zaman mucizevi bir şekilde gerçekleşebileceği olgusunu da inkar etmez, ama bu duruma getirdiği yorum gerçekten de çok anlamlı ve düşündürücüdür.

“Mucizevi iyileşmelere inanmamaya yanaşmamak, bunlara ilişkin haberleri dinsel bir göz boyamanın ortaklaşa etkinliği ile

sağlanmış durumlar diye karşılamak kolay, ama pek yanlış bir davranıştır. Söz konusu iyileşmeleri böyle bir yoldan açıklamaya kalkmak çok vakada haklı sayılsa bile böyle bir tutum mucizevi iyileşmelerin varlığını asla ortadan kaldırmaz. Böyle iyileşmelere gerçekten rastlanır, her zaman gözlenmiştir. Yalnızca ruhsal bir nedenden, yani kuruntudan kaynaklanan ve hac yolculuklarında esen havanın olumlu yönde etkilediği rahatsızlıklarda değil, hekimlerin bütün sağaltım çabalarına karşı diretmiş organik kökenli hastalıklarda da karşılaşılmaktadır. Ancak, mucizevi iyileşmeleri açıklayabilmek için ruhsal güçlerden başka nedenlere el atmanın gereği yoktur. Bu tür iyileşmelerde de bizim akıl erdiremediğimiz etmenler rol oynuyor değildir. Her şey doğal bir akış izlemektedir; hatta dinsel inanç gücü, söz konusu mucizevi iyileşmelerde düpedüz insanın kendisine özgü birden çok itici güçle pekiştirilmektedir. Tek kişinin saf inancı, aralarına katılıp kutsal yere doğru yola düştüğü kalabalığın coşku havasıyla pekişip sağlamlaşmakta, kitleden kaynağını alan böylesi etkilerde tek kişinin ruhundaki bütün duygusal kıpırdanışların gücü ölçüsüz bir sınıra ulaşabilmektedir” (Freud,1905).

Dinsel inanç ve ritüellere ve eski uygarlıklarda uygulanan şifa yöntemlerine hak ettiği değeri veren Freud, büyü sözlerinin, yıkanarak arınmaların, kutsal mekânlarda uyurken görülen rüyaların uzun yüzyıllar hasta ruhlar üzerinde iyileştirici bir etkisi olduğuna işaret ederek, Antikçağ’da din adamlarının elinde bulunan tedavi sanatının artık bilimsel yöntemlere bağlı olarak çalışan hekimlerin görevi olduğunu belirtir.

İsviçreli Franz Anton Messmer (1734-1815), bugün de belirli bir ölçüde saygınlığını koruyan ilk bilimsel psikoterapi tekniğini geliştiren hekim olarak anılmaktadır. Bilinçdışından açıkça bahsetmese de dinamik psikolojinin temellerini atan bu ünlü hekim teoloji eğitiminin ardından Viyana Tıp Fakültesi’nde tıp okumuş, o dönemde biyoloji ile tıp alanında büyük gelişmeler vaat eden ‘manyetizma’ konusu ile ilgilenmiştir. Mıknatısı bazı baş ağrılarında ve felç vakalarında tedavi amacıyla denemiş ve büyük başarı elde etmiştir. Ancak birkaç yıl sonra hastaları iyileştiren gücün mıknatıs değil, hastanın sorunlu yerlerinde mıknatısı dolaştıran ellerinin olduğunu fark etmiştir. Mıknatısı terk

ederek sadece elini bu hasta bölgelerde dolaştırarak ve iyileşeceği yönünde telkinlerde bulunarak etkili olduğunu gözlemiştir. Messmer 'animal manyetizma' adıyla yeni bir kuram ve tedavi şekli geliştirmiştir. Hastası ile diz dize oturan hekim, elini hastanın bedeninin herhangi bir bölgesine çoğunlukla da alına değdirdiğinde hasta önce tüm vücudunda bir sıcaklık hisseder ve sonra irade dışı kasılmalar ve titremelerle seyreden bir tür 'nöbet' geçirir. Hasta yarı uyur bir bilinçlilik içindedir. Ayıldığında hastalık belirtileri ki çoğu da nörolojik semptomlardır, kaybolmuştur.

Messmer'in kuramı; gezegenler arası manyetik çekimin varlığını ileri süren astronomi kuramlarından etkilenmiştir. Sağlıklı insan bedeninde de bu manyetik akım vardır. Bedende serbest dolaşan bu akımın bir biçimde engellenmesi ya da ketlenmesi ruhsal ve fiziksel hastalıklara yol açar. Manyetizmacı ile hasta arasında da var olan bu manyetizma akımının doğru yönlendirilmesiyle iyileşme sağlanır. Messmer'in daha sonraları şarlatanlık yaptığı iddialarıyla kovuşturmaya uğraması sonucu bu görüşler bir ölçüde gözden düşmüş olsa da takipçileri, bu 'hayvansal manyetizma' kuramını sürdürüp geliştirmeye devam etmişler ve bugünkü anlamda hipnoz uygulamalarını başlatmışlardır.

Öğrencilerinden Marquis De Puységur (1751-1825), manyetizma tedavisi uygulanan hastanın iyileşmesi için 'nöbet' geçirmesinin zorunlu olmadığını göstermiştir.

Bir hastasında yapay bir uyurgezerlik oluştuğunu ve bu durumdayken hastanın yapıp ettiklerini uyanınca hatırlamadığını gözlemiş olan Puységur bir anlamda bilinçdışının varlığına ilk işaret eden araştırmacı olmuştur. Günümüzde bu uyurgezerlik durumuna 'hipnotik trans' adı verilmektedir.

1840'ta ünlü bir İngiliz hekimi James Braid (1795-1860), bu olayları manyetizma değil 'hipnotizma' diye adlandırmanın daha doğru olacağını ileri sürerek bu tekniği ameliyatlarda bir tür ağrı giderici ve anestezi yaratmak için uygulamayı denemiş ve büyük ölçüde başarılı olmuştur.

Puységur, hipnotizmanın beyin işlevleriyle ilişkisine de değinen ilk hekimdir.

Aynı yıllarda Fransa'da Lieabault ve Bernheim adlı iki nörolog, psikolojik telkin ve ikna kavramlarını kullanarak hipnotizma kuramlarını kökten eleştirmişler ve telkin tekniklerinin üstünlüklerini göstermeye başlamışlardır.

"Nevrozların Napolyonu" olarak adlandırılan karizmatik büyük nörolog Fransız Jean Martin Charcot (1835-1883), Paris'te Salpetriere Akıl Hastanesi'nde histeri vakalarından seçtiği bir dizi hastada hipnozla tedavinin iyice tanınmasını sağlamıştır.

Psikoterapi tekniklerinin tarihi kısacada olsa gözden geçirilirken Pinel'i anmamak büyük haksızlık olur.

1789 Fransız devriminin yarattığı eşitlikçi, özgürlükçü toplum anlayışı içinde 'Asylum' adı verilen büyük akıl hastanelerinde zincirlere bağlı tutulan ağır 'delilerin' durumlarının düzeltilmesi için görevlendirilen Philippe Pinel'in (1745-1826) tarihinde ilk devriminin 1793 yılında Bicetre hastanesindeki 12 kronik akıl hastanın zincirlerini çözmesi olayı psikiyatri tarihinde bir devrim olarak kabul edilmiştir.

Akıl hastalıklarına ilişkin birçok kitap yazan bu ilk insancıl ruh hekimi Dicitre ve Salpetriere hastanelerinde uyguladığı bu yönetime 'moral terapi' adını vermiştir.

Hastalara insanca ilgi ve şefkatin gösterilmesi gerektiği, onları kamu güvenliği adına zincirlere vurmanın insanca bir tutum olmadığı fikrinden hareketle böylesi bir özgürleştirici yaklaşım, psikoterapi tekniklerinin gelişmesinin de önünü açmıştır.

FREUD ve PSİKOTERAPİ TEKNİKLERİ

1885 yılında kazandığı kısa süreli bir bursla Paris'e Charcot'un yanına staja giden genç Avusturyalı nöropatolog ve nörofizyolog Sigmund Freud, Charcot'tan çok etkilenir. Viyana'ya döner dönmez, o sıralar bolca bulunan, histeri hastalarında hipnoz uygulamaya başlar. Charcot'a kadar sadece kadınlarda olduğu sanılan histeri vakalarının erkeklerde de görülebileceğini gözlemiş olan Freud, Viyana Tabipler Birliği'nin toplantılarından birinde erkek histeri vakalarında hipnoz uygulamalarının sonuçlarını sunar. Beklediği ilgiyi göremeyen Freud, önceleri düş kırıklığına uğrasa da azimle çalışmalarına devam eder. Kısa za-

manda hastalarının Charcot'nunkiler kadar hipnotik tedavilere elverişli ve yatkın olmadıklarını fark eder. Freud zamanla bu tekniğin, bir tür göz boyama olduğunu ve şarlatanlığa dönüştüğünü düşünerek, tedavideki başarılarının da kalıcı olmadığını görerek hipnozu terk eder.

Fransız ekolünün geliştirdiği ikna, telkin, itiraf ve güvence verme gibi terapötik tekniklerin hafif ruhsal sıkıntılarda yararını inkar etmeyen ve bunların nevrozlar gibi yapısal ve kronik ruhsal bozukluklarda da sınırlı ve geçici etkileri olduğuna inanan Freud, bu görüşünü şöyle özetler:

"Ancak nevrozların iç yüzüne geniş çapta nüfuz etmemiz, sadece söz konusu avuntuyla yetinme zorunluluğundan bizi kurtarmıştır. Hastanın dikkatini hastalık belirtilerinden başka tarafa çekmeler, egzersizler, hastada şifa için elverişli duygu ve heyecanları uyandırmaya çalışmalarla hipnotik telkini, yani psikoterapi yöntemlerinden hiçbirini küçümsüyor değilim. Elverişli koşullarda hiçbirini de uygulamada sakınca görmediğimi belirtmek isterim" (Freud, 1905).

Freud'un psikanalitik psikoterapi tekniklerini geliştirmesine yol açan en önemli etken bu tür klasik terapi tekniklerinin yetersizlikleri olmuştur.

"Sürekli bir gelişmenin gerektirdiği güçte ve kalıcı nitelikte bir telkinin sağlanabileceğine pek inanmadığım için psikoterapide telkin tekniğine, dolayısıyla hipnotizmaya çok erkenden sırt çevirdim. Hastalığın üzerine bir sıva gibi vurulan telkinin sonradan pul pul döküldüğünü yine eski rahatsızlığın ya da onun yerini tutan bir başkasının kendini açığa vurduğunu gördüm. Hipnotik telkin tedavisinde saptadığım bir sakınca daha var ki; o da bu tekniğin çeşitli ruhsal güçlerin etkinliğini, örneğin hastaların hastalıklarına sarılarak, tutunarak iyileşmeye karşı sergiledikleri direnci saklamasıdır. Oysa, ancak bu direnç hastanın yaşam içindeki davranışını anlamamızı sağlar" (Freud, 1905).

Psikanalitik psikoterapi tekniklerinin üstünlüklerini de şöyle sıralar.

"Analitik psikoterapinin, hastaların durumunda en çok değişiklik sağlayacak, en etkili ve bizi amaca en çok yaklaştıracak teknik olduğunu söyleyebilirim. Bir an için sağaltım yönünü bir

yana bırakırsak diyebiliriz ki, analitik yöntem psikoterapi yöntemleri içinde en ilginç olanıdır. Hastalık belirtilerinin oluşumu ve birbirleriyle ilişkisi konusunda ancak böyle bir yöntemden yararlanarak bazı bilgiler edinmekteyiz. Ruhsal hastalıkların mekanizmasını anlamada analitik yöntemin önümüze açtığı yeni ufuklar düşünülürse, ancak bu yöntemin kendi sınırlarını a arak hastalıkların sa altımında bize daha başka etkileme yollarını gösterebileceğini  ne sürebiliriz" (Freud, 1905).

NEDEN PSİKANALİZ?

Bu soruya Freud şöyle cevap veriyor;

"Psikanaliz: 1) Başka türlü neredeyse ulaşılamayan ruhsal süreçleri ve olguları araştırma ve sorgulama yöntemidir. 2) Bu araştırmaya dayanan nevrotik rahatsızlıkları tedavi etme yöntemlerinden biridir. 3) Bu yolla elde edilmiş ve giderek yeni bir bilim dalı bünyesinde kayna an bir dizi psikolojik kavramdır. "(Freud 1922)

1. Başka türlü neredeyse ula ılamayacak olan ruhsal olguların araştırma yöntemi olarak psikanaliz: Freud'un ruhsal aygıt (mental apparatus) adını verdiği zihinsel-duygusal süreçlerin ve işlevlerin anlaşılmasını sağlamıştır. Ruhsal aygıtın kapsamında yer alan her şeye, örneğin duyumlara, imgelere, anılara, temsillere, heyecanlara, mantıksal akıl yürütmeler vb. ruhsal süreçler denilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında herhangi bir psikoloji kuramının da bu işlevleri ve süreçleri incelediği kolayca görülebilir. Genel psikolojide muteber herhangi bir araştırma yöntemi de konu olarak yukarıda sıralanan ruhsal olguları ele alır. Freud, bilerek kendi geliştirdiği psikoloji kuramını psikanaliz olarak adlandırmıştır. Çünkü, psikanalizden başka hiçbir psikoloji kuramı ve yöntemi bilinçdışını araştırmayı amaçlamaz ve konu olarak seçmez. 'Başka türlü neredeyse ulaşılamayan ruhsal gerçeklik' olan bilinçdışını sadece psikanaliz ele alıp, ara tırdı ı için kendi yöntemini ayrı bir adla nitelemeyi se mi tır.

Althusser gibi ünlü bir Marksist filozofun psikanalizi bilinç-dışının bilimi olarak tanımlaması da bu yaklaşımın geçerliliğini göstermektedir.

Freud'un temel düşüncesi, psikanalizin temel kavramı bilinçdışı ruhsal süreçlerin varoluşudur. Bilinçdışı kalmalarının nedeni de bilince çıkmalarına, çok etkin mekanizmalarla karşı konulmasıdır.

Bilinçdışı süreçlerin varlığına inanan Freud, bu süreçlerin "ulaşılmaz" olduğunu söylemiyor, "başka türlü neredeyse ulaşılamayan" demeyi tercih ediyor. Çünkü psikanaliz aracılığıyla bu süreçleri anlamak, kavramak mümkündür, diyor.

Nitekim, bilinçdışı olgulara ulaşmanın en verimli ve yaratıcı yönteminin psikanaliz olduğu günümüzde de yaygın olarak kabul edilmektedir.

2. Nevrotik bozuklukları tedavi yöntemi olarak psikanaliz: Nevroz terimi, 19. yüzyıl psikiyatrisinden miras alınmış bir kavramdır. Düşünce, duygulanım ve davranış alanında çeşitli belirtilerle seyreden bu hastalık o çağda bir "sinir sisteminin rahatsızlığı" olarak algılanıyordu. Merkezi sinir sisteminin anatomisi, fizyolojisi ve biyokimyasındaki kusurların psikozlar da dahil bu tür hastalıkların ana nedenleri olduğu görüşü organik yönelimli psikiyatrinin temel yaklaşımıydı. Bu görüş açısından ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde başvurulan yöntemler de daha çok dış yani organizma dışı olan araçların kullanıldığı yöntemlerdir. Bunların başında da ilaçlar gelmekteydi.

Nevrozlar sinir sisteminin bir tür enflamasyonu (mikropsuz iltihap) olarak anlaşılıyordu. Günümüzde bu 'safdil' anlayış her ne kadar terk edildiyse de bu terim ruhsal aygıtın sağlıklı işleyişini bozan tüm rahatsızlıklar için genel bir ad olarak hâlâ kullanılmaktadır.

Sinir sistemi enfeksiyonları (polinevrit, miyelit, beyen absesi, menenjit vb. tedavisi ile 'sinirbilim' anlamındaki nöroloji ilgilenebilir.

Nevrozlar, 19. yüzyılda da histeri, fobiler, obsesyonlar, anksiyete durumları gibi ana gruplara ayrılmıştı. Freud'da başta histeri olmak üzere bütün bu 'psikonevrozlar' üzerinde yoğun-

laşarak, sıkça gördüğü nevrotik hastaları inceden inceye araştırarak psikanaliz kuramını geliştirmiştir.

Psikanaliz daha sonraları ağır ruhsal hastalıklar grubuna giren ve kişinin 'gerçeği değerlendirme yetisini' ileri derecede bozan (buna yargılama gücü de diyebiliriz) psikozların anlaşılması ve tedavisinde de uygulanmasıyla, tedavi spektrumu genişlemiştir. 1950'lerden itibaren ciddi kişilik bozuklukları (borderline kişilik, narsistik kişilik vb) ve 'self patoloji'leri ile de ilgilenir olmuştur.

Bu kadar geniş bir ruhsal patoloji temel ilgi alanı olunca, psikanalizin geliştiği başlangıç yıllarında benimsenen bir ilke olan psikanalistin, hekim olması zorunluluğu da zamanla yumuşamış tıp dışı mesleklerden de analist yetiştiren okullar ve kurumlar tüm dünyaya yayılmıştır.

Günümüzde psikanalistler ilgilendiği kişilerin çoğunu 'akıl hastalığı' denen ciddi psikotik bozukluk taşıması anlamında hasta olarak kabul etmemektedir: Psikanalitik işleme ya da tedaviye alınan kişilerin büyük çoğunluğu içlerinde kendilerine acı veren, sağlıklı bir yaşam sürmelerini engelleyen, üretken ve verimli bir meslek yaşamını ya da olgun bir evlilik ya da çift yaşamını bozan kısaca toplumsal çevrelerine uyum sağlamalarını engelleyen içrel çatışmalar ve çözülmemiş komplekslerden dertli oldukları için yardım arayan kişilerdir.

Yaşam kalitesini artırmaya, özgür ve mutlu olmaya arzulu ve bunu kendi başına başaramayacağını düşünen her insan psikanaliste başvurabilir. Psikanalitik yaklaşımın uygulama alanı bu denli geniş tutulunca, psikanalistlerin hekim olması zorunluluğu da kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Freud'un psikanalist olmak için tıp mezunu olmayı hiçbir zaman gerekli koşul olarak görmediği düşünülürse, bu anlayışın günümüzde de sürmesi şaşırtıcı olmamalıdır.

3. Psikanaliz, aynı zamanda "bu yoldan edinilmiş ve giderek yeni bir bilim dalı bünyesinde kaynaşan bir dizi psikolojik kavramdır." Başka bir deyişle, gözlemlenebilir ruhsal süreçleri ve olguları anlaşılır kılmaya çabalayan, sabırlı ve titiz araştırmalarla oluşturulmuş bilgiler bütünüdür. Kuramdaki kavramlar

ve varsayımlar da birbiriyle uyumlu, tutarlı ve akli olarak temellendirilmiş, böylece sağlam bir teorik çatı elde edilmiştir.

Bu noktada Freud'un öğretisine, yeterince akli (rasyonel) olmadığı gerekçesiyle bir hayli haksız eleştiri yapılmıştır. Başka bir grup da 20. yüzyıl başlarında egemen bir felsefi anlayış olan akılcılığa (rasyonalizm) aşırı prim verdiğini ileri sürerek onu yadsımaya kalkışmıştır.

Bu yakıştırmaların gerçekte ilgisi yoktur çünkü her iki eleştiri grubu da yöntem ile araştırma nesnesini (konu) birbirine karıştırmaktadır. Psikanaliz, doğası gereği büyük ölçüde bilinç dışı çatışmalarla, komplekslerle, arzularla yani mantıklı akılla ilgisi olmayan ruhsal süreçleri ve olguları ele alıp inceler. Bunu yaparken de akıl yetimizden yola çıkar ve sonuçta karşıdakinin aklına hitap eder.

PSİKANALİZ SADECE NEVROTİKLER İÇİN Mİ UYGUNDUR?

Psikanalitik tedavileri genelde nevrotikler ister, nevrotik olmayan ancak kendine göre ciddi yaşam sorunları olan ve bunları uygun, olgun bir biçimde çözemediğine inanan insanlar da böyle bir yardımı talep edebilir.

Örneğin, "yapabileceklerimin tümünü yapmıyor gibiyim, iş hayatımda kapasitemi yeterince iyi değerlendiremiyorum ve istediğim pozisyonda değilim, kendime ve çevreme yararı dokunacak işler yapamıyorum, insanları kırma korkusuyla onlara hayır diyemiyorum, insan ilişkilerinde pasif kalıyor denileni yapıyor sonra da kendime çok kızıyorum, kendimi ortaya koymaktan çekiniyor ve üstlerime yeteneklerimi göstermekten sanki kaçır gibi davranıyorum, kendime güven duyamadığımdan olsa gerek insanlar bana güvenemiyorlar, uzun süreli, kalıcı yakın ve sıcak insan ilişkileri kuramıyor çoğu kez kendimi yalnız hissediyorum. Durup dururken bir karamsarlık ve çöküntü içine giriyor bunun nedenlerini de tam olarak anlayamıyorum." şeklinde şikâyetlerle kendinden memnun olmadıklarını ifade eden kişiler de psikanalitik ya da diğer psikoterapi yöntemlerinden yardım almak üzere psikanaliste başvurabilirler.

Őik yetler daha kiŐiselleŐip “beceriksizin tekiyim, çekingen hatta utangacım, insanlarla ilişki kuramayan i e dönük bir insanım, benimle alay edileceği hissiyle söyleyeceklerimi kendime saklıyorum, kısacası kendimi hiç mi hiç beğenmiyorum” Őeklindeki şikâyetlerle kendilik (self) değeri ve benlik saygısı düŐüklüėünden acı çeken ancak belirgin bir nevrotik bozukluğu olmayan kişiler de psikanaliz yardımı alabilirler.

Kimileri de “dikkatimi belirli bir konuda yoėunlaŐtıramıyorum, önemli bir konuyu düŐünmem gerektiğinde aklıma anlamsız ayrıntılar takılıyor, zihnimi boŐaltamıyorum” düŐüncesiyle saplantı ve takıntılardan dertli olabilir. Bu őik yetler her ne kadar nevrotik belirtilere işaret ediyor olsalar da bu kişiler ciddi bir nevroz içinde olmayabilirler. Psikoterapi yöntemlerinden özellikle analitik olanlardan çok fazla ve hızlı bir biçimde faydalanan bu kişiler ne kadar psikiyatrik ilaç kullansalar ve şikâyetleri belirgin bir biçimde düzelse de ilaç bırakıldıktan sonra yine aynı belirtileri tekrar yaşarlar.

“Bir sınava özellikle de sözlü bir sınava girmem gerektiğinde, daha doğrusu yetkili bir otorite karşısında kısa ve kesin cevaplar vermem gerektiğinde dilim dolaŐıyor, düŐüncelerim dağılıyor, heyecandan dilim damağım kuruyor sanki bayılacak gibi oluyorum. Bu nedenle de böyle bir duruma düŐme korkusuyla benim için zorunlu olan ortamlardan ve kişilerle karşılaşmaktan kaçınıyorum. Benim için çok olumlu ve yararlı olabilecek pek çok yaşam fırsatını da deėerlendirememiŐ oluyorum. Kendime çok kızıyor önceden böyle bir duruma düŐmemek gerektiğini düşünerek bir sürü telkinde bulunuyorum ama bunların hiçbir yararı olmuyor.”

Görüldüğü gibi çok açık bir sosyal fobi ve performans paniği tarif eden bu kişiler, istemeden de olsa yaşam kalitelerini gerçekten de düşürmüş olurlar. Psikoterapiden en çok yararlananlar da bu gruptaki insanlardır.

Türü ne olursa olsun çoğu nevrotik türden şikâyetleri olan bu kişiler aslında terapistten iki şey talep etmektedirler. İlki insanca yaşamı kısıtlayan ve yaşama sevincini körelten bir durumdan yani nevrozundan kurtulmak. İkincisi, daha uyumlu, etkin ve doyumlu bir insan olmak.

Terapi sürecinde bu iki talebin gerçekleşmesinin birbiriyle bağlantılı olduğunu anlayan sorumlu kişi, Terapi Kültürünü Yaratın Adam: Sigmund Freud'dur.

Prof. Dr. Cengiz Güleç

TERAPİST OLARAK FREUD

Psikoterapinin yaratıcısı Freud değildir kuşkusuz. Ancak tedavi kültürünün tüm dünyada bu denli yaygın bir uygulama haline gelmesinden birinci derecede sorumlu olan Freud'un yarattığı psikanaliz kuramı ve tedavi tekniğidir.

Freud, psikoterapinin ne kadar eski bir şifa yöntemi olduğunu 1905 yılında "Psikanaliz Üzerine" verdiği bir konferansta şöyle anlatır;

"İlkin şunu belirtmeliyim ki, psikoterapi modern bir tedavi yöntemi değildir. Tersine, tıpta başvurulmuş en eski bir tedavi yöntemi varsa, bunun da psikoterapi olduğunu söyleyebiliriz. Löwenfeld'in öğretici yapıtı *Genel Psikoterapi Elkitabı*'nda ilkel ve antik tıptaki tedavi yöntemlerini açıp okursanız, bu yöntemlerin çoğunluğunun psikoterapi kapsamına alınması gerektiğini görürsünüz. İlgili yöntemlerde, tedavi edilmek istenen hastalar 'inanç dolu bir bekleyiş' havasına sokulmaktaydı, ki günümüzde de yapılan bundan başka bir şey değildir. Hastaların sağaltımında hekimlerin daha başka yöntemleri bulmasından sonra da, şu ya da bu şekilde psikoterapi uygulamaları asla ortadan kalkmış değildir.

Ayrıca, bir ikinci noktaya dikkatinizi çekmek isterim; biz hekimler psikoterapiden vazgeçmiyorsak, nedeni, sağaltım süresince hiçbir vakit gözden uzak tutulmaması gereken kişinin, yani hastanın bundan el çekmek istemeyişidir."

Telkin yönteminin tedavi edici etkisine gönderme yapan Freud, aynı konferansta;

"Hastaların ruhsal yatkınlığından kaynaklanan bir faktör, biz istemeden çoğunlukla olumlu ama sık sık olumsuz bir etki yaratarak hekim tarafından uygulanan tedavi yönteminin başa-

rı ya da başarısızlığı üzerinde rol oynuyordu. İlgili faktör için de ‘telkin’ sözcüğünü kullanıyorduk.”

Telkinin kimi zaman olumsuz etkilerinin nereden kaynaklandığına ilişkin şunları söyler:

“Biz hekimler, farkında olmasak ve istemesek de sağaltım çalışmalarımızda psikoterapiye sürekli başvurup durmaktayız. Ancak bunun farkına varamayışımızın bir sakıncası, varsa, hasta üzerinde etkisini gösteren ruhsal faktörü tümüyle hastanın kendisine bırakmamızdan kaynaklanmaktadır. Dolaysıyla, söz konusu faktör denetim altına alınıp dozajı ayarlanamamakta, bir güçlendirme işleminden geçirilmemektedir. Madem öyle, ilgili faktörü denetim altına almak, ondan bilinçli şekilde yararlanmak, onu yönetmek, onu güçlendirmeye savaşmak hekimin yerinde bir çabasını oluşturmaz mı? İşte, bilimsel psikoterapinin sizlerden beklediği bundan başka bir şey değildir.”

Psikonevrozların psikolojik kökenini açıklama iddiasındaki Freud’un, bu hastalıkların tedavisinde de psikolojik etkenlerden yararlanmak istemesi gayet anlaşılır bir durumdur. Buradan hareketle psikoterapilerin varlık koşulunu şöyle temellendirir: “Dikkatinizi çok eskiden beri deneyimlerden bilinen bir gerçeğe çekmem, yani kimi rahatsızlıkların, hele psikonevrozların her türlü ilaçtan daha çok ruhsal etkilemelere açıklığını belirtmem gerekiyor. İlgili hastalıkları ilaçların değil, hekimin, daha doğrusu onun ruhsal bir etkilemeyi gerçekleştiren kişiliğinin iyileştireceği çağımızda söylenmiş değil, eski hekimlerin ağzından çıkmış bir sözdür.”

Psikoterapinin çok çeşitli türleri olduğuna değinen Freud, aynı konferansta bugün de psikoterapi sınıflandırmalarında temel ilke olan gerçeği nasıl da özlü bir biçimde ifade eder: “Psikoterapinin pek çok çeşidi ve psikoterapi uygulamasının pek çok yolu vardır. Sağaltım amacının gerçekleşmesini sağlayan çeşitli şekil ve yolların hepsi de kanımca iyidir. Hastalar karşısında pek bol keseden başvurageldiğimiz, ‘merak etmeyin, yine iyileşeceksiniz’ sözlerinden oluşan avuntu, psikoterapi yöntemlerinden yalnız birine denk düşer.”

Telkin, ikna ve güvence vermenin tedavi edici etkisini kabul etmekle birlikte bunların kalıcı ve derin bir iyileştirme yapma-

dığını da ileri sürerken; "Ancak nevrozların iç yüzüne geniş çapta nüfuz etmemiz, sadece söz konusu avuntuyla yetinme zorunluluğundan bizi kurtarmıştır. Hastanın dikkatini hastalık belirtilerinden başka tarafa çekmeler, egzersizler, hastada şifa için elverişli duygu ve heyecanları uyandırmaya çalışmalarla hipnotik telkini, yani psikoterapi yöntemlerinden hiçbirini küçümsüyor değilim. Elverişli koşullarda hiçbirini de uygulamada sakınca görmediğimi belirtmek isterim."

Meslektaşı ve dostu Breuer'in histerik hastalarda başarıyla uyguladığı ve ilk kez sistematik bir şekilde tanımladığı katharsis hakkında da şöyle düşünmektedir o yıllarda; "Gerçekte Breuer'in katartik adını verdiği, benimse 'analitik' diye adlandırmayı uygun bulduğum sağaltım yönteminde karar kıldım, bunda daha çok öznel nedenler rol oynamıştır. Geliştirilmesindeki katkım dolayısıyla çalışmalarımı, söz konusu sağaltım yöntemine ilişkin araştırmalar ve yöntemde başvuru tekniklerinin daha yetkin niteliğe kavuşturulması üzerinde toplamaya kendimi yükümlü hissetmekteyim."

Geliştirmekte olduğu psikanalitik tekniklerin gerekçelerini tartışırken ve üstünlüğünü kanıtlamak isterken şu şekilde bir temellendirmeye başvurur: "Analitik psikoterapinin, hastaların durumunda en çok değişiklik sağlayacak, en etkili ve bizi amaç en çok yaklaştıracak teknik olduğunu söyleyebilirim. Bir an için sağaltım yönünü bir yana bırakırsak diyebiliriz ki, analitik yöntem psikoterapi yöntemleri içinde en ilginçidir, hastalık belirtilerinin oluşumu ve birbirleriyle ilişkisi konusunda ancak böyle bir yöntemden yararlanarak bazı bilgiler edinebilmekteyiz. Ruhsal hastalıkların mekanizmasını anlamada analitik yöntemin önümüzde açtığı yeni ufuklar düşünülürse, ancak bu yöntemin kendi sınırlarını aşarak hastalıkların sağaltımında bize daha başka etkileme yollarını gösterebileceğini öne sürebiliriz."

"Şurasını belirtmeliyim ki, tek tük istisnaları saymazsak aşağı yukarı sekiz yıldır psikoterapide hipnoz uygulamasından vazgeçmiş durumdayım: Dolayısıyla, kim hipnotizmaya hâlâ bel bağlıyorsa, hipnotik sağaltımın da onun tarafından yapılmasını salık vererek bana yollanan hastaları geri çeviriyorum."

Psikanaliz tekniğinin temel ilkelerini anlatırken kullandığı dil, bizim ikinci elden özetleme çabamızdan daha edebi ve inandırıcı olduğu için bu konferanstan alıntılarla devam edelim: "Psikanaliz tedavisinin, kendisini ideal bir tedavi olmaktan alıkoyan kimi özellikler içerdiğini şimdiye kadarki sözlerimden çıkarmışsınızdır. 'Tuto', 'cito', 'iucunda' (emin, çabuk, sevindirici); ne yapalım ki sorup soruşturmalar, inceleyip araştırmalar tez elden bir başarıya ulaşılmasını garantilemekten uzaktır. Beri yandan, bir dirençten söz açılması sizleri hastaların sağaltımında bazı tatsız durumlarla karşılaşmaya hazırlamıştır sanırım. Psikanaliz tedavisinin gerek hastadan gerek hekimden çok şey istediğine kuşku yoktur: Hastadan tam bir açık yüreklilik göstermesi gibi bir özveri bekler bu da zamanla hareket eden hasta için hayli masraflı bir sağaltım yoludur. Ayrıca, hekim için de zaman alıcıdır, öğrenilmesi ve uygulanması hayli zahmet gerektirir. Bu yüzden, sağaltımda daha rahat ve kolay yöntemlere başvurulmasını ben de doğrusu pek haklı görürüm; yeter ki başka yöntemlerde daha çok başarı sağlama umudu bulunabilsin. Önemli olan budur ancak; daha külfetli ve uzun süreli bir yöntemle, kolay uygulanabilen kısa süreli yöntemlere göre önemli ölçüde daha büyük başarılar sağlanabiliyorsa, ilk yöntemle başvurmak her şeye karşın haklı bir davranıştır."

Psikanalitik tedavi yönteminin hangi durumlarda uygulanıp hangi durumlarda uygulanamayacağını ve pratik çalışmalarda karşılaşılan kısıtlamaları açıksözlülükle şöyle sıralar:

1. Bir kez hastalığın kendisine takılıp hastanın genelde taşıdığı değer gözden uzak tutulmamalıdır. Belli bir eğitim düzeyinde bulunmayan ve bir dereceye kadar sağlam bir karakter sahibi olmayan hastalar tedaviye kabul edilmemelidir. Nihayet hiçbir işe yaramayan sağlam insanlar da vardır. Ve bunlarda nasılsa hafif bir nevroza rastlandığı vakit, kendilerini yaşam gücünden yoksun bırakan neden çoğu zaman hastalıkta aranmaktadır. Kanımca, nevrozlara ille de yozlaşmış kişilerde rastlanır diye bir şey söylenemez ancak, nevrozlar pek sıklıkla yozlaşma belirtilerinin eşliğinde gözlemlenmektedir. Analitik psikoterapi ise, nevropatik yozlaşmaların (de-

jenerasyon) sağaltımında uygulanabilecek bir yöntem değildir. Nevropatik yozlaşma, analitik psikoterapinin sınırını oluşturur, beri yandan, çektikleri rahatsızlıklardan ötürü kendi gönül rızalarıyla sağaltım için hekime başvurma gereksinimi duymayıp, bunu hısım ve akrabalarının zoruyla yapan kişilere de ilgili yöntem yine uygulanamamaktadır. Psikanaliz tedavisinin uygulanabilmesi için, hastanın taşınması gereken özelliği, yani eğitilebilme yatkınlığını ileride bir diğer bakış açısından ele alacağız.

2. Sağaltımda başarının kesinliği açısından, hastaları seçerken normal durumda olmalarına dikkat edilmelidir çünkü psikanaliz tekniğinde normal durumdan kalkılarak hastalık durumu açıklığa kavuşturulur. Bu açıdan psikozlar, hezeyanlar, toksik kaynaklı diyebileceğim ruhsal çöküntüler psikanaliz tedavisine yatkın değildirler.
3. Psikanaliz tedavisine açık hastaların seçiminde yaş da rol oynar. Çünkü ellisine yakın ya da ellisini geçkin kimselerde ruhsal olaylarda tedavinin bel bağladığı esnekliğe genellikle rastlanmaz. Yaşlılar eğitilebilme yatkınlığından yoksundur, öte yandan, üzerinde çalışılması ve işlenmesi gereken malzeme, tedavi süresinde ne zaman sona ereceği kestirilemeyen bir uzamaya yol açar. Aşağıya doğru yaş sınırı ise, hastadan hastaya değişme gösterir, buluş öncesi dönemde gençler, çoğunlukla psikanalize yatkındır.

Psikanalitik tedavilerin üstünlüğünden emin olan Freud, bunu da şöyle ifade eder: “Sevinilecek bir nokta varsa, genellikle pek yüksek bir gelişim düzeyindeki çok değerli kişilere psikanalizle yardım elinin uzatılabilmesidir. Analitik psikoterapiyle başarı sağlanamayan durumlarda, başka bir tedavi yönteminin büsbütün başarısız kalacağını söyleyebiliriz.”

Psikanaliz tedavisi bilinçdışı düşüncelerin, daha doğrusu bazı ruhsal olaylardaki bilinçsizlik özelliğinin hastalık belirtilerine yol açan başlıca neden olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bizim bilinçdışı ile filozofların bilinçdışı aynı şeyler değildir. Filozofların

çoğu 'bilinçsiz bir ruhsal yaşamın' varlığını benimsemezler, ama biz hastanın ruhundaki bilinçsiz içeriklerin bilinçli duruma getirilmesiyle normalden sapmaların ortadan kaldırılabileceğine ve ruhsal yaşam üzerine yüklenen baskının giderilebileceğini düşünüyoruz. Çünkü, iradenin etkisi ancak bilinçli ruhsal olayların sınırına gelip dayanır ve ruhsal baskının nedenini bilinçdışında aramak gerekir. Ayrıca bilinçdışının bilinçte boy göstermesiyle doğabilecek sarsıntının hastaya zarar vereceğinden korkmayın çünkü bilinç düzeyine çıkan içgüdüsel isteklerin bedensel ve duygusal etkisinin asla bilinçsiz isteklerdeki kadar güçlü olmadığını kuramsal yoldan kestirebiliriz. İçgüdüsel isteklerimizi denetim altında tutabiliyorsak, bunu yalnızca alabildiğine güçlü ruhsal çabalarımızı söz konusu işe ayırmakla gerçekleştirebilmekteyiz.

Bilinçdışı üzerindeki örtünün aralanması ve buradaki içeriklerin bilince dönüştürülmesi hasta tarafından gösterilen sürekli bir direniş eşliğinde gerçekleşir. Bu, hastada bir elem duygusuna yol açmakta, bilinçdışı hasta tarafından geride tutulmaya çalışılmaktadır. Hastaya, otomatik olarak çalışan haz ve elem mekanizmasına dayanıp bilinçdışına ittiği şeyi değerlendirmesini bilinçli yoldan yaptırabiliyorsanız onu bir tür eğitimden geçirdiniz demektir. Gelgelelim nevrozlularda da cinsel yaşamdaki öğeler kadar eğitilmeyi gerektiren bir başka şey yoktur; uygarlık ve eğitim başka hiçbir alanda cinsel yaşamdaki kadar insana zarar vermiş değildir. Ayrıca hasta tedavi eden hekimlerin önemli bir özellik taşımaları gerekir. Hekim pek sağlam bir karakterle donatılmış olmalı ve şehvet düşkünlüğüyle yalancı erdemlilik karışımı duyguyu kendi şahsında yenmiş olmalıdır.”

Freud, nevrozların oluşumunda cinselliğe verdiği önemin kamuoyunda çok defa yanlış anlaşılmasından yakınarak, bu konuyu şöyle özlü bir anlatımla açığa çıkarır:

“... Cinsel gereksinim ve yoksunluk, nevrozların oluşum mekanizmasında etkenlerden ancak biridir. Ortada yalnız bu tek etken bulunsa idi sonuç bir sefahate dalış olurdu. Oysa nevrozlu kimselerde cinsel etkinliğe duyulan tiksinti, sevmeye karşı güçsüzlük, kısaca benim 'bilinçdışına itim' adını verdiğim özellik önemlidir. Hastalığı doğuran, bu iki karşıt güç arasındaki ça-

tışmadır. Bu yüzden psikonevrozlar açısından cinsel etkinlik öğüdü seyrek durumlarda başarı sağlayabilecek bir çaredir.”

Freud 1905'te verdiği başka bir konferansta 'psişik tedavi' olarak tanımladığı psikoterapi anlayışının temel kavramı olan psişeyi şöyle tanımlar; "'psyche', Yunanca bir sözcüktür ve Almanca karşılığı 'Seele'dir (ruh). Dolayısıyla 'psişik tedavi', ruhsal tedavi anlamını içerir. Yani psişik tedaviyle ruhsal yaşamdaki hastalık belirtilerinin tedavisinin anlatılmak istendiğini düşünebiliriz. Ancak bu, psişik tedavi sözünün bütün anlamını kapsamaktan uzaktır. Psişik tedavi ile belirtilmek istenen, daha çok, ruhtan kalkılarak uygulanacak bir tedavi, ruhsal (psişik) ya da bedensel (somatik) bozuklukların, insanın en başta ruhsal yönü üzerinde etkili çarelerden yararlanılarak sağaltımıdır.

İlgili çarelerin başında da söz geliyor. Yani söz de psişik tedavide başvurulmuş hatırı sayılır bir araçtır. İşin içinde olmayanlar, ruh ve bedende baş gösterecek bozuklukların hekimin yalnızca sözleriyle giderilebileceğine kolay akıl erdiremeyecek, sanki bununla kendilerinden büyü ve sihire inanmaları isteniyormuş gibi bir tutum takınacaklardır. Böyle davranmakta haksız sayılmazlar; günlük konuşmalarımızda kullandığımız sözler, sararıp solmuş büyümlü nesnelerden başka şeyler değildir.

Freud, Descartes'tan beri yaygın bir doğru olarak kabul gören 'kartezyen düalizm'in insan gerçekliğini nasıl çarpıttığını keskin bir dille şöyle eleştirir:

"Ruhun beden üzerindeki etkisini belli eden ve herkeste düzenli gözlemlenip günlük yaşamda en sık karşılaşılan bir örnek olarak içteki duygu ve heyecanların dışa vurumunu gösterebiliriz. Bir insanın hemen bütün ruh durumları, yüz kaslarının gerilim ve gevşemelerinde, bakışlarında, cildinin kanlanmasında, sesinde, kol ve bacaklarının, en başta ellerinin duruşunda açığa vurur kendini.

Ruh durumlarına eşlik eden bu belirtiler, söz konusu kimse- lere çoğu zaman hiçbir yarar sağlamadığı gibi içlerinden geçenleri başkalarından gizlemek istiyorlarsa, bu isteklerine de aykırı düşer. Gelgelelim başkaları için güvenilir ipuçlarıdır hepsi; ilgili ipuçlarına dayanarak bir kimsenin ruhunda neler olup bittiği-

ni anlayabilir, o kimsenin ağzından çıkacak bilinçli sözlerden daha çok bu ipuçlarına bel bağlayabiliriz. Kimi ruhsal etkinlikler sırasında insanı titiz bir incelemeden geçirirsek, kalp çalışmasında ve kan dolaşımında ortaya çıkan bazı değişiklikler gibi, ilgili etkinliklerin yol açtığı daha başka bedensel değişiklikleri de bulup saptayabiliriz.”

“Bedensel (somatik) olaylarla aralarında pek özel bir ilişkinin bulunması, emosyonların belirleyici bir özelliğidir. Ancak, ince elenip sık dokunulduğunda, bütün ruh durumları, bizim “düşünsel olaylar” gözüyle bakmaya alıştıklarımız da içerisinde olmak üzere, bir ölçüde duygusal (emosyonel) nitelik taşır ve hepsinde bedensel dışavurumlara rastlanıp hepsi de bedensel olayları değiştirme gücünü içerir; hatta sakın sakın düşünürken, düz ve çizgili kaslara sürekli olarak ilgili düşünce ve tasarımların içeriklerine uygun uyarılar yollanır. Gerekli bir güçlendirme işleminden geçirilerek varlıkları açık seçik yanıtlanabilecek bu uyarılar acayıp, hatta “doğaüstü” diye nitelenen kimi olayları da açıklayabilmemizi mümkün kılar. Örneğin, düşüncelerin okunmasını sağlayan, medyumun, yani düşünceleri okunacak kişinin kaslarında görülen istem dışı küçük çaptaki devinimlerdir. Diyelim bir kimse bir yere bir şey sakladı da sakladığı şeyin bulunması amaçlanıyor. Bunun için kafasında geçen düşünsel olayların ilgili kimsenin kaslarında yol açtığı devinimlerden yararlanır. Dolayısıyla, düşüncelerin okunmasını düşüncelerin ele verilmesi diye nitelemek daha uygundur.

İstem (irade) ve dikkat melekelerine ilişkin olaylar da bednimizi derinliğine etkileyebilir ve bedensel hastalıklarda hastalığı ilerletici ya da geriletici bir etmen kimliğiyle büyük bir rol oynayabilir.”

İnancın iyileşmedeki etkisine de değinen Freud; “Her ne kadar inanç dolu bekleyişlerinden ötürü hastalara sitemde bulunmakta haklıysak da, aynı inanç gücünün, hekim olarak gösterdiğimiz sağaltım çalışmalarında her vakit desteklediğini nankörlük edip unutmamamız gerekir.” diyerek, inançlı hastaların hekimin yürüttüğü tedaviyi güçlendirebileceğini vurgular.

“Hastanın çabasının büyüklüğü, hekimin sağaltım konusunda gerekli adımları attığına güveni, tıp bilimine karşı saygısı, te-

davi eden hekimde gördüğü gücün derecesi, hatta onun şahsına duyduğu sempati ya da antipatiye bağlıdır.”

Terapisti özgürce seçmenin iyileştirici özelliğini şu sözlerle anlatır: “Hastaların başvuracakları hekimi özgürce seçme olanağının yok edilmesi ruhsal etkilemede önemli bir koşulu ortadan kaldırır.”

Tedavi sırasında hekimin hastada yarattığı duyguların türü korkudan dehşete hatta şefkate kadar uzanabilir. Özellikle çocuk hastalarda çok dikkatli olunması gerektiğini vurgulayan Freud, “sevecen, anlayışlı” hekimleri şöyle uyarır: “Hastasıyla arasında sevecenlik duygularına dayalı ilişkiler kurmak, bu ilişkilerin hasta için yaşamsal önem taşımaları nedeniyle söz konusu olamaz. Hekimlerin hastalarda ruhsal bir değişiklik sağlama yeteneği daha işin başında öyle sınırlı bir nitelik taşır ki, bilinçli uygulanan ruhsal sağaltımın geçmiş çağlarda uygulanan ruhsal sağaltıma göre hiçbir üstünlüğü yoktur.”

Freud’un psikanaliz kuramını geliştirmesinden önce, bilinçdışı ruhsal olayları gözlemek, ortaya çıkarmak için dolaysız bir yöntem ya da teknik, bilim dünyasında mevcut değildi.

Freud, kendi yaşamöyküsünden öğrendiğimize göre bilinçdışının varlığını şöyle kavrar: 1895 yılında, meslektaşı Breuer ile histerik bir kadın hastaya hipnotizma yapar ve hipnotik trans anında verilen komuta uyan hastanın uyandığında histerik felçlerinin kaybolduğunu gözler. Ancak, hastanın hipnoz sırasında verilen komutu hatırlamadığını da fark eder. Tekrar hipnoz yapmadan hastayı bilinçli bir durumdayken sıkıştıran araştırmacı, sürekli ve ısrarlı bir hatırlatma deneyiminden sonra hastanın unutmuş olduğu komutu hatırladığını görür. Freud bu temele dayanarak, histerideki unutmaların da benzer bir biçimde kaldırılabileceğinden hareket ederek psikanalizin özü olan ‘serbest çağrışım’ tekniğini bulur.

Serbest çağrışım, denegin aklına gelen her düşünceyi, herhangi bir sansür ya da bilinçli bir kontrol uygulamaksızın analizi yapan kişiye (analiste) anlatmayı kabullenmesi ve bunu yapmasıdır. Bu, bilinçdışının varlığını anlama ve kanıtlamanın da öncü adımı olmuştur.

Psikanalizi dahice bir buluşla geliştiren Freud, bu yolla psikiyatrinin kuramsal ve tedavi alanında devrim yaratan bulguları sergileme olanağını bulmuştur. Aklına gelen her şeyi hiçbir sansür uygulamadan dışa aktarabilme becerisi bunu yapanın, farkına varmadığı, ama ruhsal yapısının temel gerçeği olan bir başka dünya hakkında dolaysız bilgiler elde etmesini sağlamaktadır. Histeri üzerine yaptığı bu çalışmalardan yola çıkan Freud, bununla yetinmeyerek birçok normal ve anormal davranış ile düşüncelere yol açan bilinçdışı süreçlerin işleyiş biçimlerini de formüle etmiştir.

Psikanalizin ortaya çıkardığı bulgular, kısa sürede zamanın psikiyatri ekollerini de etkilemiş, zamanla bunun etkisi tıbbın diğer dallarında da görülmeye başlamıştır. Freud, yukarıda kısaca anlatıldığı gibi, ruhsal hastaların tedavisine hipnozla başlamış, ama hipnozla elde edilen düzelmenin kalıcı ve uzun süreli olmamasından dolayı kısa zamanda bu tekniği terk etmiştir.

Hipnoz ile sağlanan değişiklikler, kişiliğin derin katmanlarında herhangi bir iz bırakmadığı için düzeltilmeler de gelip geçici olmaktadır.

Birçok denemeden sonra serbest çağrışım tekniğini geliştiren Freud, hastayı 'psikanaliz divanı' denen bir yatağa yatırıp, kendisi de hastanın göremeyeceği bir biçimde başının arka tarafında durarak klasik, Ortodoks, psikanaliz tekniğini geliştirmiştir. Bu yolla kendi zihinsel ürünlerine mantıksal ya da ahlaklı olsun ya da olmasın hiçbir sansür uygulamayan hasta, analistin tepkilerini de göremeyeceği için rahatlamakta, gevşemekte ve bilinçdışı materyalini ortaya dökmektedir. Ortam o şekilde düzenlenmiştir ki hastaya günlük yaşantısını anımsatabilecek uyaranlardan kaçınılmıştır. Bu da bilinçdışı eğilimlerin, anıların ve çatışmaların bilince çıkmasını sağlayan bir faktördür. Daha önce bilinçdışında bulunan ruhsal yaşantılar, psikanalistin iyi seçilmiş, iyi zamanlanmış yorumları ile zamanla hastanın benliğinin bir parçası olmaya ve onun tarafından tanınıp kabul edilmeye başlanır. Daha uygun bir duruma gelmiş olan, benlik tarafından kabul edilen bilinçdışı ürünler çok daha elverişli bir biçimde çözümlenebilir ve yönlendirilebilir. Başka bir deyişle, psikanalizin tedavideki amacı, daha önce bilinçdışı çocuksu ve çatışmalı ni-

telikte olan ürünleri bilince getirmek, hastanın daha uyumlu ve olgun bir birey olarak çevresiyle bütünleşmesini ve kendisi ile barışmasını sağlamaktır.

Aktanın olgusu (transferans): Psikanalitik tedavide önemli bir başka buluştur. Hastanın çocukluğunda önemli kişilere özellikle ana babaya karşı beslediği duyguların analiste aktarılması olgusudur. Örneğin, babanın sert, sadistik bir kişi olduğu aile tipinden gelen bir insanda genellikle bu tür tedaviye karşı bir başkaldırma vardır. Hasta, günlük hayatında amirleriyle iyi geçinemez ve her türlü otorite sembolüyle çatışmalı bir ilişki kurar. Aynı şekilde analitik tedavi sırasında da analiste karşı isyanla doludur. Tedavideki 'yanlışları' arar, analistin kendisine karşı kaba ve yanlı olduğunu iddia eder. Çocukluğunda, babasına duyduğu düşmanca duyguları analiste aktarmaktadır. Eğer analist hastası ile hoşgörölü ve anlayışlı bir ilişki başlatmayı başaramazsa, hastada var olan 'otoritenin acımasızlığı önyargısı' doğrulanmış olacaktır. İlişkinin anlayışlı ve sıcak olamadığı durumlarda hasta nevrotik tutumunun farkına varmaz böylece davranış örneğini geriye doğru izleyerek görmek ve çözüm yolları geliştirmek olanaksız olur.

Başarılı bir psikanalitik tedaviyi yürütmek, analistin teknik ve kuramsal bilgiyle donanmasını şart koştuğu gibi yeterli değildir. Tedaviye katılan analistte kendi kişiliğine ait olgunlaşmamış ve nevrotik öğelerin hastanın tepkilerinin gerçeğe uygun-suzluğunu görmesini engelleyeceği bilinmelidir. Bu nedenle psikanalist adaylarının, psikanalizden geçmeleri zorunludur. Psikanaliz tekniğinin bazı sakıncalarından söz edilir. Zaman başlıca sorundur. Bir hastanın tedavisi haftada en az beş gün, birer saatlik seanslardan en az dokuz ay sürmektedir. Bu sürenin iki üç yıla uzadığı durumlar da az değildir. Görüleceği gibi bu zaman, psikanalizden yararlanmak isteyen ve buna niyeti olan pek çok insanın koşullarına uymadığı için sorun olmaktadır.

Kişilik bozukluğu gösteren hastalar örneğin, alkolikler bu yöntemden yararlanamazlar. Alkolik bir hasta, anksiyetesini yatıştırmak için analiz saatlerini beklemek yerine en yakın marketten bir şişe içki satın alarak yatıştırmayı çoğu kez tercih eder.

Bir analizin devam edebilmesi, iyileşme arzusunun gücüne ve bu yöntemle işbirliği yapabilme yeteneğine bağlıdır. Ayrıca bu tedavi hastadan dışarıdaki davranışını mantıksal bir biçimde denetleyebilme yeteneğini de beklemektedir. Hiç değilse bu denetim kendisinin başına tedaviyi engelleyecek bir şeyler getirmesini önleyebilmelidir ki kişilik bozukluğu olan hastaların bunu uygulamaları oldukça zordur. Bu kısıtlılık göz önünde tutulursa neden psikanalizin ancak seçilmiş az sayıdaki hastaya (gerekli para, zaman ve enerjiyi verebilecek, zihinsel ve duygusal bakımdan gelişmiş) uygulandığı anlaşılır.

Çeşitli bilim dallarında ve sanatın birçok dalında gelişmiş bir araştırma yöntemi olarak psikanalitik yaklaşım başarıyla yürütülmektedir.

Ruh hastalıklarının tedavisinde sınırlı olanaklar sunmasına rağmen, bugün de nevrozların kalıcı ve yapısal düzeydeki tedavilerinde psikanaliz etkili ve yararlı bir seçenek olarak önemini korumaktadır.

PSİKANALİTİK PSİKOTERAPİLER

Ortodoks psikanalist olarak tanınan bazı araştırmacılar değişik teknikleri kendi uygulamalarında denemiş ve bu alanda önemli adımlar atmışlardır.

Franz Alexander, psikanalizden elde edilecek yararın bir kısmının feda edilmesi ile psikoterapi süresinin kısaltılabileceğini gösteren psikanalistlerden ilki olmuştur. Bu tür tedavilerin amacı birçok bakımdan klasik psikanalizin aynısıdır. Amaç, bilinçdışını bilinçli hale getirerek hastanın daha uygun bir uyum düzeyinde yaşaması için bir yol gösterici olmaktır. Bugün kullanılan bir dizi değişik psikoterapinin, doğrudan doğruya psikanalizden etkilenmiş tedaviler olduğunu söyleyebiliriz. Yani sonuçlar Ortodoks psikanalizden elde edilenlerden büyük ölçüde farklı değildir.

Hastaların büyük çoğunluğu iki ana gruba ayrılabilir: Birincisi nevrotik bozukluklar, ikincisi de kişilik bozukluklarıdır.

Psikanalitik bilgilere sahip yetenekli bir terapist önkoşuldur. İkinci koşul, ruhsal bozukluğun şiddeti, ağırlığı ve türüdür. Ya-

ni hastanın sorunları kendisi için ne kadar rahatsızlık verici ise, tedavi şansı o kadar yükselir. Genellikle kişilik bozukluğu olan hastalarda hasta, kendisinden çok çevresini rahatsız ettiği için terapistle işbirliği yapmaya istekli değildir. Bu tedavide bir başka etmen de hastalığa bağlı olan 'ikincil kazançların' önem ve derecesidir. Hasta, çektiği güçlükler ve sıkıntılar dolayısıyla eskiden olduğundan daha fazla sevgi, ilgi ve destek görüyorsa normal ve olgun bir yaşam tarzına dönme isteği büyük ölçüde azalabilir. Sıklıkla iş kazalarından ve benzer travmalardan sonra istirahat ve tazminata kavuşmuş olanlarda bu durumu görebiliriz. Örseleyici, travmatik bir olaydan sonra olabildiğince ikincil kazançlarını sürdürmek niyetinde olan hasta, hastalık belirtilerini bırakmaya ve kazadan önceki yeterli uyum biçimine geri dönmeye niyetli değildir.

Psikanalitik psikoterapiler de aktarım olgusunun doğru bir biçimde ele alınış ve çözümü, tedavinin başarısı açısından merkezi bir önem taşır.

Hastanın terapistine karşı geliştirdiği çatışmalı duygusal tepkilerin gerçeğe ne kadar aykırı olduğu gösterilebilirse, bu çarpıklıkların köklerinin erken çocukluk döneminden geldiğini anlamasına yardımcı olunabilir. Ayrıca, hasta için aktarılmış duyguların tedavi dışındaki günlük yaşamda başkalarıyla olan ilişkilerini bozduğunu görmesi de önemlidir. Aktarım, hastanın günlük yaşamında hemen her zaman ve her ilişkide ortaya çıkabildiği gibi hasta bunu ancak tedavi ortamında yaşayarak anlayabilir.

Günlük ilişkilerindeki gerçeğe uymayan tutum ve davranışlarına diğer insanlarda karşı tepkiler, yani kendilerine ait 'aktarılmış' duygusal tutumlarla karşılık verirler. Terapistle karşı şiddetli kin/aşk besleyen hasta, duygularının gerçeklikten uzak olduğunu sadece terapistin uygun tutumunu koruyabildiği oranda anlayabilir.

Bu konu psikanalizde olduğu gibi bu tür tedavide de durumu bir başka noktaya götürmektedir. Karşıt aktarım (counter transference) terimiyle ifade edilen bu nokta tedavi sürecinde terapistin hastasına karşı duyduğu derin duygusal tepkileri anlatmak için kullanılır.

Terapist kendi kişiliğinin temel özelliklerini ve ince noktalarını ne kadar iyi tanıyorsa kendi karşıt aktarımını bu ilişkiye o kadar az yansıtır. Örneğin, ruhunda güvensizlik duyguları olan bir terapist hastayla iyi bir ilişki kurabilmek için gereksizce yakın ve dostça davranabilir. Ya da tedaviden yeterince yararlanmadığına ilişkin hastadan gelen uyarı ve imalara öfkeyle, saldırganca tepki gösterebilir. Yani terapist kendisini tedavinin merkezine koyup, hastasının aşırı bağımlılık duygularını cesaretlendirebilir.

Bu yanlış örneklemede anksiyete atakları geçiren bir terapist tabii ki bu alandaki hastasının sorunlarını göz ardı edecektir. Psikoterapinin amacı aktarımı geliştirmek ve aşırılaştırmak olmayıp, hastanın onu görüp tanımasına ve yaşamındaki etkisini kavramasına yardımcı olmaktır. Terapist kendi karşı aktarım duygularını tedavi ilişkisine yansıtırса, tedavi ilişkisi tümenden ortadan kalkmış olur.

Transferans Nevrozu terimi, hastanın çatışmalarını terapisti ile ilişkisine aktarması, tedaviye başvurmasına neden olan rahatsızlık belirtilerinin beklenmedik bir biçimde hızla kaybolması durumunu anlatmak için kullanılır. İlk birkaç görüşmeden sonra hastanın bozuk uyumu mucizevi bir biçimde düzelir. Fakat başkalarıyla ilişkileri aynı biçimde devam eder. Kuramsal olarak tedavi psikanalitik psikoterapi sürecinde, bu transferans nevrozunun çözümü ile gerçekleşir.

Başka bir deyişle hasta, terapisti çocukluğundan beri ana babasının kendisini kullandığı biçimde 'kullan'maktadır. Bilgili ve anlayışlı bir terapist, uyumlu ve gerçekçi bir ebeveynin yerini tutarak hastanın büyüme döneminde yenmeye zorunlu olduğu çatışmaları anlaması ve çözebilmesi için bu ani ve mucizevi iyileşmeye aldanmayıp, tersine bunun başka bir türlü nevrotik durum olduğunu görebilmelidir. Terapistin mesleki becerisini besleyen bu tür yapay iyileşmeler, tedavinin tamamlandığı yanılgısıyla erken kesilmesine, hastanın kısa bir zaman süre tekrar benzer yakınmalarla başka bir terapistе başvurup ve giderek terapiye olan güveninin kaybolmasına yol açabilir.

Direnç (resistance), analitik psikoterapilerin ve Ortodoks psikanalizin ortaklaşa kullandığı çok önemli bir kavramdır. Özgür iradesi ve seçimi ile psikoterapiye gelen hastada tedavinin başlamasıyla birtakım dirençler kendini göstermeye başlar. Hasta, terapistin her cümlesine inatçı bir biçimde itiraz eder, onun her yorumunu kendi iç dünyasına hiç göz atmadan tartışmakla vakit geçirebilir. Terapistle amansız bir rekabete girmek hasta için tedavinin en önemli noktası gibi görünür. Bu çocuksu tepkiler; görüşme saatine geç kalma, randevusunu unutma, psikanalistin önerdiği serbest çağrışıma kendini bırakmama, rüyalarını hatırlayamama, daha önceki seanslarda üzerinde durulmuş önemli konuları önemsememe, içtenlikli davranmama ve duygularını özellikle gizleme şeklinde baş gösterir.

Genel olarak hastalar geliştirdikleri ve yaşadıkları direncin farkında değildirler. Direnç niteliğindeki bu tür tutum ve davranışların gerçek anlamları terapist tarafından uygun bir dille yorumlanmalıdır. Dirençlerin anlaşılması için terapistin bu konuda bilinçli bir ısrarı gerekir.

Rüyalar psikanalizde olduğu gibi psikanalitik psikoterapide de önemli bir tedavi materyalidir. Freud, rüyaları “bilinçdışına giden kral yolu” olarak niteler.

1900 yılında ilk baskısı yapılan rüyaların yorumlanması konusundaki kitabı bugün bile bu alanda yazılmış değerli ve ufuk açıcı bir başyapıt olarak değerlendirilmektedir. Freud, bilim dünyasında ilk kez, rüyaları metafiziğin alanından çekip çıkarak onlara dinamik psikolojinin içinde hak ettiği yeri veren biliminsanı olmuştur. Ona göre rüya, uyku sırasında oluşan varsanı (halusinasyon) niteliğinde bir yaşantıdır. Rüyanın uyandıktan sonra hatırlanan kısmına “*rüyanın belirgin içeriği*” adını vermiştir. Bununla birlikte bu belirgin içerik ancak karışık bir ruhsal olaylar dizisinin son ürünüdür. Bu olguyu anlayabilmek için daha önce tartışılmış olan ruhsal aygıtımızın bazı özelliklerine geri dönmek gerekmektedir. Daha önce bilinçdışının boşalma ve doyuma erişmek için bilinci zorlayan içgüdüsel istek ve gereksinimlerle dolu olduğuna değinmiştik. Bunların içinde, şu ya da bu nedenle, doyurulması benlik (ego) tarafından uygun gö-

rülmeyip bilinçdışına bastırılanlar orada korunmakta ve birikmektedir. Uyku sırasında benliğin gerçeklikle ilişkisi zayıflamakta ve böylece bilinçdışı yasaklanmış isteklerle ilgili uyanıklılığı azaltmaktadır. Boşalmak için fırsat kollayan bu istekler ise uykuda benlik tarafından çok daha gevşek bir sansür uygulandığı için bilince çıkmaya hazır durumda beklemektedirler.

Bu durumda iki olasılık vardır. Uykudaki bilinci neredeyse istila eden istekler karşısında bunalan benlik, bu zayıf durumdan uyanarak kendisini kurtarmakta ve böylece savunma düzeneklerini tam yolla çalıştırarak tüm görevlerini üstüne almaktadır.

Böylece kabul edilmeyen içgüdüsel dürtüleri ve istekleri bilinçdışında tutmaya devam eder ya da bu dürtülerin çarpıtılmış olarak varsanı biçiminde bir yaşantıyla doyurulmasına izin vererek uykunun devamını sağlar. O halde, başarılı bir rüya bir anlamda kişinin uykusunun devamını sağlamak gibi bir işleve sahiptir, denebilir.

Görüldüğü gibi, benlik, uyku sırasında da büsbütün sahnedan çekilmiş değildir. Bir içgüdüsel isteğin rüya içinde ifade edilmesi ancak tanınmayacak şekilde çarpıtılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu bilinçdışı ve kabul edilmeyen içeriğe ise *“rüyanın gizli içeriği”* denilmektedir.

Çeşitli mekanizmalarla gizli içeriğin sonradan hatırlanan belirsiz ya da açık içeriğe çevrilmesi işlemine psikanalitik literatürde ‘rüya çalışması’ adı verilir. Çoğunlukla rüya içeriğinin içinde bir önceki güne ait düşünce ve olaylara ilişkin içeriğin birtakım ufak tefek belirtilerine rastlanabilir.

Bu önemsiz düşünce ve olaylar benlik tarafından rüyanın bilinçdışı öğelerini taşımaya yarayan araçlar olarak kullanılırlar.

Rüya sırasında benliğin gerçeği değerlendirme yeteneği işlemiğinden rüya içinde her türlü çarpıtma olanaklıdır.

“Rüya çalışması” denen işlemde, birtakım zihinsel mekanizmalardan yararlanılır. Bu zihinsel mekanizmalar bir dizi psikolojik süreç olup bunlar aracılığıyla ruhsal enerji iyi bir şekilde denetlenebilir. Bunların bir kısmı benliğin savunma mekanizmaları olarak bilinir. Diğerleri ise, ruhsal enerjinin korunması ya da onun uygun bir şekilde denetlenmesine yardım eden meka-

nizmalardır. Örneğin, simgeleştirme rüya oluşumunda genel bir mekanizma olmakla beraber, uyanırken günlük yaşamımızda da kullanılan bir mekanizmadır. Deneyler göstermektedir ki, rüya sırasında zihnimiz kimi şeyleri birtakım simgelerle ifade etmeye yönelmektedir. Rüyanın simgesel olmayan içeriğinin anlaşılması serbest çağrışım tekniğiyle mümkündür. Örneğin, rüyanın bir parçası üzerinde serbest çağrışım yapmak suretiyle onun neye işaret ettiği anlaşılabilir. Bununla birlikte simgesel olarak ifade edilmiş şeylerde çağrışımlar belirli bir noktaya gelip dayanmakta ve daha ileri gidilememektedir. Bunlar, ancak rüyanın diğer kısımlarının çözümlenmesiyle anlam kazanmaktadır. Rüya da kullanılan simgesel öğeler, değişik kültürlerde ortak olabileceği gibi her kültüre has simgesel öğeler de olabilir. İl-gilendiğiniz nokta, efsanelerde, dinsel içerikli öykü ve destan-larda bilinçli ya da bilinçsiz olarak kullanılan öğe, rüyalardaki simgelerle ortaktır. Kimi insanlar rüyalarında sadece kendileri için simgesel bir anlam taşıyan olaylar ve nesneler görmektedir. Dolayısıyla önce rüyanın çözümlenebilen açık içeriği analiz edilmeli, daha sonra anlaşılan kısımların ve o kültüre mensup insanların ortak simgelerin göz önünde tutulmalı ki gizli simge-sel kısımların anlaşılması mümkün olabilsin.

Örneğin, rüyalarda uzun, yuvarlak ve sivri nesneler erkek cinsel organını simgeler; sandık, kutu gibi birçok nesne de kadın cinsel organının simgesidir. Bu tür basmakalıp simge bilgisine dayanarak rüya yorumu yapmak yanlıştır. Hastanın çağrışımlar-ını bilmek, her şeyden önce geçmiş ve şimdiki yaşantılarını ola-bildiğince tanımak şarttır. Rüyalarda kullanılan ikinci bir zihin-sel mekanizma da yoğunlaştımadır (condensation). Bu meka-nizmayla rüyanın birçok elemanı kelimenin gerçek anlamıyla tek bir ifade içinde yoğunlaşır ve bu ifade ya da imge tek başı-na birden fazla şeyi anlatmış olur. Örneğin, rüyasında bir adam-la dövüştüğünü gören kişi, adamın elbisesinin babasına ait ol-duğunu, adamın tıpkı okul yıllarında kendisini 'çaktıran' mate-matik hocası gibi badem bıyıklı olduğunu ve altmış yaşlarında göründüğünü ifade edebilir. Bu rüyada tek bir adam imgesi ile hasta babasına, hocasına ve dairedaki amirine karşı beslediği saldırgan dürtüleri hep birlikte ifade etmektedir. Kişinin yaşa-

mında önemli olan üç erkek ya da nesneye haiz bazı karakteristik özellikler tek bir simge içinde yoğunlaşmıştır.

Üçüncü mekanizma ise, yer değiştirmedir (deplasman/displacement). Rüyanın önemli parçaları ya da bilinçdışı duygu ve eğilimler açık içerikte önemsiz görünen kısımlarla yer değiştirirler, böylece bilinçten gizlenme olanağı bulurlar. Ancak, rüya incelenip açıklanabilirse asıl duygusal yük taşıyan kısımların ufak tefek önemsiz görünen öğelerden oluştuğu anlaşılır.

Rüya içeriğinin bilinçdışı arzu ve dürtülerden doğduğu görüşünden (Freud'un özgün tezi) hareket edilirse kaygı yaratan rüyaların da açıklanması gerekir. Toplumsal törelerin içimizdeki temsilcisi olan süpereo, her türlü yasaklamaya karşın yeteri kadar örtülüp, gizlenmeden kendine bir ifade yolu bulursa, genellikle ego'da bir anksiyete durumu ortaya çıkar. Rüyadaki sembolik dilin gizleyiciliği ortadan kalkıp, yasak arzuların açık hale gelmesi durumunda kâbusla uyanma gerçekleşir. Uykunun bütünlüğü bozulur ve ego'nun savunma mekanizmaları çalışmaya başlar. Örneğin, bilinçaltı enste ilişkin arzular bir rüyada açık bir biçimde ifade bulursa, kişi büyük bir korku ve suçlulukla uyanır. Uyanıklık halinde hissedildiğinde ancak hafif bir huzursuzluk verebilecek bazı duygular rüyalarda çok daha keskin bir biçimde ifadesini bulabilir. Çünkü rüyalarda bilinçdışının yönetiminde olan ifadeler günlük hayattakine oranla kökten ve ilkel bir simge diliyle bilince çıkabilirler.

Psikanalitik psikoterapilerde çok değerli bir malzeme olan rüyalar, psikanalizde olduğu gibi serbest çağrışım yolu kullanılarak en çıplak haliyle anlaşılması ve tüm simgelerin çözümlenmesi için analiz edilmezler. Hastanın tedavi sırasında ele alınan ve işlenen sorunlarıyla ilgili kısmı üzerinde yoğunlaşılır. Bağımlılık sorunlarının ele alındığı bir seansta rüyanın anlamlı olabilecek kısımları varsa o noktalar üzerine odaklanılır fakat aynı rüyanın eşcinsel fantezileri yansıttığını sezdiğimiz kısımları üzerinde durulmaz. Herkes rüya görür ancak bunun bilinçdışı anlamını kavrama açısından rüyalar birbirlerinden büyük farklar gösterirler. Kimi hastalar küçük bir yardımla rüyalarını yorumlamayı başarırken, kimisi de açığa çıkan sembolik malzeme karşısında şaşkırmaktan öteye gidemezler. Tedavide, hastanın

gördüğü rüya hakkında aklına gelen hemen her düşüncesini anlatması istenir. Terapist bu bilinçdışı süreçten bilgi edinmeye çalışırken rüyanın 'çırılçıplak' yorumunu yapmaktan kaçınmalıdır. Sorunları hakkında kavrayışı yeterli değilse rüyanın çok derin bir yorumunun hastaya bir yararı olmayacağı açıktır. Örneğin, rüyasında çocuğunu öldürürken gören bir hastaya 'sen kendine ayak bağı olan çocuğunu ortadan kaldırmak istiyorsun' biçiminde bir yorum yapmak yanlış ve anlamsızdır. Rüya sırasında ve sonrasında büyük bir suçluluk hissedenden hastaya, terapistin yetkin bir otorite olarak daha ağır bir suçlama yükü bindirmesinin tedavi açısından bir yararı yoktur. Bunun yerine çocuğunun ölümünü istemediği, ama belli zorlanmalar sonucunda kızgınlık geliştirebileceğini ve bu duygularının rüyada 'ya hep ya hiç' biçiminde ifade bulunduğunu açıklamak hasta tarafından daha kolay kabul edilebilir.

Yorumlama (interpretasyon); Freud'un psikanalizde en çok değer verdiği tedavi edici aracın yorumlama olduğu ve bu konu üzerinde ne kadar hassasiyetle durduğu bilinmektedir. Psikanalitik psikoterapilerde de yorumlama eldeki en etkin terapötik enstrümandır. Ancak acemi, sabırsız ve bir an önce başarılı olma peşindeki terapist adaylarının ya da ciddi narsistik eğilimleri olan deneyimli terapistlerin elinde iki ucu keskin bir ustura gibi, çok defa hasta üzerinde tahripkâr olabilir. Öte yandan deneyimli, akil, iyileştirme konusundaki yeteneklerini dengeli bir biçimde görebilen usta bir terapist için yorumlama, hastanın içgörü kazanmasında çok etkili bir araç olarak işlev görür.

Uygunsuz ve zamansız, örseleyeci bir yoruma maruz kalan hasta bu kadar değerli bir tedavi edici malzemeyi dile getirmekte çok zorlanabileceği gibi, rüya görme sıklığı da belirgin olarak azalabilir. Omnipoten eğilimleri güçlü bu tür bir terapist, bu durumu fark edeceğine, hastayı tedaviye direnç göstermekle suçlayabilir.

Buraya kadar Freud sonrası ünlü psikanalistler (Rank, Ferenczi, Jung, Alexander, Horney vb.) tarafından geliştirilen psikoterapi anlayışının sistematik bir biçimde ve okuyucunun da daha kolay anlayacağı bir dille özetlenmesinden ibaret olan bu

bölümü, terapinin sonlanması noktasına işaret ederek bitireceğiz. Daha sonra bu tekniği yaratan Freud'un terapist olarak başarı ve başarısızlıklarının genel bir değerlendirmesini yapmayı deneyeceğiz.

Kuramsal olarak terapi, hastanın çatışmalarının büyük bir kısmı hakkında içgörü (insight) yani yaşam güçlüklerinin kaynağındaki psikodinamik etkenleri anlama, kavrama yeteneği kazandığı ve bunları uygun bir biçimde çözümlediği, terapisti ile ilişkisinin aktarım yerine normal bir nesne ilişkisi niteliğine dönüştüğü noktada sonlandırılır.

Aktarım ilişkisi çözümlenmiş hasta, terapistinden bağımsızlaşır ve ona karşı gerçeğe uymayan geçmişteki ilişki tarzları ile ilgisiz, olgun ve normal tepkiler kullandığı savunucu tutumlar artık davranışını etkilememekte, daha bağımsız ve daha olgun bir düzeyde yaşayabilmektedir. Terapist, hastaya ego olgunlaşmasının tüm yaşam boyunca süreceği ve tam anlamıyla dingin kalabilmek için hiçbir zaman yeterli bir içgörü sağlanamayacağı hakkında güvence vermelidir. Benzer şekilde, günün birinde anlamakta güçlük çektiği herhangi bir durum karşısında tekrar terapistini arayabileceği de belirtilir. Ancak bu güvencenin yaşamın herhangi basit bir güçlüğü karşısında hemen tedaviye sığınmak demek olmadığı da açıklanmalıdır.

Freud'un değişik kaynaklarda terapist kimliğine dair kimi övgü dolu kimi abartılı yergilerle yüklü görüşlere rastlamak mümkündür. Görüşlerini ölene dek revize etmeye ve davasını son nefesine kadar savunmaya kendini adanmış bu büyük adamın özellikle terapi konusundaki görüşlerine en büyük eleştirileri yapan iki eski veliahtı, Rank ve Ferenczi üzerinden hesaplaşmasına en iyi örnek 1937'de kaleme aldığı ve Türkçeye şöyle çevrilebilecek olan "bitimli ve bitimsiz analiz" adlı denemesinde bulunabilir.

Bu denemede Rank için şunları söyler: "... Devrilen bir gaz lambası yüzünden yanmaya başlamış bir eve gelip de yerdeki gaz lambasını kaldırmaktan başka bir şey yapmayan bir itfaiyeciden öteye geçememiştir."

Rank'ın psikanalitik harekete çok özgün katkıları sonradan anlaşılrsa da Freud'un her zamanki zeki alaycılığıyla yaptığı bu küçümsemeyi, Rank'ın hak ettiğini söyleyemeyiz.

Freud'un bu yıkıcı ve alaycı eleştirilerine muhatap olan bir diğer parlak psikanalist ise Sandor Ferenczi'dir. Ferenczi'nin modern psikoterapiye öncülük ettiğini ve özellikle kısa psikoterapilerin geliştirilmesine ve Ortodoks psikanalizdeki analistin neredeyse absans rolüne karşı etkin konuma girmesi tezini savunduğunu unutmamalıyız. Bu konuda Ferenczi'ye yönelttiği "terapi sonuçlarıyla ilgili belirsizlik hâlâ Ferenczi'nin vakalarında korunmaktadır," biçimindeki eleştirisi pek de haklı sayılamaz. Elinizdeki kitapta, Freud ve Ferenczi ilişkileri anlatılırken her iki ustanın terapide ilişkilerin sınırları konusunda ve hasta -hekim yakınlaşması hakkında çok farklı görüşleri savunduklarını hatırlatmalıyız ve okuyucuyu Ferenczi bölümüne başvurmaya yönlendirmeliyiz.

Her ne kadar Ferenczi ile terapinin iyileştirici doğasına ilişkin anlaşmazlıkları aralarında ciddi bir kopmaya neden olmuş olsa da Freud'un, son dönemlerinde Ferenczi'nin vurguladığı empatik yaklaşımın değerini teslim ettiğini de değişik yazılarında görmek mümkündür. Ayrıca, eski dostu ve meslektaşı Breuer'in psikoterapilere özgün katkısı olan katharsis kavramını önceleri küçümseyen Freud'un daha sonraları, bu olgunun hasta üzerindeki olumlu etkilerini kabul ettiğini görürüz. Buna başka bir örnek de Rank'ın kuramında merkezi rol oynayan "travma" teriminin ruhsal bozukluklardaki yerine ve tedavide ele alınması gereken bir boyut işaret eden yazılarında görülür.

Psikanalizin temel ilkelerinden birisi olan yakınları analize almama kuralını Freud, kızı Anna ve onun yakın arkadaşlarıyla yaptığı uzun yıllar süren analiz çalışmalarıyla bozmuştur.

Freud'un başarılı terapilerinin de bulunduğunu kabul eden ancak bunu onun karizmatik kişiliğine ve şöhretine bağlayan bazı muhalif yazarlar, kuramın ve tekniğin özgül etkisini küçümseme eğilimindedirler. Bugünkü modern anlayışa göre, psikoterapide terapistin kişiliğinin gerçekten de çok önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Bu durumda bile Freud'un tedavi başarılarını küçümsemenin bir gerekçesi kalmamaktadır.

1937'de kaleme aldığı son denemesinde "başarısız sonlanan" vakaları gizlediği bazı yazarlarca ileri sürülüyor. Bunu iddia etmek çok defa Freud'un dâhiyane bir biçimde yarattığı psikana-

liz kuramı ve tedavi tekniğinin günümüzde de geçerliliğini koruduğu göz önüne alınırsa, haksızlık olarak görülmelidir.

Freud bu denemesinde, acaba, sadece kendini mi aklamaya çalışıyordu? Sadece terapilerindeki başarısızlıkları örtmeye çalışan bir profesyonel miydi? Bu noktada 'dünyanın uykusunu kaçıran', gelen yüzlerce tehlikeye karşı ürettiği kuramın değerini fark eden bu mucit ve kâşifin egosunu doyurmaktan çok, yapıtının gereksiz, kötüye kullanımı olasılığına karşı aşırı korumacı bir tutum sergilediğini düşünüyoruz.

Ayrıca özgün ve devrimci bir kuram ve tekniği yaratanın, bu tekniği her zaman ve her durumda kusursuz bir biçimde uygulayacağını ileri sürmek de ne kadar doğrudur? Yepyeni bir insan anlayışını tutarlı bir kuram olarak geliştiren Freud, tıp ve psikolojiye yaptığı özgün katkılarla birlikte, sanat, edebiyat, din, kültür ve uygarlık konularında çağının belki de en yaratıcı entelektüeli olarak bilinmektedir.

Psikoterapi kavramını modern kültüre armağan eden ve bunu her veçhesiyle yüreklice tartışan, çağının ezberlerini bozan ve dokunulmaz sanılan nazik tabuları büyük bir edebi ve felsefi dille sorgulayan bu büyük adama, insan ve kültür bilimlerinin ne kadar çok şey borçlu olduğunu teslim etmek zorundayız.

Prof. Dr. Cengiz Güleç

DİN, KÜLTÜR ve SANAT KURAMCISI FREUD

Bu bölümde Freud'un bir antropolog, sosyolog ve estetik kuramcısı kimliğiyle eğildiği üç temel konuda görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

Freud, yaşamının son dönemlerinde psikanalizi bireyin ruhsal dünyasını açıklamakla yetinen bir kuram olmaktan çıkarma çabalarına hız vermiş ve psikanalizi toplumu ve uygarlığı anlama ve açıklamada da etkin, yararlı ve yaratıcı fikirler ileri süren bir kuram olarak geliştirmeye uğraşmıştır. 1925'te *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı eserinde bu çabalarını şöyle özetlemiştir:

"İnsanlık tarihinin olayları, insan doğası, kültürel gelişim ve ilk çağlardaki yaşantıların tortuları (bunların en önde geleni din olmak üzere) arasındaki etkileşimlerin, psikanalizin bireyde incelediği, ego, id ve süperegö arasındaki dinamik çatışmaların bir yansımasından başka bir şey olmadığını, daha geniş ölçekte yinelenen aynı süreçten ibaret olduğunu, şimdi her zamankinden daha açık olarak algılıyorum."

1927'de Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği* adlı dinin kökenlerini araştırdığı kitabında, toplum ve birey arasındaki ilişkiyi tartışmakla işe başlar. Kültür, ona göre; "doğanın güçlerini kontrol etmek için" vardır. Bireyler, toplumun esenliği ve bütünlüğü için arzularını bastırmaya ve denetlemeye meşru olarak zorlanmalıdırlar. Toplumsal örgütlenme düzeyi, geliştirdikleri teknoloji ve kültür ne denli ileri seviyede olursa olsun, insan yine de depresyon, sel ve diğer doğal afetler karşısında çaresizdir. Freud, insanların doğayla kurdukları ilişkiyi çocuğun ana babasıyla olan ilişkisine benzetmekteydi. Bu iki temel ilişki arasında mahiyet farkı görmüyordu. Çocuklar, büyümek için kendilerini korumak durumunda olan ana babaya bağımlıdırlar. Ergin olduk-

larında, ana babaya olan bağlarını çocukken ana babanın doyurduğu aynı 'çocuğu' arzu ve fantezilerini doyurmak için tanrılara ihtiyaç duyarlar.

Freud dinin, dindarları ve müminleri tam olarak mutlu etmediğini ya da uygarlığa uyum sağlamalarına yardım etmediğini ileri sürmüştür. Bu konuda şunları söyler; "Şaşırtıcı sayıda insan uygarlıkla tatmin olmamakta ve mutsuz. Uygarlığı kurtulunması gereken bir boyunduruk gibi hissediyorlar. Oysa bilimsel zihniyet dünya işleri karşısında özel bir tavır sağlar. Bilgi hazinelerine ulaşabilen insanların sayısı ne kadar artarsa, dini inançlardan kopuş da o kadar yaygınlaşır."

Gerçi günümüzün modern insanında bu gözlem tümüyle doğrulanmış değilse de, gelişmiş ülkelerde artan seküler eğilimler bir ölçüde Freud'u doğrulamaktadır, diyebiliriz.

1930'da çene kanserinin epey ilerlediği ve fiziksel acılarının da şiddetlendiği bir dönemde kaleme aldığı *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* adlı kitabında yine din, kültür ve uygarlık konularına değinir. Görüşlerini kısaca özetlemek gerekirse şunları söyleyebiliriz; Freud'a göre insan, özü itibarıyla mutsuzdur. Fırtınalar, depremler, salgın hastalıklar tarafından tehdit edilmediğinde, tahrip olan bedenini seyreder, ölümünü bekler. Bu takıntılardan çeşitli yollarla uzaklaştırır kendini. Zihni başka bir yöne çekmenin en etkili ve bilenen yolu dindir. Diğer i se, çok daha anlamlı ve yararlı olan çalışmadır. Ama sonunda bu etkinlikler de yeterli olmaz. İnsanlar mutsuz olduklarında uygarlığa düşman olurlar. Bilime karşı modern çağdaki direniş ve muhalefet, bu düşmanlığın sadece bir örneğidir. Teknik ilerlemeler mutluluk getiremez. İnsanlar birbirlerine karşı çok acımasızdır. Uygarlığın insan mutluluğuna başlıca katkısı, insanları komşularının kötü niyetlerinden korumasıdır. Freud'un iddiasına göre, uygarlık insanların birbirlerini öldürmesini engeller.

Bu noktada, Freud, saldırganlık dürtüsünün insan ruhunun bir parçasını oluşturduğunu kabul etmişti. Saldırganlık, diye yazıyordu, sadece bir dürtü değil, bir kere tadına varıldıktan sonra terk edilemeyecek bir hazdır. Bir grubu, bir arada tutmaya da yardım eder. Bir grubun üyeleri, nefret edebilecekleri bir başka grup bu-

lunduğunda, birbirlerine daha yakın olurlar. Bu düşüncesi gerçekten de sosyal psikoloji'nin* kurucusu Muzaffer Şerif tarafından değişik deneylerle doğrulanmış ve evrensel bir bulgu olarak grup psikolojisinin temel dinamiği olarak kabul görmüştür.

Freud'a göre sevgi ve şefkat toplumsal olmayan bireysel bir özelliktir ve uygarlığın düşmanıdır. Öte yandan uygarlık 'tabularla ve yasaklarla aşkın temelini dinamitler'.

Uygarlık bir tür "kültürel ve toplumsal süpereo" işlevi gö-rerek, kendi yasalarını zorla dayatır ve uygulatır. Tıpkı çocuğun babasının tutum ve davranışlarını, kurallarını içselleştirerek kişisel bir süpereo geliştirdiği gibi, bir toplumun üyeleri de kültürel tabu ve kuralları kendilerine mal edeceklerdir. Ama nasıl insanlar süpereo ile id'in talepleri arasında çatışma olduğu zaman nevroz geliştiriyorlarsa, toplumlar da ruhsal açıdan bir tür hastalık geliştirebilirler.

Freud, bu gözlemine eni iyi örneği kendisinin de mensubu olduğu ancak inanç beslemediği Yahudilerin atalarında ve özellikle de büyük hayranlık beslediği Musa'da görür. Kendini suçlayan peygamberleri ve katı yasaklarıyla köktenci, esneklikten yoksun, toleransa kapalı bir din yaratan ve bu yönüyle 'tektanrıcılığın' ilk örneği olan Musevilik, günahlarından ötürü kendini cezalandırma ve kefarete ödeyerek bağışlanma kültürünün de ilk örneği olmuştur.

Freud'a göre, insanın yarattığı uygarlıkla temel ilişkisi suçluluk duygusu üzerine kurulur. Toplum, insanın yaşamını sürdürmesi için kaçınılmaz, zorunlu bir örgütlenmedir ancak bunun bedelini içgüdüsel arzularından vazgeçerek ödemektedir.

Suçluluk duygusu Freud'a göre, bu ontik uzlaşmanın yarattığı anksiyetenin bir ifadesidir. Bu bağlamda düşünülürse insanda anksiyetenin temeli varoluşsaldır.

Uygarlık, insanın daima hoşnutsuz ve mutsuz olacağının bir tür garantisidir.

* Sosyal Psikoloji: Bireylerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri ve çevrelerinden nasıl etkilendiklerini konu edinir. Toplumsal alanın etkisinde kalan ve gerektiğinde bu alana karşı tepkide bulunarak değişikliğe uğratan birey davranışlarını inceler. Psikolojiye en geniş kuramsal bilgi sağlayan alt alanlardan biri olarak kabul edilir. (Ed. n.)

Son kitabı *Musa ve Tektanrıcılık*, Freud'un en tartışmalı eserlerinden biridir. Psikanaliz kuramı hakkında görüşlerine neredeyse hiç yer vermediği bu kitabını "tarihi romanım" diye niteler. Bu kitap ile çok uzun yıllar neredeyse reddettiği Yahudi kimliği ile bir tür hesaplaşmaya girer. Musa'dan yıllar önce çok etkilenmiş ve *Eski Ahî*'in: (*Tevrat*) bu kutsal kişiliği üzerine muhteşem heykelini yapan Michelango'nun bu eseri hakkında bir deneme yazmıştı. Bunu saymazsak Freud'un bu tarihe kadar Musevilik/Yahudilik hakkında bir yazısına rastlamak mümkün değildir.

Bu kitapta, kendisi Mısırlı soylu bir aileden gelen ve eski İsrailileri Mısır'daki kölelikten kurtaran Musa hakkında üç deneme yer alır. Eski çoktanrılı ve pagan dinlere mensup Mısırlılar içinde ilk kez yaratıcı ve mutlak kudrete sahip tek bir tanrı fikrini ifade eden Musa, tektanrıcılığın da kurucusu olur. Kavmini çoktanrılı kültlerin etkisinden kurtarıp onları tektanrılı bir dine döndüren Musa, onları yıllar süren tutsaklık ve kölelikten kurtarıp Mısır'dan çıkmalarını ve 'vaat edilmiş kutsal topraklara' yerleşmelerini sağlamıştır.

İbrani halkı orada Yehova adında kindar, bağışlamayan ve cedit bir Tanrı'ya tapan Midianitler adlı kavimle karşılaşır. Bunların kültürlerinden çok etkilenen ve kendilerine sunulan yurtta aradıklarını bulamayan İbraniler, peygamberleri ve liderleri Musa'ya başkaldırır ve onu öldürürler. Tarihsel gerçeklerle bağdaştırılması mümkün görünmese de bu senaryoyu Freud şöyle yorumlar; Musa'ya isyan, başlangıçta en eski baba katlinin yinelenmesidir.

Hıristiyanlık da muhtemelen içinde bir temel eylem gizlemekteydi. İsa'nın da çok uzun yıllar önce babalarını öldürmüş olan kardeşler çetesinin reisi olması ihtimali bir hayli güçlüdür, Freud'a göre.

Freud'un din ve uygarlığın kökleri hakkındaki görüşlerini daha iyi anlayabilmek için kendisinin de en çok beğendiği kitap olan *Totem ve Tabu*'dan geniş alıntılar yapmak kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu kitabın 1930 yılında yapılan İbranice çevirisine yazdığı ön söz gerçekten de 'kendisiyle dürüstçe hesaplaşma' açısından

muhteşemdir: "Bu kitabı (İbranice çevirisini) okuyan hiçbir okur kendini, kutsal yazı dilini bilmeyen, atalarının dinine –ve diğer bütün dinlere– yabancılaşan ve milliyetçi idealleri paylaşmayan, ama öte yandan da kendi halkını inkâr etmeyen, temel doğasında bir Yahudi olduğunu hisseden ve bu doğayı değiştirmek gibi bir arzusu bulunmayan yazarın duygusal konumuna koyamaz. Halkının bütün bu ortak özelliklerini terk ettiğin için sende Yahudilikten geriye kalan ne?" diye sorulacak olursa, şöyle cevap veririm: "Çok şey, belki de özü." Bu özü açıkça dile getiremem ama bilimsel kafanın bir gün bu öze de ulaşacağına kuşku yok.

Dolayısıyla, kitaplarımdan birisinin –dahası, dinin kökenlerini inceleyen, ama Yahudi bakış açısını benimsemeyen ve Yahudiliğe istisna tanımayan bir kitabımın– İbrani diline çevrilmesi ve bu tarihsel dilin yaşayan bir dil olduğunun okurlara ulaştırılması benim için oldukça önemli bir deneyimdir. Öte yandan, ön yargısız bilimin yeni Yahudilik ruhuna yabancı kalamayacağı inancına okurların da katılacağını umut ediyorum."

Tektanrılı dinlerin ilki ve öncüsü olan Museviliğe bir üstünlük yüklemekten ve kültürel Yahudi kimliğini de inkâr etmeden böylesi nesnel ve akil bir pozisyon benimsemek, döneminin koşulları düşünüldüğünde mensubu olduğu cemaat tarafından aforoz edilme pahasına bu konumunu korumak, üstün bir irade ve kişilik gücü gerektirir. Bu özellikleriyle Freud, çağında ve günümüzde büyük bir insan ve dünya aydını olarak hak ettiği yeri almıştır.

Totem ve Tabu kitabına 'Ensest Korkusu' başlığıyla giriş yapan Freud, etnoloji ve sosyal antropolojinin verilerinden hareketle, psikanalizin asli önermelerini temellendirmeye çalışır. "Tarih öncesi insanı, gelişimin çeşitli evrelerinde, geride bıraktığı cansız anıtlardan, eşyalardan, sanatı, dini ve yaşama yönelik tutumu konusunda doğrudan veya masallarda ve mitlerde folklor yoluyla (sözlü gelenek) aktarılan bilgilerden ve düşünce tarzının, kendi gelenek ve göreneklerinizde varlığını sürdüren kalıntılardan tanıyoruz. Ama bunun dışında o bir anlamda çağdaşımızdır. İlkel insana bizden çok daha yakın olduğuna inandığımız ve bu nedenle doğrudan varisi ve temsilcisi olarak gördü-

ğümüz insanlar vardır. Vahşi ya da yarı vahşi olarak tanımladığımız ırklara böyle bakıyoruz; eğer kendi gelişimimizin eski bir evresinin iyi korunmuş bir tablosunu gördüğümüzü düşünmekte haklıysak, bu ırkların ruhsal yaşamı bizim için özgün bir ilgi kaynağı olacaktır.

Eğer bu varsayım doğruysa, etnografyanın bize öğrettiği kadarıyla 'ilkel insan psikolojisiyle', psikanalizin ortaya çıkardığı kadarıyla 'nevrotiklerin psikolojisi' arasında yapılacak bir karşılaştırma, mutlaka çok sayıda ortak nokta ortaya çıkaracak ve her iki bilimdeki bilinen olgulara yeni bir ışık tutacaktır.

Gerek iç ve gerekse dış nedenlerden ötürü bu karşılaştırma için etnografların en geri ve en ilkel olarak gördükleri kabileleri alıyorum: Yani bugüne kadar en arkaik ve başka yerlerde bulunmayan özellikleri, hayvanlarında bile saklamış en yeni kıta olan Avustralya'nın yerlilerini ele alacağım...

Tabii bu zavallı çıplak yamyamların, cinsel hayatlarında bizim kendi anlayışımız açısından ahlaklı olmalarını ve cinsel dürtülerini yüksek bir ölçüde sınırlandırmalarını bekleyemeyiz.

DİNİN KÖKENLERİ AÇISINDAN FREUD ve JUNG

Eski Mezopotamya, Mısır, Çin ve Hint uygarlıklarında din adamları ve rahipler, mensubu oldukları toplumların sadece dinsel ihtiyaçlarına cevap vermekle yetinmezlerdi. Bu asal işlevlerinin yanı sıra ahlaki normları vazeden ve kollayan yargıçlar, erdemi temsil eden filozoflar olarak da büyük saygı görürlerdi. Yaşadıkları toplumun genel esenliğini ve kişilerin bireysel mutluluklarını da gözeten bir tür ilkel ruh hekimleri oldukları da bilinmektedir.

Antik Yunan ve Roma'da bu işlevler ve roller büyük ölçüde tarihte ilk kez ortaya çıkan profesyonel filozoflar tarafından yürütülmekteydi.

Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi tüm zamanların en büyük filozofları olarak bilinen bilgiler, dinleyicilerine aşkın bir irade olarak tanımlanan Tanrı adına ve ondan gelen 'vahiy' gibi kutsallık taşıyan sözlerle değil, insan aklının hikmetlerinden hareketle hitap ediyorlardı.

İnsanı kendi içinde bir son ve en önemli araştırma konusu olarak ele alıyorlardı.

Bu filozofların felsefe, etik ve estetik hakkında yazdıkları aynı zamanda insan psikolojisi hakkında önemli gözlemleri de içeriyordu. Antik dönemin bu geleneği Rönesans'ta da devam etti. 'Psychologia' sözcüğü ilk kez *Hoc est de Perfectione Hominis* (İnsan Kusursuzdur) adlı kitapta geçmiştir. Bu anlayış Aydınlanma çağında zirveye ulaşmış, insan ruhuna ilişkin gözlem ve araştırmalar çıg gibi artmıştır.

Aklı yücelten Aydınlanma düşünürleri, insanı tutsak kılan başta dini inançlar olmak üzere her türlü batıl itikattan, aristokratların elindeki siyasi egemenlikten kurtuluşu muştulayan bir söylem geliştirmişlerdir.

Muhkem bir yanılsama (illüzyon) olduğuna inandıkları dinin insanı kendi özüne yabancılaştıran etkilerinden kurtarma adına akla ve bilime aşırı vurgu yapmakta sakınca görmemişlerdir. Psikanalizin öncülleri sayılabilecek ruhsal incelemelerde asıl amaç, insanın mutlu olabilmesi için içsel bir özgürlüğe kavuşması gerekliliğidir.

19. yüzyıla gelindiğinde modernist anlayış artık rakipsizdir. Bilim ve teknoloji tapınması öyle bir noktaya gelmiştir ki, insanın doğa üzerindeki egemenliği neredeyse sınırsız ve koşulsuz bir biçimde arzu edilmektedir. Maddi refah ve ilerleme, bu çağın tanrıları yerine geçmiştir. Gerçeğin özünü anlamaya yönelen akıl artık insanın özünü araştırmayı ihmal etmiş, varsa yoksa teknik gelişmelere odaklanmıştır. Bu anlayış aklın yerine zekâyı geçirmiş, matematik, fizik ve diğer doğabilimleri en itibarlı bilgi kaynakları olarak yüceltilmiştir.

İnsan, artık aklın gücünün normlarının geçerliliğini ve insan davranışının amaçlarını oluşturduğuna inanmaktan vazgeçmiştir.

Dünya görüşü ve insan anlayışı alanındaki zihinsel ve duygusal değişim, psikolojinin bir bilim olarak gelişimini de derinden etkilemiştir. 19. yüzyılın iki büyük filozofu Nietzsche ve Kierkegaard saymazsak psikolojinin temel işlevinin insanın ruh sağlığı ve mutluluğu olduğu anlayışı bir yana bırakılmıştır.

Psikoloji, doğabilimlerinin saygınlığına erişebilmek için en kesin bilgiyi ürettiğine inanılan fiziğin temel yöntemini benim-

semiş, davranışları deneysel ortamlarda ve laboratuvarlarda incelemeye başlamıştır. Bu yolla rüşdünü ispatlamış bir bilim olacağına inanılan psikoloji, gözlem, deney, ölçme ve değerlendirme ile yetinen bir ampirik disiplin haline getirilmiştir.

İnsanın değerı, vicdan, değer yargıları ve yaşamın anlamı gibi konular, metafiziğin alanına terk edilmiş, insan ruhu bilimsel incelemenin konusu olamaz gibi mekanik bir anlayış hakim olmuştur.

Ruh (psyche) kavramı, Antikçağ'da yüklendiği insana özgü yüce değerler anlamından soyutlanıp, gözlemlenebilir davranışlara indirgenmiştir.

Aydınlanma çağı romantizminin ve akılcılığının eleştirel değerlendirmesini yapmaktan geri durmayan ama bir anlamda da akılcı sayılabilecek Freud, bu yüzyılın sonlarında sahneye çıktı, 'dünyayı derin uykusundan' uyandırdı. Aklın en değerli ve köklü insani yeti olduğunu ama tutkuların, içgüdüsel arzuların çarpıtıcı etkisine sürekli maruz kaldığını ve bu nedenle bilinçli aklı özgürleştirmek gerektiğini ileri sürerek psikanaliz kuramını geliştirdi. Ne denli yüce olsa da, aklın gerçekte yüzleşmede, mutluluk ve özgürlüğün elde edilmesinde tek başına yeterli olmayacağını ilk kez ileri süren düşünür o oldu.

Freud, başta histeri olmak üzere bazı ruhsal hastalıkları tedavi etmek amacıyla psikanalizi geliştirmeye başladıysa da kısa süre sonra, psikanalizin insanın özgürlüğü ve esenliği için en güvenilir bilim ve teknik olduğuna inanmaya başlamasıyla , incelemelerini insan ruhunun evrensel gerçeklerini araştırmaya yoğunlaştırdı.

Bu nedenle kuramına, 'derinlikler psikolojisi' adını verdi. Psikolojinin ampirik çalışmalarla kendini sınırlamasına kökten bir eleştiri atfeden 'meta psikoloji' terimini psikanaliz için kullanmayı yeğledi. Metafizik kavramını çağrıştıran 'meta psikoloji', pozitivist psikologlar tarafından küçümsendiyse de Freud, üstün iradesi ve keskin zekâsıyla psikanalizi öylesine bütüncül bir psikoloji kuramı haline getirdi ki, tıp fakülteleri dahil olmak üzere günümüzde tüm akademik çevreler tarafından saygınlıkla karşılanmaktadır.

Psikanalistin çalışma alanında 'teknik laboratuvar aletlerine' rastlanmaz. Elde edilen bulgular nesnel ölçüm araçlarıyla tartı-

lip biçilemez. İleri sürülen iddialar gözlem ve deney odalarında belki kanıtlanamaz. Çünkü onun araştırma araçları öznel insan gerçekliğidir. İnsani yaşantılar herhangi ahlaki, dini, ideolojik yargılara yer verilmeden yüksüz ve yansız bir biçimde nesnel olarak anlaşılmaya çalışılır. Bu çabanın amacı kuru akademik veriler elde etmek değil, insan yaşamının kalitesini artırmak, onu daha özgür, etkin ve uyumlu kılmaktır.

Yukarda kısaca özetlemeye çalıştığımız gibi eski çağlardan beri insan ruhuna eğilen ve moral şifa sağlamaya çalışan din adamlarının yerini, modern çağlarda artık psikanalistler ve değişik yaklaşımlarıyla tüm ruh sağlığı profesyonelleri almıştır.

Gerçi din adamları ile ruh sağlığı profesyonelleri arasında günümüzde de süren amansız bir rekabet varsa da bunun kaçınılmaz olduğunu söyleyemeyiz. Birçok teolog ve psikanalist aralarında verimli bir işbirliğinin mümkün olabileceğini ve bunun çok daha yaratıcı ve yararlı olacağını ileri sürmekteyseler de, yine de iki meslek grubu arasındaki gerilim dünyanın hemen her yerinde maalesef devam etmektedir.

Din ve ruh arasındaki ilişkilere büyük önem veren iki büyük psikanalistin –Freud ve Jung– görüşlerindeki ortaklık ve ayrılma noktalarını, Erich Fromm’un “Psikanaliz ve Din” kitabından yararlanarak göstermeye çalışalım.

Freud, *The Future of an Illusion* (Bir Yanılsamanın Geleceği); Jung’da 1937’de yayınlanan, *Psychology and Religion* (Psikoloji ve Din) adlı kitaplarında bu konuyu farklı açılardan ele alıp işlerler.

Düşün çevrelerinde Freud din “karşıtı”, Jung ise din “yandaşı” olarak bilinir.

Fromm’a göre bu ciddi bir yanılgıdır. Bu görüşünü şöyle temellendirir:

“Freud’a göre dinin kökeni kendi dışında doğa güçleriyle, kendi içinde ise doğuştan getirdiği dürtülerle baş etmek zorunda olan insanın âcizliği ve çaresizliğinde yatıyor. Din, insanın bu içsel ve dışsal güçlerle baş etmek için henüz aklını kullanmadığı ve kendini bu güçleri bastırmak için ruhsal güçlerden yardım almak zorunda hissettiği insan gelişiminin erken bir evresinde ortaya çıkar. Bu nedenle insan, bu güçlerle akıl sayesinde başa çıkmak yerine mantıklı bir şekilde baş etmekte âciz kal-

diğı bu güçleri zapt etmek ve yola getirmek işlevini üstlenen “karşıt-duygular” ya da başka duygusal güçler aracılığıyla başa çıkar.” (Fromm)

Bölümün başında din ve uygarlık hakkındaki düşüncelerini belirttiğimiz gibi –tekrar etmek gerekirse– Freud’a göre din özetle, bir çocukluk denyiminin yinelenmesidir. İnsan tehdit edeci güçlerle, çocukken babasına güvenerek, hayranlık duyarak ama ondan korkarak baş etmeyi öğrendiğı güvensizliğiyle nasıl başa çıkıyorsa öyle başa çıkar. Freud, dini, çocuklarda görülen obsessif –kompulsif nevrozla (takıntılı-saplantılı nevroz) karşılaştırır. Ona göre din, bir çocukluk nevrozuna yol açan benzer durumlardan kaynaklanan toplumsal bir nevrozdur.

Dinin psikolojik kökenlerini irdeleyen Freud, Tanrı kavramının insan imgeleminden doğduğunu, insanın güçsüzlük ve çaresizlik duygularıyla baş etmek üzere böyle bir yola başvurduğunu söylemekle, eğer din dışı ya da din karşıtı sayılıyorsa, muhtemelen onun da buna bir diyeceğı olamaz. Bir düşüncenin, bir imgelemin, bir soyutlamanın arzu doyurucu nitelikte olması, bu tür zihinsel soyutlamaların yani düşüncelerin ille de yanlış olmasını gerektirmiyorsa, dinsel inançların da yersiz ve gereksiz olduğu anlamını Freud’un bu analizinden çıkarmak doğru olmaz.

Dinin bir yanılsama olduğuna inanan Freud’un, tüm yanılsamalarda gördüğü ortak tehlikenin din için de geçerli olduğunu ileri sürmesi, anlaşılır bir şeydir. Ona göre, dinler, bir yanılsamaya inanmayı öğrettiğı ve eleştirel düşünmeyi yasakladığı için insan zihninin gelişmesini de engeller.

Seküler yaşamın ve siyasette laikliğin baş tacı edildiğı Aydınlanma çağında bile dine karşı eleştiriler bu kadar sert ve kökten olmamıştır. Freud, eleştirel ve gerçekçi düşüncenin köreltilmesinin başka insani etkinlikler için de geçerli olacağını iddia etmiş, çürümüş dini kurumların insanın esaretini pekiştirdiğini ve meşrulaştırdığını ileri sürmüştür.

Aklı dumura uğratmasından başka din, ahlakı çok gevşek bir zemine oturtması nedeniyle de büyük bir zaaf içindedir. Tanrı inancına bağlanan ahlak, bu inanç gevşediğinde tüm dayanaklarından da yoksun kalacaktır. Böyle bir toplumsal yaşam ise tam bir barbarlıktır.

Dinsel inançlar tümüyle Tanrı inancına dayanıyorsa, akıl ve bilim dini geriletiyorsa ve tüm bu gerçekler modernitenin sonuçları ise, giderek ciddi bir ahlak çürümesi de kaçınılmaz olacaktır. Oysa, ahlakı Tanrı inancı ve dinsel kurumların dışında evrensel olarak akılla temellendirmek mümkündür. İnsanseverlik, hakikat aşkı ve özgürlük tutkusu ona göre en asli ahlaki ilkelerdir.* Bunların hiçbiri de dinlerin vazettiği ahlakla örtüşmez.

Fromm bunu Freud'un kullandığı metaforla şöyle betimler; "Freud'a göre akıl ve özgürlük birbiri için gereklidir. İnsan baba-can Tanrı yanılsamasından vazgeçip evrendeki yalnızlığıyla ve önemsizliğiyle yüzleşirse baba evini terk etmiş bir çocuk gibi olur. Ne var ki, insan gelişiminin başlıca gayesi bu çocuksu düşkünlüğün üstesinden gelmektir. İnsan gerçekle yüzleşmek için kendini eğitmelidir. İnsan kendi doğal duyuları dışında güveneceği bir şey olmadığını bilirse bu duyuları gereği gibi kullanmayı öğrenir. Yalnızca kendini –tehdit eden ve koruyan– otoriteden kurtarıp bağımsız kalmış özgür insan, yanılsamaya düşmeksizin kendinde var olan yeteneklerini geliştirip kullanarak aklının gücünden yararlanabilir, böylelikle de dünyayı ve dünyadaki rolünü nesnel bir şekilde kavrayabilir. Yalnızca büyüyüp, otoriteye bağımlı ve otoriteden korkan çocuklar olmaya bir son verirse kendi varlığını üzerine düşünmeye cesaret edebiliriz. Tabii ki bunun tersi de doğrudur. Yalnızca düşünmeye cesaret edersek kendimizi otoritenin egemenliğinden kurtarabiliriz."

Jung'un görüşlerine geçmeden belirtelim ki, onun din konusundaki anlayışı Freud'un kilerle taban tabana karşıttır.

Jung, Freud kadar felsefeye ilgi duymaz. Bunu yukarıda sözü edilen kitabının girişinde şöyle ifade eder; "Kendimi olgu-

* Freud'un bu düşüncesi, Alman filozof I. Kant'ın "Öyle eyle ki, eylemin dayandığı ilke, kendi istencinle gerçekleştirmiş olduğun bir doğa yasası olabilirsin" savını anımsatmaktadır: Nitekim Kant'a göre, bir eylem ahlaki değer taşıması için düşününsel ve rasyonel, temel ve koşullardan bağımsız (Kant'ın maksimi, tamamen koşulsuz bir kategorik hükme sahiptir ki o, bunu kategorik imperatif olarak adlandırır.) olmasının yanı sıra, özgür istenç (eylemin, herhangi bir baskı ya da nedensellik sonucu değil, tamamen özgür iradeyle yapılması) ve iyi niyet taşıması zorunludur. Böylece, insan aklıyla koyduğu iradesiyle uyduğu, koşulsuz, mutlak ve evrensel bir ahlak yasasına ulaşabilir. (Ed. n.)

nun gözlemlenmesiyle sınırlıyorum ve metafiziksel ve felsefi görüşlere başvurmadan kaçınıyorum.”

Felsefeye başvurmadan din olgusu psikanalitik açıdan şöyle değerlendirilebilir: “Olgusal, yani oluşlarla, olaylarla, deneyimlerle, tek kelimeyle gerçeğe ilgili. Doğru bir gerçektir, bir yargı değil, söz gelimi İsa’nın doğumunun nedeninden söz ederken psikoloji, yalnızca böyle bir düşünce oluşuyla ilgilenir ama böyle bir düşüncenin herhangi bir açıdan doğru ya da yanlış olmasıyla ilgilenmez. Bu düşünce var olduğu sürece psikanalitik açıdan doğrudur. Bir düşünce yalnızca bir kişiye ait olduğu sürece psikanalitik varoluş öznedir. Ama düşünce bir toplum tarafından –ortaklaşa bir hukukla– resmileştirildiğinde psikanalitik varoluş artık nesnedir.”

Jung’un görüşlerini daha ayrıntılı incelemeden önce, yürüttüğü muhakemenin metodolojik eleştirisini yapmak gerekir. Fromm’un da işaret ettiği gibi, Jung’un ‘doğru’ kavramı savunulabilir gibi değildir. Jung, “doğru bir gerçektir, bir yargı değildir” yani “bilfiil hakikidir, çünkü vardır” der. Böylece Jung, doğrunun beş duyumuzla algıladığımız ve bir simge sözcükle gösterdiğimiz bir olguya değil de, her zaman ve ister istemez bir yargıya işaret ettiğini görmezlikten gelir.

Bir düşüncenin, var olduğu sürece psikanalitik açıdan doğru olduğunu ileri sürmekle, çağdaş felsefenin ‘doğruluk’ anlayışını da hesaba katmamaktadır. Bir düşüncenin varlığı onu hiçbir şekilde doğru yapmaz. Bu düşünce gerçeklikle bağlantısı olmayan bir kuruntu ve yanılsama da olabilir. Paranoyakların düşünce sistemleri tam da buna iyi bir örnek oluşturur. Çevresinden düşmanlık göreceğine ilişkin düşünce ve inançları olan bir insan, yaşadığı gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmayan tam anlamıyla sanrısız (delüzyonel) bir muhakeme kuşkusu içinde olabilir. Bunu en iyi bilmesi gerekenlerden birisi de meslek yaşamında çok uzun yıllar başarıyla yürüttüğü şizofrenlerle çalışmalarıyla ünlü olan Jung olmalıdır.

Konu dinsel inançlar ve mitoloji olunca Jung’un parlak bir ruh hekimi olarak düşünce alışkanlığı sanki askıya alınıyor gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Din olgusuna daha büyük bir sempati ile bakıyor görünse de, üç büyük semavi dinin ortak noktası olan, 'hakikat için çabalamanın bir erdem olduğu' anlayışı, Jung için bir anlam ifade etmez. Çünkü hakikat bu denli öznel bir şey olunca, dinlerin ortak evrensel değerleri de ortadan kalkar.

Jung'un nesnellik anlayışı, bir düşüncenin belirli bir grup ya da topluluk tarafından benimsenmiş olmasıyla özdeştir. Bu anlayışı ilerletirsek, yığınların sürünün yani kitle psikolojisinin tüm gereklerini de nesnel doğrular olarak benimsemek zorunda kalırız. Nitekim, Nazi ideolojisi zamanında milyonlarca insanın arzularına uygun düştüğü için benimsenmişti. Ama bu durum söz konusu dünya görüşünün doğru olduğu anlamına gelir mi?

Taşıdığı metodolojik ve epistemolojik kusurlara rağmen Jung'un din hakkındaki görüşleri, dinsel yaşantının doğası hakkında ileri sürdükleri, tektanrılı dinlere inanan ilahiyatçılarla büyük benzerlik göstermektedir.

Söz konusu ortak nokta, dinsel deneyimin özünün, kendimizden daha üstün güçlere boyun eğmek gerekliliğidir. Jung bunu şöyle ifade eder; "din, 'Tanrı'nın varlığını hissetme' olarak tanımlanabilecek dikkatli ve vicdan sesine kulak veren bir yordumdur. Başka bir deyişle devimsel bir varoluş ya da eylemdir ve arzunun yönlendirdiği keyfi bir davranıştan kaynaklanmaz. Tam tersine din kendi kurbanı değil ama daima kendi yaratıcısı olan insan öznesini ele geçirir ve denetim altına alır."

Dinsel tecrübeyi kendi dışımızdaki aşkın bir irade tarafından ele geçirilmek olarak tanımlayan Jung, bilinçaltını dinsel nitelikli bir kavram olarak şöyle açıklar: "Rüyalarınızda (bilinçaltına ait) bu sesi algıladığınız gerçeği hiçbir şeyi kanıtlamaz çünkü sokaktaki sesleri de duyabilirsiniz, ama bunları kendinize ait olarak açıklayamazsınız. Bu sesi tek bir durumda meşru olarak kendi sesiniz olarak adlandırabilirsiniz; o da bilincinizin yapısını bütünün bir parçası ya da büyük bir dairenin içine aldığı daha küçük bir daire olarak varsaydığınızda. Arkadaşına şehri gezdirirken banka binasını göstererek 'işte benim bankam' diyen basit bir banka memuru da aynı ayrıcalığı kullanıyordur:"

Tüm evreni yaratan, insanı da kendi suretinden var eden bir Tanrı kavramı kabul edilince, insanın bilinçdışı ve rüyaları gibi

düşünceleri de Tanrısal bir öz taşıyacaktır. Buna inanan Jung'un din ve mistik yaşantılar hakkında böyle bir sonuca varması şaşırtıcı değildir. Bu nedenle Freud, Jung'u, mistik, taassubu yüksek bir analist olarak görmüş, bu yönüne prim vermemiştir.

Prof. Dr. Cengiz Güleç

ESERLERİNDEN SEÇMELER

YAŞAMIM ve PSİKANALİZ

PSİKANALİZİN KISA ÖZETİ (1924/1928/[1923])

1

20. yy.'a dünyaya gözlerini açtığı söylenebilecek psikanalizin bir yenilik olarak dünya önüne çıkmasını sağlayan yapıt, benim 1900'de yayımlanan *Düş Yorumu*'dur. Ama hiç kuşkusuz psikanaliz yerden fıskırmış ya da gökten düşmüş değildir. Kendisinden önceki bilgilerden yola koyularak bunları sürdürmüş, kendinden önceki uyarıları çıkış noktaları yaparak geliştirmiştir. Dolayısıyla psikanalizin tarihçesini kaleme alırken bu bilimin doğmasında kesin rol oynamış etkenlerin anlatımıyla işe başlamak, beri yandan daha önceki zaman ve durumları dikkate almayı da unutmamak gerekiyor.

Psikanaliz, daracık bir toprak parçası üzerinde serpilip boy attı. Bir tek amaç güttü başlangıçta: *Fonksiyonel* sinir bozuklukları diye nitelenen hastalıkların yapısını biraz açıklığa kavuşturmak, bu hastalıkların sağaltımında şimdiye kadar hekimlerin gösterdiği tam bir çaresizliği yenebilmek. Zamanın nörologları, kimyasal-fiziksel ve patolojik-anatomik olgulara üstün değer veren bir eğitim görmüştü; nihayet Hitzig, Fritsch, Ferrier, Golz vb. tarafından yapılan bulguların etkisi altındaydılar; söz konusu bulgular, kimi fonksiyonların beyindeki belli bölgelere sıkı sıkıya, hatta belki büsbütün bağlılığını kanıtlar gibiydi. Adı geçen nörologlar ruhsal faktöre nasıl bir gözle bakacaklarını bilmiyor, ruh denen nesneye bir türlü akıl erdiremeyerek onunla uğraşmayı filozoflara, mistisizm meraklılarına ve şarlatan ruh hekimlerine bırakıyor, ilgili konu üzerine eğilmeyi bilimsellikten uzak bir davranış sayıyorlardı. Dolayısıyla nevroz-

ların gizlerine açılan bir kapı, ama hepsinden önce nevroz grubuna örnek gösterilecek *histeri* bilmecezinin çözümü bir türlü ele geçirilemiyordu. Henüz 1885'de Salpêtrière'de konuk hakim olarak bulunduğum zaman, histeri felçlerinin beynin kimi bölgelerindeki bozukluklardan kaynaklandığı ve bu bölgelerdeki ağır hasarın ilgili organlarda felçlere yol açabileceği kanısıyla yetinildiğini görmüştüm.

Kuşkusuz adı geçen hastalıkların tedavisinde de yine bir anlayıştan eser yoktu. Tedaviye yönelik tüm çabalar, hastanın gücünü artırıcı önlemlerden, ona falan ya da filan ilacı vermelerden, korkutmalardan, alaya almalardan, bütün iradesini kullanarak kendini toparlaması gibi ruhsal etkisi çokluk pek elverişsiz ve iç açıcı denemeyecek uygulanacak özel bir tedavi yöntemi diye elektroterapi öne sürülüyor, ancak W. Erb'in* ayrıntılı açıklamalarına uyarak söz konusu tedaviye başvuranlar, sözde kesinlik isteyen bilimsel konularda bile hayale ne geniş yer verildiğini görerek şaşır kalıyordu. Ancak 1890'larda hipnotizmanın yeniden, bu kez Liébault, Bernheim, Heidenhain, Forel gibi araştırmacıların elinde öncekileri aşan bir başarıyla tıp biliminin kapısını zorlaması, durumda kesin bir değişikliğe yol açtı. Söz konusu zorlamanın amacı, hipnotik olayların gerçekliğini tıp bilimine benimsetmektir. Bir kez bu sağlanınca, hipnotizmadan unutulmayacak iki temel sonuç çıkarıldı. Birincisi, dikkati çeken birçok bedensel değişikliği, bizzat hastanın etkin duruma geçirdiği ruhsal faktörlerin yol açtığına güven getirildi; ikincisi, özellikle deneklerin hipnoz sonrası davranışlarından kalkılarak, ancak "bilinçsiz" diye nitelendirilebilecek ruhsal olayların varlığına ilişkin kesin bir kanıya ulaşıldı.

Gerçi kuramsal bir deyim olarak *bilinçdışı* üzerinde öteden beri filozoflar tarafından konuşulmaktaydı; ama ilk kez hipnotik olaylar sayesinde ilgili deyim bir somutluk, elle tutulup gözle görülür bir canlılık kazanıp, deneysel çalışmalara konu yapılmıştır. Ayrıca hipnotik olaylarla kimi nevrozların dışavurum biçimleri arasında yadsınamayacak bir benzerliğin varlığı saptanmıştır. Psikanalizin tarihçesinde hipnotizma üzerinde ne kadar önemle durulsa yine azdır. Gerek kuram, gerek sağaltım yönün-

* Erb, W., *Handbuch der Elektrotherapie* (Elektroterapi Elkitabı), Leipzig 1882.

den psikanaliz, hipnotizmadan devraldığı bir mirası elde bulundurmaktadır.

Ayrıca nevrozları, özellikle histeriyi incelerken, hipnotizmanın başvurulabilecek değerli bir yol sayılacağı kesinlik kazanmıştır. Travmalardan (kaza) sonra baş gösteren bazı felçlerin histerik karakter taşıdığını ve hipnoz durumunda hastaya travma telkininde bulunularak yapay yoldan aynı karakterde felçlerin doğmasının sağlanabileceğini düşünen Charcot'un bu alanda giriştiği deneyler büyük bir yankı uyandırmıştır. Histeri belirtilerinin ortaya çıkışında travmatik etkenlerin genellikle rol oynadığı görüşü, Charcot'nun ilgili çalışmalarından kaynaklanır. Ne var ki, Charcot'nun kendisi histeri nevrozunu psikolojik yoldan anlamaya pek çalışmamış, ancak öğrencisi P. Janet hocasının çalışmalarını kaldığı yerden alarak ileriye götürmüş ve histeri belirtilerinin bazı bilinçsiz düşüncelerle (saplantılar: *idées fixes*) sıkı bir bağlantı içinde bulunduğunu hipnotizmaya başvurarak kanıtlamıştır. Janet, insan yapısındaki ruhsal olayları bir birlik ve bütünlük durumunda tutabilme güçsüzlüğünün ruhsal yaşamda bir çözülüp dağılmaya (Dissoziation) yol açtığını ileri sürmüştür.

Ancak psikanaliz asla Janet'nin çalışmalarından yola konulmamış, bu bilim kolu için başlıca uyarıyı Breuer'in bir çalışması oluşturmuştur; Breuer, yabancı etkilerden uzak çalışmasıyla, histeriye yakalanmış pek yetenekli bir kızı 1881'de hipnotizmaya başvurarak yeniden sağlığına kavuşturmuştur. Breuer'in bulguları, aradan ancak on beş yıl gibi bir zaman geçip, Freud'u yanına çalışma arkadaşı olarak almasından sonra kamuoyuna açıklanmıştır. Nevrozların anlaşılması bakımından taşıdığı eşsiz önemi bugüne kadar koruduğu için, Breuer'in vakası üzerinde ister istemez biraz duracağız.* Vakadaki özelliklerin içyüzünü önce açık seçik bilmek gerekiyor. Kız, çok sevdiği babasına bakarken hastalanmış, Breuer tüm belirtilerin söz konusu dönemle ilgili bulunduğunu ve bu dönemdeki olaylara dayanılarak açıklanabileceğini gün ışığına çıkarmıştır. Yani o bilmececi nevroz grubuna giren bir vaka ilk kez bütün çıplaklığıyla

* Krş. Genç Bayan Anna O.'nun hastalık öyküsü (Freud, Sigmund ve Breuer, J., *Studien über Hysterie* (Histeri Üzerine İncelemeler), 1895.

görülebilmüş, hastalık sürecinde kendini açığa vuran belirtiler-den her birinin bir anlam taşıdığı kanıtlanabilmiştir. Ayrıca bir içtepinin eylemsel amacına ulaşamadığı ve birtakım nedenler-den ötürü baskılandığı durumlarda patlak vermelerinin söz konu-su belirtilerin genel özelliğini oluşturduğu, yani önlenen ey-lemlerin yerini söz konusu belirtilerin aldığı saptanabilmiştir. Böylece histeri belirtilerinin doğuşu, duygusal yaşama (affektivi-te) ve ruhsal güçlerin etkinliğine (dinamizm) bağlanmış, bu iki görüş açısı sonraki çalışmalarda da elden bırakılmamıştır.

Belirtilerin doğuşunu hazırlayan nedenler Charcot tarafın-dan travmalara benzetilmiştir. Burada dikkati çeken bir başka nokta, bütün travmatik olayların ve bunlara bağlı ruhsal içte-pilerin sanki daha önce hiç var olmamış gibi hastanın aklından çıkması bunların tepkisel ürünleri olan belirtilerin ise sanki kendileri için zamansal bir aşınma ve yıpranma söz konusu değilmiş gibi hiçbir değişikliğe uğramadan yaşamını sürdür-mesidir. Yani ilk kez hipnoz sonrası telkinlerde karşılaşılan bi-linçsiz, dolayısıyla o kadar daha güçlü ruhsal süreçlerin ger-çekliğini gösteren yeni bir kanıt ele geçirilmiştir. Breuer'in uy-guladığı sağaltım yöntemi, hipnoz durumundayken hastaya unutulmuş travmaları anımsatmaktan ve yoğun duygusal dı-şavurumlarla hastanın bunlara tepki göstermesini sağlamak-tan oluşuyor ve söz konusu tepki sonucunda o zamana kadar bir duygusal dışavurumun yerini almış belirti silinip gidiyor-du. Yani söz konusu sağaltım yöntemiyle hem hastalığın ne-denleri araştırılıyor, hem hastalığın kendisi ortadan kaldırılı-yordu. Her iki amacın aynı sağaltım sürecinde birleştirilmesi ise daha sonraki psikanaliz çalışmalarında uygulanmış bulu-nuyor.

Freud, 1890'ların ilk yıllarında çok sayıda hasta üzerindeki deneyimlerinden yararlanarak Breuer'in vardığı sonuçların doğruluğunu saptamış, Breuer'le birlikte 1895'de *Histeri Üze-rine İncelemeler* adında bir kitap çıkarmıştır; kitapta her iki he-kimin histeri konusundaki deneyimleri yer almakta ve bu de-neyimlere dayanılarak bir kuram geliştirilmeye çalışılmakta-dır. İlgili kurama göre, ruhsal bir olaydaki güçlü duygu yükü-nün normal bilinçli işlemenden uzak tutulup ters bir yola aktarıl-

ması, histeri belirtilerini doğurur. Söz konusu duygu, histeri vakalarında dönüşüm yolunu izleyerek olağanüstü bir bedensel innervasyon kılığında kendini açığa vurmakta, ancak hipnoz durumunda yaşantının yeniden diriltimiyle aynı duygunun başka bir akış izlemesi ve enerji yükünün bir boşalma kavuşabilmesi sağlanmaktadır. Breuer'le, Freud, bulguladıkları yönteme katharsis (arınma, sıkışıp kalmış duygudan kurtulma) adını vermişlerdir.

Psikanalize doğrudan öncülük eden katartik yöntem, sonradan kazanılmış geniş deneyimlere ve kuramın geçirdiği tüm değişikliklere karşın, hâlâ psikanalizin çekirdeği niteliğiyle varlığını sürdürmektedir. Ama doğrusu bazı nevrotik rahatsızlıkların hekim denetimi altına alınmasında izlenmiş yeni bir yoldan başka bir şey değildi bu yöntem, alabildiğine genel bir ilgiyle karşılanıp son derece sert itirazlara konu oluşturacağı kimsenin aklından geçmezdi.

2

Histeri Üzerine İncelemeler'in (Studien über Hysterie) yayınlanmasından kısa bir süre sonra Breuer'le Freud arasındaki işbirliği son bulmuştur. Aslında bir dahiliyeci olan Breuer sinir hastalıklarının tedavisinden vazgeçmiş, Freud ise yaşça kendisinden büyük meslektaşından devraldığı yöntemi geliştirme çabasını sürdürmüş, başvurduğu teknik yenilikler, gerçekleştirdiği bulgularla katartik yöntemin psikanaliz aşamasına ulaşmasını sağlamıştır. Freud'un teknik araç olarak hipnotizmayı bırakması, kuşkusuz alabildiğine önemli sonuçlara yol açan bir adım olmuştur. Bunu da iki nedenden yapmıştır Freud; birincisi, Nancy'de Bernheim'in yanında bir hipnotizma kursuna katılmasına karşın hastalardan çoğunu hipnoz durumuna sokamayışı, ikincisi hipnotizma temeline dayalı katartik yöntemin sağladığı başarılarından memnun kalmamasıydı. Gerçi pek dikkate değer başarılardı bunlar ve kısa bir tedavi uygulamasından sonra ortaya çıkıyordu; ancak geçici nitelik taşıyor, hastayla hekim arasındaki kişisel ilişkiye gereğinden çok bağımlılık gösteriyordu. Hipnotizmadan el çekiş, katartik yöntemin o zamana kadar

izlediği gelişim çizgisinden bir ayrılma ve yeni bir tedavi yolunda atılmış ilk adımdı.

Ancak hipnotizma, unutulmuş olayların hasta tarafından bilinçli bir anımsama konusu yapılmasını sağlamak gibi bir hizmette bulunmuştu. Dolayısıyla aynı işi görecektir başka tekniğin ele geçirilmesi gerekiyordu. Derken hipnotizmanın yerine serbest çağrışımı geçirmek düşüncesi uyandı Freud'da; yani Freud, hastalarından bilinçli düşünmeyi bütünüyle bırakıp, sükûnet içinde dikkatlerini toplamalarını ve kendiliğinden (istem gücü rol oynamaksızın) akıllarına gelecek düşüncelerin peşine düşmelerini, bir başka deyişle "bilinçlerinin üst yüzeyini taramalarını" istiyordu. Hastalar akıllarına gelecek düşünceleri hekime bildirecekler, ilgili düşüncelerin pek tatsız, pek saçma ya da pek önemsiz olduğu, konuyla ilgisi bulunmadığı yolunda içlerinden yükselecek itirazlara aldırmayacaklardı. Bilinçdışındaki unutulmuş olayların araştırılıp bulgulanmasında bir teknik yol olarak serbest çağrışımın kullanılması öylesine yadırgatıcı bir davranış olarak görünüyordu ki, ilgili davranışın haklılığını birkaç sözle belirtmekte yarar vardır sanıyorum. Freud, böyle bir tekniğe başvururken, serbest çağrışımın gerçekte serbest sayılamayacağı, çünkü bilinçli düşüncelerin bilinçsiz malzemece belirleneceği görüşünden yola koyulmuştu. Böyle bir görüşün doğruluğu ise deneyimlerle anlaşılmıştır. Daha önce açıklanan psikanalitik "temel kurala" uyulup serbest çağrışımın başvurulması, hastanın unuttuğu nesnenin ele geçirilmesine olanak veren zengin bir hatırlama malzemesine kavuşulmasını sağlamıştı. Söz konusu malzeme unutulmuş nesnenin kendisini kapsamında barındırmakla birlikte, bu nesneye ilişkin o kadar açık ve bol imaları içeriyordu ki, hekim bazı bütünlemelerden ve yorumlamalardan yararlanarak unutulmuş nesneyi ele geçirebiliyor, yani onu yeniden inşa edebiliyordu. Böylece serbest çağrışım ve yorum tekniği, daha önce hipnotizmanın gördüğü işi görmekteydi.

Dışarıdan bakılınca hekimin çalışmaları pek zorlaşmış ve karışık bir hal almışa benziyordu; ancak serbest çağrışımın sağladığı paha biçilmez bir kazanç varsa, hipnoz dolayısıyla hekimin

gözünden kaçan ruhsal bir etkinliğin kapısından içeri enine boyuna göz atabilmesidir. Böylelikle, unutulmuş patojen nedenleri ortaya çıkarma çabasının, hastada sürekli olarak pek güçlü bir direnmeyle karşılaştığı ve bu direnmenin yenilmesi gerektiği anlaşılmıştı. Direnmek, aklına gelenleri açıklamaktan hastayı geri tutmak isteyen ve psikanalizin ana kuralına aykırı itirazlar kılığında kendini açığa vurmaktaydı. Derken ilgili olay üzerindeki çalışmalar, psikanalizin nevrozlar öğretisindeki temel direklerden birinin, yani bilinçdışına itim kuramının doğmasına yol açtı. Psikanalitik tedavi sırasında hastalandırıcı malzemenin bilinç alanına çıkarılmasına karşı koyan güçlerin aynı direnci daha önceleri de başarıyla gerçekleştirmiş olması akla yakın bir düşünceydi. Böylece nevrotik belirtilerin oluşumundaki (eti-yoloji) bir boşluk doldurulmuştu: Hastada yerini belirtilerin aldığı yaşantı ve ruhsal içtepeler durup dururken ya da Janet'nin ileri sürdüğü gibi bir bireşim yetersizliğinden dolayı unutulmuyor, daha başka bir ruhsal baskıyla bilinçdışına itiliyordu; bunun sonucu da bu yaşantı ve içtepelerin bilinç alanından uzakta tutulmaları, anımsamanın dışında bırakılmalarıydı. Söz konusu yaşantı ve içtepeler patojen karakterlerini bu bilinçdışına itimden alıyor, yani normal dışı yollar izleyerek çeşitli belirtiler kılığında kendilerine dışavurum sağlıyorlardı.

Bilinçdışına itimin, dolayısıyla her nevrotik hastalık nedeninin iki grup ruhsal eğilim arasındaki çatışmada aranması gerekmektedir. Derken deneyimler, birbiriyle boğuşan ruhsal güçlerin içyüzüne ilişkin büsbütün yeni ve şaşırtıcı bir gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağladı: Bilinçdışına itim, her zaman hastanın bilinçli kişiliği (ben) tarafından gerçekleştiriliyor, etik ve estetik faktörlere dayanıyordu. Bilinçdışına itilen duygular da, genellikle kötü diye nitelenecek bencillik ve gaddarlık duyguları, ama en başta alabildiğine yalın ve yasak cinsel içgüdülerdi. Buna göre, semptomlar (hastalık belirtileri) yasaklanmış doyumların yerini tutuyor ve hastalık hasta içinde ahlaka aykırı duygularla düşüncelerin denetim altına alınmasında baş gösteren bir yetersizlik anlamını taşıyordu.

Psikanalizin kaydettiği gelişmeler cinsel isteklerin ruhsal yaşamda ne büyük rol oynadığını giderek daha açık seçik göz önüne serdi, cinsel içgüdünün karakter ve gelişiminin enine boyuna incelenmesine yol açtı.* Bu arada gerçekleştirilen düpedüz pratik nitelikteki bir bulgulama, çocukluk yıllarındaki yaşantı ve çatışmaların bireyin gelişimini umulmadık ölçüde etkilediğini ve geride erginlik dönemi için birçok yatkınlık (dispozisyon) bıraktığını ortaya koydu. Böylece, şimdiye kadar bilimin büsbütün görmeden geçtiği bir gerçek gün ışığına çıkarılmıştı: En körpe yaşlardan başlayarak gerek bedensel tepkiler, gerek ruhsal yönelişlerle kendini açığa vuran çocuk cinselliği. Çocuk cinselliğiyle erişkinlerdeki normal ve sapıklardaki anormal cinsellik arasında bir bağlantı kurulabilmesi için, cinsellik deyimi, haklılığını söz konusu içgüdünün gelişim serüveninden alan bir düzeltim işlemine konu edilip kapsamı genişletildi.

Hipnotizmadan el çekilip yerine serbest çağrışım tekniğinin geçirilmesiyle Breuer'in katartik yöntemi psikanalize dönüştü; Freud, ilgili yöntemi bütünüyle geliştirip ortaya koyabilmek için on yılı aşkın bir süre çaba harcadı. Bu dönemde psikanaliz yavaş yavaş ilerledi; nevrotik belirtilerin doğuşunu, anlamını ve amacını yeteri kadar aydınlatıp hastalığın sağaltımına yönelik uğraşlara ussal-hekimsel temel sağlayan bir kuram niteliğini kazandı. Bu kuramın içerdiği öğeleri bir kez daha özetleyelim:

İçgüdüsel yaşamın ve ruhsal dinamizmin vurgulanması, görünürde en karanlık, en keyfi ruhsal olayların bile her zaman bir anlam taşıdığının ve bir nedensellik ilkesi uyarınca gerçekleştiğinin üzerinde ısrarla durulması, ruhsal çatışmaya ve bilinçdışına itimlerdeki patojen karaktere ilişkin öğreti, hastalık belirtilerine yerdeş doyumlar gözüyle bakılması, cinsel yaşamın, özellikle çocuk cinselliğindeki ilk dışavurumların hastalığın etiyolojisindeki öneminin ortaya çıkarılması. Felsefi açıdan bu kuram, ruhsal yaşamın bilinçli yaşam anlamına gelmediği, ruhsal olayların aslında bilinçdışında geçtiği ve ancak özel birtakım mekanizmaların yardımıyla bilinçli duruma sokulabildiği gibi bir görüşü savunur.

* Freud, Sigmund, *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* (Cinsellik Kuramı Üzerine Üç İnceleme), Bütün Eserleri, c. 5, s. 163 vd.

Yukarıda saydıklarımıza eklenmesi gereken birkaç şey daha var: Çocukluğun duygusal dışavurumları arasında anne ve babaya karşı davranışın, yani Oedipus kompleksinin hepsinden çok önem taşıması, her nevrotik rahatsızlığın temelinde Oedipus kompleksi çekirdeğinin saklı yattığının giderek daha açık seçik anlaşılması, psikanalizden geçirilen hastanın hekime karşı davranışında çok geçmeden psikanalizin gerek kuramı, gerek pratiği bakımından büyük bir ağırlık kazanan bazı duygu aktarımlarının baş gösterişi.

Bu durumuyla nevrozlara ilişkin psikanalitik kuram ortadaki egemen görüş ve eğilimlere aykırı düşerek, psikanalizin uzağındaki kimselerde yadırgama, antipati ve inançsızlık duygularının uyanmasına yol açmakta, bilinçdışı karşısındaki tutumu, çocuk cinselliği diye bir şeyin varlığını benimsemesi, kısaca ruhsal yaşamda cinsel etkenlere ağırlık vermesi ve daha başka bazı davranışları, psikanalizi adı geçen duygularla karşı karşıya bırakmaktadır.

3

Histerili bir kızda yasaklanmış bir cinsel isteğin nasıl olup ıstırap verici bir belirtiye dönüştüğünü az buçuk anlayabilmek için, ruhsal aygıtın yapı ve malzemesine ilişkin karmaşık bir sürü varsayımın derinliğine geliştirilmesi gerekmişti. Bu ise harcanan çaba ve ulaşılan başarı arasında açıkça bir uyumsuzluğu ortaya koymaktaydı. Eğer psikanalizin bulguladığı gerçekler doğruysa, bunların temel bir karakter taşıdığı ve histeriden başka rahatsızlıklarda da gözlemlenebileceği düşünülebilirdi. Bu durumda psikanaliz yalnızca nörologlar için ilginç olmaktan çıkacak, ruhsalbilimsel araştırmalara meraklı herkesin dikkatini çekebilecek bir nitelik kazanacaktı. Vardığı sonuçlar yalnız sayısal ruhsal yaşam ve normal ruhsal yaşam için geçerlik taşımakla kalmayacak, normal ruhsal işlevlerin kavranabilmesi için de göz ardı edilemeyecek bir önem taşıyacaktı.

Salt patolojik karakter taşıyanların değil, daha başka ruhsal etkinliklerin de anlaşılmasında işe yararlığını, psikanaliz, çok daha önceleri iki olay üzerinde ortaya koymuştu; bunlardan birincisi,

günlük yaşamda pek sık rastlanan yanılgılar, unutmalar, dil sürçmeleri, bir yerden alınan eşyayı yanlışlıkla başka yere koyma vb., ikincisi ise sağlam ve ruhsal bakımdan normal insanların gördükleri düşlerdir. Genellikle bilinen özel isimlerin kimi zaman akıldan çıkması, dil ve kalem sürçmeleri vb. küçük çapta yanılgıların nedenlerini araştırmak konusunda o zamana kadar hiçbir çaba gösterilmemiş ya da bunlar yorgunluk ve dalgınlık gibi nedenlerle açıklanmak istenmiştir. Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (1901) adlı yapıtında bol örneklerle dayanarak bu çeşit olayların bir anlam taşıdığını göstermiş ve bilinçli bir isteğin amacına ulaşmasının çok vakit doğrudan doğruya bilinçdışındaki baskılanmış diğer bir istek tarafından engellendiğini ve bunun da ilgili olayların doğmasına yol açtığını kanıtlamıştır. Üzerinde biraz derinliğine düşünülür ya da kısa bir analizden geçirilirse, yanılgının nedeni çoğunlukla anlaşılır. Dil sürçmelerinin sıklığı karşısında kendi üzerinde gözlemlere başvuracak herkesin bilinçsiz ruhsal olayların varlığını ve bunların bilinçdışında bulunmalarına karşın yine de etkilerini sürdürdüklerini, hiç değilse bireyin amaçladığı öbür eylemleri köstekleyerek ya da değiştirerek seslerini duyurduklarını benimsemesi kolaylaşacaktır.

Freud'un 1900'da okuyuculara sunduğu *Düş Yorumu* adlı yapıt psikanalizi daha da ileriye götürmüş, düşlerin nevrotik belirtilerden değişik bir yapı içermediğini ortaya koymuştur. Görünürde düş, nevrotik belirti gibi acayip ve saçma bir izlenim uyandırır insanda; ancak psikanalizdeki serbest çağrışımın pek farklı olmayan bir teknikle araştırıldığı zaman, açık (manifest) içeriğinden gizli anlamına, yani latent düş düşüncesine ulaşılır. Bu latent (gizli) anlam da, kendisini her zaman, düş aracılığıyla hal'de gerçekleşmiş gösteren içtepsel bir istektir. Küçük çocukların düşlerini ve bedensel gereksinimlerin zorlayıcı etkisiyle görülen düşleri saymazsak, söz konusu gizli istek, düşlerde asla tanınabilir bir kılıfta açığa vurmaz kendini; önce düş görenin ben'inde sınırlayıcı ve sansür edici güçlerin yol açtığı bir biçim değişikliğine çaresiz boyun eğer. Ancak bu yoldan, uyanıkken anımsadığımız açık düş doğup ortaya çıkar; düş sansürüne verilen ödünler sonucu tanınmayacak gibi bir deformasyona uğramıştır. Ama düş yorumu açık düş içeriği üzerindeki

maskeyi kaldırarak bunun bir doyum sağlama, bir isteği gerçekleştirme, tıpkı histeri belirtilerinde gördüğümüz gibi birbiriyle boğuşan iki grup ruhsal eğilim arasında bir uzlaşma ürünü sayılacağını ortaya çıkarır. *Düş (bastırılmış) bir isteğin (kılık değiştirmiş) bir gerçekleştirmedir* sözü, bu olayın içyüzünü hepsinden güzel yansıtır. Bilinçsiz ruhsal yaşama ilişkin bilgilerimizin en önemlilerini, gizli düş isteğini açık düş içeriğine dönüştüren sürecin incelenmesine borçlu bulunmaktayız.

Bu konuda bildiklerimize göre, düş sayrısız bir belirti değil, normal ruhsal yaşamın bir ürünüdür; gerçekleşmiş gösterdiği istekler ise nevrozlarda bastırılmış isteklerden başkası değildir; doğup ortaya çıkabilmelerini, insanın devinim mekanizmasını (motilite) felce uğratan uykunun baskılayanın gücünü azaltıp bir düş sansürüne dönüştürmesine borçludur. Ama yine de düş oluşumu belli sınırları aştı mı, düşü gören, gördüğü düşe son vererek uykusundan uyanır. Böylelikle, sayrısız ruhsal yaşamda karşılaşılan güçlerin ve bu güçler arasında geçen olayların normal ruh yaşamında da etkinliği anlaşılmıştır. Düş yorumu psikanalize iki ayrı önem kazandırmış, bir yandan psikanalizi nevrozların sağaltımında başvurulacak bir yöntem niteliğine kavuştururken, öte yandan onu yeni bir psikoloji aşamasına ulaştırmış, yalnız hekimler değil, manevi bilimlerle uğraşan herkesin haklı olarak dikkate alacağı bir istekle ortaya çıkmasını sağlamıştır.*

Ancak bilim dünyasında psikanalize karşı takınılan tutum, başlangıçta hiç de dostça değildi. Hemen hemen on yıl gibi bir süre kimse Freud'un çalışmalarına ilgi göstermedi. Yaklaşık 1907'de bir grup İsviçreli psikiyatristin (Zürih'te Bleuler'le Jung) sürdürdüğü çabalar, dikkatlerin psikanaliz üzerine çekilmesini sağladı. Ama derken, özellikle Almanya'da psikanalize karşı bir gazap fırtınası esmeye başladı.

Psikanalize karşı duyulan bu öfkenin dışavurumunda seçilen araçların ve kanıtların hiç de centilmence olduğu söylenebilir. Böylece, benimsenmesi için aradan ancak belli bir sürenin

* Krş. Freud, Sigmund, *Das Interesse und der Psychoanalyse* (Psikanalize İlgisi), Bütün Eserleri, c. 8, s. 390 vd. cep kitabı olarak: *Darstellungen der Psychoanalyse*, Frankfurt a. M. 1969.

geçmesi gereken bütün yeniliklerin başına gelenler psikanalizin de başına geldi. Ne var ki, psikanalizin çok sert itirazlarla karşılaşması özünden kaynaklanıyordu; özü gereği, pek nazik bazı noktalarda kültürlü insanların önyargılarını incitmiş, genel anlaşmalarla baskılanıp bilinçdışına itilmiş nesneleri ortaya çıkardığı için herkeste bir tepkinin doğmasına yol açmış, bu yüzden çağdaş insanları, psikanaliz tedavisinde içlerindeki direnişleri açığa vuran hastalar gibi davranmak zorunda bırakmıştır. Şurasını da itiraf etmeliyiz ki, psikanaliz öğretilerinin doğruluğuna başkalarını inandırma ya da psikanalistlik payesini elde edebilmek için bir yerden ders almak, bir yerde eğitim görmek bu dönemde kolay değildi.

Ne var ki, psikanalize karşı genel düşmanlık, onun bir sonraki on yıl içinde sürekli gelişip yayılmasını önleyemedi. Bu gelişmelerden biri harita üzerinde gerçekleşmiş, boyuna yeni ülkelerde psikanalize ilgi duyanlar çıkmıştır. İkinci gelişim, manevi bilimlerde kendini açığa vurmuş, durmadan yeni bilim dallarına psikanalizin uygulandığı görülmüştür. 1909'da Başkan G. Stanley, Hall, Freud ile Jung'u Massachusetts eyaletinin Worcester kentindeki Clark Üniversitesi'nde psikanaliz konusunda konferans vermeleri için Amerika'ya davet etmiş, iki araştırmaya burada dostane kabul gösterilmiştir. Bir hayli sığ davranış ve kötüye kullanımlara konu edilmesine karşın, bu tarihten başlayarak psikanaliz Amerika'daki popülerliğini her zaman için korumuştur. Daha 1911'de (Almanca çeviri: 1912) Havelock Ellis'in bir yazısında belirtildiğine göre, psikanaliz yalnız Avusturya ve İsviçre'de değil, Amerika'da, İngiltere'de, Hindistan'da, Kanada'da ve yine kuşkusuz Avusturalya'da kendisine inceleme ve uygulama alanı bulmuştur.

Psikanaliz uğrundaki savaşımın bu dönemi ve psikanalizin bu ilk çiçeklenme mevsiminde, yalnız psikanalitik yazıların yer aldığı pek çok yayın organının doğduğunu görmekteyiz. Bunlar, Bleuler'le Freud'un 1909 ve 1914 yılları arasında çıkarıp, redaksiyon işini Jung'un yürüttüğü ve Birinci Dünya Savaşı'nın kopmasıyla faaliyetini durduran *Psikanaliz ve Psikopatoloji Araştırmaları Yıllığı*, redaksiyon işini Adler ve Stekel'in üstlendiği ve çok geçmeden 1913'te yerini bugün onuncu yılını yaşayan

*Uluslararası Psikanaliz Dergisi'*ne bırakan *Psikanaliz Temel Dergisi*, ayrıca 1912'de Rank ve Sachs tarafından çıkarılmaya başlanıp, psikanalizi manevi bilimlere uygulama amacı güden *Imago Dergisi'*ydi. Anglo-amerikan hekimlerinin psikanalize gösterdiği yoğun ilgi, kendine White ve Jelliffe tarafından 1913'te kurulup hâlâ yayınıni sürdüren *Psychoanalytic Review*'da bir yayın organı bulmuştu. Daha sonraları 1920'de, Ernest Jones'un yazı işleri müdürlüğünü yaptığı *International Journal of Psycho-Analysis* (Uluslararası Psikanaliz Dergisi) dünyaya gözlerini açtı; özellikle İngiltere'ye seslenen bir dergiydi bu. Uluslararası Psikanaliz Yayınevi ve bunun İngiltere'deki bir eşi PsA. Press, *Uluslararası Psikanalitik Yayınlar Kitaplığı* (Int. Ps A. Library) adı altında psikanaliz konusunda sürekli kitaplar yayımlanmaya başlamıştı. Kuşkusuz psikanaliz literatürü, yalnız süreli yayımlanan ve çoğunlukla psikanaliz derneklerince finanse edilen söz konusu dergilerle sınırlı kalmamış, dünyanın daha pek çok yerinde gerek edebi, gerek bilimsel nitelikte bir sürü inceleme yayımlanmıştır. Psikanaliz üzerine özel bir dikkatle eğilen Romen dünyasındaki dergiler arasında, Peru'nun Lima kentinde H. Delgado'nun yönettiği *Rivista de Psiquiatria*'yı özellikle belirtmeliyiz. Psikanalizin gelişim sürecinde ikinci on yılı birincisinden ayıran başlıca özelliklerden biri, bu incelemenin yazarı Freud'un psikanaliz akımının tek temsilcisi durumundan çıkmasıydı. Sayısı durmadan artan bir öğrenci ve taraftar grubu Freud'un çevresinde kümelenmiş, çalışmalarıyla psikanalitik öğretilerin yayılmasını sağlamış, ardından söz konusu öğretileri geliştirip ileriye götürmüş, eksiklerini tamamlayarak onlara bir derinlik kazandırmıştır. Derken yıllar geçmiş, öğrenci ve taraftarlarından bazıları ister istemez Freud'dan ayrılarak kendi başlarına bir yol izlemeye koyulmuş ya da psikanalizin gelişim sürekliliğini tehdit eden karşıt bir tutum takınmışlardır. 1911 ve 1913 yılları arasında Zürih'te C. G. Jung'la Viyana'da Alfred Adler psikanalitik gerçekleri başka türlü yorumlama denemelerine ve dikkati psikanalizin bakış açılarından saptırma çabalarına girişerek bir sarsıntının doğmasına zemin hazırlamış, ancak bu ayrı başçekişlerin psikanalizin gelişmesine pek büyük zararı dokunmadığı çok geçmeden ortaya çıkmıştır. Ay-

rı başçekenler zaman zaman kimi başarılarla ulaşmışsa da, bunun, psikanaliz tarafından kendilerine yöneltilen isteklerin bas-kısından kurtulmak için insanların gösterilen her yolu izleme-ye seve seve koşmasından kaynaklandığı kolaylıkla anlaşıl-maktaydı. Ama yine de Freud'un çevresindeki çalışma arka-daşlarının büyük bir çoğunluğu yürüdüğü yolda direnmiş ve psikanaliz uğrundaki çabalarını kendilerine açıklanan doğrul-tuda sürdürmüştür. Psikanalizin çeşitli uygulama alanlarında vardığı sonuçları şimdi kısaca gözden geçirirken, bu arkadaşla-rın isimleriyle sık sık karşılaşacağız.

4

Tıp dünyasının psikanalize karşı gösterdiği o yaygaracı muha-lefet, bu akımın taraftarlarını, günümüzde bile henüz büsbütün üstesinden gelinememiş bir işe el atmaktan, yani psikanalizi ge-liştirip başlangıçta güdülen amaca uygunluk içinde özellikle nevrozların patolojisi ve tedavisi aşamasına ulaştırmaktan alı-koyamamıştır. Tedavi alanında o zamana dek erişilenleri kat kat aşan inkâr edilmez başarılar psikanaliz taraftarlarının aralıksız yeni atılımlarda bulunmalarını kolaylaştırmış, konuya gittikçe daha derinliğine girmenin doğurduğu güçlükler psikanaliz tek-niğinde geniş kapsamlı değişikliklere gidilmesini zorunlu kıl-mış, konut'larda (postulat) önemli düzeltmelere başvurulması-na yol açmıştır.

Adı geçen gelişim süreci, psikanalize tıbbın diğer uzmanlık dallarındaki kesinliği ve güçbeğenirliği kazandırmıştır. Özellikle Amerika'da ilgili gerçek görmezden gelinip bir sürü yanlış adım atılmakta, psikanaliz konusundaki bütün bilgisini oku-dukları kitaplara borçlu kimseler özel bir eğitimden geçmeksi-zin kendilerini psikanaliz tedavisine kalkışacak yetenekte san-maktadır. Böyle bir davranış gerek bilim, gerek hastalar için teh-likeli sonuçlar doğurmakta, psikanalizin saygınlığına gölge dü-şürülmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu yüzden 1920'de Ber-lin'de M. Eitingon tarafından ilk psikanaliz polikliniğinin kurul-ması pratik bakımdan hayli önem taşır. Adı geçen klinik, psika-naliz tedavisinin kapısını geniş halk çevrelerine açmaya çalışır-

ken, bir yandan da hekimleri kurstan geçirip pratisyen psikanalist olarak eğitilmelerini sağlamaktadır; ancak kurslara katılabilmek için, adayların önce kendilerinin psikanalizden geçirilmesi koşulunu kabullenmesi gerekmektedir.

Hekimin elinin altında bulunarak, psikanalitik malzemenin işlenmesini sağlayacak yardımcı kavramların başında libido gelir. Libido, psikanalizde, bir kez psikanalitik kuramdan kaynaklanan geniş anlamıyla objeye yönelik cinsel içgüdülerdeki değişken ve ölçülebilir nicelik diye tasarlanan enerji anlamını içermektedir.

Daha sonra araştırmalar, bu obje libidosundan ayrı olarak, bireyin kendi ben'ine yönelik bir "narsistik ya da bensel libidonun" varlığının benimsenmesini gerektirmiş, bu iki güç arasındaki etkileşimden kalkılarak gerek normal, gerek patolojik bir sürü ruhsal olayın istenildiği gibi anlaşılması sağlanmıştır. Çok geçmeden "aktarım nevrozları" denen nevrozlarla bensevisel nevrozlar arasında kabaca bir ayrıma gidilmiştir; aktarım nevrozları (histeri ve saplantı nevrozları) psikanalitik tedavinin asıl konusunu oluşturmakta, bensevisel nevrozlar ise psikanalitik yoldan inceleme konusu yapılabilmelerine karşın, sağaltım çalışmalarının karşısına çok çetin güçlükler çıkarmaktadır. Psikanalizin öne sürdüğü libido kuramının henüz bir bütünlük taşımadığı ve bu kuramla genel içgüdü öğretisi arasındaki ilişkinin henüz açıklığa kavuşturulamadığı doğrudur, bir sürü eksiği olup hızlı bir gelişim sürecini yaşayan henüz körpe bir bilim dalıdır psikanaliz. Ancak ikide bir psikanalize yöneltlen tümcinsellik (panseksüalizm) suçlamasının da haklı hiçbir nedene dayanmadığını burada belirtmek isteriz. Suçlama, psikanaliz tarafından savunulan kuramın ruhsal yaşamda yalnızca cinsel güçleri tanıyıp başka hiçbir gücün varlığını benimsemeye yanaşmadığı savından yola koyulmakta ve bunu yaparken cinsellik deyimini psikanalitik değil, halkın benimsediği bir anlamda kullanarak beylik önyargılardan yararlanmaya çalışmaktadır.

Psikanalizin görüşüne göre, psikiyatri tarafından "fonksiyonel psikozlar" diye nitelenen bütün hastalıkların da narsistik nevrozlar kapsamına alınması gerekmektedir. Nevroz ve psikozların, tıpkı sağlıklı ve nevrotik gibi kesin bir sınırla birbirin-

den ayrılmadığına kuşku yoktur. Bu durumda, henüz çetin bir bilmece niteliğini koruyan psikozların açıklığa kavuşturulması bakımından, şimdiye kadar aynı şekilde karanlıktaki nevrozlarla ilişkin araştırma verilerinden yararlanmak ilk akla gelen yoldu. Bu incelemenin yazarı, çalışmalarını tek başına sürdürdüğü bir dönemde bir paranoid vakasını psikanaliz yardımıyla yarı anlaşılır bir duruma soktu ve ilgili psikoz vakasında da tıpkı basit nevrozlardaki içeriklerin (komplekslerin) ve nevrozlardakine benzer etkenlerin söz konusu olduğunu kanıtladı.* E. Bleuler ise üzerine eğildiği bir yığın psikoz vakasında "Freud mekanizmaları" diye nitelediği süreçleri izleme olanağını buldu. C. G. Jung 1907'de** *Dementia praecox*'un son döneminde rastlanan alabildiğine acayip belirtileri, söz konusu hastaların bireysel yaşamöyküleriyle açıklayıp, psikanalist olarak pek kısa zamanda kendisine büyük ün sağladı.*** Derken Bleuler'in şizofreni konusunda sürdürdüğü geniş kapsamlı çalışmalar (1911),**** bu psikozların anlaşılmasında psikanalitik bakış açılarının doğruluğunu belki de kesinlikle ortaya koydu. Böylece, psikanalizin ilk uygulama alanını oluşturan psikiyatri, o gün bugün de korudu bu durumunu. İçlerinden en seçkinlerin adını vermek istersek, Berlin'den K. Abraham ve Budapeşte'den S. Ferenczi gibi nevrozlar konusundaki bilgileri psikanalize başvurarak zenginleştirmek için alabildiğine çaba harcayan araştırmacılar, psikozların psikanalitik yoldan açıklığa kavuşturulmasında da öncülüğü elden bırakmadı. Kendilerini nevrotik ve psikotik fenomenler kimliğiyle açığa vuran bütün bozuklukların tutarlı bir bütün oluşturduğu kanısı, psikiyatristlerin bütün diretmelerine karşın giderek yerleşmektedir. Nevrozlar üzerine salt psikanalitik açıdan eğilmenin psikozların anlaşılması için gerekli önverileri sağlayacağı, acayip hastalık tablolarını ve hastalıkların akıl

* Freud, Sigmund, *Weitere Bemerkungen über Abwehr-Neuropsychosen* (Savunu Nöropsikozları Üzerine Daha Başka Açıklamalar), Bütün Eserleri, c. 1, bölüm III: Kronik Bir Paranoia Vakasının Analizi, s. 392 vd.

** James Strachey'in işaret ettiğine göre, şimdiye kadarki Almanca baskılarda yanlışlıkla 1901 tarihi bulunmaktadır.

*** Jung, C. G., *Über die Psychologie der Dementia praecox* (Dementia praecox'un Psikolojisi Üzerine), Halle, 1907.

**** Bleuler, E., *Dementia praecox oder Gruppe der Schizophrenien* (Dementia praecox ya da Şizofreni grubu), Leipzig ve Viyana, 1911.

endirilemeyecek seyirlerini tanımlamakla ve kaba anatomik travmaların henüz açıklığa kavuşturamadığımız ruhsal aygıt üzerindeki etkilerini izlemekle yetinmeyecek bilimsel bir psikiyatrinin kurulmasını psikanalizin mümkün kılacağı, belki hepsinden açık seçik Amerika'da görülmeye başlanmıştır.

5

Ancak psikanaliz, yalnız psikiyatri için taşıdığı önem bakımından entelektüel dünyanın dikkatini asla üzerine çekemez, *Çağımızın Tarihi*'nde (The History of Our Times) kendine bir yer sağlayamazdı. Psikanaliz, bu başarısını sayrısız değil, normal ruh yaşamıyla ilişkisine borçludur. Başlangıçta bazı patolojik ruh durumlarının oluşum mekanizmasını (patogenezi) bulgulamaktan başka bir amaç gütmüyordu ama bu yoldaki çabaları temel nitelikte önem taşıyan gerçekleri ortaya çıkarmasını, adeta yeni bir ruhsal bilim yaratmasını sağladı; dolayısıyla ele geçirilen bulguların bilim dünyasında patoloji alanıyla sınırlı kalamayacağı çaresiz kabul edildi. Böyle bir sonucun doğruluğunu gösteren kesin kanıtın ne zaman ortaya konulduğunu bugün bilmekteyiz. Düşlerin psikanaliz tekniğine başvurularak yorumlanabilmesiyle gerçekleşmişti bu; bilindiği üzere normallerin ruh yaşamı kapsamına giren ama sağlıklı koşullarda düzenli oluşabilen patolojik ürünlerdi düşler.

Düşlerin incelenmesiyle ele geçirilen bilgi ve bulgular dikkate alındığı zaman, psikanalizi, bilincin doğrudan ulaşamadığı derin ruhsal katmanlarda geçen psişik olaylar öğretisi olarak, *derinlik psikolojisi* olarak ilan etmek ve onu bütün manevi bilim dallarına uygulamak bundan böyle atılacak tek bir adıma bakıyordu. Söz konusu adım da bireyin ruhsal etkinliğinden insan toplulukları ve kavimlerin ruhsal etkinliklerine, yani *bireysel psikoloji*'den kitle psikolojisine geçilerek gerçekleştirilecekti ve aradaki şaşırtıcı birtakım koşutluklar da bizi böyle bir adımı atmaya zorluyordu. Örneğin bilinçdışı düşünsel etkinliğin derin katmanlarında karşıtlıkların birbirinden ayrılmadığı, tersine aynı öğeyle dışavurumlarının sağlandığı anlaşılmıştı. Ama dil araştırmacısı K. Abel daha 1884'de *Über den Gegensinn der Urworte** (İlk

Sözcüklerdeki Karşıt Anlamlar Üzerine) adlı incelemesinde, bildiğimiz en eski dillerin de bu konuda başka türlü davranmadığını öne sürer. Örneğin eski Mısır dilinde güçlü ve güçsüz için başlangıçta tek bir sözcük vardır, ancak ileride hafif değişiklikler sonucu karşıt anlamda iki uç birbirinden ayrılıp çıkar ortaya. Almancada hem tavanarası, hem bodrum anlamını içeren Boden, Latince de hem yüksek, hem alçak anlamına gelen altus sözcüğündeki gibi, en modern dillerde bile hâlâ bu karşıt anlamların açık kalıntılarına rastlayabilmekteyiz. Dolayısıyla düşlerde karşıtlıkların özdeşliği de insan düşüncesinin genel ve arkaik bir özelliğidir.

Başka bir alandan bir örnek daha vermek istersek, bazı saplantı nevrozlarının davranışıyla dindarların dinsel etkinlikleri arasında bütün dünyanın saptadığı kesin uygunluk görmezden gelinecek gibi değildir.** Bazı saplantı nevrozları insan üzerinde adeta kendilerine özgü karikatürize bir din izlenimi uyandırır; dolayısıyla bütün resmi dinlere, içerdikleri genellik özelliğinin hafifletip yumuşattığı saplantı nevrozları gözüyle bakabiliriz. Bütün dindar kişiler için kuşkusuz son derece tatsız bu karşılaştırma, ruhbilimsel bakımdan pek verimli sonuçlara yol açmıştır, çünkü saplantı nevrozu konusundaki araştırmalar sonucu psikanaliz, bu hastalıkta ne gibi güçlerin birbiriyle çatıştığını ve çatışmaların nasıl saplantı-davranış seremonileriyle kendilerine acayip bir dışavurum sağladığını gün ışığına çıkarmıştır. Dinsel seremoni konusunda buna benzer bir sanı öne sürülemedi: Ancak dinsel duygunun dayandığı en derin kökenin baba ilişkisi olarak görülmesi gerektiği kanıtlanabildikten sonra iş değişti.*** Ele aldığımız bu örnek de, psikanalizin tıp dışındaki alanlara uygulanmasının o zamana kadar el üstünde tutulan önyargıları incitmeden, kökü pek derinlerde nazik noktalara dokunmadan, dolayısıyla hatı-

* Abel, K., *Über den Gegensatz der Urworte* (İlk Sözcüklerdeki Karşıt Anlamlar Üzerine), Leipzig 1884; ayrıca krş. Freud'un aynı isimdeki yapıtı, Bütün Eserleri, c. 8, s. 214 vd.

** Krş. Freud, Sigmund, *Zwangshandlungen und Religionsübungen* (Saplantılı Davranışlar ve Dinsel Töreler), Bütün Eserleri, c. 7, s. 129 vd.

*** Bkz. Freud, Sigmund, *Totem und Tabu* (Totem ve Tabu, 1912-13), Bütün Eserleri, c. 9, cep kitabı olarak: Frankfurt a. M. 1956.

rı sayılır ölçüde duygusal düşmanlıklara yol açmadan gerçekleştirilemeyeceğini okuyuculara gösterecektir.

İçgüdüsel çatışmalar, bilinçdışına itimler ve yerdeş doyumlar gibi bilinçsiz yaşama ilişkin bu alabildiğine genel fenomenlerin her tarafta varlığını benimseyebilirsek ve ayrıca elimizde ilgili durumların anlaşılmasını sağlayacak bir *derinlik psikolojisi* varsa, psikanalizin düşünsel etkinliğin alabildiğine değişik alanlarına uygulanmasıyla şimdiye kadar dört bir yanda bulgulanmadan kalmış önemli gerçeklerin gün ışığına çıkarılabileceğini ummak yersiz bir davranış sayılmaz.

Otto Rank'la H. Sachs'ın enikonu özlü bir incelemesi,* psikanalistlerin çabalarıyla 1913 yılına kadar ilgili konudaki umutların ne ölçüde gerçekleştirildiğini okuyucuya açıklamıştır. İncelemede sayılıp dökülen psikanalitik başarılar listesini, arada sağlanan yeni başarılarla bütünlememi yer darlığı olanaksız kılmaktadır. Yeni ele geçirilen başarılar arasında ancak en önemlisini burada ele alacak ve bazı ayrıntılar üzerine eğileceğim.

Üzerinde pek bir bilgimiz bulunmayan içgüdüleri dikkate almazsak, kültür gelişiminin dayandığı ana motorun, doğal gereksinimlerin rahatçacık doyumunu insandan esirgeyip, onu alabildiğine büyük tehlikelerle yüz yüze bırakan dıştaki reel zorunluluk sayılacağını söyleyebiliriz. Dışta karşılaştığı güç durum insanı realiteyle savaşımaya itmiş, bu savaşıma onun biraz realiteye uymasını, biraz da realiteyi egemenliği altına almasını sağlamıştır; ama yine de dış güçlük insanın kendi gibi başka bireylerle yan yana gelip bir yaşam ve çalışma ortaklığına gitmesini gerektirmiş, bu toplu yaşamayla daha başta sosyal bakımdan doyurulamayacak kimi içgüdüsel isteklerden el çekme zorunluğu benimsenmiştir. Kültürel alandaki ilerlemelere koşut olarak bilinçdışına itim mekanizması da gücünü artırmış, çünkü uygarlık kısaca içgüdülerden el çekme temeli üzerine kurulmuştur. Her birey çocukluktan erginliğe giden yolda ilerlerken, insanlığın bu akla yakın içgüdüsel vazgeçme aşamasına varıncaya kadar geçirdiği gelişim sürecini kendi üzerinde yineleyecektir. Psikanaliz, özellikle cinsel içgüdülerin kültür baskısına kurban

* Rank, O. ve Sachs, H., *Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften* (Manevi Bilimler İçin Psikanalizin Önemi), Wiesbaden, 1913.

gittiğini ortaya koymuştur. Cinsel içgüdülerin bir bölümünde bulunan değerli bir özellik, onların ulaşmaya çalıştıkları en yakın amaçlardan saptırılabilmesini ve "yüceltilmiş" (sublime) eğilimler kimliğiyle enerjilerinin kültür gelişiminin hizmetine sunulmasını sağlar. Ancak aynı içgüdülerden bir bölümü doyurulmamış istekler kimliğiyle bilinçdışında varlığını sürdürür ve kendilerine başlangıçta amaçladıkları doyumdan bir biçim değişikliğiyle ayrılan bir yerdeş doyum sağlamaya çalışır.

İnsandaki düşünsel etkinlikten bir bölümünün dış dünyanın denetim altına alınmasını amaçladığını daha önce belirtmiştik. Şimdi buna şu psikanalitik gerçeği ekleyeceğiz: Ruhsal etkinliğin özellikle üstün değerde bir başka parçası, isteklerin gerçekleşmesini, herkesin ruhunda çocukluk yıllarından başlayarak bir doyuma kavuşmaksızın varlığını sürdüren geriye itilmiş isteklerin doyuma kavuşturulmasını sağlamaya yönelir. Kavranılmaz bir bilinçdışıyla ilişkisi öteden beri sezilen bu amaca yönelik çabaların ürünleri arasında çeşitli mitler, edebiyat ve sanat yapıtları da yer almaktadır. Ve gerçekten psikanalistlerin uğraşları mitoloji, yazınbilim ve sanatçı psikolojisi konularına hayli açıklık getirmiştir. Bir örnek olarak burada O. Rank'ın çalışmalarını gösterebilirim. İlgili çalışmalar sonucu mitlerle masalların tıpkı düşler gibi yoruma açıklığı ortaya konmuş, bilinçdışındaki isteğin dürtüsünden kalkarak bu isteğin sanat yapıtında gerçekleşimine götüren iç içe geçmiş çapraşık yollar izlenmiş, sanat yapıtının okuyucu ya da seyirci üzerindeki duygusal etkisi aydınlatılmış, beri yandan bizzat sanatçıyla nevrozlu arasındaki yakın akrabalık ve sanatçının nevroz-ludan ayrıldığı noktalar, sanatçının doğuştan beraberinde getirdiği yeteneklerle tesadüfi yaşantıları ve ortaya koyduğu yapıtlar arasındaki ilişki gün ışığına çıkartılmıştır. Gerek sanat yapıtının estetik açıdan değerlendirilmesi, gerek sanatçı yeteneğinin açıklığa kavuşturulması her ne kadar psikanalizin ödevleri arasında yer almıyorsa da, öyle görülüyor ki, insandaki hayal yaşamını ilgilendiren bütün sorunlarda psikanaliz kesin sözü söyleyebilecek durumdadır.

Şimdi de bir üçüncü noktaya değinelim: Psikanaliz, Oedipus kompleksi denen kompleksin, yani çocuğun anne ve baba-

sıyla arasındaki duygusal ilişkinin insanın ruh yaşamında ne büyük rol oynadığını, bizi giderek daha büyük şaşkınlıklara sürükleyen bir başarıyla kanıtlayıp göz önüne sermiştir. Ancak Oedipus kompleksinin temel nitelikte iki yaşambilimsel gerçeği yansıttığını, yani insanın anne babasma uzun süreli bağımlılığının ve cinsel yaşamın üç-beş yaş arasındaki doruğuna ulaşip bir tutukluk evresinden sonra buluş çağıyla yeniden etkin duruma geçmesi gibi o garip olayın ruhtaki paraleli sayılacağını kavradığımız zaman, şaşkınlığımız yatışacaktır. Derken psikanalitik uğraşlar sonucu bir başka gerçek bulgulanmış, insandaki düşünsel etkinliğe ilişkin alabildiğine önemli bir üçüncü parçanın, yani din, hukuk, ahlak gibi büyük kurumları ve devletin varlığını kanıtlayan tüm organları yaratan gücün, aslında bireyin Oedipus kompleksini denetim altına alması ve libidosunu çocuksal bağlardan kopararak toplumsal ilişkiler örgüsü içine yerleştirebilmesini sağlamayı amaçladığımız ortaya çıkarılmıştır. Bizi bu sonuca götüren psikanalizi dinbilim ve toplum-bilim üzerine uygulama çalışmaları (bu inceleme yazarı, Th. Reik, O. Pfister) henüz yeni olup gereği gibi yoğunlukla sürdürülememektedir, ama kuşku yok ki, gelecekteki çalışmalar bu alanda elde edilen bilgilerin doğruluk ve kesinliğini çürütmeyecek, yalnızca pekiştirecektir. Buraya kadar söylediklerime adeta bir ek olarak şunu da belirteyim ki, eğitbilim de (pedagoji) çocuğun ruhsal yaşamı konusunda psikanalitik araştırmaların sağladığı verilerden yararlanmadan edememektedir. Ayrıca psikoterapistler arasında birçoğu (örneğin Groddeck, Jelliffe) seslerini yükselterek, ağır organik rahatsızlıkların da psikanalitik yoldan başarıyla tedavi edilebileceğini açıklamış, çünkü bu rahatsızlıkların birçoğunda ruhsal bir faktörün de rol oynadığını ve söz konusu faktörün etki altına alınabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Dolayısıyla izlediği gelişim yolu ve şimdiye kadar sağladığı başarılar burada pek kısa ve yetersiz biçimde anlatılan psikanalizin, önemli bir maya niteliğiyle gelecek on yılların uygarlık gelişim sürecine katılacağına, dünyayı daha bir derinliğine anlamamızı sağlayacağına ve şimdiye kadar yaşamda zararlı diye bilinen bazı şeylerin zararlı sayılmayacağını benimsememize

yardım edeceği umudunu besleyebiliriz. Ancak psikanalizin dünyanın eksiksiz bir portresini tek başına çizip ortaya koyamayacağı da unutulmamalıdır.

Benim bu yakında önerdiğim ayrım kabul edilir de, ruhsal aygıtın dış dünyaya yönelik ve bilinçle donatılmış bir *ben* ve iç-güdüsel gereksinimlerin egemenliği altında bilinçsiz bir “*es*” diye ikiye ayrımı benimsenirse, psikanalizi *es*’in ve onun ben üzerindeki etkilerinin bir psikolojisi olarak niteleyebiliriz. Buna göre psikanaliz, her bilim dalı için yalnızca birtakım katkılar sunar bize, bunların Ben-Psikolojisi açısından bütünlenmeleri gerekir. Söz konusu katkılar çoğunlukla bir realitenin en önemli yanını içeriyorsa, bunun tek nedeni, bizim uzun süre bilinmeden kalan ruhsal bilinçdışının yaşamımızda haklı olarak taşıdığı önemdir kuşkusuz.

PSİKANALİZE KARŞI DİRENİŞLER (1925 [1924])

Diyelim kendisine bakıp eden kişinin kucağındaki bir bebek yabancı bir yüz görüp ağlayarak çeviriyor başını, namazında niyazında biri yeni bir zaman dilimini bir duayla başlatıyor, yılın ilk ürününü şükran sözleriyle kutsuyor beri yandan, bir köylü markasını anne ve babasının bilmediği bir orağı satın almaya bir türlü yanaşmıyor; bütün bu olayları göze çarpan bir değişiklik ayırır birbirinden ve her birini götürüp bir başka nedene bağlamaya çalışmanın haksız bir yanı yok gibidir.

Ancak söz konusu davranışlardaki ortak özelliği de görmezden gelmek haksızlık olur. Tümü de bir isteksizlikten kaynaklanır bu davranışların, isteksizlik çocukta kendine yalın bir dışavurum sağlamış, dindar kişide ustalıkla yumuşatılıp yatıştırılmış, köylüde ise alınan bir kararın nedenini oluşturmuştur. Ne var ki, böyle bir isteksizliğin kökeni, her Yeni'nin bireyin ruh yaşamı karşısına çıkardığı yükümlülük, bunun gerektirdiği ruhsal çaba, yol açtığı korkulu bir bekleyişe kadar varabilen kesinsizliktir. Yeni'ye karşı ruhsal tepkiyi inceleme konusu yapmak doğrusu çekici bir şey olurdu, çünkü artık birincil (primer) sayılamayacak kimi koşullarda karşıt bir davranışı, yani her rastladığı yeni şey üzerine atılan ve bunu da rastladığı şeyin salt yeniliğinden yapan bir uyarı açlığını da gözlemleyebilmekteyiz.

Doğrusu bilim alanında Yeni'den ürkmelerin yeri olmaması gerekirdi. Öteden beri sürüp gelen kırık döküklüğü ve yetersizliği nedeniyle bilim kendi kurtuluşunu yeni bulgulamalar ve yeni görüşlerde arayacaktır ister istemez. Pek de kolay düş kırıklığına uğramamak için şüphecilik zırhını üzerine geçirmesi ve sıkı bir sınavı başaramayan hiçbir Yeni'yi benimsememesi uygun bir davranıştır. Ama kimi zaman bu şüphecilikte beklen-

medik iki karakter açığa vurur kendini. Bir yandan önceden bilineni ve kendisine inanılanı saygıyla kollayıp gözetirken, tüm gücüyle Yeni'nin karşısına dikilir bu şüphecilik, dolayısıyla bazen incelemeye gerek görmeksizin Yeni'yi ayak altına alır, kaldırıp bir kenara atar; bu davranışıyla Yeni'ye karşı o ilkel tepkiyi sürdürür, öbür yandan da şüphecilğini onu ayakta tutmak için paravana gibi kullanır.

Yeniliklerin şimdiye kadar ne çok yoğun ve inatçı bir direnişle karşılandığı, ama sonradan değer ve öneminin benimsendiği, bilimsel araştırma tarihinden herkesin bildiği bir gerçektir. Genellikle Yeni'nin kendi bünyesindeki birtakım özellikler, söz konusu direniş için kamçılayıcı bir rol oynar; öte yandan, birden çok etken bir araya gelerek ilkel tepkinin patlak vermesine yol açar.

Bu inceleme yazarının hemen otuz yıl önce Viyana'da Dr. Breuer'in nevrotik belirtilerin oluşumu konusundaki bulgularından yola koyularak geliştirmeye çalıştığı psikanalize karşı takınılan tutum, hiç de dostça sayılamaz. Kendi bulgularından ayrı olarak başka alanlara ilişkin bir yığın malzemeden, büyük nöropatolog Charcot'nun öğretilerinden ve hipnotik fenomenler dünyasından yararlanmasına karşın, psikanalizin yenilik karakteri tartışılmayacak kadar ortadaydı. Başlangıçta yalnız sağaltımsal bir önem taşıyordu psikanaliz, nevrotik hastalıkların tedavisinde etkili yeni bir yöntem geliştirmeyi amaçlıyordu. Ama ilkin sezilmemiş birtakım durumlar, psikanalizin başlangıçtaki bu amacından çok ötelere el atması zorunluğunu doğurdu. Sonunda ruhsal yaşam konusundaki görüşümüzü düpedüz yeni bir temele oturtmamızı gerektirecek bir aşamaya ulaştı, dolayısıyla ruhbilim temeli üzerine kurulmuş bütün bilim dalları için önem taşıdığı savıyla ortaya çıktı. On yıl gibi bir süre tam bir ihmale uğradıktan sonra ansızın herkesin ilgisini üzerine çeken bir konu oluşturdu ve gazap dolu bir yadsıma fırtınasının ortalıkta esmesine yol açtı.

Psikanalize karşı direnişin ne gibi yollardan kendisini açığa vurduğunu burada bir yana bırakacağız. Ancak bir noktayı belirtelim ki, söz konusu yenilik çevresinde sürdürülen savaşım henüz hiç de sona ermiş değil. Ama ilgili savaşımın nasıl bir doğrultuda karar kılacağını şimdiden kestirebiliyoruz. Psikana-

lizin karşısında yer alanlar, bu akımı engelleme- nin üstesinden gelememiştir. Benim yirmi yıl önce tek başıma temsil ettiğim akım, o zamandan beri kendisini nevrozlu hastaların tedavisin- de bir yöntem diye kullanan, ruhbilimsel araştırma yolu olarak kendisine başvuran ve onu düşünsel yaşamın alabildiğine çeşit- li alanlarındaki bilimsel çalışmalarda yardımcı bir araç gören hekim ya da hekim olmayan çok sayıda değerli ve hamarat ta- raflara kavuşmuştur. Biz, bu yazıda yalnızca psikanalize göste- rilen direnişin nedenlerini ele alacak, özellikle direnişin bileşik yapısı ve bileşenlerinin taşıdığı değişik değerler üzerinde dura- cağız.

Klinik gözlemler, nevrozları ister istemez intoksikasyonlara ya da Basedow hastalığı gibi hastalıklara yakın bir yere yerleş- tirmeye zorlar bizi. Söz konusu hastalıklar da, ister vücudun kendisinde üretilsin, ister vücuda dışarıdan sokulsun, çok etkili bazı maddelerin organizmada aşırı fazlalığından ya da nisbeten azlığından kaynaklanır, yani şimik bozukluklar diye nitelediği- miz toksikozlardır. Nevrozların nedeni olabilecek madde ya da maddeleri yalıtıp göz önüne koyabilen kimse, bulgulasının hekim çevrelerinde itirazla karşılaşacağından tasa etmemelidir. Ancak böyle bir başarıya götürecek bir yol şimdilik görünürde yoktur.* Dolayısıyla nevrozlar konusunda, örneğin histeride çı- kış noktamız, bedensel ve ruhsal bozukluklarını oluşturduğu belirtiler tablosudur ancak. Charcot'nun deneyleriyle Breuer'in hastalar üzerindeki gözlemlerinden, histerideki organik belirti- lerin yapay yoldan ortaya çıkarılabileceği anlaşılmış bulunuyor, Psikanaliz bu yeni bulgulamaya el atmış ve geride böyle alışıl- madık izler bırakan ruhsal süreçlerin içyüzünün ne olduğu so- rusunu kendi kendine yöneltmiştir. Ancak bu bilim dalının araş- tırmalarda izlediği doğrultu, yaşayan hekim kuşağının benim- seyeceği bir doğrultu olmaktan uzaktı. Hekimler salt anatomik,

* 1931'de metne şunları ekler Freud: "Cinsel uyarılmanın bazı kimyasal maddelerden kaynaklandığı görüşünü yadsıyamayacağımız için, biyokimyanın günün birinde biri erkek, ötekisi kadın cinselliğini uyandıran nitelikte iki maddeyi bulacağı umulabilir. Ancak mikrus- kop altında histeri, saplantı nevrozu, melankoli vb. rahatsızlıkların etkenlerinin tek tek sap- tanabileceği konusunda bir zaman beslenip şimdi vazgeçilmiş umut gibi bu umut da bir safdilliği içeriyor. Ayrıca cinsel kimyada işler çaresiz biraz daha karmaşıktır." (Über die we- ibliche Sexualität / Kadın Cinselliği Üzerine, Bütün Eserleri, s. 517 vd.)

fiziksel ve kimyasal nedenlere değer verecek gibi eğitim görmüştü. Ruhsal nedenleri benimsemeye hazırlıklı değillerdi; dolayısıyla Ruhsal karşısında umursamaz ve soğuk bir tutum takındılar. Kısacası, ruhsal olayların bilimsel yoldan gereği gibi incelenebileceğine besbelli kuşkuyla bakıyorlardı. Doğa felsefesine ilişkin görüşlerin tıbbı egemen olduğu gerilerde kalmış bir döneme karşı aşırı tepkiden ötürü, ruhbilimin yararlandığı soyutlamaları fantastik ve gizemsel şeyler sayıyor, psikanalitik araştırmaların kendilerine çıkış noktası yapabileceği dikkate değer olgulara ise inanmaya hiç yanaşmıyorlardı: Histeri nevrozunun belirtileri bir temaruz eseri, hipnotik belirtiler ise bir göz boyamaydı. Kliniklerinde en alışılmadık en şaşırtıcı ruhsal olayları gözleme olanağı bulan psikiyatrların bile ilgili olayların ayrıntıları üzerinde durmaya ve aralarındaki ilişkileri araştırmaya eğilim gösterdiği yoktu.

O çok çeşitli hastalık belirtilerini tasnif etmek ve bir yolunu bularak bunları organik, anatomik ya da kimyasal nedenlere bağlamakla yetiniyorlardı. Söz konusu materyalist, daha doğrusu mekanik dönemde tıp devcileyin ilerlemeler kaydetti, ama yaşamsal sorunlardan en soylu ve çetin birini de miyopça bir davranış sonucu görüp seçemedi.

Ruhsal olaylar karşısında takındıkları tutumdan ötürü hekimlerin psikanalize bir türlü ısınamayacaklarının, birçok konuda eski bilgilerini yenileriyle değiştirip, psikanalizin karşısına çıkardığı kimi nesnelere eskisinden değişik bir gözle bakma yükümlülüğünü yerine getiremeyeceklerinin kavranılmayacak yanı yoktu. Ama buna karşılık filozofların yeni öğretiye büyük bir takdirle kucak açması beklenebilirdi; nihayet soyut kavramlara –şom ağızlılar belirlenemeyecek sözcükler diye niteliyordu bu kavramları– evren konusundaki açıklamalarının başköşesinde yer vermeye alıştıkları ve ruhbilim alanının kapsamında psikanalizin sağladığı genişliği hoş karşılamaları gerekiyordu. Gelgelelim, bu konuda bir engel dikilmişti karşısına. Filozofların tanıdığı Ruhsal, psikanalizin Ruhsal’ından ayrı bir şeydi; filozofların büyük çoğunluğu, salt bilinçli olaylara Ruhsal adını veremekteydi. Bilinçli dünyayla Ruhsal kapsam bakımından birbiriyle çakışmaktaydı filozoflara göre. Güçlkle kavranabilen

“ruh” içinde geçenlere psişik süreçlerin önkoşulları ya da onlara paralel olaylar gözüyle bakıyorlardı. Ya da daha katı bir deyişle söylersek, filozoflara göre ruhun bilinçli fenomenlerden başka bir içeriği yoktu, dolayısıyla ruhun bilimi sayılan psikolojinin de söz konusu fenomenlerden ayrı bir objesi bulunamazdı.

Böyle olunca, Ruhsal’ın gerçekte daha çok bilinçsiz bir durum gösterdiği, bilinçliliğin ruhsal fenomenlere sonradan gelip eklenen bir nitelik sayılacağını, ama söz konusu niteliğin ruhsal fenomenlere ille de katılması gerekmediğini; böyle bir katılmayışın ruhsal olayda hiçbir şeyi değiştiremeyeceği savını öne süren psikanaliz gibi bir öğreti karşısında ne diyecekti filozoflar? Bilinçsiz bir Ruhsal’ın (ein unbewusstes Seelisches) saçmalığından söz açıp, bunun bir *contradicto in adjecto** olduğunu söyleyecek, kuşkusuz söz konusu yargıyla belki aşırı ölçüde dar ruhsallık tanımlarını yinelemekten öte bir şey yapmadıklarını fark etmeyeceklerdi. Böylesine bir kesinliğe kaçmak güç değildir bir filozof için, çünkü incelenmesi psikanalisti bilinçsiz ruhsal eylemlerin varlığını kabule zorlayan malzemedan habersizdir. Hipnotizmayı umursamamış, düş yorumu konusunda çaba harcamamış hiç, hatta tersine, tıpkı hekimler gibi düşlere uykuda etkinliği azalan zihnin saçma ürünleri diye bakmıştır; saplantı düşünce ve hezeyan diye bir şeyin varlığını sezmez pek ve böyle bir şeyi kendi benimsediği ruhsalbilimsel önkoşullara dayanarak açıklaması istenmeye görsün, apışıp kalır. Gerçi bilinçdışının ne olduğunu psikanalist de söyleyemez ama kendisini bir bilinçdışının varlığını kabule zorlayan fenomenlere ilişkin açıklamalarda bulunabilir. İlgözlemiden ayrı bir gözlem çeşidi bilmeyen filozof ise psikanalisti bu noktaya kadar izleyemez. Dolayısıyla tıp ve felsefe arasında elinde bulundurduğu yer psikanalize zardan başka bir şey getirmez. Tıp kurgusal bir sistem sayar psikanalizi ve onun da, başka doğabilimler gibi, algı dünyasına ilişkin fenomenlerin sabır ve zahmetle incelenmesi temeline dayandığına bir türlü inanmak istemez; psikanalizi ustaca kurduğu sistemlerinin ölçütüne vuran filozof ise bu yeni bilimin akıl almaz varsayımlardan yola koyulduğunu öne sürer ve henüz

* Bir isim ve o isimle birlikte kullanılan sıfat arasındaki çelişki; örneğin *tahta demir*. (Çev. n.)

gelişim sürecini yaşayan en üst kavramlarının bir açıklık ve titizlikten yoksunluğu suçlamasını ona yöneltir.

Yukarıda anlatılanlar psikanalizin bilimsel çevrelerde karşılaştığı soğuk ve çekimser davranışın nedenini açıklamaya yetecek, ancak psikanalize karşı estirilen o gazap, alay ve küçümseme fırtınalarının, tartışmalarda mantık ve nezaket kurallarını bir kenara bırakmanın hikmetini anlamamızı bir türlü sağlayamayacaktır. Söz konusu tepki, psikanalizin insanlarda salt düşünsel denemeyecek daha başka karşı koymaları canlandırıldığını, güçlü duygusal etkenleri harekete geçirdiğini bize sezdirecektir; gerçekten de psikanalitik öğretinin kendisinde yalnız bilginlerin değil, genellikle insanların tutkularını böyle etkileyebilen yeteri kadar öge bulunuyor.

Bunların başında da psikanalizin insan yaşamında cinsel içgüdülere verdiği önem gelmektedir. Psikanaliz kuramına göre nevrotik belirtiler, içindeki birtakım karşı koymalar sonucu dolaysız doyuma kavuşmaktan alıkonulmuş cinsel içgüdü bileşenlerinin kendilerine sağladığı kılık değiştirmiş yerdeş doyumlarıdır. Psikanaliz başlangıçtaki uğraş alanından dışarı taşıp normal ruhsal yaşam üzerine de uygulanabilir duruma erişince, kendi doğal amaçlarından saptırılarak başka amaçlara yönlitilebilen bu içgüdü bileşenlerinin kültür alanındaki gerek bireysel, gerek toplumsal başarılarda en önemli katkıları oluşturduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak söz konusu savlar, yeni öne sürülüyor da değildi. Filozof Schopenhauer, cinsel yaşamın eşsiz önemini unutulmayacak sözlerle vurgulamıştı,* ayrıca psikanalizin cin-

* Schopenhauer'in cinselliğin önemini ne kadar açık seçik kavradığına, Freud daha sonraki yapıtlarında birçok kez dikkati çeker, belli bir yerin adını vermeden Schopenhauer'in "unutulmaz bir ısrarla" ilgili konuda söylediği sözleri ima eder, James Strachey'in tahminine göre, söz konusu yer büyük bir olasılıkla Schopenhauer'in *Die Welt als Wille und Vorstellung* adlı yapıtındaki dördüncü kitabın "türün yaşamı" başlıklı 42. bölümündeki gerçekten şaşırtıcı bir bölümdür: "Cinsellik ilişkisinin dünyada oynadığı önemli rol bütün bunlara uygun düşmektedir; cinsel ilişki dünyada bütün etkinliklerin odaklandığı görünmeyen odak noktayı oluşturmakta, üzerine örtülen bütün örtülere karşın dört bir yandan başını çıkarmış çıldır çıldır bakmaktadır. Savaşın nedeni, barışın amacıdır bu ilişki; ağırbaşlılığın temeli, şakanın, esprinin kurumayan kaynağı, bütün imaların anahtarı, bütün gizli işaretlerin, dile getirilmemiş bütün önerilerin, kaçamak bütün bakışların, gençlerin, beri yandan ../. "

sellik diye nitelediği şey, değişik cinsiyetten bireylerin cinsel birleşme dürtüsüyle ya da genital organları uyarak kendilerine haz sağlama eylemiyle çakışmayarak, Platon'un Symposion'undaki* daha çok bütün evreni kuşatan ve tüm varlığı ayakta tutan Eros'a özdeşlik göstermekteydi.

Ancak psikanaliz düşmanları bu yüce öncülerini akıllarına getirmiyor; sanki insan soyunun onuruna bir darbe indirmiş gibi bu bilim koluna veryansın ediyor, örneğin psikanalize "tümcin-sellik" suçlamasını yöneltiyorlardı; oysa psikanalizin ortaya koyduğu içgüdü öğretisi, her vakit sıkı bir "ikicilik"e (düalizm) bağlı kalmış, hiçbir zaman cinsel içgüdülerin yanı sıra daha başka içgüdülerin varlığını benimsemekten geri durmamış, zaten cinsel içgüdülerin baskılanması için gereken enerjinin öbür içgüdülerce sağlandığı görüşünü savunmuştur. İlk psikanalitik

.../. çoğunlukla yaşlıların her günkü uğraşp didinmelerinin anlamı, iffetsizlerin kafalarında her saat yaşattığı düşünce, iffetlilerin istemlerine karşı dönüp dolaşıp kafalarında kurduğu düş, temelinde alabildiğine derin bir ciddilik saklı yattığından latife için her zaman hazırda bekleyen konudur. İşin ilginç ve en hoş tarafı da, tüm insanlar için böyle temel bir eylemin el altından yürütülmesi, görünürde ise elden geldiğince görmezden gelinmesidir. Ama gerçekte söz konusu eylem, kendindeki o mükemmel güçten ötürü dünyanın gerçek ve kalıtsal efendisi kimliğiyle o kalıtsal tahta geçip oturmuş, oradan alaylı bakışlarla kendisini dizginlemeye, zindana kapatmaya, en azından kısıtlamaya ve elden gelirse tümüyle üstünü örtmek ya da yaşamın çok önemsiz bir etkinliğiymiş gibi kendini açığa vuracak biçimde onu denetim altına almaya yönelik çabaları izlemektedir. Ne var ki, cinsel içgüdüünün yaşam isteminin çekirdeği, dolayısıyla tüm isteklerin yoğunluk kazanmış biçimi olmasına uygun davranışlardır bunlar. Zaten bu yüzden ben metinde cinsel organları istemin odak noktası diye niteledim. Hatta denebilir ki, insan cinsellik içgüdüünün somut biçimidir; çünkü insanın oluşumu bir çiftleşme eylemi, isteklerinin isteği yine bir çiftleşme eylemidir ve ilgili içgüdüdür ki, insanın varlığını sürdürür ve ayakta tutar. Gerçi yaşam istemi en başta bireyin varlığını sürdürme eğilimi olarak açığa vurur kendini; ne var ki bu, türün varlığını sürdürme eğiliminin yalnızca bir basamağıdır. Türün yaşamı süre, kapsam ve önem bakımından bireyin yaşamını aştığından, türün varlığını sürdürme eğiliminin de bireyin varlığını sürdürme eğiliminden o derece güçlü olması gerekir. Dolayısıyla cinsel içgüdü, yaşam isteminin en mükemmel dışavurumudur, olabildiğince belirgin dile getirilmiş bir özelliğidir. Böylece bireylerin bu içgüdüden doğup çıkışı ve ilgili içgüdüünün doğal insanın bütün öbür isteklerine baskın oluşu eksiksiz bir uyum içindedir." [*Die Welt als Wille und Vorstellung*, c. 2, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1961, s. 656 vd.

* Şölen. (Ed. n.)

kuram, *cinsel içgüdüler* ve *bedensel içgüdüler* olmak üzere bir karşıtlığa yer vermiş, ileri bir evrede ise bu ikicilik Eros (sevi) ve ölüm ya da yok etme içgüdüleri karşıtlığına dönüşmüştür. Psikanalize yöneltilen saldırılarda sanat, din ve toplumsal düzenin kısmen cinsel içgüdülerde saklı enerjiden kaynaklandığına ilişkin psikanalizin ileri sürdüğü sava, adı geçen yüce kültür değerlerinin ayaklar altına alınması gözüyle bakılmış ve insanda yalnız cinsel içgüdüler bulunmadığı, onların dışında da insanın kimi yönelimlerle donatıldığı ısrarla öne sürülmüştür. Ne var ki, hayvanda da cinsellik dışı bazı yönelimlerin gözlenebileceği, –nihayet hayvan, insan gibi sürekli bir cinsellik duygusu içinde yaşamaz, ancak belirli zamanlarda nöbet nöbet cinsellik etkinliğine açık bulunur– insandaki bu yönelimlerin asla psikanaliz tarafından yadsınmadığı, başlangıçtaki hayvansal içgüdü kaynaklarından çıkışının kanıtlanmasıyla kültür alanındaki başarıların değerinde hiçbir şeyin değişmeyeceği, o ateşli tartışma havası içinde gözden kaçırılmıştır.

Böylesine aşırı bir mantıksızlığın ve haksızlığın da bir açıklamaya kavuşturulması gerekmektedir. Bunun için işe nereden başlanacağını kestirmek de güç değildir. Kültür iki temel direk üzerine dayanmaktadır; bunlardan biri doğa güçlerinin egemenlik altına alınması, diğeri bizim kendi içgüdülerimizin sınırlandırılmasıdır. Zincire vurulmuş köleler, hükümdariçenin (Herrscherin) tahtını omuzlarında taşımaktadır. Bu yoldan hizmetkârlık bukağısına vurulan içgüdü bileşenleri arasında –dar anlamda– cinsel karakterdekiler güç ve azgınlıklarıyla öne çıkar. Vay haline onları özgürlüğe kavuşturanın! Omuzlarda taşınan taht kaldırılıp atılacak, hükümdariçeye tekmelerle girilecektir. Toplum bunu bilmekte ve bildiği için de bundan söz açılmasını istememektedir.

İyi ama, ne diye söz açılmasın? Bu konunun ele alınmasından ne zarar gelebilir? Nihayet psikanaliz, topluma zarar verebilecek bütün içgüdülerin zincirlerinin çözülmesini istememiştir hiç; tersine, insanları hep uyarmış, durumda bir düzeltmeye gidilmesini önermiştir. Ne var ki, toplum söz konusu durumlar üzerindeki örtünün kaldırılmasının sözünü işitmeye asla yanaşmamakta, bu da vicdanının birçok bakımdan rahat olmayışın-

dan ileri gelmektedir. Bir kez yüksek bir ahlak idealini ortaya koymuş –ahlak, içgüdüsel bir sınırlamadır– bu ideale uygun davranılmasını bütün üyelerinden istemekte, böyle bir isteği karşılamaşının birey karşısına ne denli güçlükler çıkaracağını hiç umursamamaktadır. Beri yandan, içgüdüsel vazgeçişlerle uğradığı kaybın karşılığını bireye ödeyecek kadar da zengin ya da iyi örgütlenmiş değildir. Dolayısıyla omuzlarına zorla yüklenmiş özveri karşısında ruhsal dengesini koruyabilmek için gerekli kompenzasyonu gerçekleştirme işi bireyin kendisine bırakılmıştır. Ama böylelikle birey psikolojik bakımdan kendi boyutlarını aşan bir yaşamı sürdürmeye itilmekte, doyuma kavuşturulmamış içgüdüsel istekler nedeniyle kültürel yükümlülüklerini sürekli bir baskı gibi üzerinde hissetmektedir. Dolayısıyla toplum bir kültür *ikiyüzlülüğü*yle davranmakta, ilgili davranış kendisini bir güvensizlik duygusuna sürüklemekte, yadsıyamadığı dengeyi eleştiri ve tartışmaların önüne yasaklar çıkararak korumak gibi bir gereksinimle karşı karşıya bırakmaktadır. Toplum, bu bakış açısına bütün içgüdülerde, yani bensel içgüdülerde de başvurur; söz konusu bakış açısının yalnız şimdiye dek yaratılanlarda değil, akla gelebilecek bütün kültürlerde rastlanmasının nedenini burada ele almayacağız. Öte yandan, dar anlamda cinsel içgüdülerin bir özelliği var ki, insanların çoğunda psikolojik bakımdan sağlıklı ve yetersiz biçimde dizginlenmesi, dolayısıyla bir an gelip hepsinden çabuk patlamaya hazır bulunmasıdır.

Psikanaliz söz konusu sistemdeki çürük noktaları açığa çıkarmakta ve bu noktalarda bir değişikliğe gidilmesini salık vermekte, içgüdüsel baskılamalarda aşırılıktan vazgeçilmesini ve daha gerçekçi davranılmasını önermektedir. Baskılanmasında toplumun işi aşırılığa vardırıdığı kimi içtepilerin eskisinden daha çok doyuma kavuşturmak, kimi içtepileri ise bilinçdışına iterek baskı altına almanın elverişsiz yöntemini daha yerinde ve güvenilir bir başka yöntemle değiştirmek zorunludur. İşte bu eleştirisinden ötürü psikanaliz *kültür düşmanı* (Kulturheuhlei) sayılmış, “toplumsal bir tehlike” diye bakılıp afaroz edilmiştir. Ancak psikanalize karşı bu direniş hep böyle kalacak değildir; hiçbir beşeri kurum yoktur ki, haklı eleştirilerin sesine kulakla-

rını sürekli tıkeyabilsin. Ama henüz insanların psikanaliz karşısındaki davranışı, hâlâ tutkulara kapıları aralayan ve mantığın işlevini kısıtlayan bu tür bir eleştiri korkusunun egemenliğinden kendini kurtaramamıştır.

Ortaya koyduğu içgüdü öğretisiyle psikanaliz, kendini toplumun bir üyesi hisseden insanın onurunu incitmiş, kuramda yer alan bir başka öğretille de bireyleri ruhsal gelişimlerinin en can alıcı bir noktasından yaralamıştır. Cinsellik dışı (aseksüel) çocukluk masalına bir son vermiş, cinsel ilgi ve etkinliklerin küçük çocuklarda daha doğuştan başlayarak varlığını kanıtlamış, bunların ne gibi evrelerden geçtiğini, örneğin beş yaşında nasıl bir tutuklukla karşılaştığını ve ileride buluş dönemiyle üreme fonksiyonunun hizmetine girdiğini göstermiştir. Erken çocuklukta cinsel yaşamın Oedipus kompleksinde, yani anne babanın aynı cinsiyetteki parçasına duygusal bağlılıkta doruğuna ulaştığını sezmiş, bunun söz konusu dönemde henüz bir engelle karşılaşmaksızın dolaysız cinsel istek kılığında varlığını sürdüren bir eğilim sayılacağını anlamıştır. Hani, bu onaylanması öyle kolay bir olgudur ki, görmezden gelinebilmesi gerçekten büyük bir çabanın harcanmasına bakar. Doğrusu herkes öz yaşamında söz konusu evreyi geçirmiş ama sonradan kendini enikonu zorlayarak onu baskılayıp, unutmama konusu yapmıştır. Bireysel yaşamın bu evresinden de yasaksevi karşısında bir ürkeklik ve bir suçluluk bilinci kalmıştır geriye. Belki insan soyunun ilk yaşamsal döneminde de durum pek değişik olmamış, ahlakın, dinin ve toplum düzeninin ilk adımlarının atılması, bu ilk dönemin yenilip aşılmasına sıkı sıkıya bağlılık göstermişti. Birey, sonradan hiç göğüs kabartıcı görmediği ilk yaşamsal dönemin erişkinlik çağında kendisine anımsatılmasına karşı çıkmış, başvurduğu unutmaların örtüsünü psikanaliz çocukluk yılları üzerinden kaldırmak isteyince de kudurmuş gibi bir tutum takınmış ve bu durumda kendisi için bir tek çıkar görmüştür. Psikanalizin savlarının yanlışlığını, sözde bu yeni bilimin hayal ürünleri ve gerçek bozmalarından oluştuğunu ileri sürmek.

Dolayısıyla psikanalize karşı gösterilen güçlü direnişler düşünsel nitelikten yoksun bulunuyor, tersine duygusal kökenlere

dayanıyordu. Tutkusal karakteriyle mantıksal cılızlığının nedeni de buradan kaynaklanmaktaydı. Bütün durum, basit bir formüle uygunluk göstermekteydi: Kitle içinde insanlar, psikanaliz karşısında, tıpkı şikâyetlerinden ötürü tedavi altına alınan ve hastalık serüvenlerinin başta ileri sürüldüğü gibi bir akış izlediği sabırlı çalışmalar sonucunda kendilerine kanıtlanabilen bir nevrozlu gibi davranmaktaydı. Nihayet psikanaliz, nevrozlara ilişkin gerçekleri kendi kafasından uydurmamış, yıllar ve yıllar boyu uğraşıp nevrozları inceleyerek bunları ele geçirmiştir.

Böyle bir durumun ise hem ürküten hem de ferahlatan bir yanı vardı; ürkütücüydü, çünkü bütün insan soyuna hasta gözüyle bakmak önemsenmeyecek bir şey değildi; ferahlatıcıydı, çünkü her şey psikanalizin varsayımlarına göre nasıl gerekiyorsa, öyle olup bitmekteydi.

Psikanalize karşı açığa vurulan direnişleri bir kez daha gözden geçirirsek, bunlardan ancak küçük bir bölümünün, biraz önem taşıyan bilimsel yeniliklerin büyük çoğunluğuna karşı genellikle gösterilen direnişler sayılacağını ister istemez söylememiz gerekiyor. Söz konusu direnişlerin büyük bölümü ise psikanalitik öğretilerdeki içeriğin insanlardaki duyguları incitmesinden kaynaklanmakta. Aynı şey, Darwin'in insanla hayvan arasındaki bir duvarını yıkan *Türlerin Kökeni* kuramının da başına gelmiştir. Daha önce yazdığım küçük bir yazıda* bu benzerliğe dikkati çekmiştim. İlgili yazıda bilinçli ben'in aşırı güçteki bilinçdışıyla ilişkisi konusunda psikanalizin savunduğu görüşün insanın bensevisini ağır biçimde yaraladığını belirterek buna *psikolojik* darbe demiş ve ardından *Türlerin Kökeni Öğretisi*'yle (Deszendenzlehre) söz konusu benseviye indirilen *yaşambilimsel* ve Kopernikus'un bundan daha eski bulgulasıyla aynı bensevinin yediği *evrenbilimsel* (kozmozolojik) darbeden söz açmıştım.

Beri yandan, dış güçlükler de psikanalize karşı direnişlerin artmasına katkıda bulunmuştur; çünkü kendi üzerinde yaşamayınca ya da bir başkası üzerinde uygulamayınca, psikanaliz konusunda insanın bağımsız bir yargıya varabimesi kolay değil-

* Freud, Sigmund, *Eine Schwierigkeit der Psychoanalyse* (Psikanalizin Bir Güçlüğü), Bütün Eserleri, c. 12, s. 3, vd.

dir. Çetin bir tekniği öğrenmeksizin de psikanaliz uygulamasında bulunulamaz; oysa daha düne kadar psikanalizi ve tekniğini öğrenmek için kolay bir fırsat ele geçirmek düşünülecek gibi değildi. Ama şimdi Berlin Psikanaliz Polikliniği ve Öğretim Enstitüsü'nün kurulmasıyla (1920) durum iyiye doğru gitmiştir. Arası çok geçmeden de (1922) Viyana'da Berlin'dekinin benzeri bir enstitünün dünyaya gözlerini açması sağlanmıştır.

Nihayet, Yahudiliğini asla saklamamış bir Yahudi olarak bu inceleme yazarının, çevrenin psikanalize karşı gösterdiği antipatide kendi kişiliğinin de payı olup olmadığı sorusunu hayli ihtiyatla ortaya atmasına izin vermenizi rica ederim. Bu soruyu haklı kılacak bir neden ancak nadiren vurulmuştur açığa, ne yazık bizler o kadar kuşkulu bir duruma geldik ki, sözü edilen durumun da psikanalize karşı gösterilen antipatide büsbütün etkisiz kalmadığı sanısına kapılmaktan kendimizi bir türlü alamıyoruz. Psikanalizin ilk temsilcisinin bir Yahudi olması belki salt bir rastlantı değildi; psikanalizi bağrına basabilmek, muhalefet safında bir yalnızlık yazgısını, Yahudilerin başkalarından daha çok aşınası olduğu böyle bir yazgıyı yüklenmek konusunda enikonu bir gönüllülüğü gerektirmekteydi.

PSİKANALİZ ÜZERİNE

DÜŞ ve GİZEMCİLİK (30. Ders)

Bayanlar, baylar... Bugün, bizi görünüşü göz alıcı bir noktaya götürecek olan dar bir patika boyunca ilerleyeceğiz. Düşlerin gizemcilik ile (occultism, okkultismus) bağlantıları olduğundan söz etmekle, sizi pek fazla hayrette bırakmayacağımı sanıyorum. Düş çoğu zaman mistik dünyaya açılan bir kapı sayılmıştı ve bugün de çoğu kimse onu bir gizli şeyler bilgisi olarak görmektedir. Onu bilimsel araştırmaların konusu olarak alan biz dahi; düşle karanlık olgular arasında bir ya da birçok bağ bulunduğunu yadsımaya çalışmıyoruz. Mistik, gizli şeyler...

Ne anlıyoruz bu sözcüklerden? Bu iyi tanımlanmamış kavramları kesin adlandırmalar altında gruplamayı denememizi beklemeyiniz. Bundan ne anlaşılması gerekiyorsa, tümünü genel ve karışık şekilde biliyoruz. Bunda, anlaşılan ve bilimin bizim için kurmuş olduğu sert yasalarla yönetilen dünyadan farklı bir dünya söz konusudur. Gizemcilik (gizli şeyler bilgisi) “yerde ve gökte, felsefemizde hayal edebileceğimizden daha fazlasının bulunduğu”* ileri sürmektedir. İyi, ama kendimizi Okul’un dar görüşleriyle bağlı tutmaya metince karar verdik, aklımıza sığar kılınacak şeylere inanmaya hazır olduğumuzu bildiriyoruz.

Bilimsel olgular söz konusu olduğu zaman yapmaya alıştığımız gibi bir yöntem kullanacağız. İlk önce söz konusu olayların kanıtlanabilmiş olup olmadıklarını görecektir sonra da, ama yalnızca sonra, gerçeklikleri tartışılmaz biçimde kanıtlanınca onları açıklamaya çabalayacağız. İzlenecek bu programın, entelektüel, ruhbilimsel ve tarihsel etkenlerce güçleştirileceğini saklamıyoruz. Durum başka araştırmalarinkinden farklıdır.

* William Shakespeare, *Hamlet*, Perde I, Sahne 5.

Önce entelektüel (zihinsel) güçlükleri gözden geçirelim. Bu size kaba, fakat apaçık bir benzetmeyle anlatmayı uygun buluyorum. Toprağın derinliklerinin bileşimini öğrenmeye çalıştığımızı varsayalım. Bu henüz doğru çözümlenmemiş bir sorundur. Dünyanın içinin akkor halinde ağır madenlerden oluşmuş bulunduğunu kabul edelim. Şimdi birinin bize gelip onun karbon gazıyla yüklü sudan bir cins gazozdan oluşmuş bulunduğunu söylediğini düşünelim. Elbette ki bunun pek gerçeğe uymadığını, bizim görüşlerimize aykırı olduğunu, bizim madenler varsayımına gitmemizi sağlayan bilimsel dayanak noktasını hiç hesaba katmadığını söyleyeceğiz. Ne de olsa bu yeni sav bütünü saçma değildir ve hiç direnmeksizin bize karbonatlı su varsayımını kanıtlama usulü sağlayacak olan herhangi bir kimseyi izleyebiliriz.

Şimdi diyelim ki başka bir kimse, bize dünyanın çekirdeğinin marmelattan oluştuğunu ciddi ciddi bildirsin. Davranışımız o zaman bambaşka olacaktır. Ona marmelatın doğada bulunmadığını, insanların mutfağında yapıldığını söyleriz; ayrıca, şekerlemenin varoluşu bize meyve ağaçlarının ve meyvelerinin varlığını önceden varsaydırır ve dünyanın içinde bitkileriyle, insanların mutfak sanatının bir ürününün nasıl bulunabileceğini anlayamayız. Bu zihinsel itirazlar bizi bu sorunla ilgilenmemeye götürür ve dünyanın çekirdeğinin gerçekten marmelattan oluşup oluşmadığını araştırma fikrine sahip olmayız. Tam tersine, hangi insan böyle bir fikre sahip olabilir diye kendi kendimize sormaya girişir, belki de, zavallı marmelat kuramı kurucusunu bilimin çıkış noktası üzerinde sorguya çekmeye dek gideriz; o ise son derece üzülerək bizi iddialarını nesnel bir biçimde gözden geçirmeden ve kuşkusuz bilimsel önyargılarla reddetmekle suçlar. Fakat bu boşunadır. Önyargıların her zaman mahkûm edilemeyeceğini, bazen doğrulanabileceğini, bizi boşuna bir uğraşmadan kurtardıkları için yararlı kabul edildiklerini sezeriz. Bu önyargılar aslında, iyice kurulmuş kesin yargıların sonuçlarına benzer düşüncelerden başka şeyler değildir.

Gizemciliğin verilerinden çoğu, üzerimizde, marmelat varsayımındaki gibi etki yapar. İşte bunun içindir ki, onları, önceden bir incelemeye tutmaksızın reddetme yetkisinin bize verilmiş olduğu-

nu sanırız. Bununla birlikte, sorun görüldüğünden daha karmaşıktır; aslında bu, genel benzetmeler olgusudur. Bunun varsayılan hale uygun olup olmadığı sorulabilir ve hemen onun umursanmayışla reddedilebilecek şekilde seçilmiş olduğu anlaşılır.

Önceden algılanmış olan bazen iyi kurulmuş ve doğrulanmış fikirler yanlış ve zararlı olabilirler; insan bunların kategorilerden birine mi ya da öbürüne mi ait bulunduğundan *a priori** olarak habersizdir. Bu bilimlerin tarihi, bizi pek ivedice bir mahkûm etmeye karşı uyarmaya yarayan örneklerle dolup taşmaktadır. Böylece, uzun zaman atmosfer boşluğundan dünyaya düşen ve şimdi meteorit denilen şeylerin aslında birtakım taşlar olduğu fikri bir çılgınlık olarak kabul edilmiştir. Bunun gibi, deniz hayvanları kabukları bulunan dağlardaki kayaların, bir gün okyanusun dibini meydana getirmiş olduğu olgusu güçlkle kabul edilmiştir.

Bize bilinçaltını tanımayı öğrettiği zaman psikanalizimiz için de öyle olmamış mıdır? Demek ki, analizci olan bizler, yeni verileri reddetmek için entelektüel motifler kullanırken pek ihtiyatlı olmanın özel nedenlerine sahibizdir. İtiraf etmeliyiz ki, bu motif bizi nefreti, kuşkuyu ve kararsızlığı yenmeye götürmektedir.

Şimdi ikincisine, ruhbilimsel diye nitelemiş olduğum etkene geçelim. Bundan insanın hurafeyle birlikte mucizeye inanmaya genel eğilimi söz konusudur. Daima, yaşam bize sıkı disiplini altında baş eğdirdikçe, içimizde düşüncenin anlamsızlığına ve tekdüzenliliğine karşı, gerçeğin deneylerinin isteklerine karşı bir direnç duyarız. Çünkü o bizi sayısız haz olanaklarından yoksun bırakır.

Akl, hiç değilse geçici olarak kendimizi akılsızlığın baştan çıkarmalarına sevinçle kaptırmak için, boyunduruğundan kurtulacağımız bir düşman olur çıkar. Öğrenci sözcüklerle oynamaktan hoşlanır; bilgin, birkaç bilimsel kongreden sonra asıl faaliyetleriyle alay eder; ciddi insan bile nüktelerden zevk duyar.

*"İnsanın sahip olduğu en yüce güç olan akla (mantığa) ve bilime"**** karşı daha ciddi bir düşmanlık kendini gösterme fırsatı

* (Lat.) Önsel; deneye dayanan; nedenden sonuca varan. (Ed. n.)

** Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, Kısım I, Sahne 4.

bekler; 'diplomalı' hekime karşı şarlatanı, üfürükçüyü ortaya çıkaran odur; 'gizemcilik' tarafından kabul edilmiş olgular yasaya karşı gelme olduğu halde, falcılığın, münecimliğinin iddialarını öne geçiren odur; eleştirmeyi uyutan, algıları yanıltan, kontrol edilemeyen doğrulamalara ve kanıtlara zorla sahip çıkan odur. İnsanların bu 'boş inan'a eğilimini bilen kimse gizemcilik edebiyatının verilere sağladığı bütün değerleri elbette yadsır.

Üçüncü itirazı tarihsel olarak nitelemiştim. Bunu yaparken, gizemcilik dünyasında, doğrusu, yeni hiçbir şey geçmediği olgusuna dikkati çekiyorum. Orada, eski çağlarda ve eski kitaplarda gösterilmiş olan belirtiler, mucizeler, kehanetler ve görünüşler bulunur.

Gizemciliğin bize bugün hâlâ görüldüğünü söylediği olguları doğru diye tutarsak, eski çağ öykülerinin inanılmaya değer olduğunu kabul etmekten bizi hiçbir şey alıkoyamaz.

Şimdi, geleneklerin, ulusların kutsal kitaplarının mucize öyküleriyle dolup taşıdığını ve dinlerin gerekli inancı sağlamak için tümüyle bu olağanüstü, harika türden olaylara dayandıklarını anımsatalım. Adı geçen olaylarda dünyaüstü güçlerin faaliyetlerinin kanıtlarını bulurlar. İyi ama gizemciliğin doğurduğu ilgiyle dinsel şeylere yöneltilen ilgi arasında tıpkılık yok mudur? Çünkü gizemciliğin kapalı amaçlarından birinin, bilimsel düşüncenin ilerlemesiyle tehdit edilen dinin yardımına koşmak olduğundan kuşkuluyoruz.

Bu amacı keşfedince, ileri sürülen gizli olayların incelenmesine kendimizi vermeye karşı güvensizliğimizin, direnişimizin arttığını görüyoruz.

Bununla birlikte, sonunda nefretimizi yenmemiz gerekir. Gizemcilikle uğraşanların anlattıklarının yanlış mı, yoksa doğru mu olduğunu öğrenmek söz konusudur. Gözlem, besbelli ki, bunu bize gösterecektir. Aslında biz gizemciliğin coşkun yandaşlarına karşı pek minnettar olmalıyız. Eski mucizelerin öyküleri soruşturmadan kurtulurlar, onların kontrol edilmez olduklarını düşündüğümüz zaman da, biz yine de hiçbir ciddi reddin mümkün olmadığını söylemek zorunda kalırız. Fakat tanıklık edebilmiş olduğumuz güncel olgular, bizim belirli bir seçim yapmamıza gözlemle karar vermemize olanak tanır.

Eskilere benzer mucizelerin günümüzde artık olmadığına kendimizi inandırmayı başarırsak, hiç değilse onların daha önce gerçekleşmemiş olduklarına itiraz ettiğimizizin işitilmesinden artık korkmayız. Biz daha çok başka açıklamalara başvuracağız. Şimdi önceden algılanmış düşüncelerimizi bırakarak, gizemcilik olaylarının gözlemlenmesi çalışmalarına katılmaya hazırız.

Ne yazık ki içten niyetlerimiz en elverişsiz koşullarca engellenecektir. Fikrimizi desteklemesi gereken deneyler, bizim duyusal algılarımızı belirsiz kılmaya ve dikkatimizi puslandırmaya yarayan koşullar içinde, yani karanlık ortasında ya da zayıf bir kırmızı ışık altında, uzun ve boşuna bir bekleyişten sonra uygulanmaktadır.

Bize kuşkuculuğumuzun, eleştirme duygumuzun beklenen olayın doğmasını önlediği bildirilir. Böyle kurulan durum bilimsel araştırma koşullarımızın tam bir karikatürüdür.

Gözlemler, sözde medyum denilen, kendilerine birtakım 'duyusal' yetenekler yüklenen, fakat asla başka karakter ya da ruh nitelikleri göstermeyen kimseler üzerinde yapılır. Onlar eski mucize yaratıcıları gibi bir büyük fikirle, bir ciddi niyetle de hareket etmezler. Tam tersine, gizli güçlerine inanan insanların gözünde bile güvene değer bulunmayan kimseler olarak görünürler; medyumlar arasında çoğunun sahteci çıktığı kabul edilmiştir ve biz, ne olurlarsa olsun, başkalarından da aynı şeyi bekleyebiliriz. Onların deneyleri bir açıkgozlük oyunu ya da hokkabaz numarası etkisi yapar.

Hiçbir zaman, oturumları sırasında ne yararlanılabilir bir olgu yarattıkları, ne de yeni bir enerji kaynağı sundukları görülmemiştir. Elbette silindir şapkasından güvercinler çıkaran hokkabazdan, güvercin sevenlerin bir şey kazanması beklenemez.

Kendimi, zihnimde, nesnelliğin gereklerine uymaya istekli olarak gizemcilik oturumlarında hazır bulunmaya karar veren bir adamın yerine kolayca koyabilirim; bir an sonra o adam, kabul ettirilmek istenen garip fikirlerden yorulmuş, usanmış olarak, bir şey öğretilmemiş halde eski kanılarına döner. Bu adama, böyle bir davranışın haklı olmadığını ve bazı olayları incelemek isteyen herhangi bir kimsenin önceden onların niteliği ya da görünüşlerinin koşulları üzerine karar vermemesi gerektiği itirazı ileri sürülebilir.

Tersine, bunların üstünde durması, kontrol etmesi ve sakınlı önlemler alması uygun olur. Bunlar yardımıyla insan, medyumların ikiyüzlülüğünü önlemeye çalışır. Ne yazık ki modern kontrol tekniği, gizemciliğin gözlemlerini daha da zorlaştırmıştır. Gizemcilik özellikle güç, çeşitli başka etkinlikler gibi açıktan açığa yapılmayan bir sorun olmuştur. Bu sorunla uğraşan araştırmacıların bir sonuca varacağı ana değin, ona yalnızca kuşku ve güvensizlikle bakılacaktır.

Bu uydurmaların en akla yakınlarına göre gizemcilikte henüz tanınmamış olguların bir gerçeklik çekirdeği olabilir ki, aldatma, uydurmacılık onun çevresine açılması güç bir örtü sarmıştır. Fakat yalnız bu çekirdeğe nasıl yaklaşmalı? Konuya hangi noktadan girmeli? Burada düşün bize büyük bir yardımcı dokunacağını, bütün bu karmaşık şeyler yığınının bizi, *telepati* tema'sı çıkarmaya götüreceğini düşünüyorum.

Belli bir anda gerçekleşen bir olayı, mekânca uzakta bir kimsenin basbayağı haberleşme araçlarının yardımı olmadan hemen hemen aynı anda bilebilmesi olgusuna *telepati* dediğimizi biliyorsunuz. Kapalı koşul şudur: Olay, öbürünün, haberi alanın canlı bir duygusal ilintiyle bağlı olduğu bir kimseyi ilgilendirmelidir. Örnek: A kişisi bir kazaya uğrar ya da ölür; A'ya bağlı olan B kişisi, annesi kardeşi, sevgilisi kötü haberi aşağı yukarı aynı anda göz ya da kulak algısıyla öğrenir. Bu halde, sanki her şey, gerçekten hiçbir şey olmadığı halde, telefonla alınmış gibi geçer. Bunda psişik bir telsiz-telgraf oluşundan söz edilebilir. Böyle olayların ne denli akla sığmaz gibi göründüklerini söylemek tümüyle gereksizdir. İnsan bu haber almaların çoğunu reddetmekte haklıdır, ama kimileri için bu red pek kolay değildir. Şimdi benim size yapmak istediğim açıklamada şu küçük 'sanki' sözcüğünü artık kullanmama izin veriniz. Bununla birlikte hiç de öyle olmadığını ve bu bakımdan hiçbir kanı edinmemiş olduğumu da biliniz.

Size öğretecek pek az şeyim var; yalnızca minicik bir olguyu anlatacağım. Benden fazlasını beklememeniz için, hemen size, düşün telepatiyle az bağlantısı olduğunu söylüyorum. Telepati düşün içeriği üzerine hiçbir ışık tutmamaktadır, buna karşılık düşün de telepati gerçeğine doğrudan doğruya hiçbir kanıt sağlamıyor.

Telepati olayı aslında düşe hiç de bağlı değildir, uyanıkken de görülebilir: Düşle telepati arasında bir yaklaştırma yapılmasına olanak tanıyan tek motif, uykunun telepati mesajlarının alınmasına özellikle elverişli olmasıdır. O halde telepatik denilen düş elde edilir ve bu, analiz yapılarak, telepati haberinin günün bütün öbür kalıntıları gibi aynı rolü oynadığı düşe katılmış olan eğilimleri onlar gibi işleyip değiştirdiği kanısına varılır.

Telepatik gibi görünen bir düşün analizi, anlamsızlığına karşın bana, bu derse çıkış noktası olmaya yaramış bir olguyu gözlemleme olanağı vermiştir. Bu konuda ilk bildirimi 1922’de yapmıştım. O sırada ancak tek bir gözlemi kullanabilmişim; fakat ben bu ilk örneği ele alıyorum, çünkü onu anlatmak daha kolaydır ve bununla sizi hemen *in medias res* (işin içine) koyacağım.

Su götürmez derecede zeki ve kendi anlattığına göre “*asla gizemcilikle büyülenmemiş*” olan zeki bir adam, bana pek tuhaf bulduğu bir düş dolayısıyla bir mektup yazıyor: Önce bu adamın şefkatle sevdiği ve kendisine son derece bağlı bir kızı olduğunu söyleyelim. Kızı uzak bir yerde evlidir, gebedir ve aralık ayı ortalarına doğru doğum yapacaktır. Oysa adam 16 Kasım 17’ye bağlayan gece, karısının ikiz çocuk dünyaya getirdiğini düşün-
de görür.

Aslında doğrulanamayan bazı yararsız ayrıntıları geçelim. Düşünde doğurduğunu gördüğü kadın ikinci karısı, kızının üvey anasıdır. Adam, eğitici niteliklerini bilmediği bu kadından bir çocuk sahibi olmayı istememektedir; düş gördüğü sırada ise onunla uzun zamandır cinsel ilişkiyi kesmiş bulunmaktadır. Bana yazması düş öğretisinden kuşkulandığı için değil, bu kuşku, görülen düşün içeriğiyle doğrulanacağı içindir. Çünkü düş, onu görenin isteklerinin tersine bu kadının ana olmasına izin vermektedir. “*Hiçbir şey.*” diyor. “*Bu istenmeyen olayın gerçekleşebilmesinden daha çok korku veremez.*” Adamı düşünüy anlatmaya götüren şey, 18 Kasım sabahı kızının ikiz doğurduğunu bildiren bir telgraf almış olmasıdır. Telgraf 16-17 gecesi, yani hemen hemen düşünde karısının çocuk doğurduğunu gördüğü saatte çekilmiştir.

Adam bana, benim görüşüme göre, düşle olgunun uygunluğunun bir rastlantı eseri olup olmadığını sormaktadır. Bu düşü telepatik olarak nitelemeye cesaret edemiyorum, çünkü düşün

içeriğini gerçek olaydan ayıran, içerik gibi görünen, yani doğuran kimsedir. Fakat bana mektup yazan adamın belirttiği noktalar, onun gerçek bir telepati düşü görmüş olduğunu düşünmemeye olanak verdi. Kızı, kuşkusuz ki “acı saatlerinde özellikle babasını anmış”tı.

Bayanlar, baylar; eminim ki şimdi siz kendi kendinize bu düşün açıklıyor ve niçin anlattığımı anlıyorsunuz. İşte; karısından hoşnut olmayan adam; ilk karısından doğmuş olan kızı gibi bir eşi olmasını isterdi. Elbette bilinçaltında bu ‘gibi’ silinmiştir. Oysa bu adam geceleyin telepatik bir mesaj alıyor: Kızı ikiz dünyaya getirmiştir. Düşün hazırlanışı bu haberden yararlanıyor. Bilinçsizlik onun üzerinde, kızını ikinci karısının yerinde görme isteğini harekete geçiriyor; böylece de, isteği maskeleyen ve mesajın biçimini değiştiren garip düş görülüyor.

Diyelim ki, düş yorumu bize telepatik bir düşün konusu olduğunu göstermiştir; psikanaliz, kendisinin yardımı olmadan bulamayacağımız şeylerin gerçek bir durumunu keşfetmiştir.

Gelgelelim, buna o denli güvenmeyiniz: Düşün bütün yorumuna karşın o, telepatik şeylerin halinin nesnel gerçekliğine dokunan hiçbir şey öğretmemiştir. Belki başka türlü açıklanmaya elverişli bir görünüş söz konusudur. Belki de, bu adamın gizli düş düşünceleri şunlar olmuştur:

“Kestirdiğim gibiyse, kızımın bugün doğurması gerekmektedir, hesaplarında bir aylık yanlış yapmıştır. Son kez onu gördüğümde hali bana ikiz doğuracak inancını vermişti. Ölen kanım çocukları ne kadar severdi... Bu ikizlerin doğuşu onun için ne büyük bir sevinç kaynağı olurdu!”

Bunlara düş görenin, henüz burada anlatılmamış olan bazı çağrışımlarını ekliyorum. Böyle bir düş bir telepatik mesaj olgusundan değil, düş görenin iyice kurulmuş sanıları yardımıyla olmuştur; sonuç aynıdır.

Görüyorsunuz ki, düşün yorumlanması telepatiye nesnel bir gerçeklik katılıp katılmamış olduğunu söylemiyor. Sorun, olgunun inceden inceye gözden geçirilmesinden sonra kararlaştırılmış olamazdı. Ben bu işi ne bu örnekte, ne de başkalarında ya-

pabildim. Telepatinin açıklanmasının bütün açıklamalardan daha kolay olduğunu söylemekle hiçbir şey kazanmadık. Zira en kolay açıklama değildir, çünkü gerçeğin karmakarışık olduğu sık sık görülür. Karar vermeden önce, bütün gerekli sakınlı önlemleri bilmemiz iyi olur.

Şimdi şu temayı bırakabiliriz: Düşle telepati, bu tükenmiştir. Fakat iyi dikkat ediniz ki, düş değil, ama düşün yorumlanması. Psikanalitik çalışma bize telepati üzerine bazı görüşler getirmişse benzetmektedir. İşte bunun içindir ki, şimdi düş bir yana bırakılabilir ve psikanalizin kullanılmasının gizli şeyler denilen olgular üzerine ışık serpip serpemeyeceğini araştırabiliriz.

Örneğin, düşüncenin tümevarımı ya da iletilmesi olayını ele alalım: Bu, telepatiye öylesine yakındır ki, onunla hemen hemen karıştırılabilir. Bu oluşa göre bir kimsede psişik süreç şöyledir: Fikirler, heyecanlar, geçici istekler serbest mekân içinden, söz ya da işaret gibi pek basit araçlar kullanmak gerekmezsiniz başka bir kimseye iletilebilir. Bu olayın garipliğini ve gerçekten olursa pratik bir önem olabileceğini anlıyorsunuz. Geçerken diyelim ki, eski mucize öykülerinin en az sözünü ettikleri işte budur.

Bazı hastaları psikanalizle tedavi ederken profesyonel falcıların müşterilerinin düşüncesinin iletilmesi üzerine özellikle kanıtlayıcı gözlemler yapmaya elverişli bir fırsat sundukları izlenimini edindim. Önemsiz kimseler ya da bazı belirsiz mesleklerle uğraşan *minus habentes** bile söz konusudur. Bunlar kart açanlar, el falı bakanlar, grafologlar, kendilerini yıldız falı hesaplarına verenler ve böylece müşterilerine, geçmiş ya da şimdiki yaşantılarının bazı olaylarını bildiklerini gösterdikten sonra onlara geleceği söyleyenlerdir.

Müşteriler genel olarak bu danışmalardan hoşnut ayrılırlar, ama sonradan kehanetler gerçekleşmezse hiçbir kin tutmadıkları görülür. Benzer olguların birkaçını ben tanıyabildim ve analizli olarak inceledim. Ne yazık ki meslek sırrı çok sayıda olgu için beni karşınızda susmaya zorluyor, bu da, bu öykülerin inandırıcı gücünü azaltıyor. Gerçeği bozmayı dikkatle önledim.

* Az yetenekli, önemsiz aşağı kimseler.

O halde, kadın müşterilerimden biriyle bir falcının öyküsünü dinleyiniz.

O, kalabalık bir ailenin büyük kızymış ve çocukluğundan beri babasına son derece bağlıymış; genç yaşta evlenmiş; evlilik onu tam tatmin etmiş, ama mutluluğunda bir şey eksikmiş: Çocuk. O olmadan sevgili kocası babasının yerini büsbütün alamıyormuş. Hayal kırıklığıyla geçen birçok yıldan sonra bir jinekoloğa ameliyat olmaya karar vermiş. İşte o zaman koca, bundan tek sorumlunun kendisi olduğunu açıklamış, çünkü evlenmeden önce geçirdiği bir hastalık onu kısırlaştırmışmış. Kadın bu darbeyle dayanamamış, nevroza tutulmuş; şiddetli isteklerden ileri gelen kaygılar içinde bulunduğu apaçık bir hal almış. Kocasını onu eğlendirmek için bir iş gezisi dolayısıyla Paris'e yanında götürmüş. Orada bir gün otelin holünde otururken, her zamankine benzemeyen bir kalabalık kadının dikkatini çekmiş, ne olduğunu sorunca, *Monsieur le Professeur* ün* geldiğini, büroda konsültasyonlara (görüşmelere) başladığını öğrenmiş.

O da bir denemeye girişmek istediğini açıklamış; kocası reddetmiş, ama kadın kocasının, bir anlık dikkatsizliğinden yararlanarak konsültasyon odasına süzölmüş. Kadın 27 yaşındadır, fakat daha genç göstermektedir. Alyansını çıkarmıştır. *Monsieur le Professeur* kadının elini kül dolu bir fincanın üzerine koydurmuş, izlerini inceden inceye gözden geçirmiş, sonra ona, karşılaşmak zorunda kalacağı birçok savaşımdan söz ederek şu avutucu sonuca varmış: Evlenecek ve 32 yaşında iki çocuk anası olacaksınız.

Kadın bana bu öyküyü anlattığı sırada 43 yaşındaydı ve hastaydı, çocuk sahibi olma umudunu da artık tümüyle yitirmişti. Fal gerçekleşmemişti, fakat ondan hiç de acıyla değil, fakat tam tersine sanki hoş bir olguyu anarmış gibi bir tür memnunluk duyarak söz ediyordu. Kehanetin iki rakamının ne anlama geldiğinden hiç mi hiç kuşkulandığını görmek kolaydı. Hatta o bunların bir anlama gelebileceği kavramına da sahip değildi.

Siz şimdi bunu ilgisiz bir öykü gibi buluyorsunuz ve bunu size hangi nedenle anlatmış olduğumu kendi kendinize soruyorsunuz. Ben de tümüyle sizin düşüncelerinize katılırdım ama

* Aslında Fransızca.

–işte şimdi can alıcı noktaya geldik– analiz bize falın inceliklerinin açıklanmasıyla kandırıcı bir doğrulama yapmaya olanak vermeseydi... Söylenmiş olan iki rakam hastanın annesinin yaşamında rol oynamaktadır. Bu anne geç evlenmişti; o zaman 30'unu aşmıştı ve aile içinde sık sık yineleniyordu. Çünkü, ilk iki çocuğu –önce bizim hastamız– aynı yıl içinde doğmuşlardı; ikisinin dünyaya gelişi zamanında en kısa doğum arası vardı. Annesi 32 yaşında gerçekten iki çocuğa sahip olmuştu. İşte hastama *Monsieur le Professeur*’ün dedikleri:

“İçiniz rahat etsin, henüz pek gençsiniz ve annenizle yazgınız aynı. O da ancak uzun bir bekleyişten sonra çocuk yapmıştı. 32 yaşınızda siz de iki çocuk anası olacaksınız”.

Annesiyle aynı yazgıyı paylaşmak, babanın yanında onun yerini almak, o bunu hararetle istememiş miydi? Şimdi ona acı çektirmeye başlayan, isteğin gerçekleşmemesi değil miydi? Fal ona, her şeye karşın dileğinin yerine geleceğini bildirmişti, öyleyse kâhine karşı sempatiden başka bir şey duyulabilir miydi. Fakat *Monsieur le Professeur*’ün gelip geçici bir müşterinin içten aile tarihlerinden haberi olduğunu mu düşünüyorsunuz? Hayır, bu olanaksızdır.

Öyleyse, ona kehaneti içinde iki sayının yardımıyla hastanın en ateşli ve en derin isteğini belirtmeye olanak vermiş olan kavramı nasıl açıklarsınız? Bunu açıklamanın iki yolu vardır: Ya bana anlatıldığı gibi değildir, başka biçimde geçmiştir ya da düşünce iletiminin gerçek bir olay olduğunu kabul etmek gerekir. Doğrusu, hasta 16 yıllık bir aradan sonra, bu anıların içine bilinçaltından çekip çıkardığı iki rakamı kendisi sokmuştur diye düşünülebilir de. Hiçbir şey böyle bir varsayımı ortaya atmama izin vermez, ama onu atamam ve sizin düşünce iletiminin gerçekliğine inanmaya daha eğilimli olacağınızı sanırım. Eğer bu sonuçtan yana karar verirsiniz, yalnız analizin gizli şeylerin görünür halini yarattığı ve tanınmaz kılındığı yerde onu ortaya çıkarmış olduğunu unutmayınız.

Benim hastamınkine benzer *tek* bir olgu daha ortaya çıkarılmazsa, insanın omuzlarını silkerek başkasına geçmesi gerekir.

Kimse, böylesine geniş kapsamlı bir inanışı tek bir gözlem üzerine kurmayı düşünmez. Fakat benim denemelerime inanınız, bu tek bir olgu değildir. Buna benzer bir dizi kehanetler topladım. Hepsi de bana falcının düşüncelerinin, özellikle kendisine başvurmuş kimselerin gizli isteklerini açıkladığı izlenimini vermiştir. Bu kehanetleri, sanki hastanın kendi kendine yarattığı öznel oluşlar, hayal kurmalar ya da rüyalarmış gibi haklı olarak analiz etmek gerekir.

Elbette, sonuçlar her zaman aynı ölçüde kanıtlanabilir olmaz, bütün olgulardan hemen daha akla yakın sonuçlamalar çıkarılamaz, fakat, tümüyle, terazi gerçek düşünce iletimine doğru eğilir gibi görünmektedir. İşlemekte olduğumuz konunun önemi, bütün olguları size anlatmamı gerektirmektedir, ama bu olanaksızdır; çünkü size vermek zorunda olduğun ayrıntılar beni ister istemez bir gizliliğin yükümlülüğü altına soktu. Size daha birçok örnek vererek vicdanımı yatıştırmaya çalışıyorum.

Bir gün, bir delikanlı, sadece doktora sınavına girecek olan bir üniversite öğrencisi, kendini bunu yapacak halde bulmayarak beni ziyarete geldi. Çünkü derslerine karşı bütün ilgisini, bütün zihnini toparlama gücünü, hatta anılarını hatırlama yeteneğini yitirdiğinden yakınıyordu.

Bu kafaca kötürümleşmeden önceki olaylar çabuk aydınlandı: Büyük bir güçle kendi kendini yendikten sonra hasta düşmüştü. Kız kardeşine karşı pek güçlü, ama hep frenlenen bir aşk duyuyormuş. Kız kardeşi de ona karşı sevgi besliyormuş. Her ikisi aralarında: *"Birbirimizle evlenemeyişimiz ne yazık"* diyor. Saygıdeğer bir adam bu kız kardeşe âşık olmuş, kız da ondan hoşlanmış fakat ana babası evlenmelerine izin vermemiş.

Talihsiz çift, kardeşe başvurmuş, delikanlı kendilerini desteklemiş, mektuplaşmalarında aracılık yapmış ve onun etkisiyle ana baba sonunda razı olmuş. Çiftin nişanlılık döneminde şöyle bir olay geçmiş: Delikanlımız ileride eniştesi olacak adamla tehlikeli bir dağ gezintisine çıkmış. Yanlarında kılavuz bulunmadığından, yollarını şaşırılmışlar, ölüm tehlikesi geçirmişler. Kız kardeşinin evlenmesinden az sonra da delikanlı sözünü ettiğimiz psikik bitkinlik haline girmiş.

Psikanaliz yardımıyla normal etkinliğine kavuştuktan sonra, yanımdan ayrılıp sınavlarını başarıyla verdi; fakat, aynı yılın sonbaharında geçmiş olan garip bir olayı anlattı. Bulunduğu üniversite kentinde pek tanınmış bir falcı kadın varmış. Hükümdarlık sarayının prensleri bile ona danışmadan önce önemli bir işe girişmezlermiş. Yöntemi pek basitmiş: Belli bir kişinin doğum tarihini sorar, öznesi üzerine başka hiçbir bilgi almaz, hatta adını da öğrenmezmiş. Sonra yıldız falı risalesini karıştırır, söz konusu kişi üzerinde kehanetlerde bulunurmuş.

Hastam, eniştesi için kadının gizli sanatına başvurmaya karar vermiş: Falcı hesaplarını yaptıktan sonra *"söz konusu kimsenin temmuzda ya da ağustosta ıstakozların ya da midyelerin neden olacağı bir zehirlenme sonucunda öleceği"* ni bildirmiş. Hastam öyküsünü şöyle bağırarak bitirdi: *"İşte, pek şaşılacak bir şey!"*

Önce, öyküyü istemeye istemeye dinlemiştim, ama bu haykırmayı duyunca hastama şunu sormaktan kendimi alamadım. *"Bu kehanette, böylesine şaşılacak ne görüyorsunuz? Güz sona eriyor, enişteniz ölmemiş, öyle olmasaydı bunu bana çoktan anlatırdınız. Demek ki kehanet gerçekleşmemiş."* *"Doğru."* diye karşılık verdi. *"Ama işin tuhafı eniştemin ıstakozlara ve midyelere bayıldığı, geçen yaz midyeden zehirlendiğidir. Hatta ölümden güç kurtulmuştu."*

Buna karşı hangi itirazda bulunabiliriz? Tek bir şey beni kızdırdı: Pek bilgili, üstelik de pek başarılı bir analize uğramış olan bu gencin bağlantıyı iyice kavrayamamış olması. Ben kendi payıma, yıldız falı tabloları yardımıyla ıstakoz ya da midyeden ileri gelmiş bir zehirlenmenin önceden görülebileceği yerine, hastanın rakibine olan kinini yenmeyi henüz başaramadığını kabul etmeyi yeğlerim. Bu kinin bastırılması, onu daha önce hasta etmişti.

Astroloğun, müşterisinin isteğine uygun kehanette bulunmuş olduğunu düşünmek hoşuma gider. *"Eniştem midyelere olan düşkünlüğünden vazgeçmiyor, bir gün de bundan çatlayacak."* Vaka-yı başka türlü açıklayamadığımı itiraf ederim. Hastamın benimle eğlenmek istemiş olmasına kabul edersem o ayrı. Fakat o zaman, söylediğini ciddiye alır gibi görünüyordu; daha sonra da böyle bir kuşkuyu doğrulayacak hiçbir şey yapmadı...

İşte başka bir vaka: İyi bir mevkide bulunan bir gencin, kibar fahişeler çevresinden bir kadınla ilişkisi vardı.

Bu, ciddi bir zorlanım özelliğine sahip bir *ilişkiydi*. Adam, zaman zaman, metresi (demi-mondaine) umutsuzluktan hasta düşünceye dek, onu alaycı ve kıyıcı sözlerle üzme zorunluluğunu duyuyordu. O anda bir tür ferahlamaya kavuşuyor ve kadınla barışıyor, ona armağanlar veriyor. Fakat şimdi kadından kurtulmayı çok istediği halde kendi saplantısından korkuyor; bu ilişkinin kendine zarar verdiğini görüyor; evlenmek, bir aile kurmak istiyor. Onunla ilgiyi kesme cesaretine kendisi sahip olmadığından psikanalize başvuruyor.

Tedavi sırasında bir tartışmadan sonra, metresinin yazmış olduğu bir kartı bir grafoloğa götürüyor. Orada grafolog, bunun pek büyük bir umutsuzluk içinde bulunan ve bugünlerde kendine kıyacak olan bir kimsenin yazısı olduğunu söylüyor. Gerçekte bu olmuyor, kadın yaşamaya devam ediyor, fakat analiz adamın kurtulmasına yardımda bulunuyor. O, bu metresi bırakarak, kendisi için iyi bir eş olabileceğini umduğu, bir genç kıza kur yapmaya girişmiştir.

Kısa bir süre sonra genç kızın değerlerinden kuşkulananmaya başladığını belirtecek bir düşünce görüyor. Kızın yazısından bir örneği alarak aynı yetkili kimseye götürüyor. Bu incelemenin sonuçları kuşkularına uyduğundan, evlenmekten cayıyor. Bu grafolog incelemelerini, özellikle birincisini değerlendirmek gücünde olmak için, bu adamın gizli öyküsünün birtakım noktalarını tanımayı öğrenmek gerekir.

Adam gençliğinde, tutkulu yaradılışının bütün taşkınlıklarıyla kendinden yaşça büyük bir genç kadına tutulmuştur. Kadın tarafından reddedilince, kendini öldürmeye kalkışmıştır. Bu canına kıyma girişiminde içtenliğinden kuşku duyulacak bir şey yoktur. Ölümünden güçlkle kurtulmuştur, ayağa kalkması için de uzun bir bakım görmesi gerekmiştir. Bununla birlikte, bu umutsuzluk hareketi sevgilisini pek derinden heyecanlandırmış ve kadın onun aşkına karşılık vermiştir. Delikanlı onun âşığı olmuş ve o andan başlayarak tam şövalyemsi bir biçimde hizmette bulunurcasına kadına gizlice bağlı kalmıştır.

Yirmi yıl sonunda, her ikisi de, tabii kadın ondan daha fazla yaşlanınca, adam ondan kurtulma, özgür olma, bağımsızlığını kazanma ve bir aile kurma isteğini duymuştur. Aynı anda, içinde uzun zamandır bastırılmış duran, metresinden öç alma gereksinimi gelişmiştir. Kadın, hor görmekle bir gün onu ölüme itmişti; şimdi o da sırası geldiğinden, kendisi tarafından terk edilen kadının ölümü aradığını görme memnurluğuna ermek istemektedir. Fakat ona karşı taşıdığı sevgi, hâlâ, bu isteğin bilinçli olmasını önleyecek kadar güçlüdür. Ayrıca, kadının duyacağı acı, ölüme sığınmasını gerektirecek denli güçlü olmayacaktır. İşte bu ruh hali içinde, öç alma susamışlığını *in corpore vili** doyuma ulaştırmak amacıyla kadını bir noktaya dek alay ve eziyet etme aracı olarak kullanmaya başlamıştı.

Kendini elde etmek isteği sonuca ulaştırmaya yarayan her işkenceyi sevgilisi üzerinde yapmaya kendi kendine izin vermiştir. Tek bir durum, öç alma isteğinin kadına karşı yönelmiş olduğunu açığa vurmaktadır: Aldatışını ondan gizlemek yerine onu yeni bağlantısı için bir dost, bir öğütçü olarak alması. Veren bir kimse olmaktan, alan bir kimse olmaya dönüşen kadıncağız; herhalde onun sır açmasından çok kabalığından ve kendi düşük kadınlığından acı duyuyordu. Adamın yakınlığı, onun yerini alan genç kızın karşısında yakalandığını duyduğu ve kendisini analiz edilmeye yollamış olan saplantı, elbette eski metresinden yenisine geçmişti.

İşte bu sonuncunun karşısında bu saplantıdan kurtulmak istiyorsa da başaramıyordu: Ben grafolog değilim, bir yazıyla karakter öğrenme sanatına da önem vermiyorum. Bu yöntemle söz konusu kimsenin geleceğini söylemek olanağına ise daha az inanıyorum. Hiç değilse, bunu görüyorsunuz, grafolojinin değeri üzerinde öne sürülen görüş ne olursa olsun, bir şey yadsınamaz: Yazıyı yazanın yakında canına kıyacağını önceden bildiren grafolog, kendisine başvuranın ateşli bir gizli isteğini aydınlığa çıkarmıştır: Burada söz konusu bilinçsiz istek yoktur, ama fal baktıranın doğmakta olan kuşkusu, kaygısı, grafologun karşısında anlatım bulmaktadır. Analiz sayesinde hastanın aşk se-

* Canlı beden üzerinde.

çimini içine kapanmış olduğu büyüğü çemberin dışına çıkarmayı başarmıştır.

Bayanlar, baylar... Şimdi düş yorumunun genellikle psikanalizin gizlilik için ne yapmış olduğunu biliyorsunuz. Örnekler, gizli olayları aydınlığa çıkarmaya olanak sağladığını size göstermiştir. Fakat bu olguların nesnel gerçekliğine inanmak uygun olur mu? Bu soru size kuşkusuz ki pek ilgi çekici gibi görünmektedir. Psikanaliz buna doğrudan doğruya karşılık veremez; bununla birlikte, aydınlığa çıkardığı gerekç, hiç değilse bizi olumluluğa doğru itmektedir. Merakınız bu sınırlar içinde kalacak değildir, az çok bol olan ve psikanalizin hiçbir rol oynamadığı bu gerecin bize hangi neticeyi getirdiğini bilmek istersiniz. Bununla birlikte benim olmayan bu alanda sizi ileri götüremeyeceğim. Size yine yapabileceğim tek şey, birkaç gözlemimi daha anlatmaktır.

Tedavi sırasında yapılmış olduklarından ve belki yalnız bu sonuncusu onları elde etmeye olanak verdiği için psikanalizi ilgilendirmektedir. Size bir örnek, benim en çok dikkatimi çekmiş olan bir örnek vereceğim ve sizden dikkatinizi çok sayıda özellik üzerine çevirmenizi isteyerek size hayli ayrıntılar sağlayacağım. Her şeye karşın, kendimi gözlemin inandırıcı kuvvetini pek artırmış olan şeylerden çoğunu susarak geçiştirmeye zorlanmış göreceğim. Bu şeylerin halinin, pek aydınlık görüldüğü ve analizle geliştirilmeye gerek göstermediği bir örnektir. Onu tartışarak gene de analize baş vurmanın önüne geçemeyeceğiz. Önceden size bildireyim ki, analitik durumdaki bu düşünce iletimi bile her türlü 'eleştiriye karşı korunmuş' değildir ve gizli olayın gerçekliğini kabul olanağını da hiç vermez.

Şimdi, beni dinleyiniz. 1919 güzünde, bir gün aşağı yukarı saat 10.45'e doğru Londra'dan gelen Dr. David Forsyth,* ben bir hastayla çalışırken evime kartını bırakıyor. (Londra Üniversitesi'nden seçkin meslektaşımın, eğer birkaç ay süresince benim üzerinde durmamla psikanalitik tekniğine başladığını açıklarsam beni sır saklamaz bir kimse olarak kabul etmeyeceğini sanıyorum.)

* Dr. David Forsyth (1877-1941) 1913'te kurulan Londra Psikanaliz Derneği'nin kurucu üyesi. (Ed. n.)

Bu meslektaşla ancak bir dakika görüşebildim ve daha sonrası için randevu verdim. Dr. Forsyth haklı olarak ilgimi çeken bir kimseydi, zira o, savaştan sonra* iyi günler umudu dolaşmaya başladığı sırada gelen ilk yabancıydı. Bu ziyaretten az sonra, hastalarımından biri, zeki ve sevimsiz, aşağı yukarı 45 yaşlarındaki Bay P. geldi. Kadınlar yanında tatsız durumlarda kalması dolayısıyla bir analiz tedavisi geçirmişti. Hastalık belirtilerinin uygunsuzluğu nedeniyle, analizi uzun zamandır bırakmıştım, ama hasta sürdürmem için diretiyordu. Çünkü babasına karşı olan duygularını benim üzerime aktarmıştı, kendini hoş bir hava içinde hissediyordu. Para sorunu, o zaman bu maddenin pek az oluşu yüzünden ortaya çıkmıyordu bile... Bu hastayla geçirdiğim anılar ilgi çekici, dinlendiriciydi ve işte bunun içindi ki, tıbbi tedavinin ciddi kurallarına karşın, psikanalitik çaba önceden saptanmış bir tarihe dek sürmüştü.

O gün P. yeniden, kadınlarla aşk ilişkilerine tekrar başlamak için yaptığı denemeler sorununa yanaştı. Güzel, çekici, yoksul bir genç kızdan tekrar söz açtı; eğer kızın bakire olması bu tür girişimleri engellememiş olsaydı, onun yanında elbette başarı kazanabilirdi. Kızdan bana sık sık söz etmişti, ama o gün ilk kez, kızın, onun çekinmesinin gerçek nedenlerini bil-meyerek, hatta bundan hiç 'kuşkulanmayarak' ona Bay İhtiyat** (Herr von Vorsicht) adını takmış olduğunu söyledi. Bu öykü dikkatimi çekti. Dr. Forsyth'in kartı elimin altındaydı, ona gösterdim.

Bunu pek olağan diye niteleyeceğinizi bekliyordum, fakat devam edelim, başka bir şey meydana çıkaracağız. İşte olgu.

P., gençliğinde birkaç yıl İngiltere'de kalmış, İngiliz yazınına karşı canlı bir ilgi duymuştu. İngilizce yapıtlarla dolu zengin bir kitaplığı vardı. Bana ödünç kitap vermeyi alışkanlık haline getirmişti. Önceleri pek okumamış olduğum Bennett ve Galsworthy gibi yazarları tanımış olmamı ona borçluyum. Bir gün bana, Galsworthy'nin *The Man of Property* (Mülk Sahibi) adını taşıyan bir romanını vermişti. Bunda olay Forsythe adlı hayali bir

* Birinci Dünya Savaşı. (Çev. n.)

** Almandaca *Vorsicht*, "dikkat, ihtimam, itina, ağırbaşlılık, ihtiraz, feraset, ihtiyat, basiret" anlamlarına gelen bir sözcüktür. *Forziht* şeklinde telaffuz edilir. Bu da Londra'da doktorun adını andırmaktadır. (Ed. n.)

ailenin içinde geçiyordu. Galsworthy besbelli ki yarattığı yapıta kendisi de vurulmuştur; çünkü sonraki öykülerinde ailenin üyelerini yeniden ortaya çıkarmış, sonunda bütün öykülerini *The Forsyte Saga** adı altında toplayıp birleştirmişti. Söz konusu olaydan az önce P., bu diziden yeni bir cilt daha getirmişti. Forsyte adı ve yazarın canlandığı bütün tipik çizgiler, benim P. ile olan konuşmalarında rol oynamıştı. Bunlar, düzenli olarak görüşmeye alışmış iki kişinin sık sık kullandığı dilin bir bölümünü oluşturuyorlardı.

Oysa bu romanların kahramanlarının adı *Forsyte* Almanca söylenişi bakımından benim Londra'dan gelen ziyaretçimin adı Forsyth'ten ve aynı şekilde '*telaffuz*' edebileceğimiz anlamlı İngilizce sözcük *foresight*, (okunuşu forsayt) yani önlem, ihtiyat (Voraussicht ya da Vorsicht) olurdu. Demek ki P., kendi ilişkilerinden, kendisinin bilmediği koşullar dolayısıyla, tam o anda, benim bilmediğim bir ad çekip çıkarmıştı.

İşte, gittikçe daha ilginç oluyor, değil mi?.. Fakat bu dikkate değer olgu, aynı oturum sırasında sağlanan başka iki çağrışımı analizle incelediğimiz zaman bizde daha çok etki yapacaktır. Belki, söz konusu olayın içinde geçtiği koşulların kimi kavramlarını ele geçirmeyi başarabileceğiz.

1) Önceki haftanın kimi günlerinde, Bay P.'yi saat 11.00'de boşuna beklemiştim. Sonunda Dr. Antoine von Freund'u,** kaldığı aile pansiyonunda görmek için çıkmıştım. Bay P.'nin de bu pansiyonda, fakat başka katta oturduğunu öğrenince şaşırmıştım. Bu konuda daha sonra, P.'yi adeta evinde kendisine bir ziyarette bulunmuş olduğumu anlatmıştım. Görmeye gittiğim kimsenin adını söylememiş olduğumu pek iyi anımsıyorum. Oysa hemen hastam, kendi takma adı R. von Vorsicht'ten (İhtiyat) söz ettikten sonra bana sormuştu: "*Acaba Halk Üniversitesi'nde İngilizce öğreten Bagan Freund-Ottorega kızınız mıdır?*" Görüştüğümüzden beri de ilk kez, her zaman memurların, müstahdemlerin, müretteplerin yaptıkları gibi adımı bozmuş Freud yerine Freund (dost, akraba, ahabap) biçiminde söylemişti.

* Forsyte Destanı.

** Psikanalize büyük yardımları dokunmuş Macar bilimsanı. (Ed. n.)

2) Aynı oturumun sonunda bana, kendisini bir sıkıntı izlenimi bırakarak uyandıran bir düşü anlatmıştı, "gerçek bir karabasan" (Alptraum) demişti. Bana, o sıralarda karabasan anlamına gelen İngilizce sözcüğü anımsamadığını ve onu birisi için *a mare's nest** deyiimiyle çevirdiğini eklemiştir. Bu saçma bir şeydi; çünkü *a mare's nest* inanılmaz bir öykü, bir haydut öyküsü demektir. İngilizcede karabasana ise *nightmare* deniliyordu. Bu fikir bana, şu öğeye öncülük eden şeyle ortak bir noktaya sahip gibi görünmüştü. Bu öge İngilizceydi. Yine bu fikir bana, bir ay önce geçmiş bir olayı anımsatmıştı. P. büromda bulunuyordu o sırada. Bir ziyaretçi çıkagelmişti; bu uzun zamandır görmediğim sevgili bir dostum, Londralı Doktor Ernest Jones'tu. Ona, başka bir odada P. ile konuşmamın bitmesini beklemesi için gitmesini işaret etmiştim. P. ise bekleme salonunda bulunan bir fotoğraftan dostumu tanımıştı, hatta onunla tanıştırılma isteğini göstermişti. Oysa Jones karabasan (*nightmare, Alptraum*) üzerine bir monografi yayınlamıştı. P.'nin bu incelemeyi okuyup okumadığını bilmiyorum çünkü psikanalizle ilgili yapıtları okumaktan kaçınıyordu.

Önce size, P.'nin verdiği düşünce çağrışımlarının analize nasıl yorumlanabileceğini göstermek ve motiflerinin neler olduğunu bulmak isterdim. Forsyte ya da Forsyth adı karşısında P. benimle aynı durumda bulunuyordu ve aslında bu adı taşımış olan roman kişilerini tanımış olmamı ona borçluydum. Beni şaşırtan, hastamın onu, birdenbire yeni bir olaydan hemen sonra söylemesini işitmem olmuştur; Londralı doktorun gelmesi, bana bunu başka bir görüş noktasından da ilginç kılmıştı.

Bununla birlikte, bu oturum sırasında ortaya çıkan ad, görünmesinden daha az ilgi çekici değildi. Çünkü P. "*Romanın size tanıtmış olduğu Forsyte adını düşünüyorum.*" diye bağırıyordu. Hayır, önceden söz konusu kaynakla bilinçli bağlantı kurmaksızın onu kendi öyküsü içine kaydırmayı bilmişti. Ve böylece, onu bu kez öyküye katmıştı. Oysa olay önceden hiçbir zaman '*vuku bulmamıştı*'. Fakat o şunu eklemiştir.

"*Ben bir Forsyth'im, genç kız beni böyle çağırıyor.*" Bu cümle içindeki kıskançça hak iddiası ve onda anlatım bulmuş olan

* Uydurma hikâye, dedikodu. (Ed. n.)

kendi kendisinin melankolik çöküntü karışımı nasıl fark edilmez? Bunu şu şekilde tamamlayarak yanlış yola gitme tehlikesine girilmiyor mu? *"Bu yabancı'nın gelişiyle bu denli ilgilenmeniz beni üzüyor. Bana dönünüz, artık. Ben kendim de Forsyth değil miyim? Fakat genç kızın dediği gibi yalnızca Bay İhtiyat (Vorsicht)."* Sonra düşüncesi, İngilizce öge sayesinde, onlarda kıskançlık doyurmaya yarayan geçmiş iki duruma yöneliyor .

"Birkaç gün önce evime geldiniz, ama ne yazık ki aradığınız ben değildim. B. Freund adında birine gittiniz." Ve bu düşünce ona, Freud adını bozduarak *Freund* biçiminde söylettiriyor. Bana Bayan Freund-Ottorega'dan söz etmesi, bu kadının İngilizce öğretmenliği niteliğinin görülen çağrışıma olanak sağlamasıdır. Başka bir ziyaretçinin birkaç hafta önce gelen ve hastanın, onun karşısında kendini aşağı durumda hissederek aynı şekilde kıskanmış olduğu birisinin anısı bağlanıyor bütün bunlara. Çünkü, Dr. Jones karabasan üzerine bir yazı yayınlamıştı; oysa P. üstelik kendini böyle düşler görmeye yakın duyuyordu. *A mare's nest* konusunda yapmış olduğunu söylediği yanlışlık aynı çağrışıma katılıyordu; bunun anlamıysa şuydu: *"Ben ne gerçek bir İngiliz, ne gerçek bir Forsyth'im."*

Kıskançlığına gelince, onu anlaşılmaz ve yersiz diye niteleyemezdim. Analizin ve dolayısıyla bağlantılarımızın, yabancı öğrenciler ya da hastalar Viyana'ya gelir gelmez kesileceğini haber vermiştim ve bu öyle olmakta gecikmemişti. Fakat bugüne değin yaptığımız analiz çalışmasının ancak bir parçasıydı; aynı saatte ortaya çıkmış ve aynı motiften doğmuş üç fikrin açıklamasını vermiştik.

Bu fikirlerin düşünce iletimi olmaksızın doğmasının ya da doğmamasının az önemi vardı; düşünce iletimi bu üç fikrin her birinde bulunur, böylece de üç ayrı soru ortaya çıkabilir: P., Dr. Forsyth'in bana ilk ziyaretini yapmış olduğunu bilebilir miydi? P., Jones'un karabasan üzerine bir yapıt yazmış olduğunu biliyor muydu ya da fikirleri içinde ortaya çıkan bu şeyler asıl benim bildiklerim miydiler? Düşünce iletimi yardımıyla her sonuçlama ancak üç çeşit soruya bağlı olacaktır. Bu an için birincisiyle uğraşmıyoruz, öbür ikisinin işlenmesi daha kolay. Pansiyonu ziyaret olgusu bize, ilk bakışta özellikle kanıtlayıcı gibi gö-

rünüyor. Rastlantıyla ve şaka olsun diye, evine yaptığım ziyareti anlatırken kimsenin adını vermemiş olduğuma güvenim var. Bay P.'nin, söz konusu kimsenin adını aile pansiyonundan öğrenmiş olması olasılığı da pek zayıf. Daha çok, bu adamın varlığından haberli bulunmayı sürdürdüğüne inanıyorum. Fakat bu olgudan doğan kandırıcı kuvvet, bir rastlantıyla baştan aşağı yıkılmıştır. Pansiyonda ziyaretine gittiğim adamın yalnızca adı *Freund* değildi, o herkes için gerçek bir dosttu. Yayınevimizin kuruluşunu onun cömertliğine borçluyuz. Dr. Antoine von Freund'un erken ölümü, biraz sonra Karl Abraham'ınki gibi psikanaliz davasının uğradığı en büyük talihsizliklerden biri olmuştur. Belki o zaman P.'ye pansiyonunda bir dostu (Freund) görmeye gittiğimi söylemişimdir. Bu durumda ikinci çağrışım gizemcilik bakımından bütün ilgisini yitirmektedir.

Üçüncü fikrin neden olduğu izlenim de çabuk dağılmaktadır. Asla psikanaliz yapıtları okumayan P., Jones'un karabasanlar üzerine bir çalışma yayınlamış olduğunu bilebilir miydi? Evet, kendisinde kitaplarımızdan kimileri vardı, onların kapakları üzerinde yeni yayın adlarını böylece okumuş olabilirdi. Öyleyse kendimize bu yolda bir görüş sağlamayı başaramayacağız. Gözlemimin başka birçok benzeri çalışmalarla ortaklaşa bir yanlışlıktan kurtulmamasına üzülmüyoruz: Çok sonra yazılmış ve Bay P. gözden kaybolduktan sonra tartışılmış olması: Söz konusu olgularla ilgili başka ince noktalar elde etmek benim için olanaksızlaşmıştı.

Öyleyse birinci fikre, o ayrıık olarak varsayıldığında bile, düşünce iletiminin görünen konusundan yana söz eden fikre dönelim. O P., bir çeyrek saat önce, Dr. Forsyth'in beni görmeye gelmiş olduğunu bilebilir miydi? Hatta onun bu doktorun varlığından ya da Viyana'da bulunduğundan haberi olması mümkün müydü? Bu iki soruya olumsuz karşılık verme isteğine boyun eğmemek gerekir. Kısmen olumlu karşılık verme yolu görüyorum. Çünkü P.'ye, belki analiz uygulamaya başlamak üzere gelecek bir İngiliz hekimini beklediğimi söylemişimdir.

Bu, Dr. Forsyth'in, gelmesinden birkaç ay önce benimle mektuplaşarak anlaştığı 1919 yazı içinde olmuş olabilirdi. Belki de

olgu bana pek inanılmaz gibi görüldüğü zaman onun adını söylemiş olabilirim. Eğer öyle olmuşsa; bunun anısını saklamış olurum. Çünkü, bu özel adın türlü anlamları nedeniyle bir konuşma geçerdi. Öyleyse olay ortaya çıkmış, ben büsbütün unutmuşumdur. Öyle ki, oturum sırasında bu B. von Vorsicht takma adını öğrenerek sanki burada mucize varmış gibi hayret edebilmiştim.

İnsan kuşkucu olmakla övünürse, bazen kendi kuşkuculuktan kuşku duyduğu da olur. Belki benim içimde 'harikulade'ye karşı gizli bir eğilim, gizli olayların ürünlerini istekle toplamaya beni yönelten bir eğilim vardır.

'Harikulade'nin bir bölümü ortadan kaldırılınca, çalışma bitmemiştir. Yapılacak başka bir iş vardır ve hepsinin en çetini de budur. P.'nin, sonbaharda Viyana'yı ziyaret etmesi beklenen bir Forsyth'in varlığından haberli olduğunu kabul edelim; doktorun tam geleceği gün üzerinde bilgi sahibi olduğu nasıl açıklanabilir? Elbette bu olgu rastlantıya bağlanabilir; yani açıklama aramak gerekmez, fakat rastlantı sorunundan başka bir şey olmayacağını iyi belirtmek ve size, beni görmeye gelen ve benim ziyarete gittiğim kimselere karşı gerçekten kıskançlık düşüncelerinin söz konusu olduğunu göstermek için P.'nin yine başka iki fikrini belirtmiştim. Hiçbir olasılığı bir yana atmamak için beni özel bir sinirlilikle gözlemiş ve bazı sonuçlar çıkarmış olduğunu kabul etmeye de çalışabiliriz.

Yine İngilizden ancak bir çeyrek saat sonra gelmiş olması dolayısıyla yolda onunla karşılaştığını, karakteristik Anglosakson tipi nedeniyle onu tanımış olduğunu kurmaya ve kıskançlık olgusunu düşünmeye izin verilebilir: "İşte gelişi analizimi sona erdirecek olan, Forsyth. Herhalde Profesör'ün evinden dönüyor." Bu akla uygun süreci daha ileri götüremem. Bir kez daha *non liquet** üzerinde kalacağız; itiraf edeyim ki benim görüşümce terazi burada da düşünce iletimi yanına doğru eğilmektedir. Zaten, analiz sırasında, benzer olgular karşısında kendimi yalnız bulmuş değilim. Helena Deutsch 1926'da, benzer gözlemler yayınlamış ve onların belirtilerini hastayla analizci arasındaki geçiş bağlantıları yoluyla incelemiştir.

* Karanlık, anlaşılmaz, henüz kanıtlanmamış şey.

Bu sorun karşısındaki tutumumun sizi tam olarak kandırma-
dığına, eğer, kendinizi kanmaya hazır tutsanız da sizi daha çok
tatmin etmeyeceğine güvence veririm. İşte, diyeceksiniz, belki
bütün ömrünü namusluca doğabilimlere vermiş bir insanın
yaşlılığında zayıf zihinli, sofu ve saf oluşu gibi, bilinen bir olgu
diyeceksiniz. Seçkin kişilerin bu kategoriye düşmüş bulunduk-
larını biliyorum. Hiç değilse ben ne sofu, ne saf bir kimseyim,
öyle umuyorum. İnsan gerçekte acılı çarpışmaları önlemek için
ömrü boyunca bükülmüş durmuş olduğu halde yaşlılığında ye-
ni olgular önünde eğilen bir belkemiğini koruyamaz.

Kuşkusuz beni ılımlı bir Tanrıcılığa bağlanmış ve gizemcili-
ğin bütün verilerini amansızca reddeder görmeyi yeğ bulurdu-
nuz. Fakat hoşla gitmeye çalışmak elimden gelmiyor, bu halde
sizi düşünce iletimini daha ondan yana bir gözle ve telepatiden
hareket ederek kabullenmeye çağırıyorum.

Unutmayınız, burada bu sorunu psikanalize yaklaştığı öl-
çüde inceledik. Bundan on yıl önce, ufkumda bu gizli olayla-
rın ortaya çıktıklarını gördüğüm zaman, ben de, bizim bilim-
sel dünya görüşümüzün (Weltanschauung) tehdit edildiğini
düşünerek korku duydum. Eğer gizemciliğin bazı verileri doğ-
rulansaydı, bizim anlayışımız yerini spritizmaya ve mistisizme
bırakırdı.

Şimdi fikrimi değiştirdim. Benim anladığıma göre gizemcili-
ğin verileri arasında doğru tanınacak olanları, bilimin içine al-
manın ve kullanmanın olanaksızlığına inanma yerine, buna bi-
raz şans tanınmalıdır. Özel olarak da, düşüncenin iletimi bilim-
sel –karşıtları mekanik diyorlar– düşünce tarzının pek güçlükle
kavranabilen ruh dünyası üzerinde yayılmasını elverişli kılacak
gibi görünüyor. Telepati olayıyla belli bir kimse tarafından ya-
pılmış eylemin gerçekleşmesini meydana getirmelidir. İki psişik
eylem arasında doğan şey, kolayca fiziksel hareket noktalı ve
psişik varış noktalı bir olay olabilir.

Başka yer değiştirmelerle, örneğin, telefonla ses iletmenin,
işitmeyle olan benzerliği tartışılmaz olur: Bu psişik eylemin fi-
zik eşdeğerine insan kendini egemen kılabilirse, ne olabileceği-
ni kestirebiliyor musunuz? Hatta şunu diyebilirim; psikanaliz
fizikle, bugüne dek psişik dediğimizin arasına bilinçsizliği soka-

rak telepati gibi olayları kabullenmemizi bize hazırlamıştır. Telepati fikrine insan alışır, arkasından bu daha büyük ölçüde, fakat şimdilik yalnızca hayal olarak kullanılabilir. Toplu halde yaşayan böceklerde kolektif iradenin kendini nasıl kabul ettirdiğinin anlaşılmadığını herkes bilir. Belki o türden doğrudan doğruya psişik bir iletim yoluyla yapılmaktadır.

Bu, barbarlıklar arasında ilkel-arkaik haberleşme biçiminin var olduğunu, sonra yerini duyu organları yardımıyla algılanabilen işaretler yöntemine bıraktığını düşünmeye götürmektedir insanı. Eski yöntem arka planda, hâlâ var olmayı sürdürebilir; kimi koşullarda, örneğin, bir heyecanın kaynaştırdığı kalabalık içinde kendini gösterebilir. Bütün bunlar hâlâ karanlık, henüz çözümlenmemiş bulmacalarla doludur ama onlardan ürkmek yersizdir.

Eğer telepati gerçekten varsa, varlığına kanıtlar bulma güçlüğüne karşın sık sık beliren bir olay gibi kabul edilebilir. Onu çocuğun ruhsal yaşamında bulunca hiç şaşmamalıyız. Çocuk sık sık, ana babasına açıklamadığı halde, düşüncesinin onlar tarafından bilindiğini sanmaz mı? Yetişkinlerin, Tanrı'nın her şeyi bildiği inancı, belki de her yerde ortaya çıkan bu çocuk düşüncesinin tıpkısıdır.

Geçenlerde, güvenilebilir bir kadın olan Dorothy Burlingham "Annenin ve Çocuğun Analizi" başlıklı yazısında birtakım görüşlerini anlatıyordu ki bunların; eğer doğrulanırlarsa, düşünce iletiminin gerçekliği üzerinde hiçbir kuşku bırakmamaları gerekir. Dorothy Burlingham artık pek az görülmeyen bir durumdan yararlanıyordu: Bu, anneyle çocuğun aynı anda analiz edilmeleri idi.

Bize, örneğin, şunlara benzer garip olgular anlatmaktadır: Bir gün anne, oturum sırasında, çocukluğunun sahneleri arasında bir rol oynamış olan altın bir paradan söz ediyor. Evine döner dönmez; aşağı yukarı on yaşındaki oğlu odasına giriyor bir yana koyması için ona bir altın para getiriyor. Şaşırان anne bunu nereden bulduğunu soruyor. Çocuk onu yaşgünü armağanı olarak almıştır.

Bu yaşgünü birkaç ay önce kutlanmıştı, gelgelelim çocuğun niçin tam bugün, bu armağanını anımsadığını hiçbir şey açıkla-

mıyor. Anne, çocuğu analiz edene bu rastlantıyı bildiriyor ve ondan çocuğun niçin böyle davranmış olduğunun araştırılmasını rica ediyor. Fakat eylem o gün çocuğun yaşamına yabancı bir cisim tarzında girmiş olduğundan, analiz ortaya hiçbir şey çıkarmıyor.

Birkaç hafta sonra, anne masasında oturmuş, kendisinden istendiği gibi, söz konusu olayı kaleme almaktadır, o sırada çocuk geliyor ve annesini parayı geri vermeye zorluyor. Onu psikanaliste göstermek için kendisi götürmek istiyor. Ama analiz bir kez daha bir isteğin nedenini ortaya çıkarmayı başaramıyor.

Şimdi psikanalize başlangıç noktamıza dönelim.

KADINLIK

(33. Ders)

Bayanlar, baylar... Kendimi sizinle konuşmaya hazırlarken bir iç güçlüğe karşı savaşılmaya bırakmıyorum, ama tam doğrultumda olduğuma da güvenmiyorum. Psikanaliz bu on beş yıllık çalışma süresince doğrusu değişmiş ve zenginleşmiştir; bununla birlikte psikanalize giriş ne düzeltilmiş ne de tamamlanmıştır. Derslerimin gerçekten bir varoluş nedeni (raison d'être) bulunup bulunmadığını soruyorum: Çünkü psikanalistlere söyleyecek ve daha da öğretecek bir şeyim yok; ama sizlere çok şey, henüz anlayacak durumda olmadığınız, sizin için yapılmamış şeyler açıkladım. Kendimi özürlü göstermek amacıyla derslerimin her biri için başka bir motif öne sürdüm. Birincisi düş kuramını işliyordu ve amacı sizi bir atılıştaki anlayışlarımızın sağlamlığını gösteren analiz havası içine daldırmaktı. İkincisinin konusu, düşün gizli şeyler bilgisiyle gizemcilikle bağlantılarıydı ve bana serbestçe çalışmalardan söz etme fırsatını sağladı.

Bu çalışmalar üzerinde bugün, önyargıların koyu yanlılarıyla ateşli karşıtları arasında şiddetli bir savaş vardır. Psikanaliz örneğinin hoş görür kıldığı sizlerin, beni bu alanda izlemiş olduğunuzu umabildim. Kişiliğin çeşitli dayatmaları üzerine olan üçüncü ders, işlenen konunun pek uygunsuzluğu dolayısıyla, kuşkusuz size büyük çabaya mal oldu. Gelgelelim, *ben* psikolojisine yapılan bu ilk tamamlayıcıyı size anlatmadan edemezdim. Eğer veriler on beş yıl önce bilinmiş olsaydılar, size bunlardan daha o zaman söz etmiş olurdum. Sonunda, izlenmesi pek güç olan bu ders geliyor. Bunun gerekli düzeltmeleri getirdiğinden ve şimdi en önemli sorunları çözümlemeye nasıl girişildiğini göstermiş olduğundan kuşkulanyorum. Eğer bu nokta üzerin-

de susmuş olsaydım, girişimim size yolunuzu şaşırtırdı. Görüyorsunuz ya, insan özür bildirmeye çalışırsa, yaptığı her şeyin kaçınılmaz olduğu sonucuna varır. Sizden de benim gibi davranmanızı istiyorum.

Bu ders bile bir giriş içinde yer almış olmamalıydı, fakat bunu yapmam için birçok kabul edilir nedenim vardır... Bu önce size genişçe anlatılmış bir analiz çalışması örneği verecektir. Sonra, size yalnız gözlem olguları getireceğim ki, onlarda kuramsal görüşlerin hiç payı yoktur denilebilir. En sonunda, sizi kuşkusuz başka konulardan daha çok ilgilendirebilecek bir konuyu işleyecektir. Erkekler her zaman kadınlık sorunu üzerinde derin derin düşünmüşlerdir:

*Häupter in Hieroglyphenmützen,
Häupter in Turban und schwarzem Barett,
Perückenhäupter und tausend andere
Arme, schwitzende Menschenhäupter**
Heinrich Heine

Kadınlık sorunu, erkek olduğunuz için sizi ilgilendirir. Aranızda bulunan kadınlar için bu sorun yoktur. Çünkü onlar sözünü ettiğimiz bulmacanın kendisidirler. Bir insana rastladığınızda, hemen kadın mı, erkek mi olduğunu görürsünüz; hatta onda göze çarpan ilk şey budur. Bu ayırt etmeyi son derece güvenle yapmaya alışmışsınızdır.

Oysa anatomi bilimi, ancak tek noktada sizin kadar olumlu görünür; bize 'erkek olan'ın erkeklik ögesi sperm hücresi ve onu içine alan şey olduğunu öğretir. Dişi olan, yumurtacık ve yumurtacığı barındıran organizmadır.

Yalnız cinsel işleve yarayan bazı organlar, her iki cinsten oluşmuşlardır. Bunlar, belki de tek bir düzenlenişin iki ayrı biçimini göstermektedirler. Ayrıca öbür organlar, beden yapılışı, dokular, cinsin etkisi altında kalmışlardır; fakat ikinci dere-

* *Hiyeroglif şapkalı başlar,
Türbanlı ve kara takkeli başlar
Peruklu başlar ve binlencesi
Zavallı, terleyen insan başları.*

H. Heine, Nordsee (Kuzey Denizi), (Ed. n.)

cede denilen bu cinsel karakterler kararlı değildirler, değişebilirler.

En sonunda, bilim size, beklenmedik ve duygularımızdaki karışıklığı atmaya pek yarayan bir olguyu öğretiyor: Erkeklik aygıtlarından bir kısmının kadında, kadınınkilerin de erkekte bulunduğunu gösteriyor. Bu olgu da, sanki birey açıkça dişi ya da erkek değilmiş gibi bir çiftcinsellik ortaya çıkarıyor. Fakat aynı zamanda var olan bu iki karakterden biri daima öbürüne üstün bulunmaktadır.

Şuna inanınız, bireydeki erkeklik ve dişilik oranı son derece değişiktir: Ne de olsa, bazı pek az bulunur haller dışında, bir kimsede tek tür bir cinsel üretim vardır: Yumurtacık ya da meni. Bütün bunlar, besbelli ki can sıkıcıdır ve sizi erkekliğin ya da kadınlığın anatomisinin kavrayamadığı, bilinmez bir karaktere bağlı olduğu sonucunu çıkarmaya götürür.

Öyleyse psikoloji bu sorunu çözümleme gücüne sahip midir? Biz bazı psişik özelliklerin erkekçe ya da kadınca olduğunu, onları aynı şekilde psişik alana, çiftcinselliğe aktararak kabul etmeye alışmışızdır. Bir kimsenin, erkek ya da dişi olduğunu şu durumda erkekçe öbüründe kadınca davranmış olmasından dolayı söylüyoruz; fakat çok geçmeden öğreneceksiniz ki, böyle yaparak yalnız anatomiye ve genel anlaşılmaya saygı göstermiş oluyoruz.

Kurulan ayırt etme şekli psikolojik açıdan değildir. Genellikle, 'erkekçe' sözcüğünü 'etkin' anlamda, 'kadınca' sözcüğünü 'edilgin' anlamında kullanıyorsunuz. Bu nedensiz değildir. Erkek cinsellik hücresi etkindir, devingendir, dişi hücrenin peşine düşer, yumurtacık ise devinimsizdir edilgindir.

Bundan başka, erkeğin ve dişinin cinsel ilişki sırasındaki davranışları ilkel cinsel organizmaların davranışlarına benzer. Erkek ele geçirmek istediği dişiye hırsla kovalar, yakalar ve onun içine girer. Fakat psikolojik bakımdan erkeklik karakterini, yalnızca saldırganlık etkenine indiriyorsunuz böylece. Bunu yaparken temel bir şey bulduğunuz besbelli değildir. Çünkü, kimi hayvanlarda dişilerin erkeklerden daha güçlü ve daha saldırgan olduğunu anımsarsınız, bu hayvanların erkekleri ancak çiftleşme eyleminde etkin görünürler. Sözcüğü örümceklerde böyle olur.

Dişiyi özgü gibi görünen kuluçkaya yatmak, yavrulara bakmak gibi görevler hayvanlarda zorunlu olarak diş cinsinin payına düşen işler değildir. Bazı üstün hayvanlarda, dişiyi erkek, yavrulara nöbetleşe bakarlar; hatta yalnız erkeğin kendini bu işe verdiği de olur.

İnsanın cinsel yaşamıyla ilgili olarak, çabucak görürsünüz ki, erkeğin davranışını etkinlikle, kadının davranışını edilgenlikle nitelemek yetmez. Anne her bakımdan çocuğuna karşı etkindir ve süt vermeden söz ettiğiniz zaman, çocuğun meme emdiğini ya da kadının çocuğu emzirdiğini söyleyebilirsiniz.

Belki kadınlığın psikolojik anlamda edilgin amaçlara bir eğilim beslemekle karakterize olduğu söylenebilir ki, bu sözü edilen edilgenlikle aynı şey değildir. Çünkü edilgin amaçlara varmak için de bazen büyük bir etkinlik göstermek gereklidir. Kadında, cinsel işlevdeki rolünden dolayı, edilgin davranışlara ve amaçlara doğru daha belirli bir eğilim, o örnek alınan cinsel karakterin her olguda az çok geniş ya da sınırlı olmasına göre güçlenen ya da zayıflayan bir eğilim bulunabilir.

Bununla birlikte, kadını edilgin durumlara yerleştirmeye giden toplumsal örgütlerin bile etkisini önemsiz saymaktan sakınalım. Bütün bunlar henüz pek karanlık geliyor. Dişilikle dürtüsel yaşam arasındaki bağlantıyı da savsaklamayalım. Toplumsal kurallar ve onların özel yapıları, kadını, saldırgan içgüdülerini bastırmaya zorlamaktadır ki, içeri doğru yönelmiş yıkıcı eğilimleri erotikleştirmeyi başaran mazoşist eğilimler bundan ileri gelmektedir. Demek ki mazoşizm, söylendiği gibi, esas olarak dişilidir. Fakat o halde işi, mazoşist erkeklere rastladığımızda (hiç de az değildirler), onların karakterlerinde açıkça dişil olan yanlar gösterdiklerini söylemeye getirmiş olacaksınız.

İşte böylece, psikolojinin bile kadınlığın gizlerinin anahtarını bize vermediğini öğrenmeye hazırsınız. Kuşkusuz, bize ışık başka yerden gelecektir; fakat ancak canlı varlıkların iki cinsindeki ayırt edici özelliğin, hiç bilmediğimiz sürecin nasıl oluştuğunu öğrendikten sonra... Şu var ki, cinsiyetlerin ikiliği, organik yaşamın çok şaşırtıcı bir niteliğidir. Bu, onu cansız doğadan açıkça ayıran bir niteliktir.

Ama dişil üreme organlarından dolayı dişilikle nitelendirilmiş olan kişiler, bize aslında geniş bir inceleme alanı sunuyor. Kadının ne olduğunu anlatmak –gerçekleşmeyecek iş– psikanalize ilişkin değildir, psikanalizin işi çiftcinsellikli çocuğun nasıl kadın olduğunu araştırmaktır. Bu son yıllarda yetkin 'kadın meslektaşlarımızdan çoğu, analizler sırasında bu sorunu incelemeye girişmiş, bu da bizi birçok noktada aydınlatmıştır. Cinslerin ayrılığı yüzünden kadınlık konusundaki tartışmalarımız hayli acı olmuştur.

Bir karşılaştırma, cinsler için uygunsuz oluşlarda bizi birçok noktada aydınlatmıştır. Bu hanımlar biz erkek analizcilerden kuşkulanıyorlar, bizim açıkça görmemizi ve kadınlıkla ilgili her şeyde yansız davranmamızı engelleyen önyargılarla dolu olduğumuzu ileri sürüyorlardı.

Buna karşılık, *çiftcinsellilik* alanı üzerinde kalarak, her neza-ketsizliği kolayca önleyebiliyorduk. Onlara söyleyecek ancak şu sözümüz vardır:

"Hele durun! Bu sizi hiç mi ilgilendirmiyor. Biliyorsunuz ki, siz bu bakımdan bir istisnasınız: siz kadın olmaktan çok erkeksiniz!"

Bizim bu cinsellik incelememizde iki kanıtlamada bulunmamızı beklemeniz gerekir. İlk planda, gözlemliyoruz ki, beden yapısı, henüz burada fonksiyona dirençsiz boyun eğmemektedir ve ikinci planda, kesin dönemeçler daha ergenlikten önce hazırlanmış ya da asılmış bulunmaktadır. Erkek çocuğun ve kız çocuğun gelişmesini kıyaslayarak, kız çocuğun normal bir kadın haline gelebilmesi için daha ağır ve daha karışık bir evrime uğraması ve erkeklerde karşılığı olmayan iki güçlüğü yenmesi gerektiğini ortaya çıkarıyoruz.

Sorunu başlangıcından alalım. Besbelli ki, oğlan çocukla kız çocukta malzemenin farklı olduğunu bulmak için psikanalizin yardımına hiç gerek yoktur. Üreme organlarının yapısındaki ayrılığa, söz edilmesini gerektirmeyecek kadar pek bilinen farklı beden belirtileri eşlik eder. Ayrıca dürtüsel oluşlarda da bazı başkalıklar, dişi yaratığın sonra ne olacağını kestirmemize olanak verir.

Küçük kız, genel olarak daha az saldırgan, daha az inatçı, kendisini daha az beğenmiş ve aynı zamanda okşanmaya daha istekli, daha uysal ve küçük oğlandan daha bağımlı olarak görünür. Kakasını tutması, ona daha kolay, daha çabuk öğretilir ki bu, kuşkusuz bir uysallığın sonucudur. Sidik ve kaka çocuğun kendisine bakan kimselere ilk armağanlarıdır: Çocuğa dışkı işlevine egemen olmayı öğreterek çocuksu dürtüler üzerinde ilk zafer kazanılmaktadır: Küçük kız kendi yaşındaki oğlandan daha zeki, daha çabuk, dış dünya bakımından da daha iyi hazırlanmış, aynı zamanda en kuvvetli amaç bağlanımına uğrar gibi görünür. Bu gözlemlerin, kesin belirtmelerle doğrulanmış bulunup bulunmadığını bilmiyorum; ama her ne olursa olsun, iyi düzenlenmiş kalmaktadır. Bu nedenle kız çocuğu zekâ bakımından geri gibi kabul edilemez. Bununla birlikte, bu cinsel ayrılıklar burada pek önemli değildir; değişiklikler tarafından silinebilir ve biz doğrudan doğruya izlediğimiz amaçta onları bir yana bırakabiliriz.

İki cinsin bireyleri, libidonun ilk aşamalarını aynı şekilde geçer gibi görünmektedir. Beklenenin tersine küçük kız, sadik-anal evrede küçük oğlandan daha az saldırganlık göstermez. Çocuk oyunlarının analizi, kadın analizcilerimize, küçük kızın saldırganlık itmelerinin daha az canlı ve daha az sayıda olmadığını göstermiştir. Fallus evresinin başından beri benzerlikler ayrılıklardan çok daha fazla dikkat çekicidir.

Fallus evresine gelen oğlan çocuk, bilindiği gibi, küçük penisi sayesinde şehvetli duygular sağlamayı öğrenir. Bu uyarılar cinsel ilişkilerin bazı görünüşleriyle bağlıdır. Kız çocuk, bu amaç için, henüz pek küçük olan klitorisini kullanır. Ondan bütün mastürbasyon eylemleri, penisin bu eşitiyle ilgili görülür ve her iki cins için, asıl dişil olan vajina henüz keşfedilmemiştir. Kimsenin, erken uyanan vajina duygusundan söz etmediği doğrudur; fakat bunları anüs ya da kulak içi duyularından ayırmak epey zor gibi görünmektedir ve bunlar hiçbir durumda büyük bir rol oynayamazlar.

Fallus evresi süresince, başlıca şehvet uyandırıcı bölgeyi klitorisin oluşturduğundan emin olabiliriz. Fakat bu durum kalıcı değildir, kadınlık biçimlenmeye başladıkça klitorisin duyarlılı-

ğının tümünü ya da bir bölümünü bırakması ve bundan dolayı vajinanın önem kazanması gerekmektedir. İşte kadının gelişmesi sırasında yenmek zorunda olduğu iki güçlük budur. Oysa daha uygun durumda olan erkek, cinsel olgunlaşması süresince, ilk cinsel açılma çağında şöyle böyle başladığı şeyi sürdürmekten başka iş yapmaz.

Klitorisin rolü üzerine daha sonra döneceğiz. Şimdi, evrim boyunca yenilmesi gereken ikinci güçlüğü ele alalım. Erkek çocuğun ilk aşk hedefi annesidir. Oedipus kompleksinin oluşumu sırasında ve bütün yaşamı süresince de annesine bağlı kalır. Kızlar için de ilk hedef anne ya da onun yerini alan kimsedir: Süt annesidir, dadısıdır vb... İlk hedefe bağlanımlar başlıca yaşamsal gereksinmelerin doyumundan doğar. Bakım, her iki cinsten çocuklar için aynı değerdedir. Bununla birlikte, Oedipus bağlanımı durumunda kız, aşkını babası üzerine aktarır ve evrim normal olarak yürürse, bunu, baba hedefinden kesin hedef seçimine geçirmesi gerekir. Böylece hem şehvet uyandırıcı bölgeyi, hem de hedefi değiştirmek zorunda görür kendini. O zamandan başlayarak, bu değişimin nasıl olduğunu; neden önceleri annesine bağlı olan kızın babasına bağlandığını; başka bir deyişle, erkeklik evresini, biyolojik olarak yöneltildiği kadınlık evresine doğru nasıl geliştirdiğini sormaktayız.

Sadece, belli bir yaştan beri karşıt cinse çekim başladığını ve küçük kıızı erkeğe doğru, aynı yasa nedeniyle, küçük oğlanı annesine doğru ittiğini kabul edebilseydik, bütün bunlar bize pek basit görünürdü! Çocukların, kendilerini ana babalarına bağlanan cinsel tercihin çizdiği yolu izlemekten başka yapacak şeyleri olmadığına inanmaya girişilirdi. Fakat gerçek o denli basit değildir, hatta sırlı, analizle çözülemeyen, şairlerin sözünü çok ettikleri gücün varlığından bile kuşkulaniyoruz. Çetin araştırmalar bize pek farklı veriler sağladı; bereket versin ki, çok sayıda kadın pek uzun zaman babalık hedefine, hatta babanın kendisine sevgiyle bağlı kalır.

Bu kuvvetle ve pek sürekli bir biçimde bağlı kalanları gözlemleyerek çok şaşırtıcı durumlar ortaya çıkarabildik. Başlangıçta anneye bağlanma evresi olduğunu biliyorduk, fakat bunun ne öneminden, ne süresinden, ne sonuçlarından kuşkulani-

yorduk. Kimi olgularda anneye bağıllık dördüncü yaştan da ileride sürmektedir. Bu evre süresince daha sonraki Oedipus durumunda bulunacak olan şey de o zamanlar olmaktadır ve ancak, sonra babanın kişiliğine aktarılmaktadır. Kısacası, eğer anneye *Oedipus hali öncesi bağlanma* evresi önemsenmezse, kadını anlamının olanaksız olduğunu temin edebiliriz.

Şimdi, kızın annesi için olan bu libido duygularının neden ibaret olduğunu bilmek isterdik: Bunlar çoktur; çocuk cinselliğinin üç evresinde devam ederler ve ağız, sidik-anüs ve fallus istekleriyle belirtilerek onlardan her birinin karakterlerini alırlar. Bu istekler, etkin ya da edilgin heyecanlarla belirtilirler ve cinslerin sonraki ayırımına taşınırlarsa (uygunu, mümkün olduğu kadar önlemektir) onları ya erkekçe, ya kadınca diye nitelendirme hakkına sahip oluruz. Ayrıca, çift değer taşırlar; hem sevgi dolu, hem de saldırgandırlar. Sık sık düşmanca istekler, kaygıcı gösterilere döndükten sonra ancak ortaya çıkarlar. Bu cinsel isteklerin nelerden ibaret olduklarını anlatabilmek kolay değildir.

Onların arasında en açık bir şekilde algılanan annesine bir çocuk yapmak ve ondan bir çocuk sahibi olmaktır. Bu iki isteğin tarihi, fallus evresine gider; varoluşu ne denli şaşırtıcı da olsa, analiz gözlemiyle kesinlikle kanıtlanmıştır. Bu araştırmaların çekiciliği, yapmamıza olanak verdiği buluşların garipliğinden ileri gelmektedir. Örneğin, bu şekilde, sonraki bir paranoya hastalığının filizi olan öldürülmek ya da zehirlenmek korkusunun tarihi, Oedipus hali öncesi dönemine gider ve anneye ilgilidir. Başka bir olguyu anlatalım. Bana oldukça çetin saatler geçirtmiş olan o psikanaliz araştırmaları tarihinden çıkarılmış ilginç bir öykücüyü anımsayınız. Daha çok çocuğun cinsel travmatizmlelerini bulmaya bağlanıldığı dönemlerde, hemen hemen bütün hastalarını babaları tarafından ayartılmış olduklarını söylüyorlardı. Sonunda bu iddiaların yanlış olduğu kanısına vardım ve histeri semptomlarının gerçek olgulardan değil, fakat uydurmalarından ileri geldiğini öğrendim. Yalnız daha sonra baba tarafından ayartılma uydurmalarının, kadında tipik Oedipus kompleksinin anlatımı olduğunu anladım. Kız çocuğun Oedipus halinde bu ayartılma uydurması da bulunmaktadır, fakat o zaman ayartıcı olan anadır. Burada uydurma, gerçeğe yan yana gir-

mektir; çünkü buna kıskırtan anne olmuş ve belki ilk şehvet üreme duyularını uyandırmıştır. Bu, çocuklara gerekli beden bakımını yaparken olmuştur.

Besbelli ki, beni abartmakla suçlayacaksınız ve küçük kızı annesine bağlayan bağların benim ileri sürdüğüm kadar ne kuvvetli, ne de çok sayıda olduğuna düşüneceksiniz. Diyeceksiniz ki, birçok fırsatta, kız çocukların böyle davrandığını görmüş olmakla, asla böyle bir şey kanıtlamış bulunmuyorsunuz. İtirazınız bir değer taşıyor.

Unutmayınız ki, zaten çocuk önbilinçli olarak ne fikirlerini belirtebilir, ne de haber verebilir. Bu gelişme sürecinin pek belirgin, hatta abartmalı olduğu öznelerde yapılan analizler, bizim söz konusu duyguların sonuçlarını ve izlerini tümüyle incelememize olanak sağlamıştır. Bazı bağlantıları ayıran ve büyüten patoloji yardımıyla bunları kavramayı başarabiliyoruz. Normal olsalardı bilinmez kalırlardı. Pek anormal özneler üzerinde uygulandıkları için araştırmalarımızın sonuçlarını doğru olarak kabul edebiliriz.

Annesine kuvvetle bağlanmanın, sonunda, kız çocukta kaybolduğunu biliyoruz. Şimdi bu kayboluşun ve babaya bağlanmanın nasıl olduğunu göreceğiz. Bir olgu, izlenecek gidişi bize göstermektedir: Gerçekten burada basit bir hedef değişmesi söz konusu değildir, fakat düşmanlık belirtisi altında tam bir başkalaşma olmaktadır; anneye bağlılık, kin haline dönmektedir: Kimi zaman pek güçlü olan bu kin, bütün yaşam boyunca sürebilir; bazı kimselerdeyse dikkatle dengelenmiş olabilir. Genellikle, düşmanlığın bir kısmı sürdüğü halde öbürü alt edilmiştir; fakat, elbette olaylar çok önem kazanır. Dikkatimizi babaya doğru evrimin geliştiği çağ üzerine çevirmekle yetineceğiz ve anneye karşı kine neyin neden olabildiğini arayacağız.

Hastalar bize, annelerine karşı yöneltilmiş uzun bir yakınma ve suçlama listesi vermekten hiçbir zaman geri kalmıyorlardı. Değerce eşit olmayan bu yakınmalar, çocuğun düşmanca düşüncelerini doğrulamaya yaramaktadır; onları önemsemekten kaçınmalıyız. Bazıları apaçık uydurmalarıdır ve bize düşmanlığın gerçek kaynağını aramak kalmaktadır. Size bu kez bir

analiz araştırmasının bütün kıvrıntılarında yol göstererek, ilginizi çekeceğimi umuyorum.

Annenin suçlanmasına yol açan haksızlıkların tarihçe en eskisi, çocuğuna pek az süt vermiş olması ve böylece onu yeterince sevmediğini göstermesidir. Bu yakınma doğrusu, ailelerimiz söz konusu olduğunda, çok zaman pek yerindedir: Anneler yeterince sütleri olmazsa –ki bu ender rastlanan bir olgu değildir– çocuğu pek az zaman süresince, altı ayla dokuz aya kadar emzirirler. İlkel topluluklarda çocuk üç yaşına kadar annesinin memesini emer. Çok zaman sütninenin kişiliği anneninkiyle karışır; annenin, çocuğu seve seve emziren sütnineyi erken savıp göndermiş olmasından yakınılır. Gelgelelim, bu kınamalar öylesine sıktır ki, bazen haklı olup olmadıklarından kuşulanırız. Biz daha çok, çocuğun ilk beslenmesinde, giderilemeyen bir açlık kaldığını ve onun anne memesini yitirmesinden dolayı asla avunma bulmadığını sanmaya eğilim gösteririz. İlkel kadının, çocuk çoktan yürüyebilecek, konuşabilecek hale geldikten sonra da onu emzirmeyi sürdürdüğünü söylemiştik. Oysa bu ilkel kişilerden biri bana analiz için gelseydi aynı yakınmaları dinleyeceğimi sanıyorum.

Zehirlenme korkusuyla anne memesinden yoksunluk duygusu arasında bir ilinti bulunabilir. Zehir insanı hasta eden bir besindir. Çocuk belki ilk hastalıklarını, az önce sözünü etmiş olduğumuz yoksun kalmaya bağlamaktadır. Çünkü rastlantıya inanmak, biraz kültür derecesini göstermek demektir; ilkel kimsenin, kültürsüz insanın, çocuğun gözünde, ‘vuku bulan’ her şey bir nedene bağlıdır; bu neden ilkel olarak animist bir düzende olmalıdır. Günümüzde, hâlâ bazı halk sınıflarında insanlar asla doğal ölüme inanmazlar; genellikle bundan sorumlu olan hekimdir. Bir yakının ölümünde doğan nevrotik tepki, bir kendi kendini suçlamadan başka bir şey değildir, kendi kendine yapılan kınama bu ölümü getirmiş olabilir.

İkinci bir çocuğun doğuşu, işte bu da, kınama nedenidir, fakat bu motif çok zaman ağız yoksunluğuyla karışır. Anne büyük çocuğunu emzirmek istememiş ya da onu emzirememiştir, çünkü son doğan çocuk için bu besine gereksinimi vardır. Süt üreti-

mi yeni bir gebelikle tehlikeye düşünce ve iki çocuğun yaşı birbirininine pek yakın olduğu zaman, bu yakınma pek haklı görünür ve işin dikkat çekici yönü, çocuk, yeni doğandan ancak on bir ay büyük olduğu halde bile olguyu bilinçle kavramayacak kadar küçük değildir. Çocuk böylece bu çağrısız konuğa, rakibe kıskanç bir kin besler. Yeni gelen, büyüğünü yerinden etmemiş, onun hakkını elinden almamış mıdır?

Ve kin, sütünü ve bakımını iki çocuk arasında paylaştıran ve fasız anneye karşı da şiddetli olur. Bütün bu duygular çok zaman, davranışın can sıkıcı bir değişmesiyle kendini belli eder. Çocuk 'kötü huylu', titiz, söz dinlemez olur ve dışkı işlevlerine artık egemen olamayarak geri geri adım atar. Bütün bunlar aslında uzun zamandır bilinmekteydi ve kabul edilmişti; fakat bu kıskançlık duygularının gücünü, sonraki evrimde oynadığı çok büyük rolü iyice kestiremiyorduk. Eğer başka çocuklar doğarsa, kıskançlık yeniden canlanır ve heyecan her defasında aynı güçle yenilenir. O, annesince daha çok sevilen çocuk olarak kalsa bile, bu olgu değişmez, çünkü küçüğün sevgisinin sınırları yoktur ve o her şeyi yalnızca kendine ister, hiçbir paylaşmayı kabul etmez.

Çocuğun cinsel istekleri, libidonun çeşitli aşamalarında değişir. Genellikle onları doyurmak olanaksızdır, annesinin karşısında düşmanlık göstermek için bin türlü neden bulur. En büyük vazgeçiş, fallus evresinde anne çocuğa, mastürbasyonu, onu kendisinin ittiği şehvet kaynağını yasaklamaya geldiği zaman olur. Bu yasaklama çok zaman şiddetli bir hoşnutsuzluğun ve yine ciddi tehditlerin bütün belirtileriyle birlikte yapılır. Bu nedenler, küçük kızın annesinden niçin koptuğunu açıklamaya yeter diye düşünülür. Çocuk cinselliğinin niteliği, aşk isteklerinin aşırılığı, cinsel istekleri doyurmanın olanaksızlığı... İşte bu yüz çevirişi önlenilmez bir biçimde doğuran bunlardır.

Belki bu bağlantı birinci bağlantı olması dolayısıyla silinme kaderine sahiptir; çünkü erken hedefe bağlanımlar daima son derece çiftdeğerlidir ve güçlü sevgi, katı bir saldırganlık eğilimine eşlik etmekten asla geri kalmaz diye düşünülebilir. Sevgi aldanişları, vazgeçişler çocukta, o ne kadar fazla tutkuyla sevecek olursa, o kadar duygulu olacaktır.

Sonunda, birikmiş olan düşmanlık, sevgi üzerine götürmelidir onu. Sevgi bağlanımlarının ilkel çiftdeğerliliği yadsınabilir ve çocuk aşkının çaresiz kayboluşunun bütünüyle anne–çocuk bağlantısının özel niteliğinden ileri geldiği, en ihmalcı eğitimin bile bir baskı yapamayacağı ve bazı kısıtlamaları kabul ettiremeyeceği kanıtlanabilir. Özgürlüğüne vurulan her darbe, çocukta isyan, saldırma eğilimiyle kendini gösteren bir tepki yaratır. Bu olasılıkların tartışılması, zihnimize bazı itirazlar gelmeseydi, ilgi çekici olurdu sanıyorum. Çünkü vazgeçişler, sevgi aldanişları, kıskançlık, yasağın izlediği baştan çıkarma, bütün bunlar, oğlan çocuğun annesiyle olan bağlantılarında da bulunur, bunun için ana hedefinin terk edilmesine de neden olmazlar. Demek ki, kız çocukta kendini başka türlü gösteren ya da oğlan çocukta görülmeyen, ona özgü bir etken vardır. Söylediğimiz bu etkenin niteliğini tanımadıkça kız çocuğun annesinden nasıl uzaklaştığını anlayamayız.

Oysa bu özgül etkeni, bulmayı beklediğimiz yerde keşfetmiş olduğumuzu sanıyorum; fakat biraz şaşırtıcı bir biçim altında görüyoruz onu. Önceden kestirdiğimiz yerde, yani hadımlaşma kompleksinde buluyoruz. Anatomik bir ayrılığın psişik yansımaları olmasında şaşırtıcı bir şey yoktur. Bize garip gelen şey, kızın annesinden, kendisine penis vermemiş olduğu, bu yoksunluktan onu sorumlu tuttuğu için nefret ettiğini ortaya çıkarmamızdır.

Görüyorsunuz ki kadına da, elbette, erkeğinkinden farklı olarak bir hadımlaştırma kompleksi yakıştırıyoruz. Oğlan çocuğun hadımlaştırılma kompleksi çocuğun kadın üreme organlarını görerek, gözünde pek değerli olan erkeklik organını bedenin gerekli bir parçası gibi sanmaya başladığı çağda ortaya çıkar. O zaman, onunla eliyle oynarken yakalandığında, kendisine yapılan tehditleri anımsar ve bu tehditlerin yerine getirileceğinden korkmaya başlar, böylece o andan beri, sonraki evrimin en güçlü hareket kaynağı olan *hadımlaştırılma korkusu*'na kaptırır kendini. Küçük kızın hadımlaştırılma karmaşası da öbür cinsin üreme organlarını görmesiyle doğar. Aradaki fark hemen göze çarpar ve itiraf etmek gerekir ki, bunun bütün önemini anlayıverir. Kendisine yapılan haksızlığa karşı pek duyarlı olan kız da,

'şunun gibi bir şey'e sahip olmak ister. *Penise imrenme* içini sarar; ileride karakterinin oluşumunda silinmez izler bırakır. En uygun durumlarda, bu istek büyük bir psişik çaba gösterilmeksizin bastırılamaz. Eksikliğini gören küçük kız kolayca boyun eğmez; tersine, uzun zaman bir penis sahibi olabileceğini umar ve bu umut bazen çok uzun süre varlığını korur. Sonunda gerçek, isteğini yerine gelmiş görme umuduna son verince, analiz, bu isteğin bilinçsizliğin içinde canlı bir halde sürdüğünü ve daima hatırı sayılır bir enerjiyle yüklü olduğunu göstermektedir.

Yetişkin kadını analiz edilmeye gönderebilen nedenler arasında, bir penis sahibi olma isteğini de saymak gerekir. Tedaviden akla uygun olarak beklediği iyilik, örneğin bir fikir mesleğinde çalışma olanağı, çoğu zaman bastırılmış bu isteğin buğulanmış biçiminden başka bir şey değildir.

Penis isteğinin yadsınmaz bir önemi vardır. Bu, kadına verilen bir ceza, bazen erkeğin bir haksızlık örneği olarak sayılır: Şunu bilmek gerekir ki, hırs ve kıskançlık kadının ruhsal yaşamında erkeğinkinden çok daha büyük bir rol oynar. Elbette bu konu erkekte de kendini gösterir ve kadında penis isteğinden başka etkenler tarafından doğurulabilirler; fakat bu isteğin etkisine önem vermenin uygun olacağına inanma eğilimindeyiz. Bazı analizciler, penisin ilk istek itmesi olan fallus evresindeki önemini azaltmaya çalışır. Onların görüşüne göre, bu durumun kalcıntısı, kadında başlıca ikinci derecede bir oluş doğurur ve bu daha sonraki bazı çatışmalarla kışkırtılmış olarak, o zaman zamanından önce duyulmuş olan bu heyecanlara doğru bir gerilemeden ileri gelir.

Derinlik psikolojisinin sunduğu genel düzendeki sorun buradadır. Patolojik ya da sadece usule aykırı dürtüsel durumlarda, örneğin, bütün cinsel sapıklıklarda, bir yandan çocukça zamansız bağlanmaların gücüne, öte yandan olayların ve sonraki evrimlerin etkisine, verilebilecek karşılıklı rollerin ne olduğu sorulabilir. Hemen hemen daima, bunda tamamlayıcı diziler söz konusudur. Bunları bize nevrozların nedenleri bilimi tanıtmaktadır. Hastalığın görünmesinde bu iki etkenden her birinin sorumluluk payı olduğundan, birindeki bir azalma öbüründeki bir artmayla dengelenir. Bütün durumlarda, direktif veren, ba-

zen kesin bir biçimde kendini gösteren, bu çocuk heyecanlarıdır. Ve çocukça etkenin önemi, eminim, penis sahibi olma isteği bakımından pek büyüktür.

Kız çocuğunun evriminde hadımlaştırılmanın ortaya çıkarılması kesin bir dönemeçtir. Bu gibi durumlarda küçük kızın karşısında üç yol açılmaktadır: Bu yollardan birincisi cinsel yasaklamaya ya da nevroza, ikincisi bir erkeklik kompleksinin oluşmasına, üçüncüsü normal kadınlığa ulaştırır. Birinci durumda, o zamana değin bir erkek çocuk gibi yaşamış olan küçük kız kendini klitoris mastürbasyonuna vermiştir. Etkin isteklerini, çoğu zaman annesi üzerinde merkezileşmiş isteklerini bu yolla sağladığı doyumla birleştirmiştir.

Penise imrenmenin etkisi altında hazzını, fallus cinselliği içinde bulmayı bırakır. Ondan daha vergili olan erkek çocukla kıyaslanması onurunu yaralar ve klitoris mastürbasyonu eğlencesini bırakarak, annesine duyduğu sevgide olduğu gibi çok zaman, cinsel eğilimlerinin büyük bölümünü bastırmaya gider. Annesinden ayrılması bir anda olmaz; çünkü kızcağız bu organ noksanlığını bireysel bir talihsizlik gibi kabul eder; yalnız daha sonra, kendisinin de diğer dişi varlıklar gibi olduğunu görür.

Onların arasında annesi de kendisine benzemektedir. Oysa sevgisi falluslu bir anaya yönelmişti, hadımlaştırılmış bir anaya değil. O andan başlayarak bundan vazgeçmesi, uzun zamandır birikmiş düşmanca duyguları bırakması mümkün olur. Kısacası, kadında fallus bulunmaması, onu erkek çocuğun gözünde, belki daha sonra erkeğin gözünde olduğu gibi, kız çocuğunun gözünde dahi değerini yitirir.

İçinizden kimse, bizim nevrozlarımızın, onanizmlere verdiği önemi, bütün kötülüklerden onu sorumlu kıldıklarını bilmiyor değildir. Onların yanlışını ancak güçlkle kanıtlayabiliyoruz.

Doğrusu onların haklı olduklarını anlamamız gerekir. Çünkü onanizm çocuksu cinsellik gösterisinden başka bir şey değildir ve bu cinsellikten uzaklaşmasından dolayı söz konusu hastalar acı çekmektedir. Gelgelelim, nevrozlular neden olarak ergenlik mastürbasyonlarını öne sürmektedir, gerçeğin tek so-

rumlusu olan erken başlamış mastürbasyonları büsbütün unutmışlardır.

Sonraki bir nevrozun ortaya çıkması üzerinde ve her bireyin karakterinin kuruluşunda bu mastürbasyonun keşfinin ya da keşfedilmemesinin, ana babanın tepkisinin ya da hoşgörülüğünün, öznenin kendi tepkisinin, onanizmi önlemeyi başarmasının ya da başaramamasının yaptığı yansımayı bir gün size gösterebilmek isterdim. Bütün bunlar silinmez izler bırakır.

Fakat, kısacası, ben daha çok bu uzun ve çetin çalışmadan kurtulmuş olduğumdan dolayı memnunum, çünkü işin sonunda, benden pratik cinsinden öğütler isteyerek, küçük çocukların mastürbasyonu karşısında, onların ana babaları eğiticileri olarak nasıl bir tavır takınmak gerektiğini sorarak beni acımasız bir sıkıntı içine itmekten geri kalmadınız. Burada anlatılan küçük kızın evrimi, size, çocuğun mastürbasyondan kurtulmak için kendisinin yaptığı kadar verimsiz çabaların bir örneğini vermektedir. Penise imrenme, onanizme karşı şiddetli tepki doğurunca kızcağız bundan vazgeçemezse de, şiddetli bir iç savaşa girer. Sanki, şimdi tahtından indirilmiş olan annesinin rolünü üzerine alarak, klitoris kendisine duymasını sağladığı hazza karşı bir tepkiyle, bu kadar kötü bir organa sahip olmanın bütün hoşnutsuzluğunu ortaya döker. Hayli yıllar sonra mastürbasyon etkinliği çoktan söndüğü zaman, bu savaşın izleri, daima korkulan şiddetli bir isteğe karşı savaşta yeniden görülür. Bu, aynı güçlüğü çekmiş olduğu anlaşılan kimselere sempati duymaktır. Bunlar evlenirken, koca ya da âşık seçerken uyulan nedenlerdir. Mastürbasyondan vazgeçmek, gerçekten ilgisiz kalınacak, önemsenmeyecek bir eylem değildir.

Küçük kız kendini mastürbasyona vermeyi durdurarak fallus etkinliğinin bir bölümünden vazgeçer. Bu durumda edilginlik ağır basar; babaya eğilimi, içgüdüsel dürtülerin yardımı sayesinde üstünlük kazanır, fallus etkinliği yok edilir. Evrim sırasında çıkagelen böyle bir değişikliğin, görüyorsunuz ya, kadınlığın oluşumuna yardım etmesi gerekir. Ve bastırma aşırılığa kaçmadığı zaman kadınlık normal olur. Kızın babasından istediği şeyin kaynağı, kuşkusuz bir fallusa sahip olma isteğinden başka bir şey değildir.

Bu fallusu ona vermeyi annesi reddetmişti, şimdi babasından alabileceğini ummaktadır. Bununla birlikte, durum ancak bir penis sahibi olma isteğinin yerini, bir çocuk sahibi olma isteği aldığı zaman gerçekten kurulur. Bu sonuncusu, eski bir sembolik eşdeğerine uyarak penisin vekili haline gelir. Unutmayalım ki, küçük kız, daha fallus evresinden başlayarak bir çocuk sahibi olmayı istemiştir, taşbebeklere düşkünlüğü bunu kanıtlamaktadır. Fakat bu oyun gerçekten bir kadınlık belirtisi değildir, daha çok etkinliği edilginliğe çevirme amacıyla, annesine benzeme belirtisidir. Kız çocuğu taşbebekle oynar, taşbebek ise aslında kendisidir. Bebeğine annesinin kendisine yaptığı her şeyi yapabilir.

İşte ancak o zaman taşbebek çocuğun babanın bir çocuğu olması için penis isteği ortaya çıkar ve coşkuyla istenilen amaca böylece ulaşır. Bu çocukça istek daha sonra, özellikle yeni doğan bebek, o kadar istenilen penisi getiren bir oğlan olursa ne mutluluk! Bir çocuk sahibi olmayı isteyen kadın, daha çok, artık ikinci plana atılmış olan babadan çok, onu düşünür. Böylece eski bir penise sahip olma isteği, kadınlık iyice biçimlendikten sonra bile yaşamasını sürdürür. Fakat bu penis isteğini özellikle dişil olarak kabul etmek daha uygun değil midir?

'Çocuk-penis' isteğini babası üzerine aktaran küçük kız Oedipus durumuna gelmiştir. Annesine karşı olan düşmanlığı o zaman iyice güçlenmiş bulunur. Annesi bir rakip, babanın kendisine vermesini istediği her şeyi ona bağışladığı bir rakip olur. Kadının Oedipus kompleksi, kızın annesine Oedipus hali öncesi bağlanmasını bizden saklamıştır. Bu bağlanma pek direnen bağlanmalara neden olur. Küçük kız için, Oedipus durumu, uzun ve çetin bir evrimin sonucu, bir çeşit geçici çözümleme, gizlilik döneminin başlangıcı artık pek uzak olmadığından, uzun zaman bırakmayacağı tam bir dinlenme durumudur. İşte Oedipus kompleksiyle hadımlaştırma arasındaki bağlantıyı biz böyle görüyoruz; cinse göre kuşkusuz ki, sonuçları ağır bir ayrılık vardır. Erkek çocuğu annesini arzulamaya, rakip gördüğü babanın yerini almaya iten Oedipus kompleksi doğal olarak fallus evresi boyunca gelişir. Fakat hadımlaştırılma korkusu, Oedipus kompleksinin yitişine neden olur ki, daha normal bir durumda büsbütün silinir. Onun yerini sert bir üstben alır. Kız ço-

cukta hemen hemen tersi olur. Hadımlaştırılma kompleksi, Oedipus kompleksini yok etmek şöyle dursun, onun devam etmesini daha da kolaylaştırmaya ve bir limana sığınır gibi Oedipus kompleksine sığınmaya iter. Kız çocuk Oedipus kompleksini belirsiz bir süre taşır, bu karmaşanın etkilerinden geç ve eksik bir biçimde kurtulur:

Bu koşullarda oluşması tehlikeye düşmüş olan üstben, kültürel bakımdan gerekli olan güce de, bağımsızlığa da erişemez. Feministler genel olarak kadın karakterindeki bu etkenin ortaya çıkarılmasından hiç hoşlanmazlar.

Şimdi geri dönelim: İkinci olası etkene uyarak, kadındaki hadımlaştırılma korkusunun ortaya çıkarılmasından sonra güçlü bir erkeklik kompleksinin oluşabileceğini söylemiştik.

Bu durumda kız çocuğu sanki acı gerçeği kabul etmek istemez, erkekçe tavırlarını inatla büyütür, klitoris etkinliğini sürdürür ve kurtuluşunu falluslu olduğuna inandığı annesine ya da babasına benzemekte arar. O zaman düğümü çözmeye karar veren kimdir öyleyse? Kuşkusuz bir etken, daha büyük, erkeğine daha çok benzeyen bir etkinlik... Bu süreçteki esas, gelişmenin bu aşamasında kadının kuruluşuna olanak tanıyan edilginlik itmesinin yokluğudur. Hedef seçimi, görünür eşcinsellikle etkilenince, biz bu olguyu aşırı erkeklik karmaşasının bir sonucu gibi kabul ediyoruz. Gelgelelim analiz deneyi, kadın eşcinselliğinin, ender olarak çocukça erkekliğin doğru çizgi halinde uzanması olduğunu ya da hiç öyle olmadığını öğretmektedir. Bu küçük kızlar da bu zaman süresince hedef olarak babalarını almışlar ve Oedipus tutumunu kabullenmişlerdir.

Daha sonra uğradıkları birtakım kaçınılmaz düş kırıklıkları, onları eski erkeklik kompleksine geri gitmeye itmiştir. Normal kadın olmaları gereken kadınların bile payına düşen bu hayal kırıklıklarının, bu sonuncularda benzer tepkiler doğurmasının önemini abartmak gerekmez. Elbette, temel etken kendini göstermekte, söz götürmez biçimde birinci planda bir rol oynamaktadır; fakat kadın eşcinselliğinin gelişmesinin her iki evresi eşcinselliğin davranışlarında pek iyi yansımaktadır. Bunlar birbirlerinin karşısında ayırt etmeksizin ananın, çocuğun ya da kocanın ve karının rolünü oynarlar.

Şimdi size anlatmış olduğum, kadının tarih öncesidir sanki. Bütün bu son yıllarda yalnız bu yeni verileri elde etmeyi başardık ve siz bunları inceden inceye çalışma örneği olarak kabul edebilirsiniz. Madem burada kadın söz konusudur, bu kez uğraştığımız konuyla ilgili önemli çalışmaları borçlu olduğumuz bazı kadınların adlarını saymayı yerinde buluyorum.

Oedipus halinin asla kurulmadığı Oedipus öncesi haline bağlanabilen bir nevroz olgusunu ilk anlatan Bayan Dr. Ruth Mack Brunswick'tir (1928). Bunda belirtili bir kıskançlık paranoyası söz konusudur. Bayan Dr. Jeanne Lampl-de Grood (1927) tartışma götürmez gözlemlerle küçük kızın inanılmaz fallus etkinliğini ortaya çıkarmıştır. Bayan Dr. Helena Deutsch (1932) eşcinsel kadınların aşk eylemlerinin annenin çocuğa olan davranışlarını canlandırdığını göstermiştir.

Ergenlikten yetişkinlik yaşına değin, kadının bütün evrelerini anlatmak niyetinde değilim. Zaten verilerimiz buna yetmemektedir. Bazı incelikleri saymakla yetineceğim (daha sonra göreceğiz). Tarih öncesini sürdürmek için yalnızca diyelim ki, kadınlığın oluşumu, ilkel erkekliğin tortul belirtilerinin çıkardığı bozuklukların elinde oyuncak olarak kalmaktadır. Bu Oedipus öncesi halinin tutkularına geri dönüş sık sık olur. Kimilerinin yaşamlarında zaman zaman kadınlığın ve erkekliğin egemen olduğu evrelerin birbirlerini izledikleri gözlemlenir; işte biz erkeklerin '*kadın muamması*' dediğimiz şey, kadın yaşamındaki çiftcinselliği açıklayabilir. Fakat bu araştırmalar bize başka bir sorunun çözümünü sağlamıştır. Cinsel yaşamın dürtü kuvvetine libido adını verdik. Cinsel yaşam erkeklik-kadınlık kutuplaşmasının egemenliği altındadır. Libidonun durumunu zıtlaşmaya göre incelemekten daha doğal bir şey olamaz.

Her cinselliğe, biri erkek cinselliğinin hedeflerini, öbürü kadın cinselliğinkini nişan alacak şekilde özel bir libidonun karşılık vermesi bizi şaşırtmazdı. Gelgelelim durum böyle değildir. Yalnız tek bir libido vardır. Bu erkekliğin olduğu kadar dişiliğin de hizmetinde bulunur. Eğer, erkeklikle etkinlik arasında yapılmış 'itibari' yakınlaştırma üzerine dayanarak onu erkekçe diye niteliyorsak, onların aynı şekilde edilgin amaçlara eğilimleri canlandırdığını unutmaktan sakınıyoruz. Ne olursa olsun, buna

'kadın libidosu' sözcüklerini yapıştırmak doğru kabul edilemez. Üstelik libido, kadınlık işlevinin hizmetine girmek zorunda kaldığında pek büyük baskıya uğrar gibi görülür ve teleolojik bir anlatım kullanmak istersek doğa onun isteklerine erkeklik halinden daha az önem vermektedir denilebilir. Neden, biyolojinin nesnel gerçekleştirememesinde değil, olguda aranabilir. Saldırma erkeğe bağışlanmış bulunur ve bir noktaya dek kadının rızasından bağımsız kalır.

Kadında sık sık görülen cinsel soğukluk, bu uygunsuzluğu doğrular gibi görünmekte ve iyi açıklanmamış bir durumu oluşturmaktadır. Bu soğukluk psikolojik olduğu zaman tedavi edilebilir; eskiden yalnızca beden yapısıyla ilgili olduğu, hatta anatomik bir etkenin bulunduğu sanılıyordu. Kadının bazı özelliklerini daha psikanalizin ışığında gördükleri gibi size tanıtmaya söz vermiştim. Burada size genel düzende hakikatler bildirmekle yetineceğim. Ama, bir yandan cinsel işleve, öte yandan toplumsal disipline bağlanabilen şeyleri ayırt etmek, her zaman kolay değildir.

Kadınlığa, hedef seçimini etkileyen daha gelişmiş bir narsisizmi suçu yüklüyoruz. Buna göre kadında sevilme gereksinimi, sevmek gereksiniminden daha büyüktür. Kadının bedensel kendini beğenmişliğini doğuran şey, yine penise imrenmedir. Kadın, çekiciliğini, doğuştan gelen cinsel eksikliğinin gecikmiş ve pek değerli bir telafisi gibi kabul eder. Utanmanın, daha çok kadına özgü gibi görünen, ama gerçekte sanılabildiğinden daha 'itibari' olan bu duygunun üreme organlarının eksiğini gizlemek gibi ilkel bir amaç güttüğüne inanıyoruz. Daha sonra yine başka işlevler de üzerine aldığını unutmak niyetinde değiliz. Kadının, uygarlık tarihinin bulgularına ve yaratılarına pek az katıldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte belki kadınlar da dokuma gibi, örme gibi bir teknik bulmuşlardır. Gerçekten böyleyse, bu yaratının bilinçsiz nedenini kestirmeye girişebiliriz.

Doğanın kendisi, üreme organlarında onları örten kıllar bitirerek böyle bir kopyanın örneğini vermiştir. Geriye, ilerleme olarak, deriye kakılmış, bir tür keçe oluşturan lifleri birbirine geçirmek kalıyordu. Bu fikri fantezi olarak nitelerseniz, penis noksanlığının kadınlığın oluşumunda oynadığı role fazla önem ve

rerek bir saplantı içine düştüğümü düşünürseniz, o zaman silahları bırakırım.

Toplumsal bağlantılar çoğu zaman, kadın tarafından yapılan hedef seçimini tanınmaz hale getirirler. Seçim, serbest olduğu yerde, sık sık narsis idealine uyarak yapılır; seçilen erkek, küçük kızın zamanında olmayı arzuladığı erkeğin benzeridir; yani kadın, Oedipus kompleksini silememişse baba tipine uygun birini seçer.

Oysa babasına dönmek için annesinden ayrılırken, düşmanlıktan vazgeçmişti; demek ki bu seçimin, evlilik mutluluğunu garantilemesi gerekir. Fakat çoğu zaman sonuç o kadar elverişli olmaz, çünkü anlaşmazlığın ortadan kaldırılması 'nadiren' çatışmasız olur. Düşmanlığın kalıntısı, olumlu bağlanma üzerine ve yeni hedef üzerine taşınır. Önceleri babanın kalıtıcısından başka bir kimse olmayan koca, giderek, annenin de kalıtıcısı halini alır. Bir kadının yaşamının ikinci bölümü, kocasına karşı yürüttüğü böyle bir savaşımla kendini gösterebilir, daha kısa olan birinci bölümü ise annesine karşı isyanla geçmişti. Bu tepki sona erdiğinde, ikinci bir birleşmenin daha mutlu bir biçimde sürmesi olasıdır.

Ayrıca, hiçbir şey âşıklara önceden göstermese de kadın, ilk çocuğunun doğumundan sonra tutumunu değiştirmeye ve evleninceye dek karşı durduğu annesine benzemeye yatkındır. Bu benzeme için, mevcut bütün libidosunu kullanabilir; öyle ki bunda yineleme zorlanımı olgusuyla, ana babanın mutsuz evlenmesinin bir kopyasını çıkarır. Bir oğlanın ya da bir kızın doğumunda bir kadının uğradığı tepkiler, eski kışkırtıcı gücün, penis noksanlığının bir şey kaybetmemiş olduğunu gösterir. Yalnız oğluyla ilişkileri anneye doyuma ulaşma hazzı verebilir. Çünkü bütün insan ilişkilerinin en yetkin, çiftdeğerlilikten en uzak olanları bu ilişkilerdir. Anne, kendisinden esirgenmiş olan bütün gururu oğluna taşıyabilir ve erkeklik kompleksinin hâlâ ısrarla istediği doyumunu ondan bekler. Kadın, eşine karşı anne gibi davranmadıkça, onu çocuğu yerine koymayı başaramadıkça evlilikte yeterli mutluluk sağlanamaz.

Kadının annesine benzemesi de iki evre geçirir. Oedipus hali öncesi olan birinci evre süresince egemen olan, anneye sevgiy-

le bağıllık, onu örnek alma eğilimidir. Oedipus hali olan ikinci evre süresince egemen olansa, kendisinin babanın yanında olması ve onun yerini alması için annenin aradan çekilme isteğidir. Bu iki evre, daha sonraki evrim boyunca yeterince silindiği söylenemeyecek olan birçok iz bırakır. Bununla birlikte kadının geleceği üzerinde en büyük etkiyi yapan, Oedipus hali öncesi, sevgiyle bağlanma evresidir. Gerçekten, işte o zaman kadın, daha sonra cinsel görevini yerine getirebileceği, önemi çok büyük olan toplumsal rolünü oynayabileceği nitelikler kazanır. Annesine benzeyerek erkek için bir çekim nesnesi olabilir; çünkü, erkeğin Oedipus bağlanımı sevdalı bir hal alıncaya dek gelişir. Hiç değilse, çok zaman kocanın kazanmayı başaramadığı şeyi oğlu elde edebilir. Kadının aşkıyla erkeğin aşkının birbirinden psikolojik bir evre farkıyla uzaklaşmış olduğu izlenimine sahip bulunuyoruz.

Kadın, iyice açığa vurmak gerekir ki, yüksek derecede bir adalet duygusuna sahip değildir. Bu da kuşkusuz ki, psişizminde imrenmenin üstünlüğünden ileri gelmiş olmalıdır. Çünkü haktanırlık duygusu, imrenmenin düzenlenmesiyle işlemesine izin verilmiş olan koşulları gösterir. Yine diyebiliriz ki, kadınlar daha az toplumsal ilgiye sahiptir ve kadınlarda içgüdüleri yüceltme sorunu daha yetersiz kalır. Toplumsal ilgi bakımından, kadının aşağılığı, kuşkusuz tüm cinsel ilişkilere özgü olan o toplum dışı (asosyal) karakterinden ileri gelmektedir. Sevgililer birbirlerine yeter ve aile, daha geniş bir çevre için dar çevrenin bırakılmasını engeller.

Yüceltme eğilimine gelince, o en büyük bireysel değişikliklere boyun eğer. Buna karşılık, analizler sırasında daima ilk önce duyulan bir izlenimi sessizlikle geçiştiremem. Aşağı yukarı otuzunda olan bir erkek, genç, olgunlaşmamış, daha da gelişmeye elverişli bir kimsedir. Analizin ona sunacağı gelişme olanaklarından rahatlıkla yararlanacağını umabiliriz. Buna karşılık, aynı yaştaki bir kadın, onda bulduğumuz değişmeyen, hareketsiz şeyle bizi korkutur; libidosu kesin durumlar aldığından artık değişme gücü gösteremeyecek gibi görünür. Bunda, herhangi bir evrimin gerçekleşmesini görmek umudu yoktur; her şey, süreç tamamlanmış gibi geçer; sanki kadınlığa doğru giden çetin

evrim, bireyin olanaklarını tüketmiş gibi her etkiden uzak kalır. Biz tedavciler olarak bu halden, hastalığı alt etmeyi ve nevroz çarpışmasını ortadan kaldırmayı başardığımız zaman bile yakınıyoruz.

İşte kadınlıkla ilgili size söyleyebileceğim her şey bundan ibarettir. Açıklamam eksiktir, bölük pörçüktür, bazen de az hoşagidecek türdedir. Bununla birlikte unutmayınız ki, bir kadını cinsel işlevince belirlenmiş olduğu kadarıyla inceledik. Bu konfeksiyonun rolü pek büyüktür, fakat birey olarak kadın 'beşeri' bir yaratık olarak kabul edilebilir. Kadınlık üzerine daha çok şey öğrenmek istiyorsanız kendi özdeneyimlerinize eğiliniz, şairlerden yararlanınız ya da bilimin size daha derin ve daha düzenli bilgi verecek hale gelmesini bekleyiniz.

TOTEM ve TABU

TABU DUYGULARIN BİRBİRİNE ZIT ÇİFTDEĞERLİLİĞİ

Tabu, bir Polinezya dili kelimesidir; bunun çevrilmesi bizim için güçtür; çünkü artık onun belirttiği kavrama sahip değiliz. Eski Romalılar buna daha da yakındı; sacer, Polnezyalıların tabusunun tıpkısıydı. Yunanlıların agos'u, İbranilerin kadoş'u, Polinezyalıların tabu'su ve Amerika'nın, Afrika'nın (Madagaskar), Kuzey ve Orta Asya'nın birçok halkının benzer belirtmeleriyle aynı anlama sahip olmuş olmalıdır.

Bizim için, tabu karşıt iki anlam sunar: Bir yandan kutsal, kutlulaştırılmış, öte yandan kaygılandırıcı, tehlikeli, yasak, kirli, anlamları... Polinezya dilinde, tabunun aksine noa denir ki bu, genellikle 'herkesin yaklaşabileceği' anlamına gelir. Bundan dolayı tabu bir tür çekinme kavramına bağlanır ve tabu esas olarak dini yasaklamalarla ve kısıtlamalarla gösterir. Bizim kutsal korku deneyimimiz çoğu zaman tabu anlamını taşır.

Tabunun kısıtlamaları, salt ahlak ve din yasaklamalarından başka bir şeydir. Onlar, Tanrısal bizler; onlar yasaklarını kendi kendilerine koyarlar. Onlar, kendilerini ahlak yasaklamalarından ayıran sakınmaları genel bir şekilde belirten bir sistemin içinde değildirler. Tabunun yasaklamaları hiçbir beden üzerine oturmaz; çıkış noktaları bilinmez; bizim için anlaşılmasız olarak kalırlar; ancak onun erki altında yaşayanlara doğal görürler.

Wundt,* tabunun en eski insanlığın yazılmamış yasasını temsil ettiğini söylüyor. Tabunun, Tanrılardan daha eski olduğu ve her dinden önceki bir döneme kadar çıktığı genellikle kabul edilmiştir.

Tabuyu psikanalitik bir inceleme altına almak istiyorsak, onun tarafsız bir tanımlamasına ihtiyacımız vardır. Burada 'Encyclope-

* *Völkerpsychologie*, c. II. Mythos und Religion, II, s. 308, 1906.

dia Britannica'nın *Taboo* maddesinden bir parçayı alacağım; madenin yazarı, antropolojist Northcote W. Thomas'tır:

"Tam anlamıyla söz ettiğimizde, tabu şunları içine alır: a) Kişilerin ya da şeylerin, kutsal (ya da kirli) karakteri; b) bu karakterden çıkan sınırlama tarzı ve c) bu yasaklamanın çiğnenmesinden çıkan kutsal (ya da kirli sonuçlar). Polinezya dilinde tabunun aksine, ona, genel, orta malı... denir."

"Daha geniş bir anlamda tabu, birçok çeşitlilik gösterir: 1) Bir kişiye ya da bir şeye bağlı olan esrarlı bir kuvvetin (Mana) ürünü olan tabii ya da doğrudan doğruya tabu; 2) aynı kuvvetten çıkan fakat ya, a) edinilmiş; ya da b) bir rahipten, bir başkan ve benzerinden alınmış, geçirilmiş ya da dolaylı tabu; nihayet, 3) ilk iki etken tarafından birleştirilmiş, sözgelişi bir kadına bir erkeğin sahip olmasındaki gibi, birincilerin arasında orta bir tabu. Tabu kelimesi başka ayinlerin sınırlamalarında da uygulanır, fakat daha çok dinsel yasaklamalar arasına konulabilen şey, tabu sayılmamalıdır.

"Tabunun izlediği amaçların çok görevleri vardır. Doğrudan doğruya tabuların amaçları şunlardır: a) Başkanlar, rahipler gibi önemli kişileri ve belli bir değer bağlanan nesneleri her türlü zarara karşı korumak; b) zayıfları –kadınları, çocukları, genel olarak insanları– rahiplerin, başkanların güçlü Mana'sından (büyülü kuvvetten) korumak; c) cesetlerle temastan, bazı hayvanları yemek ve benzerinden doğan tehlikelerden insanları esirgemek; d) hayatın bazı önemli eylemlerinin yapılmasında: Doğum, ergin çocukları erkeklığe sokma, evlenme, cinsel görevler sırasında oluşabilecek düzensizlikleri önlemek, e) insanları Tanrıların ya da iblislerin, gücüne ya da öfkesine karşı korumak* f) doğacak çocukları ya da pek küçükleri, ana-babalarına ilişkin olarak içinde bulundukları sempatik bağımlılık olgusundan dolayı kendilerini tehdit eden tehlikelere, (sözgelişi, ana-baba bazı eylemler yaparlar ya da bazı besinler yerler ki, bunlar çocuğa birtakım özel nitelikler geçirebilirler) karşı korumak.

Tabunun başka bir amacı, bir kimsenin özel malını, araçlarını, tarlasını, başka şeylerini hırsızlara karşı korumaktır."

* Tabunun bu amacı, ilkel olmadığından burada bir yana bırakılabilir.

“Bir tabunun çiğnenmesinin cezası, önceleri bir iç gereklilik tarafından, kendi kendine harekete geçer kabul edilmişti. Çiğnenen tabu tek başına öç alırdı. Tabunun ilişkiye geçirildiği iblislerin ve Tanrıların temsil edilmeleri biçimlenmeye başlayınca Tanrısallığın gücünden otomatik bir cezalandırma bekleniyor. Başka hallerde, belki de kavramın üstün bir gelişmesi sonucunda yaptığı hata yüzünden soydaşlarını tehlikeye koyan ‘cüretli’yi cezalandırmayı üzerine alan toplumdur. İnsanlığın ceza sistemi en ilkel şekiller içinde böylece tabuya bağlanıyor.”

“Bir tabuyu çiğnemiş olan, bu olgudan dolayı, kendisi tabu haline gelir. Bir tabunun çiğnenmesinden doğan bazı tehlikeler, günah çıkarma eylemleri ve temizleme törenleriyle savuşturulabilirler.”

“Tabunun kaynağı, kişilerin ve madde dışı varlıkların tabiatında bulunan ve cansız nesneler aracılığıyla bütün yönlerle yayılan özel bir büyü gücünün içinde görülüyor. Tabu kişiler ve şeyler, bir elektrik yükü almış nesnelerle kıyaslanabilirler; onlar, dokunma ile geçen korkunç bir gücün yatağıdır ve bu gücün çıkıp yayılması, onu doğuran organizma ona dayanamayacak kadar zayıf olduğu zaman, felaketli sonuçlar getirir. Bir tabunun çiğnenmesinin sonuçları, demek ki yalnız nesnenin tabiatında var olan büyü gücün şiddetine değil fakat bu güce karşı gelen inançsızdaki Mana’nın şiddetine de bağlıdır. Bundan dolayıdır ki sözgelişi, krallar ve rahipler olağanüstü bir güce sahiptirler ve bu güçle doğrudan doğruya ilişki uyrukları için ölüm getirir; fakat bir bakan, ortayı aşan bir Mana verisine sahip başka bir kimse, onlarla tehlikesizce görüşebilir, bu araçlara da, daha aşağı kimseler, tehlikesizce yaklaşabilirler. Geçirilmiş tabu, önemiyle ilişkili olarak, onu yayan kimsenin Mana’sına da bağlıdır. Bir kral yada bir rahip tarafından geçirilmiş bir Mana herhangi bir kimseden gelenden daha etkilidir.”

Tabuyu, kefarete ödeme töreniyle uzaklaştırma inancını doğurmuş olan işte onun bu geçebilirliğidir.

“Sürekli, kalıcı tabular ile gelip geçici tabular vardır. Rahipler ve başkanlar gibi, ölümler ve bütün onlara bağlananlar kalıcı tabulardır. Geçici tabular kadınların aybaşı ve lohusalıkları, savaştının seferden önce ve sonraki hali, av, balık tutma vb. gibi

bazı durumlara bağlanırlar. Genel tabular da vardır ki, kilisenin bir yasağı gibi, önemli bir bölge üzerine uygulanabilir ve yıllarca sürdürülebilir.”

Esrarlı özelliğe sahip ya da onun kaynağı olan bütün kimse-ler, bütün yerler, bütün nesneler ve bütün geçici haller ‘ta-bu’durlar. Bu özellikle gerekçelenen yasa da, “tabu”dur; niha-yet, kelimenin harfi harfine anlamıyla, aynı zamanda kutsal olan, adi şeylerin niteliğini aşan şey ile tehlikeli, kirli, esrarlı her şey “tabu”dur.

Bu kelime ve belirttiği sistem, anlamı bizden kaçır gibi görü-nen psişik hayatın olgularının bir bütünü anlatır. Biz, bu ilkel kültürlerin karakteristiği olan cinlere ve şeytanlara inanmayı bi-raz da yakından incelemedikçe, ilk bakışta bu olguların anlaşıl-maz hale geldiğine inanma eğilimi gösteririz.

Fakat, aslında bu tabu muamması bizi neden ilgilendiriyor? Benim görüşümce, yalnız hep psikolojik sorunun çözümünün aranmaya yaraşık olmasından değil, fakat daha başka nedenler-den de bu bizi ilgilendirmelidir. Polinezyanın ilkel tabularının ilk önce inanmaya hazır olduğumuz kadar bize yabancı olmadı-ğı fikrine sahibizdir; alışkanlığın ve ahlâkın bize buyurduğu, kendi boyun eğdiğimiz yasaklamalar, temel çizgileri içinde, il-kel tabuya yanaşmaktadır ve tabunun öz niteliğinin açıklanma-sı, bizim kendi “kesin emir”imizin karanlık kaynağı üzerine bir ışık serpebilir.

Bundan ötürü, W. Wundt gibi bir bilginin, tabuyu anlama tarzıyla ilgili olarak bize söyleyeceği şeyleri daha tutarlı bir dik-katle ve daha canlı bir ilgiyle dinleyeceğiz; o bize, “son kökler”e kadar her şeyi meydana çıkaracağına söz veriyor.

“Tabu kavramı” diyor Wundt, “bazı nesnelerin, bu nesnele-re bağlanan eylemlerle ilişkili olarak esinlenen korkunun ifade edildiği bütün âdetleri içine alır.”

Başka yerde de şöyle diyor: “Kelimenin genel anlamına uy-gun olarak, tabudan âdet ve görenek tarafından konulmuş ya da kanunlar içinde açıkça belirtilmiş bir şeye dokunma, onu ele geçirme ya da bazı söylenilmeyecek kelimeleri kullanma yasa-ğını anlıyorsak...” denilebilir ki, tabunun çiğnenmesinden çıkan zararlı sonuçları tanımayan halk yoktur, kültür evresi yoktur.

Wundt sonra, tabunun niteliğini Polinezya halklarının üstün kültürlerine göre değil de ilkel Avustralyalıların şartlarına göre incelemenin kendisine neden daha akla uygun gibi geldiğini açıklıyor. Avustralyalıların tabu yasaklarını hayvanlara, insanlara ya da başka nesnelere bağlı olmalarına göre üç sınıfta sıralıyor. Esas olarak onları öldürmemeye dayanan hayvanlar tabusu, totemcilik çekirdeğini teşkil ediyor. İnsanlar tabusu temelden değişik bir karakter gösteriyor. Bundan dolayı, erginler olgunluklarının kutlanması töreni süresince; kadınlar aybaşı süresince ve hemen doğum yaptıktan sonra, tabudurlar; yeni doğmuş çocuklar, hastalar ve özellikle ölümler de tabudurlar. Aynı şekilde, bir insanın sürekli olarak kullandığı şeyler, elbiseleri, araçları, silapları, başka insanlar için sürekli olarak tabudurlar. Bir erkek çocuğun olgunluğa giriş sırasında aldığı yeni ad, Avustralya'da, onun en kişisel malını teşkil eder: bu ad gizli tutulmalıdır da... Üçüncü kategorideki tabular, yani ağaçlara, bitkilere, evlere, yerlere bağlı olanlar çok değişiktirler ve tek bir kurala uyar gibi görünmektedirler: Herhangi bir nedenle korku ya da kaygı esinleyen bir şey tabudur.

Polinezyalıların ve Malezya takımadalarının daha zengin kültürü içinde, tabunun uğramış olduğu değişikliklerin derin olmadıklarını Wundt'un kendisi de kabul ediyor. Bu halkların daha belirli toplumsal ayrılıkları, rahiplerin, kralların özellikle etkili bir tabudan yararlanmalarında ve tabunun zorlamasına kendilerinin daha kuvvetle uğramasında görülür.

Fakat tabunun gerçek kaynakları, daha derin bir şekilde, ayrıcalıklı sınıfların çıkarlarında aranmalıdır: "Tabular, insanın en ilkel ve en dayanıklı içgüdüleriyle aynı kaynaktan yani , şeytani kuvvetlerin etkisinden korkma'dan doğarlar."

Yavaş yavaş tabu, bağımsız, iblis inancından ayrı bir güç haline geliyor. Gelenek ve görenek ve son olarak da kanun tarafından kabul ettirilen bir baskı oluyor. "Fakat, bir yerden öbürüne ve bir çağdan ötekine değişen tabunun, yasaklamaları arkasına gizlenenin anlatılmamış emri başlangıçta şu idi: İblislerin öfkelerini savuştur."

Wundt böylece bize, tabunun, ilkel halkların şeytani güçlere inanışının bir anlatımı ve sonucu olduğunu öğretiyor. Daha son-

radan, tabu bu kökten kopacak ve yalnız bir çeşit psişik durgunluk karşısında bir güç olarak kalacaktır. Böylece tabunun kökü bizim ahlak buyruklarımız ve kanunlarımızla aynı köke sahip olacaktır. Bu açıklamaların birincisinin, itirazlar yükseltecek nitelikte olmamasına rağmen, Wundt tarafından verilen açıklamanın bizi tatmin olmamış halde bırakacağını söylemekle, okuyucularımın büyük bir kısmıyla fikir uyuşmazlığı halinde olmadığını sanıyorum. Tabuyu bu şekilde açıklamak, tabunun gösterdiği şeylerin bile kaynağına çıkmak ve son köklerini göstermek değildir. Ne bunaltı, ne de iblisler, psikolojide ilk nedenler olarak kabul edilebilirler. Daha da uzağa gitmek gerekir. İblislerin gerçek bir varlığı bulunsaydı, başta türlü olurdu; fakat biliyoruz ki hepsi de Tanrılar gibi, insanın psişik kuvvetlerinin yaratmalarıdır; onların kökenlerini ve yapılmış oldukları cevheri tanımak söz konusudur.

Tabunun çift anlamlılığı üzerine Wundt, ilginç fikirler sunuyor; fakat bunlar açıklık bakımından daha çok şey istiyor. O, tabunun bu ilk evresinde, kutsal ile kirlili arasında henüz ayırım olmadığını düşünüyor. Bunun içindir ki bu kavramlar, aralarında meydana gelmiş olan zıtlık sonucunda, daha sonra ancak kazanabilmiş olduğu anlamla birlikte bulunmuyorlar. Tabuyla damgalanmış insan, hayvan, yer, şeytanidir; fakat kutsal değildir ve dolayısıyla, bu kelimenin daha sonraki anlamıyla, henüz kirlili değildir. Bu ara anlama, yani dokunulmaması gerekene, şeytani olana, tabu deyimi uygun düşmektedir; çünkü, kutsal ile kirlili daima ortak kalacak olan bir karakteri çıkarttırıyor. Dokunma korkusu. Fakat önemli bir karakterin bu kalıcı ortaklığı, aynı şekilde, başlangıçta iki alan arasında kaynaşmaya dek giden bir uygunluk bulunmuş olduğunu ve ancak daha sonra, yeni şartların etkisi altında, her iki alan arasında bir zıtlık yaratmış olan ayrışmanın gerçekleştiğini gösteriyor.

Tabunun tabiatında var sayılan, nesnenin içine gizlenişi olan ve büyüleme ile suçludan, eyleminden ya da onun yasak olarak kullanılmasından öç alan şeytani kuvvete inaniş, gerçekte, nesnelleşmiş bir korkudan başka bir şey değildir. Bu henüz, gelişmenin daha ilerlemiş bir evresinde, saygı gösterme ile lânetleme olarak ikiye bölünmeye uğramamıştı.

Fakat bu ikiye bölünme nasıl meydana geldi? İki mitoloji evresinin arka arkaya gelmesine paralel bir şekilde olmuştur; bunun ikincisi gerçekleştiğinde, birincisi büsbütün yok olacak yerde, artık ona daha düşük bir değer verilir, gittikçe daha da hor görülür bir biçimde altında var olmayı sürdürür. Mitolojide, tamamen aşılmış ve daha üstün bir evreyle içe tıklmış olmakla birlikte, önceki bir evrenin, diğerinin yanında silinmiş ve küçülmüş denilebilecek bir biçimde sürüp gittiği olgusu genellikle gözlemlenir; öyle ki onun saygı gösterilme nesneleri lanetlenme nesneleri lanetlenme nesnelere dönüşürler.

Wundt'un öbür düşünceleri, bir yandan tabunun gösterileri ile öte yandan arınma ve kurban arasındaki ilişkiler üzerinedir.

II

Psikanaliz verileriyle, yani psişik hayatımızın bilinçsiz kısmının incelenmesinin sağlamış olduğu verilerle donanmış olarak tabu sorununa yaşayacak olan kimse, kısa bir düşünmeden sonra, söz konusu olan olayların kendisine yabancı bulunmadığını görecektir. Kendi kendilerine tabu yasaklamaları icat eden, vahşinin kabilesince ya da toplumunca ortak olan yasaklamalara boyun eğişi gibi, onlara sıkı sıkıya uyan kişiler bulunduğunu bilir. Bizim psikanalizcimiz, bu kişileri saplantılı nevroza tutulmuş hastalar adı altında tanımlamaya alışmışsa da "tabu hastalığı" adını onların hallerini nitelemek için pek uygun bulacaktır. Psikanaliz araştırmaları, bu saplantılı nevroz onun etiolojisi ve psikolojik mekanizması üzerine kendisine o denli şeyler öğretmiştir ki, psikanaliz alanında edinmiş olduğu verileri, kolektif psikolojinin ona karşılık uygulama eğilimine direnemez.

Gelgelelim bu eğilim konusu üzerinde bir sakınmada bulunmak gerekir. Tabu ile saplantılı nevroz arasındaki benzerlik salt dışta olabilir, asıl niteliği üzerine yayılmaksızın semptom gösterileri üzerinde bulunabilir. Tabiat en değişik birleşimleri gerçekleştirmek için, aynı biçimleri kullanmayı sever; mercan yığınlarında ya da bitkilerde, hatta bazı kristallerde ya da bazı kimyasal birikimlerde bu böyledir. Mekanik şartların benzerliğinden bir nitelik yakınlığı sonucuna varmak, aceleci ve az yararlı bir

şekilde davranmak olur elbette... Bu sakınmayı iyice hesaba katmakla birlikte, hatırlattığımız karşılaştırmayı yapmaktan da vazgeçmemeliyiz.

Saplantılı yasaklamalarla tabu arasında en göze çarpan benzerlik, bu yasaklamaların da nedensiz olmaları ve o pek muammalı kaynaklara sahip bulunmalarıdır. Bu yasaklamalar bir gün ortaya çıkıvermişlerdir ve o zamandan beri birey, dayanılmaz bir bunaltı halinde onların baskısına uğramak zorunda kalmıştır. Bir dış ceza tehdidi gereksizdir. Çünkü özne, yasaklamanın çiğnenmesini korkunç bir felaketin özleyeceği iç inancına (vicdan) sahiptir. Saplantıların bütün söylediği aynı şeydir: Çiğneme, yakınlarından bir kimse için ağır bir zarar görme nedeni olacaktır. Böyle tarifsiz bir önseziye sahiptirler. Bu zararın ne nitelikte olabileceğini söyleme gücünde değillerdir ve bu pek belirsiz bilgi, ancak daha sonra korunma ve kefarete ödeme eylemleri arasında (ki bundan daha sonra söz edeceğiz) verilmiştir, yasaklamaların kendileri konusunda değil.

Nevrozun başlıca yasağı, çekirdek yasağı, tabuda olduğu gibi dokunma yasağıdır; phobie de toucher adı bundan gelmiştir. Yasaklama, yalnız vücudun doğrudan doğruya dokunmasıyla ilgili değildir, fakat şunlar gibi mecazi deyimlerle tanımladığımız bütün hareketler üzerine yayılır: Temasa geçmek, temasa gelmek. Fikirleri, bütün yasak edilmişlere, yani salt soyut ya da zihni temas doğuranlara yönelten her şey, tıpkı maddi temas gibi yasaklanır. Aynı yayılış yönünü tabuda da buluyoruz.

Bu yasaklamalardan bazılarının amaçları kolayca anlaşılabilir; öbürleri, aksine, anlaşılmaz; aptalca, saçma görünürler. Bu yasaklamalara 'törenselle' adını veriyoruz ve tabu alışkanlıklarının aynı değişiklikleri sunduklarını görüyoruz.

Saplantılı yasaklamalar, büyük yer değiştirme gücüne sahiptirler. Belli bir bütün içinde bir nesneden öbürüne yayılmak için mümkün olabilen her yolu kullanırlar ve sırası gelince o nesneyi, hastalarından birinin deyimine göre, "çekilmez" kılarlar. Bazen bütün dünya çekilmezlikle damgalanır. Saplantılılar, "çekilmez" kişiler ve şeyler sanki, dokunmayla bütün yakınlarında bulunanlara yayılmaya hazır, tehlikeli bulaşma kaynaklarıymış

gibi davranırlar. Daha önce tabuda, aynı bulaşılabilirlik ve geçebilirlik karakterlerini açıklamıştık. Yine, tabu bir nesneye dokunarak bir tabuyu çiğneyen herhangi bir kimsenin kendisinin tabu olduğunu ve kimsenin onunla temasa geçmemesi gerektiğini biliyoruz.

Tabunun yasaklamaları gibi, saplantılı yasaklamaları da hastanın hayatına çok büyük yoksunluklar ve kısıtlamalar getirirler; fakat bu yasaklamaların bir kısmı, bazı eylemlerin yapılmasıyla kaldırılabilir; bunlar da saplantılı bir niteliğe sahip olduklarından, söz götürmez şekilde pişmanlık, kefaret verme, korunma, temizlenme eylemleridir. Bu saplantılı eylemlerin en sık olanı suyla yıkanmadır (saplantılı yıkanma). Yer değiştirme yapılabilen ya da şiddeti, kutsal suyla yıkama 'tören'i sonunda giderilebilen bazı tabu yasakları için de bu böyledir.

Tabu âdetleriyle nevrozun semptomları arasında hangi noktalar üzerinde benzerlikler olduğunu özetle açıklayalım. Bu noktaların sayısı dördtür: 1) Yasaklamaların nedensizliği; 2) Bir iç gereklilik dolayısıyla saptanmaları; 3) Yer değiştirme kolaylıkları ve yasak nesnelerin bulaşırılığı; 4) Bu yasaklamaardan çıkan eylemlerin ve tören kurallarının varlığı.

Gelgelelim, psikanaliz bize saplantılı nevroz hallerinin klinik tarihini ve psikik mekanizmasını tanıtmıştır. Birincisine ilişkin olarak bir tipik dokunma fobisi olgusunda işte şöyle görünmektedir: Tam başlangıçta, ilk çocukluk çağında, yoğun bir dokunma hazzıyla kendini gösterir ki bunun amacı sanıldığından çok daha fazla belirlenmiştir. Bu hazza, bu temasın* gerçekleşmesi üzerine dayanan bir dış yasaklama, karşı koymakta gecikmez. Yasaklama kabul edilmiştir, çünkü önemli iç kuvvetler üzerine dayanıyordu.** Kendini, temasta görünen eğilimden daha güçlü göstermiştir. Fakat yasaklama, eğilimi büsbütün yok edemiştir. Onu, yani dokunma hazzını ancak içeri tıkmayı ve bilinçsizliğe sürmeyi başarmıştır. Bu halde yasaklama ile eğilim var olmaya devam etmişlerdir: Eğilim, yok edilmediği, yalnız içe tıkdığı için; yasaklama da, kendisi olmasaydı eğilim bilince gi-

* Haz da yasaklama da üreme organlarına dokunmayla ilgilidir.

** Yasaklama koyan sevilen kişilerle ilişkiler üzerine.

receği ve onun gerçekleşmesini zorla kabul ettireceği için... Buradan, çıkış yeri olmayan bir durum, bir psişik saptama doğmuştur ve böylece, bunu izlemiş olan şey, yasaklanma ile eğilim arasındaki çatışmayla açıklanabilir.

Psikoloji burcunun bu şekilde saptanan başlıca ayırt edici özelliği, bireyin kendine ait bir nesne ve kendi eylemlerinden biri karşısındaki birbirine zıt değerli* diyebileceğimiz davranışından ibarettir. O daima bu eylemi –dokunmayı– yapma eğilimini duyar, fakat her defasında, onun kendisine verdiği korkuyla bundan sakınır. İki akıntı arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırmak kolay değildir; çünkü, (bütün diyebileceğimiz şudur) psişik hayat içinde yerleşmeleri o şekildedir ki, aralarında bir çatışma, bir çarpışma imkânsızdır. Yasaklama, bilinçte net bir şekilde bulunur; oysa sürekli bir halde var olan dokunma hazzı bilinçsizdir, birey onun üzerine hiçbir şey bilmez. Eğer bu psikolojik hal var olmasaydı, bir zıt çiftdeğerlilik ne uzun zaman sürebilir, ne şimdi sözünü ettiğimiz sonuçları getirebilirdi.

Özetlenmiş olan klinik tarihinde daha ilk çocuklukta beliren ve kendini kabul ettiren yasaklamayı temel bir olgu olarak açıkladık; nevrozun sonraki bü'ün evrimi, hayatın bu döneminde yapılan içe tıkmanın mekanizmasıyla belirlenir. Eğilimi, içe tıkmayı, unutma (amnezi) izlemiş olduğundan, bilinçli hale gelmiş yasaklamanın gerekçesi bilinmez kalır ve bu gerekçeyi bütün ayrıştırma, analiz ilişkileri, tutunabilecekleri bir dayanak yokluğundan, kısır kalabilirler. Yasaklama kuvveti, tebelleşme karakterini kendisiyle, karşıtı ile, yani tatmin edilmemiş fakat gizlenmiş isteklerle arasında var olan ilişkilere borçludur; bu karakter bir iç gereklilikten doğmaktadır ki bilinç bunun içine girme gücüne sahip değildir.

Yasaklamanın geçebilirliği ve yayılma yeteneği, bilinçsiz istegın yerine getirdiği ve bilinçsizliğin psikolojik koşullarının özellikle kolaylaştırdığı bir yürüyüşü yansıtmaktadırlar. Eğilim-istek, karşılaştığı yasaktan kurtulmak için durmadan yer değiştirir ve kendisine yasak edilmiş olanın yerine vekiller koymaya çalışır: Vekil nesneler ya da eylemler. Yasaklama, bu yer değış-

* Breyer'in kullandığı çok güzel deyme göre (ambivalence).

tirmeleri izler ve istek tarafından seçilmiş olan bütün yeni amaçlar üzerine arka arkaya saptanır. İçte tıkmış libidonun her ileri adımında, yasaklama yeni bir ağırlaşmayla tepki gösterir. Savaşta iki kuvvetin birbirini karşılıklı olarak etkisiz kılması bir sapma, var olan gerilimde bir eksilme doğurur ve saplantılı eylemlerin gerekçesi bu ihtiyaçla açıklanır. Nevrozlarda, bu eylemler açık uzlaşmalardır: Bir yandan pişmanlık belirtisi günahını ödeme çabaları, öte yandan vekil koyma eylemleri görülür ki, bu sonuncusuyla istek, kendisine yasak edilmiş şey nedeniyle uğradığı zararı karşılamaya çalışır. Bu saplantı eylemlerinin arzunun hizmetine gittikçe daha çok girmeleri ve başlangıçta yasaklanmış olan eyleme gittikçe daha çok yaklaşmaları nevrozun bir kanunudur.

Şimdi tabuyu, hastalarımıza tebelleş olan yasaklamalarla aynı nitelikteymiş gibi inceleyelim. Üzerinde duracağımız hayli tabu yasağının ikinci derece nitelik taşıdığını ve ilk yasaklamaların değişmiş, sapmış ve yer değiştirmiş biçimlerini gösterdiklerini önceden bilmemiz gerekir; yine, en ilkel ve en önemli yasaklamaların yalnız birkaçı üzerine biraz ışık serpmekle yetinmek zorundayız. Ayrıca, ilkelin durumuyla nevrozlunun durumu arasındaki fazla derin bir farkın ortaya çıkarılması, bizim için, tabu yasaklamasına ve saplantı yasaklamasına birbirine noktası noktasına uygun düşen tam bir benzeşme ve anıştırma imkânı çıkarma nedeni olacaktır.

İlk önce diyebiliriz ki, ilkel insanların yasaklamalarının gerekçesi ve tabunun doğuşu üzerinde sorguya çekmenin anlamı yoktur. Bizim farzetmiş olduğumuza göre, onların bu konu üzerine bize bilgi verebilecek gibi olmaları gerekir, çünkü "bilinçsiz" bir gerçekleşme söz konusudur. Oysa, saplantılı yasaklamalar üzerine bildiklerimize göre, tabunun tarihini işte şöyle kurabiliriz. Tabular, ilkel insanların bir kuşağına vaktiyle dışardan konulmuş ya da daha önceki bir kuşak tarafından ona zorla kabul ettirilmiş pek eski yasaklamalar olacaktır. Bu yasaklamalar, kuvvetli bir yerine getirilme eğilimine sahip olması gereken eylemler üzerine konuluyordu. Ondan sonra, belki de yalnız gelenek halini alarak kuşaktan kuşağa sürmüştü, baba ya da toplum otoritesiyle geçmiştir. Sonraki kuşakların psişik hayatının "organik"

bir parçası haline gelmiş olabilirler de... İncelediğimiz olgu üzerinde karar vermek imkânsızdır: Bir “doğuştan fikirler” mi söz konusudur, ya da bu fikirler mi yalnız kendi kendilerine ve eğitime paralel olarak tabunun saptanmasını belirlemişlerdir? Fakat tabunun sürmesi şu sonucu gösteriyor: Tabu olanı yapma eğilimi olan ilkel istek, bu halklarda devam etmiştir. Bunları yasaklamalara karşı birbirine zıt çifteğerli davranışlar olarak kabul etmişlerdir böylece; bilinçsizlikleri, bu yasaklamalara karşı gelmekle mutlu olurdu; fakat bunu yapmaktan korkuyorlardı; hem de korku istekten daha güçlüydü. Fakat halkı meydana getiren her bireyde istek, nevrozludaki kadar bilinçsizdir.

Tabunun en eski ve en önemli yasaklamaları totemizmin iki ana kanunu ile gösterilmiştir: Totem olan hayvan öldürülmemelidir ve aynı toteme bağlı karşıt cinsten bireylerle cinsel ilişkiden kaçınılmalıdır.

Bu halde, insanların en eski ve en güçlü iç kışkırtmaları bunlar olmalıdır. Totem sisteminin anlamı ve kaynağı bizim için bilinmez kaldığı sürece bunu anlayamayız (ve dolayısıyla, örnekler üzerindeki varsayımlarımızı doğrulayamayız.) Fakat bireye uygulanan psikanalitik verileri bilen kimse, tabunun bu iki türünün anlatımında ve psikanalistlerin, çocuk hayatının dayandığı isteklerin merkezi ve nevrozun çekirdeği olarak kabul ettikleri bir şeye, bir anıştırma (telmih, ima) olduğunu meydana çıkarmaktan geri kalmayacaktır.

Yukarıda sayılan sınıflandırma denemelerini doğurmuş olan tabu olaylarının çeşitliliği, bütün bu olayları şu ortak temel üzerine oturtursak, birliğe varmaktadır: Tabu, bilinçsizliğin pek kuvvetli bir eğilimle itildiği yasak bir eylemdir.

Onu anlamadan biliyoruz ki, yasak olan bir eylemi yapan tabuyu çiğneyen, herhangi bir kimsenin kendisi tabu olmaktadır. Fakat bu olguyu, yalnız yasak edilmiş eylemi yapmış olan kişilere değil, özel durumlarda bulunan kimselere, bu durumların kendilerine ve cansız nesnelere de bağlanmasıyla nasıl uzlaştıracamız? Şartların başkılığına rağmen daima kendi kendine benzer kalan bu pek tehlikeli özellik nedir öyleyse? Bu, insanın isteklerini tutuşturan ve onu yasaklamaya karşı gelme içkişkirtısına düşüren etkenden başka bir şey değildir.

Bir tabuya karşı gelen insanın kendisi tabu olur çünkü, başkalarını kendi örneğini özlemeye kıskırtan tehlikeli bir yeteneğe sahiptir. Kıskanma ve imrenme doğurur: Herkese yasak olan şey için neden ona izin verilsin? Onun örneği, başkalarını taklit etmeye ittiğinden, demek ki o gerçekten bulaşıcı'dır; bu nedenle ondan sakınmak gerekir.

Fakat bir tabuya karşı gelinmeksizin bile, insan sürekli ya da geçici tabu olabilir, çünkü başkalarının yasağı delme isteklerini kamçılayabilecek, onlarda, duygularının zıt çiftdeğerliliğinin iki ucu arasında bir uyumsuzluk doğurabilecek halde bulunur. Müstesna durumların ve hallerin çoğu bu kategoridendir ve bu tehlikeli güce sahiptirler. Herkes, krala ya da şefe ayrıcalıklarından dolayı imrenir; ve herkes kral olmayı isteyebilir. Ceset, yeni doğan çocuk, acı içinde olan kadın, kendini savunma güçsüzlüğünden ötürü, olgunluğuna henüz ermiş olan ve bunda yeni zevk kaynakları gören bireyi çekerler. İşte bunun içindir ki bütün bu kimseler ve haller tabudurlar; ıçıışkırtısına kapılmayı kolaylaştırmak ve onu cesaretlendirmek doğru değildir.

Ve şimdi başka başka bireylerin "Mana" kuvvetlerinin niçin birbirini karşılıklı olarak ittiklerini de anlıyoruz. Bir kralın tabusu, uyruğu için çok kuvvetlidir; çünkü onları ayıran toplumsal fark çok büyüktür. Fakat bir başkan, biri ile diğeri arasında, zarsız bir aracılık rolü yüklenebilir. Tabu dilinin normal psikoloji diline çevirisi şu demektir: Kral ile temasın kendisi için sunabileceği ıçıışkırtıdan korkan uyruk, kendisine daha az imrenme esinleyen ve belki bir gün eşit duruma gelebileceği memurla görüşmeye dayanabilir. Başkana gelince, krala karşı besleyebileceği imrenme, kendisine verilmiş olan gücün bilincine varmakla hafifletilir. Böylece, karşılıklı büyümlü güçler arasındaki küçük farklar büyük farklar kadar korkulacak gibi değillerdir.

Tabunun yasaklamasında elle değme, dokunma fobisi'nin ayrı bir rolünü oynar; şu var ki birincisinin gizli anlamı nevrozdaki kadar özel değildir; bunda bizi şaşırtması gereken hiçbir şey yoktur. Değme, bir kimseyi ya da bir şeyi ele geçirme, onu egemenlik altına alma, ondan kendine özgü kişisel yararlar sağlama girişiminin başlangıcıdır.

Tabunun tabiatı içindeki bulaşıcı gücü, sahip olduğu ıçkışkırtısına düşürme, taklide itme yeteneğiyle açıklanabilir. Bu, tabunun bulaşıcı gücünün, her şeyden önce, nesnelere geçerek (ki böylece nesnelerin kendileri de tabu oluyorlar) kendini göstermesi olgusuyla bağdaşmaz gibi görünmektedir.

Nevrozda, tabunun bu geçebilirliği, daha önce bildiğimiz eğitim içinde yansır; bu, çağrışım yoluyla, daima yeni nesnelere saptanmak için bilinçsiz istek olur. Böylece, "Mana"nın tehlikeli büyü gücü daha gerçek iki güce, yeni insana yasak isteklerini hatırlatan güçle görünüşte daha önemli olan, onu, isteğin yararına yasaklamayı çığnemeye iten güce uygun düşer. Fakat, ilkel psişik hayatın yasak eyleme dokunan anının uyanışının, bu eylemi yapma eylemini uyandırır şekilde kurulmuş olduğunu kabul edersek, bu iki güç yeniden bir tek güç içinde erir. Bu varsayımda, anılarla ıçkışkırtılar arasında bir uygunlaşma olacaktır. Aynı şekilde şu da kabul edilmelidir: Bir yasaklamaya karşı gelmiş olan insanın, başka bir adamı yanlış yola saptırarak ona aynı suçu işlettiğinde bu, yasaklamayı dinlememenin bulaşıcı bir hastalık gibi yayılmasından ileri gelir; bir kimseden bir nesneye ve o nesneden başka bir kimseye geçen bir tabu tarzında etki yapar.

Tabunun çığnenmesi, bir maldan ya da bir özgürlükten vazgeçme anlamına gelen bir kefarete ödeme ya da tövbe ile düzeltilebilirse, tabunun yasağına boyun eğişin, gönülden istenilen bir şeyden vazgeçme olduğu kanıtını elde ederiz. Bir vazgeçmeye aldırış etmemek, başka şey üzerine dayanan bir vazgeçmeyle ödenir. Tabu töreniyle ilgili olarak şu sonucu varıyoruz: Tövbe ve kefarete ödeme, temizlenmeden daha ilkel törenlerdir.

Tabu, dışardan (bir otorite tarafından) konulmuş ve insanın en içsel isteklerine karşı yöneltilmiş pek eski bir yasaklamadır. Ona karşı gelme eğilimi insanın bilinçsizliğinde devam etmektedir. Tabuya boyun eğen insanlar, tabu olan şeyin karşısında birbirine zıt çiftdeğerli duyguya sahiptirler. Tabuya mal edilen büyü kuvvet, insanı ıçkışkırtısına düşürme gücüne dönebilir; bir bulaşıcı gibi davranır, çünkü örnek daima bulaşıcıdır ve yasak istek bilinçsizlik içinde başka bir nesne üzerine kayar. Tabunun çığnenmesinin bir vazgeçme ile ödenmesi, bir vazgeçmenin tabunun temeli olduğunu ispatlar.

III

Şimdi de, tabu ile nevroz arasındaki karşılaştırmamıza ve bu karşılaştırmadan çıkan tabu anlayışına hangi değeri vermenin uygun olacağını öğrenmek istiyoruz. Şu açıktır ki, anlayışımız başka şekilde bir yarar sunmazsa ve tabuyu başka bütün açıklama denemelerinin yapacağından daha iyi anlamamıza imkân verirse, ancak önem taşır. Bundan önceki açıklamalarımızda, anlayışımızın üstünlüğünün kanıtını çoktan sunmuş olduğumuzu söyleyebilirdik; fakat bu anlayışı, yasaklamaların ve tabu âdetlerinin ayrıntılarına bile uygulayarak, onu kuvvetlendirmeye gideceğiz.

Daha başka bir yol tutarak da ilerleyebiliriz. Nevrozdan tabuya yaymış olduğumuz mantık terimlerinin bir kısmının ve bu yaymadan çıkarmış olduğumuz sonuçların, tabunun olaylarının incelenmesiyle, ancak doğrudan doğruya elde edilip edilmemiş olduklarını da özellikle arayabiliriz. Araştırmalarımızı yönelteceğimiz doğrultu üzerinde karar vermek kalıyor bize... Tabunun vaktiyle konulmuş pek eski bir yasaklamadan ileri geldiği savı, elbette ispat edilemez. Yine, kendimizi daha çok, saplantılı nevrozun incelenmesinin bize varlığını ortaya çıkardıkları aynı şartlara tabunun da gerçekten uğrayıp uğramamış olduğunu araştırmaya vereceğiz. Nevroza gelince, bu psikolojik etkenleri-tanımayı nasıl sağladık? Semptomların, daha çok, insanın yakasını bırakmayn eylemlerin, korunma tedbirlerinin ve saplantılı yasakların analizi bir yaklaşımla incelenmesiyle... Bu eylemlerin, bu tedirlerin ve yasaklamaların, onlara kaynak olarak zıt çiftdeğerli eğilimler ve istekler göstermekte yetkili kılan karakterler sunduğunu meydana çıkarıyoruz; bu karakterler ya, isteğe olduğu kadar, karşıt isteğe de uygun düşmekte ya da iki eğilimden birinin hizmetinde bulunmaktadır. Tabunun yasaklamalarındaki iki karşıt eğilim arasında aynı zıt çiftdeğerliliği, aynı uzlaşmazlığı ortaya çıkarmak ya da yakayı bırakmayan eylemlerde olduğu gibi bu yasaklamaların bazılarında da bu iki eğilimin eşzamanlı anlatımını göstermek bizim için mümkün olsaydı, tabu ile saplantılı nevroz arasındaki psikolojik benzerlik, şöyle böyle tam olurdu.

Yukarıda söylediğimiz gibi, iki temel tabu yasaklamasına, analizimiz yaklaşmıyor, çünkü onlar totemciliğe bağlı kalıyorlar; öbür yasaklamalar kaynakça ikinci derecededirler; bu ne-

denle de bizi ilgilendirmiyorlar. Tabu, üzerinde çalıştığımız halklarda, giderek kanun koyuculuğun alışılmış şekli halini almış ve toplumsal eğilimlerin hizmetine konmuştur ki, bunlar elbette tabunun kendisinden yenidirler. Örnek şudur: Başkanlar ve rahiplerce konulan ve kendi özelliklerini, ayrıcalıklarını sürdürme amacı güden tabular. İncelememizin varabileceği önemli bir grup tabu kalıyor: Bunlar başlıca olarak a) Düşmanlar'a, b) Başkanlar'a c) Ölüler'e bağlanan tabulardır. Bunlarla ilgili malzemeyi, J.-G. Frazer tarafından toplanmış ve "The Golden Bough - Altın Dal" adlı büyük eserde yayımlanmış olan çok güzel bir koleksiyondan aldım.

PSİKANALİZ ve UYGULAMA

Henüz beş yaşındaki çocuğun fobisinin gelişme ve çözümlenmesi üzerinde bu gözlemi üç noktada ele alacağım:

1) Önce, onun Cinsel Kuram Üzerine Üç Deneme’de ileri sürdüğüm düşünceleri ne ölçüde desteklediğini sınayacağım.

2) Onun, çok sık görülen bu hastalık biçimini açıklamakta ne denli yararlı olabileceğini saptayacağım.

3) Son olarak, bu gözlemin, çocukların cinsel yaşamının anlaşılmasında ve eğitim amaçlarımızın eleştirilmesinde ne denli işe yarayacağını inceleyeceğim.

4

KARŞI ÇIKMALAR YANITLAR

Çocukluktaki cinsel yaşam tablosunun, küçük Hans’ın gözlenmesinden de açığa çıktığı gibi, büyükler üzerinde yaptığım psikanaliz araştırmalarının betimlemesiyle uyuştüğunu sanırım. Ancak, bu uyuşmayı açıklamadan önce, bu psikanalize karşı ileri sürülecek iki itirazı yanıtlamak zorundayım.

İtirazlardan ilki, küçük Hans’ın normal bir çocuk değil, nevroza eğilimli, sosyal bozukluğa uğramış biri olduğu ve varılan sonuçların sadece ona uygulanabileceği ve normal çocuklara uzanamayacağı yolundadır. Bu karşı duruşu, gözlemin değerini ortadan kaldırmayıp, sadece sınırladığı için daha sonra ele alacağım.

İkinci ve daha güçlü karşı duruş, çocuğun, benim kuramsal görüşlerime kapılmış, benim önyargılarımla işe girişmiş olan babası yönünden psikanalize tabi tutuluşunun, nesnel bir değere sahip olamayacağı görüşünü kapsar. Bir çocuk babasından çok kimsenin telkini altında kalmaz. Kendisiyle böylesine meşgul olan babanın etkisine bırakır kendini. Babasının, kendisiyle

meşgul oluşundan doğan teşekkür duygusuyla. Dolayısıyla, kanıt gücü taşımaz çocuğun açıklamaları. Onun bütün düşünceleri, fantezileri ve rüyaları, her türlü yola başvurularak yöneltildiği noktada ortaya çıkacaktır. Bir kez daha belirtilirse, onların tümü telkindir. Bu telkin bir çocukta yetişkinlerde olduğundan daha kolay açığa çıkabilmektedir.

Tuhaftır, yirmi iki yıl önce de, bilimsel tartışmalara girmeye başladığımda, eski nörolog ve psikiyatrlar kuşağının aynı tür saldırılarıyla karşılaşmıştım; telkin ve telkin sonuçlarıyla ilgili saldırılarıyla yani. O zamandan beri çok değişti durum. Hem de temelden. Liebeault, Bernheim ve onların haleflerinin ortaya çıkardığı bir değişme değildir bu sadece. "Telkin" sözcüğüyle nasıl bir düşünce çoğaltımı sağlanabileceğinin bulunması da rol oynamıştır bunda.

Telkinin ne olduğunu kimse bilmiyor, bilmeye de çalışmıyor. Onun nereden doğduğu, nerede kendini ortaya koyduğu da belli değil. Ket vurucu her ruhsal olaya "telkin" denip çıkılıyor.

Çocuk anlatımlarının, keyfi ve güvenilmez olduğu yolundaki güncel görüşe katılmıyorum. Ruhsal alanda, keyfi diye bir şey yoktur. Çocuk anlatımlarının güvensizliği, onların fantezilerinin ağır basmasından ileri gelir. Büyüklerin anlatımlarının güvensizliğinin, onların önyargılarından ileri gelişi gibi. Yoksa çocuk, bir neden yokken yalan söylemez. Genel olarak, büyüklerden daha çok eğilimlidir doğruluk sevgisine.

Küçük Hans'ımızın sözlerini bir çırpıda reddedersek, ağır bir haksızlık etmiş oluruz. Onun nerede bir direnmenin baskısı altında yalan söylediği veya bazı şeyleri sakladığı, nerede kararsız kalıp sözü babasına bıraktığı, onun sözlerinin hesaba katılmayacağı yerdir burası; nerede baskılardan kurtulup bir çağlayan gibi iç dünyasını, o zamana kadar, sadece kendisinin bildiği şeyleri açığa vurduğu rahatlıkla ayırt edilebilir. Büyüklerin anlatımlarının daha büyük bir güvenlik taşıdığı söylenebilir.

Hiçbir psikanaliz betimlemesinin, onu uygularken alınan izlenimleri aktaramayışı, psikanaliz konusunda inandırılmanın, okumakla değil, yaşamakla olanaklı bulunabilmesi de üzücüdür. Ama bu eksiklik, yetişkinlerin psikanalizi için de aynı ölçüde söz konusudur.

Küçük Hans'ı, anne ve babası, neşeli ve açık sözlü bir çocuk olarak görüyorlar. Bu özellikleri ona eğitimle kazandırmış olabilir. Anne ve baba, alışlagelen eğitim günahını işlemekten kaçınmışlardır. Hans, araştırmalarını, hoş bir masumluk içinde onlardan doğan kargaşalardan habersiz sürdürdüğü zaman, kendini hiç çekinmeden açığa koymaktadır.

Hastalık ve psikanaliz sırasında, Hans'ın söyledikleriyle düşündükleri arasında tutarsızlıklar baş göstermiştir. Bu tutarsızlık, kısmen, hiçbilinçsel (bilinçaltı) gerçeklerin, egemen olunamayan baskısından, kısmen de çocuğun anne ve babasıyla ilişkilerinden doğan engellere dayanır.*

Bu güçlüklerin de pek çok yetişkinin psikanalizinde rastlanandan daha büyük olmadığını söylersem taraflı davranmış olmam.

Psikanaliz sırasında Hans'a çok şey söylenmiş olmalıdır. Hans'ın, kendi kendine söyleyemeyeceği çok şey. Çok düşünce, karşısına çıkarılmış olmalıdır. Kendi kendine düşünemeyeceği çok şey. Dikkati, babanın bir şey ortaya çıkaracağını umduğu yöne yöneltilmelidir. Gerçi, psikanalizin gücünü azaltır bunlar. Ancak her psikanalizde böyle davranılır. Ayrıca, bir psikanaliz, bilimsel bir araştırma da değildir. Tedaviye dayanan bir iştir. Kendiliğinden bir şey kanıtlamaz. Yalnız, bazı şeyleri değiştirir. Her zaman hekim, hastaya, ondan gelmesi beklenen bilinçli imgelemleri verir. O imgelemlerin yardımıyla hasta, bilinçaltısını tanı ve kavrar. Hem daha zengin, hem daha iddiasız bir biçimde. Kimse kendini, bu yardım olmaksızın açığa vuramaz.

HANS TELKİNDEN BAĞIMSIZDIR

Kişinin, tek başına düzeltebileceği, ufak tefek bozukluklar, asla nevroz değildir. Nevroz, Ben'in karşısına, yabancı bir öge gibi kurulur. Böyle bir nevrozun dizginlenmesi, başkalarının yardımına gerek gösterir. Başkaları yardım edebildiği sürece nevroz tedavi edilebilir bir nitelik taşır. Erken bunama (dementia praecox) başlığı altında toplanan olgularda rastlandığı gibi, nevroz, başkasının yardımına uzak kalıyorsa, bu olgular bizim için, tedavi edilemez niteliktedir.

* Anne babasıyla ilişkileri, düşüncelerinin örtük olmasına yol açıyor. (Çev. n.)

Çocuk, zihinsel sisteminin pek gelişmemiş olması nedeniyle, daha yoğun bir yardım ve desteğe gereksinir. Ancak, hekimin hastaya bildirdiği, yine psikanaliz deneylerinden doğmuştur ve hekimin işin içine karışmasıyla, patojen [hastalığı gerektiren] gerecin çözümü ve yapısının anlaşılması, bizim için gerçek düşüncemizi kanıtlayıcı nitelikte olmaktadır.

Şimdi, küçük hastamız psikanaliz sırasında, öylesine bağımsız davranmıştır ki, “telkin” suçlamasından aklanabilir. Çocuksu cinsel kuramlarını, bütün çocuklar gibi, herhangi bir uyarıma gerek kalmaksızın, kendi gereğine uygulamaktadır. Yetişkinlerin zihinlerinden uzaktır bu kuramlar. Öyle ki ben bile Hans’ın babasına, doğum tema’sına çıkan yolun dışkı kompleksinden geçtiğini söylemeyi unuttum. Psikanalizin karanlık bir evreden geçmesine yol açan unutkanlığım, Hans’ın düşüncesinin gerçekliğini ve bağımsızlığını kanıtlamıştır.

Hans bir kez “lumpf”la uğraşmaya başlamıştır. Sözde kendisine telkinde bulunan babası, onun bu noktaya nasıl geldiğini ve bu noktadan, nasıl kurtulacağını anlayamamıştır. Erken çağda elde edilmiş “iğdiş edilme” kompleksinden doğan iki muslukçu fantezisinin gelişmesinde de, babaya ayrılacak pay çok küçüktür. Babaya, durumun böyle olacağını beklediğimi hiçbir biçimde söylemediğimi de yeri gelmişken itiraf edeyim. Kuramsal bir düşünceden doğmuştur bu. Çok güç elde edilebilecek bir belgenin kanıtlama gücünü sarsmak istemedim.

Daha derine indikçe Hans’ın, telkinden ne denli bağımsız olduğu anlaşılacaktır. Ancak, ilk karşı duruşun incelenmesini burada kesiyorum. İnanmak istemeyenlerin bu çözümlemeye de inandırılmayacağını biliyorum. Bu gözlemi işlemeyi, bilinçaltı patojen gerecin nesnellğine inandırılmış okuyucu için sürdürüyorum. Bu tür okuyucunun sayısının da gittikçe artmakta olduğunu, gönenç verici bir duyguyla belirtmek yerinde olur.

Hans’ın cinsel yaşamına uzanacak ilk özellik, onun “çiş aygıtı”na gösterdiği özel canlı ilgi ve o organın, birbirinden hiç de daha az önemli olamayan her iki işlevine göre adlandırılmasıdır. Ana kucağında, uygulanması kaçınılmaz olan işlevlerdir bunlar.

OTOEROTİK CİNSEL İŞLEVSELLİK

Bu bilgi, bir araştırmacı yapıyor onu. Çiş aygıtının varlığına veya yokluğuna göre, canlı ve cansızları ayırt edebileceğini keşfediyor. Aynı yargıya tâbi tuttuğu bütün canlı varlıklarda, bu anlamlı vücut parçasının var olduğunu düşünüyor. Anne ve babasında aynı aygıttan bulunduğunu sanıyor. Gözüyle gözlediği gerçek, onun kız kardeşinde de aynı organın bulunduğuna inanmaktan alıkoymuyor.

Hans'a, kendisine benzeyen bir varlıkta böyle bir organ bulunmadığını söylemek büyük sarsıntı yaratırdı. O organ kendinden koparılıp alınmış gibi olurdu. Annesinin en aşağı çiş aygıtının yitimini kapsayan sınırlaması belki bu nedenle çabucak geri itilmiş ve etkisini sonraları göstermiştir. Annenin işe karışması sözkonusu olmuştur sonradan. Çünkü o bu organa dokunulmasından doğan şehvet duygusunu seviyordu. Küçük Hans, en alışılan ve en normal otoerotik cinsel işlevliğe başlamıştı.

Alfred Adler'in, cinsel organından aldığı şehveti çok yerinde olarak "dürtü kesişmesi"* adını verdiği biçimde, Hans, kendi, etken ve edilgen bileşenleri olan seyir zevkine bağlıyor. Başkalarının çiş aygıtını gözlemek istiyor. Cinsel merakını geliştiriyor ve kendi cinsel aygıtını göstermek istiyor. Geri itmenin başlangıcında, gördüğü düşle küçük kız arkadaşlarından birinin, çiş aygıtının seyrine kız arkadaşının da katılmasını istiyor.

Rüya, Hans'ın isteğinin, o zamana kadar itilmeksizin kaldığını, daha sonraki bildiriler de onun bu isteğini doyurmaya çalıştığını göstermektedir. Cinsel seyir şehvetinin etken yönü belirli bir gerekçeye bağlanmıştır. Hans, anne ve babasına, onların "çiş aygıtını" görmediğinden yakındığında, olasılıkla bir karşılaştırma gereksinimiyle davranmıştır. Ben, ölçü olarak kalır. Dünyanın ölçüsü Ben'dir. Kendisiyle sürekli olarak karşılaştırarak tanımaktadır dünyayı Hans. Büyük hayvanların, büyük çiş aygıtı olduğunu görmüştür. Aynı orantının, anne ve babası için de sözkonusu olduğunu tasarlamış ve bu konuda inandırılmak istemiştir.

Annenin, kesinlikle "bir at gibi" çiş aygıtı olması gerektiğini düşünmektedir. Kendi çiş aygıtının büyüyeceği avantajı için-

* *Der Aggressionstrieb im Leben und in der Neurose* (Yaşamda ve Nevrozda Saldırganlık Dürtüsü.) Fortschritt der Medizin, sayı 19, 1908.

dedir. Çocukların büyüme isteği, cinsel organda simgelenmiştir sanki.

O halde, küçük Hans'ın cinsel yapılanmasında cinsel bölge, erojen bölgeler arasında en yoğun şehvetle dolu olandır. Hastalığını yendiği son mutlu fantezisinde Hans, tuvalete götürdüğü çocuklara çiş yaptırmaktadır, onların popolarını kâğıtla silmektedir, kisası, "çocuklara yapılan her şeyi" onlara yapmaktadır. Erojen bölgelerden alınan bu zevk, kendisine bakan annesinden gelmiştir ve onu nesne (cinsel nesne) seçimine götürür.

CİNSEL SAPIKLIK ve ÇOCUKLUK

Ancak Hans'ın, daha önce de bu zevki otoerotik olarak elde etmiş ve dışkısını, boşaltmadan bir tad duygusu yaratana kadar tutan çocuklardan sayılması da düşünülebilir. Bunun sadece olanaklı olduğunu söylüyorum. Çünkü psikanalizde bu tam anlamıyla ortaya çıkmamıştır. Bacaklarıyla yere vurmak, "tepinmek" (sonradan çok korkmuştur bundan), bu yönde yorumlanabilir. Ne olursa olsun bu, Hans'ta, önde gelen bir anlam taşımaz. Başka çocuklardaysa tersinedir.

Daha erken çağda temizdir Hans. Yatağını ıslatmamaktadır. İdrarını tutabilmektedir. Yetişkinlerdeki çok çirkin bir eğilim, dışkıyla oynama (ruhsal gerileme sürecinin bitiminde yeniden ortaya çıkar bu) Hans'ta hiç gözlemlenmiş değildir.

Cinsel işlevselliğin bu iyi gelişmiş iki öğesinin, geri itilmesi, Hans'ın fobisi sırasında yadsınmaz biçimde kendini göstermiştir: Başkaları önünde çiş yapmaktan utanmaktadır. Çiş aygıtını ellediğinden yakınmaktadır. Onaniyi bırakmaya çalışmaktadır. "Lumpf", "çiş" ve onları anımsatan her şeyden iğrenmektedir. Çocuk bakımı fantezisi sırasında, bu son geri itmeyi yeniden ortadan kaldırır.

Küçük Hans'ın benzer cinsel bir yapı, sapıklıkların gelişme eğilimini veya onların negatifini (burada sadece hislere bağlı kalıyoruz) içermez görünüyor. Deneylerimden öğrendiğim kadar (burada sakınarak konuşmak yerinde olacak), histeriklerin doğuştan gelme yapısı, başka erojen bölgelere bakıldığında, jenital bölgelerin gerilemesiyle ayırt edilir. Sapıklarda hemen kendiliğinden açığa çıkar bu. Cinsel yaşamın, sadece tek bir sap-

ması bu kuraldan açıkça ayrılır. Sonradan ortaya çıkan eşcinsel likte (benim görüşüme ve J. Sadger'in gözlemlerine göre, çocuklarda amfijen* bir evreden geçer bunlar), tıpkı çocuklarda olduğu gibi, cinsel (jenital) bölgenin, özellikle penisin ağır basması olgusuna rastlanır.

Erkek organına böylece aşırı değer vermek, eşcinselliğe gidebilir. Onlar kadını, çocukluklarında, cinsel nesne olarak seçmektedirler (kadında da bu vazgeçilmez saydıkları organı varsaydıkları sürece). Kadın, bu noktada onları hayal kırıklığına uğrattınca, cinsel nesne olmaktan çıkar. Böyle kişiler, kendilerine, cinsel ilişki isteği uyandıran kişilerden vazgeçemez olur ve libidolarını ilk ağızda "penis'li kadına", kadın görünümünü taşıyan genç çocuklara yöneltirler. O halde, eşcinseller kendi cinsel organlarıyla engele uğramışlardır. Cinsel nesne seçimini, kendi kişiliklerine uyduramamışlardır. Otoerotizmde, nesne seçimine doğru gelişimde, otoerotizm yakınında bir noktaya saplanıp kalmışlardır.

ÇOCUKLAR EŞCİNSEL OLABİLİR

Farklı bir eşcinsel dürtü ayırt etmek hiç doğru değil. Eşcinselliği oluşturan dürtü, yaşamının bir özelliği değil, nesne seçimidir. Cinsel Kuram'da ileri sürdüğüm şeye göndermek isterim okuru. Cinsel yaşamda dürtü ve nesne birlikteliğini yapısal bir birlik biçiminde düşünüyoruz yanlış olarak. Eşcinsel, kendi normal dürtüsüyle, özel bir koşula sahip nesneden uzak düşmez. Çocukluğunda bu koşul apaçık yerine geldiğinden, çocukluğunda, küçük Hans gibi davranır. Hans, kız ve erkek arkadaşlarına aynı biçimde davranmaktadır. Erkek arkadaşı Fritzl, onun en sevgili kızıdır.

Hans, eşcinseldir (bütün çocuklar eşcinsel olabilir.) Sadece tek bir cinsel organ tanımaktadır: Kendisinininki gibi olan cinsel organ.**

* Amfijen: İki cinsten bireyleri, cinsel istek nesnesi olarak alan. (Çev. n.)

** 1923 yılı eki: "Küçük hastamızın da içinde bulunduğu cinsel gelişim çağında, tek bir üreme organının, erkek üreme organının tanındığını sonradan saptadım. O çağda, yetişkinlerdeki aynı olarak bir "üreme organı üstünlüğü" değil, fallus üstünlüğü geçerli."

Bizim küçük çapının daha sonraki gelişmesi, eşcinsellik yönünde değildir ancak. Enerjik ve çekeşli bir evliliğe doğrudur. Bu erkeklik, değişen kadınsal nesnelere göre değişik biçimde davranmayı gerektirir. Kimi zaman, utanmazca saldırır, kimi zaman güçsüz ve donuk...

Sevecek nesnelerin az olması durumunda, anneye yönelir bu eğilim. (Aslında başka nesnelere yöneliktir.) Anneden de gelir, nevroza dayanır. Ancak o zaman, anneye karşı sevginin hangi yoğunlukta geliştiğini ve hangi duruma bağlı olduğunu öğrenmekteyiz. Hans'ın, oyun arkadaşlarıyla yapmak istediği (birlikte yatmak) bu cinsel amaç, anneden doğmuştur. Büyüklere özgü görünüşteki sözcüklerde kendini belli eder. Tek ayırım, büyüklerde o sözcüklerin anlamca daha zengin olmasıdır.

Çocuk, nesne sevgisine giden yolu, alışılan biçimde, yani çocuk bakımı yoluyla bulmuştur. Yani bir şehvet deneyimi, annenin yanında uyumak, Hans için ana sorun olmuştur. O uyku isteğinden, hepimizin yapısında içkin olan, deriye dokunma şehveti kurucu bir öge olarak vardır. O ögeye dikkat edilmesi gerekir.

Deriye dokunma, şehveti, Moll'un, bize yapay görünen deyimlendirmesine göre "kontrektasyon dürtüsü"dür.*

BABAYA NEFRET DUYSK, ANNEYE ÂŞİK OLMAK

Baba ve anneye olan ilişkisinde, Hans, benim Rüyaların Yorumu ve Cinsel Kuram'da, çocukların anne ve babalarıyla cinsel ilişkileri konusunda öne sürdüğüm her şeyi açık ve seçik doğruluyor. Gerçekten, babasını ortadan kaldırmak isteyen küçük bir Oedipus o. Babasını ortadan kaldırıp, annesiyle baş başa kalmak, onunla yatmak isteyen bir Oedipus.

Yazlıkta ortaya çıkıyor bu istek. Babanın, her zaman yazlıkta bulunmayışı, arada bir gelip gidişi Hans'ın dikkatini çekmiş, annesiyle baş başa kalma özleminin koşullarının böylece hazırlandığını düşünmesine yol açmıştır.

* Kontrektasyon dürtüsü (Contrectation drive): Alman psikiyatr Albert Moll'un (d. 1862 - ?), seks dürtüsünün öğelerinden biri olan dokunmayı tanımlamak için kullandığı terim. Moll'e göre, temas ya da dokunma bir kez sağlandığında, bu güdü gücünü yitirir. (Ed. n.)

İstek şu kalıba dökülüyordu: Baba uzaklaşacaktı. Beyaz bir at yönünden ısırılma kaygısı, bu kalıba doğrudan doğruya bağlanabilirdi, başka bir yolculuğun geçici izlenimi nedeniyle. İzlenim, belki önce, babanın artık yola çıkmasının olanaklı olmayacağı Viyana'da doğmuştur. Onun, sürekli olarak çekilip gitmesini, "ölmesi" dileğini kapsamaktadır. Babanın ölümünü istemekten doğan ve normal bir gerekçesi olan bu kaygı, psikanalizi büyük ölçüde engellemiştir. O kaygı, muayenehanedeki konuşmalardan sonra ortadan kalkınca, psikanaliz de kolaylaşmıştır.

DUYGU YAŞAMINDAKİ ÇELİŞKİLER

Hans'ımız, kötü huylu bir çocuk değildir. Vahşi ve zalimce duyguların, dizginsizce, alabildiğine ortaya çıktığı bir çocuk da değildir. Tersine, yumuşak, ve sevecendir. Babası, saldırı eğiliminin, çok erken çağda acıma eğilimine dönüştüğünü yazmıştır. Fobiye yakalanmazdan önce de, atlı karıncadaki atların, topukla dehlendiğini görünce huzursuzlanır, çünkü yanında ağlayan birine dayanamazmış.

Ancak, psikanalizin bir yerinde, baskı altına alınmış bir sadistlik, yeniden baş göstermiştir. Ancak o, bastırılmıştır bir kez. Onun nereden doğduğunu ve onun yerine neyin geçtiğini ileri-geri göreceğiz.*

Öte yandan Hans, babasını içten içe sevmektedir, onun ölümünü istediği halde. Zekâsı ise, bu çelişkiye karşı çıkmaktadır. Babasına kafa atıp, sonra, kafa attığı yeri öpmesi de o çelişkiyi kanıtlar.**

Bu çelişkiyi, çarpıcı bulmaktan kaçınmamız gerek. İnsanın duygu yaşantısı, bu karşıtlardan doğar. Eğer durum bu olmasaydı, geri itmeye ve nevroza varırdı.***

* Atları hırpalamak ve alaya almak istediğinde.

** Babaya yönelttiği eleştirel sorularla karşılaştırınız.

*** "Ich bin kein ausgeklügelt Buch,
ich bin ein Mensch mit seinem Widerspruch."
"Beceriyle yazılmış bir kitap değilim ben.
Çelişkilerle dolu bir insanım."
(C. F. Meyer. Huttens letzte Tage.)

Yetişkinler için, normal olarak, sadece aşırı sevgi tutkusunda sözkonusu olan, biri öbürünü bastırmaya çalışan ve sonunda bastıran bu duygu karşıtlıkları, çocuğun cinsel yaşamında, barış içinde yan yana yaşayabilmektedir.

Kız kardeşinin doğuşu, Hans'ın psiko-cinsel gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Onun, anne ve babasıyla ilişkilerini gerginleştiren, zihnine, çözülmez sorunlar aşılayan bu olaydır. Kız kardeşinin bakımı sırasında, kendi eski şehvet deneyleri uyanmıştır.

Tipik bir etkidir bu. Beklenmedik ölçüde çok yaşam ve hastalık tarihinde, sonradan doğan çocukla bağlantılı olarak, bu cinsel şehvet parlayışı, bu cinsel öğrenme merakı, bir çıkış noktası olarak alınmalıdır. Yeni doğana karşı, Hans'ın tutumu, Rüyaların Yorumu'ndaki tutumdur.* Birkaç gün sonra, ateşlendiği bir sırada, aileye bu yeni katılımla ne kadar az uyuytuğunu açıklamıştır nitekim.

Burada düşmanlık, zaman açısından önce geliyor. Sevecenlik onu izliyor. Bir çocuğun daha gelmesinden duyulan kaygı, o zamandan beri bilinçli düşüncede yer alıyor.**

Nevrozda, geri itilmiş olan düşmanlık özel bir kaygıyla (örneğin banyo küvetinden duyulan kaygı) temsil edilir. Psikanalizde Hans, kız kardeşinin ölümünü istediğini çekinmeden açıklamıştır, babanın kullanmak zorunda olduğu tamamlayıcı anıştırmalara (imajlara) başvurmaksızın. Bu istek, babasına karşı duyduğu istekten daha kötü görünmemiştir ona. Ancak, her iki varlığı da, bilinçaltında aynı biçimde karşılamıştır. Çünkü, onların ikisi de annesini elinden alacaklardır, annesiyle baş başa kaldığında, onu rahatsız edeceklerdir.

Bu olay ve ona bağlı uyanışlar, Hans'ın isteğine yeni bir yön vermiştir. Başarılı son fantezide bütün erotik özlemlerini, yani otoerotik evrede doğanlarla, nesne sevgisi evresinde doğanları bir araya getirmiş, cici annesiyle evlenmiş, kendi yolunda baktığı bir sürü çocuk sahibi olmuştur.

* *Traumdeutung*, s. 172.

** Küçük kız kardeşi konuşmaya başladığında Hans'ın tasarladıklarıyla karşılaştırınız.

5

KAYGI HİSTERİSİ – DÖNÜŞÜM HİSTERİSİ

Hans, günün birinde yolda fobiye yakalanır. Neden korktuğunu söyleyememektedir henüz. Ancak, daha başlangıçta, hastalığının gerekçesini ve kazancını babasına çıtlatır. Annesiyle kalacak, onu okşayacaktır. Küçük kardeşinin doğumunda, anneden ayrılmış olması, babanın da işaret ettiği gibi, özleminde yardımcı olmalıdır.

Bu kaygının, özlem biçiminde açıklanamayacağı hemen ortaya çıkmıştır. Annesi yanında olduğu halde yola çıktığında da korkmaktadır. Bu arada, kaygıya dönüşen libidonun nereye saplandığını öğrenmekteyiz, kimi belirtilerle. Kendisini beyaz bir atın ısıracağı yolunda, çok özel bir korkuyu açığa vurmaktadır.

Böyle bir hastalık olgusuna “fobi” diyoruz. Küçük hastamızın ‘alan fobisi’ne [agorafobi] tutulduğunu kabul edebilirdik, eğer alanda hareket, belirli bir kişinin veya son durumda doktorun eşliğinde olanaklı olabilseydi. Hans’ın fobisi, doyurmaz bu koşulu. Kısa zamanda, alanlarla ilişkili olmaktan çıkar. Gitgide daha açık biçimde, atları nesne olarak alır. Daha ilk günlerde, kaygı durumunun doruğunda şu korkuyu açığa vurur: “At odaya gelecek.”

İşte bu tümce benim, Hans’ın kaygısını anlamamı kolaylaştırdı.

Nevrozların sisteminde fobilerin durumu, şimdiye kadar, kesin olarak açıklanmamıştır. Fobilerde, değişik nevrozlara ilişkin ve belirli hastalık sürecine bağlanamayacak belirtiler bulunacağı kesindir.

Küçük hastamız türünden hastaların fobileri (bu tür fobiler çoktur) “kaygı histerisi” biçiminde tanımlansa yeridir. Dr. W. Stekel, nevrotik kaygı olgularını tanımlamaya giriştiğinde önermiştim bu terimi ona. Bu deyimim tutacağı umudundaydım.*

Deyim, bu fobilerin, belirleyici ve ayırt edici bir noktaya kadar eksiksiz uyuşmalarını temsil etmektedir. Kaygı histerisinde, patojen gereçten ayrılmış libido, gerçekte çevrilmemiştir, yani ruhsal olandan, bedensel inervasyona döndürülmemiştir. Sade-

* W. Stekel. *Nervöse Angstzustände und ihre Behandlung*, 1908.

ce kaygı biçiminde bağımsızlaştırılmıştır. Bize gelen hastalık olgularında, kaygı histerisiyle çevirtim histerisi birbirine karışmıştır, değişik ölçüde.

İçinde, kaygının bulunmadığı dönüşme histerisi olduğu gibi, dönüşümün bulunmadığı kaygı histerisi de vardır. Burada, herhangi bir çevirtim eki bulunmaksızın, kaygı izlenimleri ve fobiler sözkonusudur bizim küçük Hans'ta olduğu gibi.

Kaygı histerileri yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkan ve en sık görülen psikonevrotik hastalıklardandır. Çocukluk nevrozlarındandır. Bir anne, çocuğunun çok "sinirli" olduğundan söz ediyorsa, bilmelidir ki çocuk, % 90 bir kaygıya veya çeşitli kaygılara yakalanmıştır. Bu çok önemli hastalığın daha ince mekanizması, henüz ne yazık ki tam olarak araştırılmış değildir.

Öte yandan, kaygı histerisinin, dönüşüm hislerinden ayrı olarak, tek koşulunun, kişinin yapısal özelliğinde mi, yoksa geçici deneyiminde mi veya her ikisinin birleşiminde mi bulunduğu henüz yeterince saptanmamıştır.*

Bana öyle geliyor ki, bedensel bir özellik ile en az ilişkili olan ve dolayısıyla, yaşamın her evresinde kişinin yakalanabileceği nevrotik hastalık, bu hastalıktır.

Kaygı histerisinin belli başlı öz çizgisini yakalamak kolaydır. Gitgide fobiye doğru gelişir o. Sonuçta hastalık, kaygıdan kurtulur ama katlanmak zorunda olduğu engellemeler ve sınırlamalar pahasına.

Kaygı histerisinde daha başta, özgür kalmış kaygıyı, yine ruhsal açıdan tutsak etme çabası vardır. Ancak bu çaba, ne kaygının yeniden libidoya dönmesine ne de libidonun doğduğu karmaşık yapılara bağlanmaya götürür. Dolayısıyla, bu çabaya, bir dikkat, bir engelleme, bir yasak türünden ruhsal bir yapılanmayla kaygı gelişimini kısıtlamak kalır. Bize fobi olarak görünen, işte bu koruyucu yapılardır.

Kaygı histerisinin ele alınması, şimdiye kadar, sadece olumsuz yönde olmuştur denilebilir.

* 1923 eki: "Burada ortaya atılan sorun incelenmemiştir. Kaygı histerisini, kuralın istisnası dışında tutmak için hiçbir gerek yoktur. Bir nevrozun etiyolojisinde yapı ve yaşantı birlikte etki etmiş olmalıdır. Çocuklukta kaygı histerisine bu derece güçlü eğilim, Rank'ın, doğum travmasının etkisi görüşüne ışık tutmakta."

Deneyler, fobinin zorla tedavisine çalışmanın, yani hastayı, kendini savunacak araçlardan yoksun bırakan bir duruma girdikten sonra, kendi özgürleşmiş kaygısının saldırısına baş eğmeye zorunlu olmasının olanaksız ve yerine göre tehlikeli olduğunu göstermiştir. Böylece hasta, bulabileceğine inandığı yerde bir sığınak bulmaya zorlanır. Uzun bir direnmeden sonra gerçekleşir bu ve hastanın “anlaşılmaz korkaklığı”nın, tedavide bir işe yaramayan küçümsenmesi olur.

Bizim küçük hastamızın anne ve babası, hastalığının başından beri, onunla ne alay etmişler, ne de ilişkilerini sertleştirmişlerdir. Tam tersine, psikanalizle, çocuklarının geri itilmiş isteklerini yakalamaya çalışmışlardır. Bildirileri, bize, böyle bir fobinin yapısını keşfetmek ve o fobinin psikanalizi, izleme olanağı veren babanın bu olağanüstü çabasını, elde edilen başarı ödüllendirmiş olmaktadır.

TEDAVİNİN İŞE KARIŞMASI

Psikanalizin, iyice kapsamlı olması ve uzaması nedeniyle, okuyucu için karanlık olduğunun farkındayım. Bu nedenle, olup bitenleri, kısaca yeniden ele alacağım. Sonradan eklenmiş bilgileri atacağım. Ana sonuçlara ağırlık vermeye çalışacağım.

Öğrendiğimiz ilk şey, kaygının, ilk bakışta sanıldığı gibi birden ortaya çıkmadığıdır. Kaygıdan birkaç gün önce, bir kaygı rüyası görmüştür çocuk. Rüyaya göre, annesi ondan uzaklaşmıştır. Okşayacağı bir anne yoktur artık.

Bu rüya bile, hatırı sayılır yoğunluktaki bir geri itme sürecine işaret eder.

Çocuğun açıklaması, kaygı rüyalarının çoğunda olduğu gibi, onun rüyasında, bedensel kaynaklı bir kaygıya kapıldığını ve bu kaygının, geri itilmiş bir bilinçaltı isteğinin (yoğun biçimde geri itilmiş bir istek) kullanıldığını göstermez. Bu rüya bir ceza ve geri itme rüyasıdır. Rüya işlevi başarısızlığa uğramıştır orada. Çocuk uykudan kaygıyla uyanmıştır.

Bilinçaltındaki süreci yeniden kurmak kolaydır. Annesinin sevecenliğini düşlemiştir. Bütün, şehvet kaygıya ve bütün tasavvurlar, karşıtlarına dönüşmüştür. Geri itme, rüya mekanizması üzerine egemen olmayı sağlamıştır.

Ancak, bu ruhsal durumun başlangıcı, daha da geri gitmektedir. Daha yazın, benzer özlemsel ve kaygısal davranışlar kendini göstermiştir. Onların, annenin yatağına girmesini sağlamak gibi bir yararı da olmuştur. O zamandan bu yana Hans'ta, artan cinsel bir uyarımın, nesnesi anne olan bir uyarımın varlığını kabul edebiliriz. Bu uyarımın yoğunluğu, Hans'ın annesini baştan çıkarmaya yönelik iki çabasında kendini gösterir. Çabalardan ikincisi, kaygı patlamasından tam öncedir.

Hans'ın cinsel heyecanı, her akşam mastürbasyon yoluyla doyuma gider. İkinci derecede bir doyumdur bu. Yani asıl doyum değildir.

Cinsel heyecanın, bu biçimde bir doyuma dönüşümü, ya kendiliğinden olur ya da annenin reddedişleri sonucu veya daha önceki izlenimlerin, hastalığın, daha sonra öğreneceğimiz elverişli bir durumun etkisi altında birden ortaya çıkmasıyla gerçekleşir.

Bu üç durum, birbirinin karşıtı sayılamayacağından, teke tek belirleyici olamaz ve her biri eşdeğerlidir.

Kaygının başlangıcında çocuğun nasıl davranacağı üzerine bilgimiz var. Kaygının ilk içeriği de şöyle: "Bir at beni ısırarak."

Şimdi, tedavinin ilk kez işin içine girmesi burada sözkonusu.

Ana baba, kaygının, mastürbasyon sonucu olduğuna değiniyor. Onu mastürbasyondan kurtarmaya çalışıyor. Atlardan korkusunun yerine koymak istediği anne sevecenliği özenle vurgulansın istiyorum. Bu ilk etkileme çabasından sonra kendini gösteren belli belirsiz iyileşme, çocuğun kısa bir hastalığın ardından yeniden ortadan kalkmıştır. Hans'ın durumunda bir düzelme yoktur. Kısa bir süre sonra Hans, bir atın kendini ısıracağı korkusunu, Gmunden'deki bir izlenimden türetir.

Baba, yola çıkmadan uyarmaktadır çocuğu: 'Parmağını ata uzafta. Yoksa ısırır seni...' Bu sözcük içeriğine Hans, babasının bir uyarısını oturtmuştur. Baba, parmağını sallayarak, onani'yi yasaklamak istemiştir.

ANNENİN İĞDİŞ ETME TEHDİDİ

Anne baba, Hans'ın başlangıçta, kendini onani'yle tatmin etmekten korktuğunu ileri sürmüşlerdir haklı olarak. Fakat onani'yle, at korkusu arasındaki ilişki, güçsüz bir hastanın ilişkisi-

dir yine de. Atın, bütünüyle rastlantısal olarak korkutucu rolünü yüklediği anlaşıyor.

Ben şu görüşü ileri sürdüm; Hans'ın geri itilmiş isteği, annesinin çiş aygıtını görmek olabilirdi. Yeni alınan hizmetçiye karşı davranışı bu görüşe uyduğundan, ilk cinsel açıklamayı yapıyor baba: Kadınların çiş aygıtı erkeklerinkine benzemez. Bu yardıma çocuk, annesinin çiş aygıtını gördüğünü, onun erkeklerinkine benzediğini söyleyerek tepki gösteriyor.*

Bu fantezi ve kendi çiş aygıtının büyüdüğü görüşü hastanın bilinçaltı görüşüne ilk bakış olanağı sağlamaktadır. Gerçekte o, annesinin on beş ay önceki iğdiş etme tehdidinin etkisi altındadır. Çocukların "Retourkutsche" oyununda** yaptığını annenin yapması, Hans için bir suçtan kurtulma aracıdır. Annesinin, erkeklerinkine benzer çiş aygıtını gördüğü fantezisi, bir korunma ve rahatlama fantezisi olmaktadır dolayısıyla.***

Bu durumda, Hans'taki, etkili patojen gereci, çiş aygıtıyla uğraşmayı önplana çıkaranın bizzat anne baba olduğunu kabul etmeliyiz. Çocuk, anne babanın açtığı yolu izlemiştir. Ancak, psikanalizde bağımsız bir yer almamıştır. Bu bakımdan tedavi anlamında bir başarı gözlenememektedir. Psikanaliz, atlardan çok uzaklaşmıştır. Kadınların, erkeklerinkine benzer çiş aygıtı olmadığını söylenmesi, daha çok kendi çiş aygıtını koruma endişesi yaratılmasına neden olmuştur.

İlk etapta elde etmeye çalıştığımız, tedaviye bağlı bir başarı değildir. Yapmak istediğimiz, hastanın bilinçaltı istek uyarımlarını, bilinçli olarak kavrayacak bir duruma getirmektir. Bunu şöyle yapmaktayız:

Hastanın verdiği işaretler temelinde, bizim bilinçaltı karmaşıklığını, yorumlama sanatımıza başvurarak, bilinçsel duruma getirmekteyiz. Bizden duyduğuyla, bütün direnişlere karşı, bi-

* Bu bağlamda şunu da eklemek gerekir: Dokunduğu zaman demek istiyor. Çünkü Hans, çiş aygıtına dokunmadan, onu gösteremez.

** Bu oyunda çocuklar, birbirlerine eşdeğer cezalar verirler. (Çev. n.)

*** Hans, kendi çiş aygıtının büyüyeceğini ve annesinininkinin küçüleceğini bilmektedir. Annesinin iğdiş etme tehdidine karşı uydurduğu fantezi, gerçeğin, kendi istediği yönde gelişmesi isteğini simgeler. Annenin tehdidine, kendi isteğine göre değişecek bir gerçeklik fantezisine başvurarak yanıt vermektedir Hans. (Çev. n.)

lince getirmeye çabaladığı şey arasındaki benzerlik, hastayı, bilinçaltı olanı bulma durumuna getirecektir. Hekim, anlayış bakımından biraz daha ileridedir. Hasta biraz daha geriden kendi yolunu izler. Sonunda her ikisi de bir noktada buluşurlar. Öngörülen bir noktada.

Psikanalize yeni başlayanlar, bu iki noktayı karıştırarak, hastanın, bilinçaltı karmaşıklığının kendilerince bilindiği noktayı, hastanın onu kavradığı noktayla bir tutarlar. Onlar, ortaya çıkardıkları bilgiden, hastaya, söyledikleri sözlerden çok şey beklerler. Oysa hasta, bildirdiklerini, saplandığı bilinçaltında, bilinçaltısal karmaşıklığını bulup çıkarmak için kullanılır. Bu tür bir başarıyı, Hans'ta da gözlemekteyiz.

İğdişleşme kompleksinin kısmen kontrol altına alınmasından sonra Hans için, isteklerini annesine duyurması olanağı doğmuştur. Bunu, zürafa fantezisiyle, bozulmuş biçimde yapar. Zürafalardan biri, Hans, öbürünü elinden aldığı için boşuna ağlar. Hans'ın, zürafaya el koyması, onun üstüne binmekle simgelenmektedir.

Bu fantezide baba, sabahları oynayan, anne-baba-çocuk oyununun yansımasını bulur. İsteği bozulmuş biçiminden kurtarmayı da savsaklamaz. Anne ve kendisi (baba), zürafadır.

ANNEYE SAHİP OLMA FANTEZİSİ

Zürafa fantezisine Schönbrunn hayvanat bahçesinde yakalanmıştır Hans. Fantezinin belirlendiği yer de orasıdır. Zürafaların resmi çizilmiştir. Babanın sakladığı bu resimde, zürafanın boynuyla, babanın boynu karşılaştırılmıştır. Böylece, çocuğun isteği, zürafa fantezisi ardında gizlenmiş olmaktadır.*

Büyük ve çiş aygıtı yönünden ilginç olan zürafanın, kaygı yaratmada atın rakibi olabileceği; baba ve annenin de zürafa olarak simgelenmesi, at kaygısının yorumunda henüz değerlendirilmemiş bir ipucu vermektedir kanısındayız.

Zürafa öyküsünü, dolaysız olarak, iki küçük fantezi izler. Onlardan biri, Schönbrunn'da, yasaklanmış bir yere girmesi, diğeryse, banliyö treninde bir pencere kırmasıdır. İkisinde de suç

* Hans'ın, daha sonra, babasının boynuna hayranlık göstermesi de, buna uygun görünüyor.

karakteri açıktır ve baba suç ortağıdır. Yazık ki baba, bu fantezileri, doğru olarak yorumlamamıştır. Onları aktarmak da bir yarar sağlamaz Hans'a. Fakat anlaşılmaz olarak kalan, yeniden ortaya çıkmaktadır. Kurtulmamış bir ruh gibi huzura kavuşmaz bir türlü.

İki suçlu fanteziden hiçbiri güçlük çıkarmamaktadır bize. Anneye sahip olma fantezisine ilişkindir ikisi de. Çocuğun zihninde, annesiyle yapabileceği bir şeyin anısı uyanır. Elde etme işleminin tamamlanacağı bir şeydir bu. Bu elde edemediği şey için, belirli plastik tasavvurlar bulmuştur. Zorbalık ve yasaklanmış olanı yapmak yine sözkonusudur orada. Gizlenmekte olan gerçeğe tıpatıp uyar bir görünümde dirler. Onların, cinsel birleşme fantezileri olduğunu söyleyebiliriz. Babanın onlara katıldığını görmek hiç de şaşırtıcı değil. Ne demişti Hans: "Anneyle bir şey yapmak istiyorum. Yasak bir şey. Ne bilmiyorum. Yok yok biliyorum. Sen de aynı şeyi yapıyorsun."

Hans, "at odaya girecek" tümcesiyle korkusunu dile getirdiğinde ulaşmış olduğum kanıyı güçlendirmiştir zürafa fantezisi. Babasını kışkırdığı, ona karşı düşmanca duygular beslediği için ondan korktuğunu söyleyecek en uygun zaman buydu. Onun bilinçaltı dürtülerinin belli başlı parçası sayabilirdik bu kıskançlığı ve bu düşmanca duyguları. Dolayısıyla, atlardan korkmasını kısmen yorumladım ona. At, baba olmalıydı. Esaslı, içsel bir nedenle babasından korkuyordu. Ağız çevresinde ve göz çevresindeki siyahlıklar (yetişkinlerin ayrıcalığı olan bıyık ve gözlükler), babadan atlara aktarılmıştır.

Bu açıklamayla, bilinçaltı bir düşüncenin, bilinçli duruma getirilmesine karşı direnci kırmış oldum. Çok önemli bir dirençti bu. Onun yenilgiye uğratılmasında, baba doktor rolü oynadı. İşin doruğu aşılmıştı böylece. Ardından, bol bol gereç akmaya başladı. Küçük hasta, fobisinin ayrıntılarını bildirme yiğitliğini gösterdi ve hemen psikanalizde bağımsız olarak rol aldı.*

* Yabancıların hekim olarak ele alındığı psikanalizde, babadan korku, bilinçaltı patojen gerecin yeniden ortaya çıkmasına karşı dirençte en önemli rolü oynar. Dirençler bir yandan bir "gerekçe" yapısında, öte yandan, bu örnekte olduğu gibi, bir bilinçaltı gerecinin yeniden ortaya çıkmasını engellemeye, içriksel olarak yetenekli bir bilinçaltı gereç parçasıdır.

İlk kez bu nedenle, Hans'ın hangi nesne ve izlenimlerden kaygılandığını öğrenmiş olduk. Sadece atlardan ve atların ısırmasından ötürü bir korku değildi bu (kısa zamanda geçirtiler onlar). Arabalardan, mobilya arabalarından, omnibüslerden (ortak noktaları, fazla yüklü olan araçlardan), hareketteki iri ve hantal atlardan, tırısı kalkmış, dört nala kalkmış atlardan da korkuluyordu. Bu saplantıları kendi yorumlamaktadır: Atların düşmesinden korkmaktadır. Atların düşmesini kolaylaştıran her şey, fobinin içinde yer almaktadır. Bir fobinin içeriğini, zorlama nevrozun gerçek anlamının, kısa bir psikanaliz çalışmasından sonra öğrenilmesi, az rastlanan olaylardan değildir. Bilinçaltı içerik değildir sadece geri itilen. Bilinçaltının dallarına da uzanır o. Ve hastanın, hastalık sonuçlarını kavramasını engeller. Psikanalist, hekim olarak, hastaya yardım için, onun dikkatini hastalığına çekmek gibi kendine özgü bir durumdadır. Ancak, psikanalizin yapısını, bütünüyle gözden uzak tutan, böyle bir çaba göstermez. Hasta için, onda bir zarar görür. Gerçek şudur: Cellat, birini ele geçirmeden asmaz. Yıkılması istenen patojen tasavvurları ele geçirmek de çaba işidir.

6

FOBİLERİN AYRINTISINA GİRME

Hans'ın hastalık tarihini açıklarken eklediğim görüşlerde, fobilerin ayrıntılarına girmenin, çok aydınlatıcı olduğuna ve kaygıyla, kaygı nesneleri arasındaki ikincil bağlantının, ancak bu yolda kesin olarak algılanabileceğine değinmiştim. Bir fobinin kendine özgü ve güçlü olarak koşullanmış yapısı böylece aydınlatılabilir.

Bu özel çözümler için gerekli araç, evin gümrük binası karşısında bulunmasından doğmuştur. Bu bağlamda, kaygısının engellendiği bir dürtüsünü ortaya koymuştur Hans. Arabaların yükleriyle, fıçılarla, çuvallarla, arkadaşlarıyla, sokakta oynadığı gibi oynamak istemektedir.

Psikanalizin bu evresinde Hans, hastalığın patlak vermesinden hemen önceki ve kendi başına anlamsız bir yaşantıyı yeni-

den sürdürür. Hastalığın patlak vermesinin nedeni olarak da görülebilir bu yaşantı:

Annesiyle gezmeye çıkmıştır. Bir omnibüs atının düştüğünü, yerde ayaklarıyla çırpındığını görür. Üzerinde büyük bir izlenim yaratır bu. Dehşete düşer, atın öldüğünü sanır. O günden sonra bütün atların düşeceğinden korkar. Baba, düşen atın, kendisini anımsattığını söyler çocuğuna. Çocuk, babanın da at gibi, düşüp ölmesini istemektedir. Hans karşı çıkmaz bu yoruma. Bir süre sonra, babasını ısırıldığı bir oyunda, babayı, korkulan atla özdeşleştirir. Ve o günden sonra, babasına karşı bağımsız, korkusuz ve biraz da kafa tutarcasına davranır. Atlardan korkmaktadır yine. Düşen atın, onun bilinçaltı isteklerini nasıl harekete geçirdiği belli değildir henüz.

Şimdiye kadar söylediklerimizi bir özetleyelim:

Atın, kendisinin ısıracağı yolundaki ilk kaygı, daha köklü bir kaygıyı, atların düşeceği kaygısını gizler. Isıran at da, düşen at da babadır. Kendisine karşı, kötü duygular beslediği için cezalandırılacak olan baba. Psikanalizde şimdi anneyi bir yana bırakmış oluyoruz.

Az sonra, beklenmedik biçimde ve babanın karışımı olmaksızın "lumpf" kompleksine yakalanır Hans. Kendisine, bağırsak boşaltımını anımsatan her şeyden iğrenir. Burada pek istemeyerek işe karışan baba, psikanalizi istediği gibi yönetir ve Hans'ı, Gmunden'deki bir olayı anımsama noktasına getirir. Yere düşen omnibüs atının izlenimi arkasından bu olayın izlenimi gelir. Sevdiği oyun arkadaşı ve olasılıkla, kız arkadaşları yanında rakibi olan Fritzl, atçılık oynarken, ayağını taşa çarpıp kanatmıştır. Omnibüs atının düşüşü, Hans'a bu olayı anımsatmıştır.

Zihni başka şeylerle meşgul olan Hans'ın, başlangıçta, Fritzl'in düşüşünü saklaması ilginç. Atm düşmesiyle bağlantılı duruma getirdiği bu olayı psikanaliz de itiraf ediyor.

Bizim için ilginç olan, kaygılı libidonun, nasıl olup da ana fobi nesnesine, ata yansıdığıdır.

Atlar Hans için en ilginç büyükbaş hayvanlar. Atçılık da en sevilen oyun. Önce babasının, ona at hizmeti gördüğü yolundaki tahmini, babası yönünden doğrulanmıştır. Böylece çocuk Gmunden'deki kazada, Fritzl'in kişiliğinde babasını bulmuştur.

Geri itmenin böylece tersine çevrilmesiyle Hans, artık atlardan korkmalydı. Önceden o kadar zevk aldığı atlardan.

Yukarıda söylediğimiz gibi hastalık nedeninin son anlamlı açıklanmasını, babanın işe karışmasına borçluyuz. Hans "lumpf"a ilgi göstermektedir ve biz, babanın yardımıyla bu ilgiyi izlemeliyiz.

Önceleri, zorla annesiyle birlikte tuvalete gitmeye çabaladığını, aynı şeyi, annesinin vekili olan, o zamanki arkadaşı Berta'ya da uygulamak istediğini biliyoruz. Durum fark edilip yasaklanınca ya kadar sürmüş. Sevilen bir kişiyi, tuvaletini yaparken seyretmeden duyulan şehvet bir "dürtü iç içeliği"ne karşılıktır. Dürtülerin birbirine karışmasının örneğini görmekteyiz. Sonunda "lumpf" simgesini kavrar baba ve yüklü bir arabayla, dışkı taşıyan bir kişi arasında benzetim kurar. Yüklü araba, gümrük kapısında nasıl çıkıyorsa, dışkı da vücuttan öylece atılmaktadır.

Hans'ın psikanalizdeki tutumu, daha önceki evrelere bakıldığında çok değişmiştir. Önceleri baba söylüyordu ne olacağını. Ve Hans, babanın çizdiği yolu izlemeye çalışıyordu. Sonradan, kendisi, güvenli adımlarla, babanın önünden gitmeye başladı. Baba artık, güçlkle izliyordu onu.

MUSLUKÇU FANTEZİSİNİN YORUMU

Bu bakımdan Hans kendi başına, yeni bir fantezi yaratıyor: Muslukçu, Hans'ın bulunduğu banyo küvetini boşaltıyor. Büyük matkabıyla, Hans'ın karnını deliyor. Bu noktada, ortaya çıkan gereç, her şeyi kolayca anlamamıza yardımcı olamıyor. Onun, kaygının biçim değiştirdiği bir üreme fantezisinin işlenmesi olduğunu sonradan öğreniyoruz. Hans'ın içinde oturduğu küvet ana rahmi. Babanın, daha ilk elde büyük bir penis olarak saptadığı matkap, doğumla sözcük ilgisi nedeniyle anılmakta.*

Banyo küveti fantezisine şu anlamı vermek zorunda oluşumuz garip bulunabilir:

Büyük penisinle sen deldin beni (gebohrt), dünyaya getirdin (geboren). Ana rahmine sen yerleştirdin.

* Almancada delgi anlamına gelen "Bohrer"la, doğmak anlamına gelen "gebären" arasındaki benzerlik dolayısıyla yapıyor bu yorumu Freud. (Çev. n.)

Ancak, şimdilik, fantezi yorumun dışına çıkar ve sadece, ço-
cuğun bildirilerini sürdürecektir bir ipucu hizmeti görür.

Banyo küvetinde yıkanmaktan korkmaktadır Hans. Yalın
değil, karmaşık bir korkudur bu. Onun bir bölümünü henüz
bilmemekteyiz. Ancak, başka bir bölümü, kız kardeşinin ban-
yoyla ilişkisinden ötürü açığa çıkıyor. Hans, annesinin, küçük
kız kardeşini banyo sularına bırakıvermesini istiyor. Kız kar-
deşinin, böylece ölmesini istiyor. Banyodan korku, bir tür
karşılık ceza almaktadır. Kardeşinin boğulmasını istemenin
cezası.

Burada Hans, 'lumpf' kompleksini bir yana bırakır, doğru-
dan doğruya, küçük kız kardeşine yönelir.

Bu sıralanmanın ne anlama geldiğini tahmin edebiliriz.
Lumpf, kız kardeş Hanna'dan başkası değildir. Bütün çocuk-
lar lumpftur, lumpf gibi doğarlar. Bütün mobilya ve yük ara-
baları, bütün omnibüsler, gebeliği simgelerler. Ağır bir atın
veya yüklü bir arabanın atının düşmesi, bir doğum, bir kurtu-
luştur. Düşen at, sadece ölen baba değildir. Loğusa yatağında-
ki annedir de.

Şimdi Hans, hiç hazır olmadığımız bir sürprizle karşı karşı-
ya bırakmaktadır, bizi:

Annesinin, küçük kız kardeşinin doğumuyla sonuçlanan ge-
beliğini ayırt etmiştir. İşin gerçeğini anlamıştır. Ama açıklama-
maktadır. Belki açıklayamamaktadır. Doğumdan sonra, leylek
öyküsüyle ilgili her söz ve belirtiyeye karşı kuşkuludur. Ama, bi-
linçaltından, kendi sözlerine karşıt olarak, bir bebeğin nereden
geldiğini bilmektedir. Bir bebeğin, doğmadan önce nerede oldu-
ğunu bilmektedir. Psikanaliz, her kuşkunun üzerinde ortaya
koymuştur bu gerçeği. Psikanalizin en sağlam parçası da odur
denilebilir.

Bunu en güçlü, en zorlu kanıtı, inatla savunulan ve pek çok
ayrıntıyla süslenen bir fantezi sağlar: Hanna, doğumundan ön-
ceki yıl yazın Gmunden'dedir. Doğumundan bir yıl sonra yapa-
cağı işleri yapmıştır. Hans'ın bu fanteziyi aktarmadaki rahatlığı
ve ona kattığı sayısız yalan, hiç de anlamsız değildir. Bunların
tümü, babadan oğla alma yoludur. Leylek masalıyla yanıltmanın
acıları çıkarılmak istenmektedir böylece.

Hans demek istemektedir ki, "Sen beni, Hanna'yı leyleğin getirdiğine inanacak kadar aptal mı sandın? İşte şimdi, sen de benim dediklerime inan bakalım..." Babayı at fantezisiyle işletmek de bu öç alma işlemiyle açık bağlantı içindedir.

At fantezisi çift katmanlıdır: Bir yandan babanın işletilmesi ne dayanır, öte yandan anneye karşı sadist istekleri dile getirir. Bu istekler, yasak olan şeylerin yapılmasında kendini göstermiştir ve bizce hemen anlaşılabilir gibi değildir. Sadist istekler, içinden anneyi dövmek geldiğini itirafına kadar varır.

SÖZLÜKÇE

Ağızsal (oral) evre Psikanalizde kendisini makatsal ve penissel evrelerinin izlediği ilk cinsel gelişim evresi. Belirleyici özelliği ağız bölgesine karşı duyulan aşırı ilgi, bu bölge aracılığıyla aşırı haz sağlama eğilimidir.

Aktarım: *Alm. Übertragung, Fr. transfert, İng. transference*; olumlu ya da olumsuz bir duygu yükünün bir insandan bir başka insan ya da nesneye kaydırılması. Dar anlamda, üzerinde ruhsal sağaltım (psikoterapi) uygulanan hastanın bir başkasına, çoğunlukla anne ve babasına karşı bir vakit içinde besleyip dışavuramadığı duygu ve düşünceleri, söz konusu kişilerin yerine hekimi geçirerek onun üzerinde açığa vurması.

Aktüel nevroz *Fr. nevrose actuelle, İng. actuel neurosis*; Freud'un psikonevrozlardan ayırdığı, çocukluktaki değil, yetişkin halde yaşanan çatışmaların yol açtığı bir nevroz çeşidi. Buradaki semptomlar bir zaman yaşanmış olayların simgesel dışavurumları olmayıp, doğrudan doğruya cinsel doyum eksikliğinin ya da uygun-

suzluğunun sonuçlarıdır. Gerek aktüel nevrozlar, gerek psikonevrozlar cinsel bir nedenden kaynaklanmakla birlikte, aktüel nevrozlarda bu neden aktüel (güncel) cinsel yaşamdaki bozukluklar, psikonevrozlarda ise geride kalmış yaşam yıllarındaki travmatik olaylardır. Ayrıca aktüel nevrozların etiyojisi (nedeni) histeri ve saplantı nevrozundaki gibi ruhsal değil, bedensel (somatik) bir karakter taşır. Freud, ilkin korku nevrozuyla nevrasteniye aktüel nevrozlar kapsamına almış, daha sonra hipokondri'yi (hastalık hastalığı) da bu gruba sokmuştur. Freud'a göre, korku nevrozunu doğuran neden, cinsel uyarılmanın uygun yoldan boşaltıma kavuşturulamaması, örneğin masturbasyon yoluna başvurulmasıdır.

Ambivalenz (duygu): Birbiriyle bağdaşmayan duygu, düşünce, istek ve amaçların kişide aynı zamanda varlığı. Ambivalenz deyimini ilk kez E. Bleuler (1857-1939) ortaya atmıştır. Bleuler, üç ayrı alanda bir ambivalenzin varlığını benimser. Bunlardan

birincisi istem alanındadır (ambitendens), örneğin özne aynı zamanda hem yemek yemek ister, hem istemez. İkincisi düşünsel alandadır, örneğin özne aynı zamanda bir görüşü ve onun tersini savunur. Üçüncüsü ise duygu alanındadır, örneğin özne bir kişiyi aynı zamanda hem sever, hem ondan nefret eder. Bleuler ambivalenz'i şizofreninin primer (birincil) semptomu sayar, ama normal psikoloji alanında da bir ambivalenzin varlığını benimsemezlik etmez. Ambivalenz kavramını Bleuler'den alan Freud, bunu daha çok duygusal alanda kullanmıştır. Buna göre, ambivalenz, gelişimin pregenital evresinde önplandadır, ilgili dönemde cinsel ve saldırgan içtepiller bir arada varlığını sürdürür. Ambivalenz kimi belli duygularda, örneğin yas ve kıskançlıkta ya da belli durumlarda, örneğin psikojen depresyonda ya da saplantı nevrozunda pek belirgindir. Bütün psikanalistler, duygusal çelişkinin (duygusal ambivalenzs) nevrozlarda alabildiğine önemli bir rol oynadığı konusunda görüş birliğindedir.

Amnezi: Yunanca olumsuzluk eki a ile *mnēsī*'ten (anımsama) oluşmuş bir sözcük. Bellekteki bütün ya da bazı anıların geçici ya da sürekli yitimi. Psikanaliz dilinde 1) *Çocuksal amnezi*, 2) *Histeri amnezisi* olmak üzere iki ayrı deyim bulunmaktadır.

Anal-sadistik evre: Freud'a göre, libido gelişiminin iki ila dört yaşları arasına rastlayan ikinci evresi. Belirleyici özelliği, libidonun anal-erojen bölgenin egemenliği altında örgütlenmesidir.

Anamnez: Hastalık öyküsü; hastanın kendisinden ya da yakınlarından elde edilip, hastalığın tanısında yararlanılan bilgilerin tümü. Örneğin hastanın adı, yaşı, cinsiyeti, mesleği, içinde yaşadığı koşullar, daha önce geçirdiği hastalıklar, ameliyatlar ve kazalar, aile durumu, şikâyetleri vb. bilgiler anamnez (hastalık öyküsü) kapsamına girer.

Animizm: Latince ruh anlamına anima'dan gelen bu sözcük, ilkel kabilelerde doğa olaylarının nedeni olarak ruhsal güçlere ve tümüyle doğanın canlılığına inancı anlatır.

Belirti: Semptom, araz.

Ben: *Fr. moi, İng. ego;* psikanaliz kuramında ruhsal aygıtın bireyle realite, es (o) ile üstben arasında aracı rolünü oynayan katman, Es'in tersine bir karmaşa durumu göstermez, örgütlenmiş halde bulunur. Dış dünyayı algılama (persepsiyon) ve dünyaya uyum işlevini üstlenir. Ayrıca düşünce, bellek, devinimlerin denetimi ve emosyonlar (duygu ve heyecan) da ben'in işlevleri arasında yer alır. Dış ve iç dünyadan ben içine sızan bütün öğeler burada bir bireşime (sentez) kavuşturulur. Böylece ben, intrapsişik bir düzenleyici

rolü oynar, deneyimleri organize eder ve bu organizasyonu gerek içgüdülerin zamansız etkisine, gerek vicdanın aşırı güçteki baskısına karşı korur. Ben'in işlevleri doğuştan insanda bulunmaz, bireysel yaşam sürecinde gelişip ortaya çıkar. G. Jung'a göre persona, gölge, anima ya da animus, arşetip gibi birtakım altkişilikler ben kapsamına girer ve ben ile ilişkileri yaşam boyu değişip durur.

Bensemi: Bkz. narsizm.

Bensemişli nevroz: Bkz. Narsistik nevroz.

Bilinçdışına (geriye) itim: Fr. *refulment*, İng. *repression*; gerçekleştirilmesi uygun görülmeyen içgüdüsel isteklerin ya da bunların belli düşünce, imaj ve tasarım kılıfına bürünmüş temsilcilerinin bilinçten itilip uzaklaştırılmasını ve daha sonra bilinçte boy göstermesinin önlenmesini sağlayan bir savunma mekanizması. Freud'a göre, bilinçdışına itimler yaşantıların kendileri değil, anıları üzerinde gerçekleştirilir. Amaç, söz konusu isteklerin doyuma kavuşturulmasının yol açacağı elem duygusundan kaçmaktır. Elem duygusundan kişiyi koruyamayan bilinçdışına itimlere başarısız gözüyle bakılır, örneğin yüceltme sonucu başarıyla gerçekleştirilmiş geriye itimler çokluk saptanamaz. Başarısız geriye itimler nevrozların oluşumunda önemli rol oynar. Başarısız geriye

itimlere özellikle histeride rastlanır, ama bunlar diğer nevrozlarda, ayrıca normallerin psikolojisinde de görülür. Psikanalizin katman modelinde bilinçdışına itim *es* ile *ben*'in bilinçsiz bölümleri ve *üstben* arasındaki çatışmada savunma işlevini yerine getirir. Ekonomik açıdan bakıldığında, bir tasarıma eşlik eden psikik enerji başlangıçta söz konusu tasarımla ilgisiz bir başka tasarım üzerine aktarılır; örneğin "ayakkabı" sözcüğü belli bir yaşantı kompleksinin yerini tutabilir ve belli bir kişiyi sözcüğü her iştirinde emosyon durumuna sürükleyebilir. Bilinçdışına itilmiş yaşantı malzemesi belli bir içgüdüsel enerjiyle yüklüdür ve bu enerji sürekli olarak doyum peşinde koşar. Öte yandan, *ben*, enerjisinin bir bölümünü harcayarak bilinçdışına itilmiş enerjiyi bulunduğu yerde tutmaya çalışır.

Cinsel Özdoyuru: Mastürbasyon, istimna; cinsel organların daha çok elle uyarılarak kendi kendine cinsel haz sağlanması.

Coitus interruptus: Bir gebeliğin önlenmesi amacıyla penisin boşalımdan (ejekulation) kısa süre önce vaginadan çekilerek cinsel birleşmeyi istemsel yoldan sona erdirmeye.

Çiftcinsellik: Fr. *bisexualite*, İng. *bisexuality*; aynı kişide hem erkek, hem dişi özelliklerinin varlığı. Freud, ruhsal çiftcinsellik düşüncesini W. Fliess'ten alarak geliştirmiştir. *Das Unbehagen in*

der *Kultur* adlı yapıtında şöyle der: “İnsan da kesinlikle bir çift-cinsel yatkınlığı içeren hayvansal bir yaratıktır. Birey iki simetrik yarımın kaynaşmasından oluşmakta, bunlardan biri araştırmacıların görüşüne göre tamamen erkeksel, ötekisi tamamen dişisel karakter taşımaktadır. İki yarından her birinin de başlangıçta erdişi bir nitelik taşıması mümkündür.”

Derinlik Psikolojisi: Klasik bilinç psikolojisine karşılık bilinçdışını inceleyen psikolojiye Freud’un verdiği isim. Bugün Freud’un *psikanalizinden*, Adler’in *bireysel psikolojisinden* ve Jung’un *analitik psikolojisinden* doğmuş ruh hekimliği psikolojisinin genel adı.

Dışyansıtım: Projeksiyon; ruhçözümsel (psikanalitik) terim olarak kişinin kendine özgü tasarımı, istek ve duygularını dış dünyaya yansıtması. Bu yoldan kişi, nesnelere, kendilerinde olmayan özellikler yakıştırır. Özneller tasarımlara nesnel nitelik kazandıran bu süreç, ruhçözümsel açıdan savunuyu mekanizması olup çoğu kez normal düşünüyeyleminde karşımıza çıkar, sanrılarda büyük bir rol oynar.

Dışyansıtımı ilkin paranoya’da saptayan Freud, bunu primer (birincil) savunuyu şekli olarak tanımlar; normal bir mekanizmanın kötüye kullanımını oluşturan bu savunuyu şeklinde birey kendisi için tatsız bir durumun kaynağını dış dünyada arar. Daha sonra, 1915 yılında Freud,

fobileri içgüdüsel tehlikenin dış realiteye gerçek bir projeksiyonu olarak açıklar: “Ben o türlü davranır ki, sanki korkuya yol açan neden bir içgüdü değil de bir dış algılamadır, dolayısıyla bu dış tehlikeye fobi biçimindeki kaçış çabalarıyla tepki gösterir.” (*Bilinçdışı*, 1915. *Bütün Eserleri*, X. s. 283.) 1922’de kaleme aldığı *Kıskançlık, Paranoya ve Eşcinsellikle Bazı Nevrotik Mekanizmalar* adlı yapıtında ise bir *dışyansıtımsal kıskançlık*’tan söz eder ve bunu gerek normal kıskançlıktan, gerekse paranoyalılardaki kıskançlıktan ayırır: “Özne, içinde uyanan ihanet isteklerine karşı kendini savunarak onları dışyansıtımla cinsel eşine mal eder. Böyle bir davranışla dikkatini kendi bilinçdışından alarak eşinin bilinçdışına yöneltir.” Freud, dışyansıtımın *normal* bir karakteri içerdiğini tekrar tekrar belirtir. Örneğin batıl inançta, mitolojide ve animizm’de dışyansıtım mekanizmasının etkinliğini görür.

Düş Azması: Alm. *Pollution (f)*, Fr. *pollution (nocturne)*, İng. *pollution, nocturnal emission*, Ar. *ihtilâm*; geceleyin genel olarak cinsel içerikli düşlerin etkisiyle meni boşalımı.

Düşlem: Bkz. Gündüz düşü.

Eksogami: Dışevlilik; kan akrabalarının ve ilkel kabilelerde aynı toteme bağlı üyelerin kendi aralarında evlenmelerinin yasaklanması.

Erojen: Bkz. sevisel.

Es: *Fr. ça, İng. id, Türk. o;* ruhsal aygıtın en eski ve en bilinçsiz mekanizmasına Freud'un Groddeck'ten alarak verdiği isim. Freud'a göre, *Es* varlığımızın çekirdeğini oluşturmakta ve haz ilkesi'nin amansız egemenliği altında bulunmaktadır.

Fiksasyon: Takılıp kalma; Freud'a göre, libido ve saldırganlık içgüdüsünün, ayrıca *ben*'in gelişim sürecinde pregenital gelişim evrelerinin birinde duraklama, bu evreye takılıp kalma.

Fobi: Belli nesne ve durumlar karşısında insanın saçma olduğunu bilmesine karşın kapılmaktan kendini alıkoyamadığı korku. Boş alanlardan geçmekten, kapalı yerlerde bulunmaktan ve belli hayvanlardan duyulan korku, en sık rastlanan fobiler arasındadır. Bir nesne ya da duruma karşı fobisi bulunan kişi, o nesne ve durumla karşılaşmaktan kaçınarak korkudan kendini kurtarmaya çalışır. Nedeni, bilinçdışına kaymış bir çatışmadır. Freud'a göre fobiler, ileri bir ölçüye varan yalnızlık, ölüm, hastalık korkusu gibi günlük yaşamda duyulan korkular ve ormanlardan, hayvanlardan korkmak, yüksek yerlere çıkmaktan korkmak gibi özel fobiler olmak üzere ikiye ayrılır.

Frustrasyon (Doyumsuzluk): Kişinin içgüdüsel isteklerin doyuma kavuşturulmasından zorunlu olarak el çekmesi. Nedeni ya dış realitedeki koşulların elverişsizliği (dış frustras-

yon) ya da içgüdüsel isteklerin bilinçdışındaki güçler, özellikle *üstben* tarafından doyuma kavuşturulmasının engellenmesidir (iç frustrasyon). Yalnızca güçlü içgüdüsel isteklerin doyumdan alıkonulması değil, kişinin uğradığı haksızlıklar, düş kırıklığıyla sonuçlanan beklentiler, küçük çaptaki mağduriyetler de frustrasyona yol açabilir. Realite, bireyi belli ölçüde bir frustrasyona katlanmaya zorlar. İçgüdüsel isteklerin doyuma kavuşturulması olanaklı değilse, birey yerdeş doyumlarla ya da sublimasyona başvurarak içgüdüsel gerilimde bir hafifleme sağlayabilir. Ancak bu, toplumsallaştırılma süreci içinde kazanılacak bir yetenektir.

Gerçeklik ilkesi: *Fr. principe de realite, İng. reality-principle, principle of reality;* Freud'a göre ruhsal olaylara egemen olan iki ilkeden biri; öbürü haz ilkesi'dir ve gerçeklik ilkesi ruhsal gelişim sırasında haz ilkesinin bir modifikasyonu sonucu ortaya çıkar. Freud bir yazısında, başlangıçta bedenin sanrı (halüsinasyon) yoluyla içgüdüsel gereksinimlerine dolaysız doyum sağlamaya çalıştığını belirtir. Ancak bu doyumların sanrı yoluyla ele geçirilemeyişi ve bu bakımdan uğranılan düş kırıklıkları, çocuğu dış dünyadaki reel durumları dikkate almayı ve isteklerine doyum sağlayabilmek için ilgili realitede değişiklikler yapabilmeyi öğretir.

Böylece gerçeklik (realite) ilkesi başlangıçta tek başına egemen haz ilkesinden ruhsal olayları düzenleyici bir ilke kimliğiyle doğup çıkar. Ne var ki, bu ilkenin doğuşu, ruhsal aygıtı yönetecek bir dizi uyum (adaptasyon) yeteneğinin bireyde gelişmesine bağlıdır. Yine bir başka yazısında Freud, haz peşinde koşan ben'in *gerçeklik ilkesi*'ni göz önünde tutarak bir içgüdüsel isteği hemen duyulduğu anda doyuma kavuşturmanın mı, yoksa bunu bir başka zamana ertelemenin mi ya da kısaca söz konusu isteği baskılayıp bilinçdışına itmenin mi yerinde bir davranış sayılacağına karar verir.

Ben, bu işi yaparken iç realiteyle dış realiteyi birbirine karıştırmamak için de ruhsal aygıtın *gerçeklik denetimi* adındaki bir mekanizmasından yararlanır.

Gündüz düşü: *Fr. rêve diurne, rêverie, İng. day-dream;* uyanık durumda kişinin kafasında yaşattığı, içerisinde çeşitli düşüncelerin, isteklerin ve çevresel gerçek olayların birbirine karıştığı canlı hayaller (fantazyalar). Gündüz düşü olarak da nitelenen düşlemde istekler düşteki gibi simgesel kılığa bürünmüş olarak değil, tüm çıplaklığıyla kendilerini açığa vurur. Örneğin bir kişi düşmanını nasıl bir hançerle öldürdüğünü ya kalabalık bir insan topluluğunun kendisini alkışladığını hayalinde yaşatabilir. Gelecekte olayları öncele-

yen istekleri özel bir güçle donatabildiğinden, yaşamın şekillendirilmesine olumlu katkıda bulunur. Kişinin istekleri bu hayallerde bütün çıplaklığıyla kendini belli eder, düşlerdeki gibi simgesel bir kılığa bürünmezler.

Hastalık kazancı: Belli bir hastalıktan dolayı ya da dolaysız sağlanan her türlü doyum bu deyim kapsamına girmektedir. *Birincil* (primer) ve *ikincil* olmak üzere ikiye ayrılmakta, birincil hastalık kazancı nevrozların gerçek nedenlerini oluşturmakta, nevroz sığınılıp barınılacak bir nesne gibi görülmekte, nevroz belirtilerinden birtakım çıkar ve doyumlar sağlanmaktadır. İkincil hastalık kazancı ise belli hastalıktan sonra ortaya çıkmakta ya da bir kez var olan bir hastalıktan yararlanma amacı güdülmektedir. Birincil hastalık kazancında, hasta, nevroz belirtilerine sığınarak daha tatsız bulduğu bir durum ve çatışmadan kendisini kurtarmaya çalışır. Ancak her iki tür hastalık kazancı arasında kesin bir ayırım yapma olanağı da yoktur.

Hipnoid: (Bilinç durumları için) uyku ya da hipnoza benzeyen.

İçyansıtım: Introjeksiyon; psikanaliz öğretisinde kişinin sevilen ya da nefret edilen bir başkasını kendi *ben* kapsamı içine alması. Psikolojik açıdan bir özümseme (asimilasyon) olayıdır. İkincil (sekonder) özdeşleşme ve ikincil benseviyle eşanlamlıdır. Bir

örnek: Çocuk baba imagosuyla özdeşleşerek babasıyla arasındaki otorite çatışmasını içe yansıtır.

İğdiş kompleksi: *Fr. complexe de castration, İng. castration complex;* çocuklarda Oedipus kompleksine bağlı olarak ortaya çıkar. Annelerine aşırı cinsel bir eğilim gösterip, babalarına karşı içlerinde düşmanca duygular besleyen, hatta bu duygularında babalarının ölmesini isteyecek kadar ileri giden oğlanlar, bu tutumlarından ötürü babalarının kendilerini iğdiş edeceği; yani erkeklik organından yoksun bırakacağı kompleksi ve korkusu içinde yaşarlar. Kızlar ise çoğunlukla ilgili eylemin daha önce kendi üzerlerinde uygulandığı, penislerinin kendilerinden koparılıp alındığı duygusuna içlerinde yer verirler.

İllüzyon: *Fr. illusion, fausse reconnaissance, İng. illusion, misidentification;* duyu yanılsaması, yanılsama. Gerçek bir nesnenin duyular üzerindeki izlenimlerinin yanlış değerlendirilmesi. Realitedeki fiziksel olaylar algılama sırasında salt bir nesnellik içinde kayda geçirilemez, sürekli değiştirmelere konu yapılır, kimi düzeltim ve bütünlemlerden geçirilir; okunan bir kitaptaki kimi dizgi yanlışlarının farkına varılamaması buna bir örnektir. Ne var ki, algılama sırasında başvuru alan değiştirmeler, örneğin bir çalılığın yırtıcı bir hayvan olarak görülmesi

gibi özünde yanlış bir bilgi ya da yanlış bir yargının oluşmasına neden oluyorsa, gerçek anlamda bir illüzyondan söz açılır. Nedenleri öznel ya da nesnel olabilir bütün normal insanlarda zaman zaman görülebilir. Ancak dış koşullar algılamada bir düzeltmeye başvurma olanağını sağlıyor da birey buna yanaşmıyorsa, illüzyon sayırsal nitelik kazanır. Halüsinasyonun (sanrı) tersine yanılsamada duyusal bir uyarı söz konusudur. Ancak bu uyarı öznel nedenlerden yanlış değerlendirmelere konu yapılmaktadır.

İmago: Belli bir kişiye karşı alt bilinçsiz olarak geliştirilen, bilinçsiz kalan ve belli özelliklerle donatılan içsel tablo. Bunlardan en önemlileri erken çocukluk döneminde anne ve babayla ilgili olarak oluşturulan tablolarıdır. Bu tablolar özellikle nevrozlu kişiler tarafından dışa yansıtılarak başka kişilere mal edilir, dolayısıyla bireyin çevreyle ilişkisinde önemli rol oynarlar.

İntroverziyon: İçedönüklük; belli bir ruhsal temel tipin ilgisini daha çok iç dünyaya, tinsel yaşama, soyuta yöneltme eğilimi. İçedönükler duraksayan, ölçüp tartan, bekleyen, eylemden çok gözleme eğilim gösteren, pek çabuk savunma durumuna geçen kimselerdir.

Karşı koyma: *Fr. résistance, İng. resistance;* bilinçsiz ruhsal içeriklerin bilinçli duruma getirilmesinden duyulan hoşnutsuzluk, dola-

yısıyla belirtilerin (sempptom) giderilmesine ve iyileşmeye karşı direniş. Bilinçsiz karşı koyma, örneğin hekimin yeteneklerine ve psikanaliz kuramlarına karşı yöneltilen eleştiri, inatla susup sağaltım çalışmaları sırasında hekime yardımcı olmaya yanaşmama vb. davranışlarla kendini açığa vurabilir. Amaç, nevrotik semptomlarla sağlanmış kararsız dengeyi ayakta tutan psişik özlerin analizini önlemektir. Dolayısıyla Freud, karşı koymanın psikanalizini tedavinin can alıcı noktalarından biri sayar, başlangıçta psikanalize karşı çeşitli çevrelerde gösterilen tepki ve düşmanlığı da söz konusu karşı koymayla açıklar.

Kastrasyon kompleksi: Bkz. iğdiş kompleksi.

Katharsis: *Fr. Catharsis, İng. catharsis*; Türk. arınma; Aristoteles'in *Poetica* adlı yapıtından alınmış sözcük; ilgili yapıtta tragedyanın seyirci üzerindeki etkisini anlatır. Psikanalizde bilinçdışına itilmiş duyguların yaşanıp deşarj (boşalım) olanağına kavuşturularak hastanın patojen duygulardan ve nevrotik semptomlarından kurtarılması.

Katartik Yöntem: Tarih bakımından psikanalizin başlangıcında başvuru sağaltım yöntemi. J. Breuer'in Anna O. adındaki hastasının tedavisi sırasında bulguları yöntemi, J. Breuer ile S. Freud 1895'te kitap halinde ya-

yınladı: Hastayı hipnozla uyutarak (Freud'un başlangıçta uyguladığı yöntem) ya da "serbest çağrışım"a başvurularak (Freud'un daha sonradan uyguladığı yöntem) histeri belirtilerini hastanın yaşamöyküsünde geriye doğru izleyerek bunlara yol açan travmaları ele geçirmek ve hastaya bunları yeniden yaşatıp dışavurumları sağlanarak bir arınmanın (katharsis) gerçekleştirilmesinden oluşmaktadır.

Kompensation: *Fr. compensation, mécanisme de compensat'im, İng. compensation, Osm. telafi, Türk. dengesiz giderim*; psikanaliz terimi olarak bireyde varlığı kabul edilen bir mekanizmanın adı; bireyin etkinliğinde baş gösteren bazı güçsüzlük ve bozukluklar bu mekanizma yardımıyla bireydeki diğer kusursuz davranış biçimlerinin eskisinden daha güçlü ve etkin bir şekilde kendini açığa vurması sağlanarak giderilir ve böylelikle organizmadaki denge yeniden kurulmuş olur.

Konversiyon: *Fr. conversion, İng. conversion*; bilinçdışına itilen libido yüklü psişik içeriklerin somatik (bedensel) semptomlara dönüşümüne psikanalizde verilen isim; libidonun başlangıçtaki içgüdüsel amacından el çekerek yerdeş amaçlara yönelmesi. Bilinçdışına itilmiş istekler, konversiyon semptomlarıyla kendilerine simgesel yoldan bir dışavurum sağlarlar.

Konversiyon histerisi: Bir nevroz çeşidi, semptomlarını konversiyon semptomlarının oluşturduğu histeri tablosu. Psikanaliz kuramına göre konversiyon histerili hastalar, cinsellikleri çocuksal gelişim aşamasında kalmış, Oedipus kompleksleri gereği gibi bir çözüme kavuşturulamamış kişilerdir. Örneğin bir kız babasıyla cinsel birleşmede bulunmak isteğini duyabilir, beri yandan bu isteğe şiddetle karşı koymaya çalışır. Konversiyon histerisinde bazen oral gelişim evresine fiksasyonlar (takılıp kalmalar) da görülebilir. Semptom oluşumunda başka kişilerle, bazen organsal rahatsızlıkları bulunan kimselerle özdeşleşmeler büyük rol oynar. *Psikanaliz Üzerine* adlı yazısında (Toplu Eserler. c. VII, s. 14) Freud şöyle der: "Hastalığın ortaya çıkmasının nedeni, patojen durumlarda kişinin içinde oluşmuş emosyonlar normal bir dışavurum olanağına kavuşturulamamakta, sıkışıp kalmış duygular anormal bir kullanıma konu yapılmaktadır. Bir bölümü ruhsal yaşam için sürekli uyarıcı kaynaklar durumunda varlıklarını korumaktadır. Bir bölümü de normal bedensel innervasyonlara ve tutukluluklara dönüşmekte, böylece hastalığın bedensel semptomları ortaya çıkmaktadır. Biz, bu ikinci durum için histeri *konversiyonu* deyimini kullandık."

Konversiyon histerisinden ayrı olarak, semptomları konversiyon sonucu ortaya çıkmayan korku histerisi bulunmaktadır.

Korku Nevrozu: Başlıca belirtisi korku olan nevroz tablosu. Sık nöbetler ya da uzunca zaman süren korkulu durumlar şeklinde kendini açığa vuran korku, yalnızlık, terk edilmişlik ya da bunun yol açtığı çaresizlikten kaynaklanır. Aşırı bekleme korkusu, boşlukta yüzen korku, karanlıktan, yılanlardan, kurbağalardan, farelerden aşırı korku şeklinde kendini açığa vurabileceği gibi, kalp atışlarında hızlanma (taşikardi), solunum güçlüğü, baş dönmesi, titreme, geceleri korkuyla uykudan uyanma, sık sık idrara çıkma, genel bitkinlik gibi somatize (bedensel) korku şeklinde de görülebilir.

Freud tarafından nevrasteniden ayrılarak aktüel (güncel) nevrozlar arasına katılmıştır. Freud'a göre korku nevrozunun nedenini, normal olarak Coitus interruptus (cinsel birleşmenin yarıda kesilmesi), dulluk yaşamı, klimakterium (adetten kesilme) ve istimnadan (cinsel özdoyma) el çekme gibi cinsel alandaki aksamalar şeklinde kendini açığa vuran aktüel çatışmalarda aramak gerekir. Ne var ki, aşırı çalışma sonucu ortaya çıkan bitkinlik durumları da korku nevrozuna yol açabilmektedir.

Libido: Lat. *haz, zevk*; Freud'un cinsel içgüdü enerjisini anlat-

mak üzere psikanaliz diline mal ettiği terim, Freud'a göre, libido, karşıtı olan yok etme (destrüksiyon) içgüdüğü gibi biyolojik karakter taşır, insan organizmasının hücrelerinde saklı yatar. Sevi kapsamına giren tüm duygular, libido'nun içeriğini oluşturur. Freud, hem kendisine doyum sağlama amacı güden cinsel istek, hem de bu istegın içerdiği enerji yükü gözüyle bakar libido'ya.

Majik: Yunanca *magia*'den (sihir, büyü) gelen sözcüğün Türkçe karşılığı sihirseldir. Maji (sihir), doğal önlemlerin yardımına başvurmadan nesneleri, insanları, hatta cinleri ve ruhları etkileyebildiğine inanılan gizsel güce verilen addır. Ruh çağırımlar, dualar, muskalar, maskotlar vb.'nin yardımıyla nedensellik ilkesi göz önünde tutulmaksızın dış dünyanın etki altına alınabileceğini benimseyen dünya görüşü de *majik dünya görüşü* diye nitelenmektedir.

Mastürbasyon: Bkz. cinsel özdo-yuru.

Misognie: Kadın düşmanlığı, kadınlara karşı duyulan antipati. Ruhsal bir bozukluktan ileri gelebileceği gibi, sıklıkla bireyin çocukluktaki yaşantılarından, bunların özellikle anne ve babaya ilişkin olanlarından kaynaklanır. Gerek erkeklerde, gerek kadınlarda görülebilir. Çoğunlukla eşcinselliği konu alan bir iç çatışmanın dışavurumudur. Anne ve babanın Oedipus komp-

leksi dönemini yaşayan çocuklar karşısında takındıkları yanlış tutum, sergiledikleri yanlış davranış böyle bir duruma yol açabilir. Örneğin annenin çocuğun gözünü iğdişle korkutması, kadınlara karşı böyle bir düşmanlığın nedeni olabilir (negatif Oedipus kompleksi). Bir erkeğin kadın olma yolunda duyduğu güçlü istek ve bu istegın gerçekleşmeyeceğın bilmesi de bir tepkisel ürün olarak kadın düşmanlığını doğurabilir. Edilgen eşcinsellerin kendi erkekliklerinden duydukları hoşnutsuzluk, kendi erkekliklerine karşı besledikleri güvensizlik de kadınlara karşı böyle düşmanca bir tutuma kaynaklık edebilir. Kadınlarda rastlanan kadın düşmanlığı, çoğu zaman onların içlerinde duydukları eşcinsel dürtülere karşı kendilerini savunma niteliği taşır. Kimi babaların kız evlatlarına karşı aşağılayıcı, küçümser davranışı, oğlan evladın kız evlada üstün tutuluşu da böyle bir tutumu doğuran etkenler arasındadır. Kadın düşmanlığı, bazen, tüm dışisel nesnelere düşman gözüyle bakacak kadar aşırı boyutlara varabilir.

Narsizm: Fr. *narcissisme*, İng. *narcissism*, Türk. *bensevi*; terim, bir Yunan efsanesinde suda hayalini görerek kendi kendisine aşık olan ve aşkının gerçekleşmeyişinden ötürü canına kıyan Narkissos'tan kaynağını almaktadır. Yaşamının erken dönemin-

de çocuğun libidosuna kendi ben'ini obje seçtiği primer (birincil) ve bireyin dış objelerden libido yüklemelerini gerisin geri çekip alarak kendi ben'ini libidosuna obje yaptığı ikincil narsizm olmak üzere ikiye ayrılır. Primer ve sekonder narsizm deyimleri gerek psikanaliz literatüründe, gerek Freud'un kendi yapıtlarında değişik anlamlara konu edilmiştir. Freud'da primer narsizmle genel olarak ilk narsizm, yani çocuğun henüz dış objelere yönelmediği ve kendi kendini sevi objesi yaptığı narsizm anlatılır.

Narsistik Nevroz: *Fr. névrose narcissique, İng. narcissitic nevrosis, Türk. bensevisel nevroz;* libidonun dış olaylardan gerisin geri çekilerek *ben* kapsamına alınması ve aktarımsal gücünü yitirmesi sonucu ortaya çıkan ruhsal bozukluk. Freud, başlangıçta şizofreni de içerisinde olmak üzere bütün psikozları narsistik nevroz diye niteleyerek bunları aktarım nevrozlarından ayırmış, daha sonra aynı kavramı manik-depresif hastalık için kullanmıştır.

Nevrasteni: *Fr. neurasthénie, İng. neurasthenia, Türk. sinir zafiyeti;* 1868'da G. M. Beard'ın tanımladığı hastalık tablosu, sinir sistemi fonksiyonunda aşırı çalışma sonucu baş gösteren zayıflık ya da bitkinlik durumu. Çabuk yorulma, bedensel ve ruhsal güçsüzlük duygusu, baş ağrısı, kol ve bacaklarda ağrılar, ter boşan-

ması, uyku bozukluğu nevrasteninin belirtilerindendir. Freud, 1895 yılında nevrasteni tanımını Beard'dan alarak bunu üç aktüel nevrozdan birisi için kullanmış, ama buna neden olarak cinsel içgüdü boşalımındaki bir yetersizliği görmüştür. Günümüz tıbbında nevrasteniden pek söz açılmamakta, eskiden nevrastenili denilen hastalardan çoğunun aktüel nevrozlu oldukları anlaşılmış bulunmaktadır.

Nevroz Nevroz deyimini ilk kez İskoçyalı hekim William Cullen (1710-1790) tarafından ortaya atılmış olup, Yunanca *neuron* (sinir) kökünden gelmektedir. Eldeki tanı olanaklarıyla ilgili dokularda histolojik-anatomik herhangi bir değişikliğe rastlanmamasına karşın kendini açığa vuran fonksiyon bozukluklara verilen isim. Nevrozlar için *fonksiyonel bozukluklar* deyimini de kullanılmaktadır.

O: *Fr. ça, İng. id;* ruhsal aygıtın eski ve en bilinçsiz mekanizmasına Freud'un Groddeck'ten alarak verdiği isim. Freud'a göre, varlığımızın çekirdeğini oluşturmakta ve haz ilkesi'nin amansız egemenliği altında bulunmaktadır.

Olmuşu olmamış yapma: *Fr. annulation (retroactive), İng. undoing;* özellikle saplantı nevrozlarında karşılaşılan bir savun mekanizması. Bilinçli ve bilinçsiz suçluluk duyguları, yasak davranışı ortadan kaldıran ma-

jik bir davranışla giderilir. Özne, sanki daha önce başvurduğu davranışlar, söylediği sözler ve kafasından geçirdiği düşünceler hiç olmamış gibi davranır. Sevgilisinin arabasıyla geçeceği yolun üzerindeki bir taşı kaldırıp bir kenara koyan bir kimse- nin biraz sonra aynı taşı alıp eski yerine koymasını buna örnek gösterebiliriz.

Oedipus kompleksi: *Fr. complexe d'Oedipe, İng. Oedipus complex;* çocuğun anne ve babasına karşı beslediği sevgi ve düşmanlık duygularının bir bütün halinde örgütlenmesi. Olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı biçimde açığa vurur kendini. Olumlu (pozitif) biçimi, kompleksin adını aldığı eski Yunan efsanesine uygunluk gösterir, yani oğlanlar babalarına ve kızlar annelerine rakip kimseler gözüyle bakıp, içten içe onların ölmesini ister; oğlanlar annelerine, kızlar- sa babalarına aşırı bir cinsel eğilim gösterirler. Olumsuz biçimde ise durum tersidir. Freud'a göre, çocuklar penis (fallus) döneminde, yani üç ila beş yaşlarında bu kompleksi yaşar, beş yaşından sonra kompleks etkisini yitirir, bir uyuklama (latens) evresinin ardından buluşla birlikte yeniden canlanma gösterir ve dışta sevisel bir obje seçimiyle az ya da çok bir başarıyla yıkımı sağlar.

Ölüm İçgüdüsü: *Fr. pulsion de mort, İng. death-instinct;* Freud'a

göre bireyde varlığını sürdüren kendini yok etme ve anorganik duruma dönme eğilimi. Saldırganlık, ölüm içgüdüsünün ikincil olarak dışa yönelmiş biçimidir. Ölüm içgüdüsü, Freud tarafından 1920 yılında yaşam içgüdüsüne karşıt olarak ortaya atılmıştır. Böylece eski benseel içgüdüler-yaşam içgüdüsü kuramı yerini ikili (düalist) bir içgüdü kuramına bırakmıştır. Yaşam içgüdüsü (Eros) ve ölüm içgüdüsü (Thanatos) normalde bir denge durumunda bir arada varlığını sürdürür. Ancak sadist ya da melankoliklerin özceza-landırıcı eğilimlerinde olduğu gibi sayırsal durumlarda bu birlik bozulup dağılır.

Özdeşleşme: İdentifikasyon; kendini bir başkasıyla bir tutma, o kişiyi düşünce, davranış ve duygu bakımından kendine örnek alıp benimseme, o kişinin düşüneceği gibi düşünme, davranacağı gibi davranma, hissedeceği gibi hissetme. Çocuğun anne ve babasından biriyle özdeşleşip onun aile içinde oynadığı rolü üstlenmesi birincil (primer) özdeşleşme diye nite- lenir. Çocuğun kendileriyle özdeşleşeceği ilk kişiler olan anne ve babanın bu sürecin gerçekleştirmesinde yetersiz kalması ya da özdeşleşmede karşılaşılabilecek daha başka güçlükler, örneğin anne ve babanın evlilik yaşamındaki uyumsuzluk ve sür- tüşmeler, çocuğun kişilik yapısında kimi bozukluklara yol

açabilir. M. Klein'in psikanaliz diline soktuğu *dışyansıtımsal özdeşleşme* de (İng. *projective identification*) özdeşleşen kimse kendi özelliklerinden bir bölümünü ya da tümünü bir başkasına kaydırır, kendi ben'inin kimi parçalarını o kişiye aktarır. Dışyansıtımsal özdeşleşme, duygudaşlığın ve kendini bir başkasının yerine koymanın ilk biçimini oluşturur.

Perseverasyon: Lat. *persevero* (ısrarla diretmek); belli sözcüklerle, belli tasarım ve tasarım gruplarına, belli stereotip davranış ve devinimlere takılıp kalma, bunlardan bir türlü kendini kurtaramama. Geçmişteki yaşantı ve anı içerikleri, kendilerine saçma bir ilişkiler örgüsü içinde dışavurum sağlamak için bireyi zorlar. Daha çok dilsel alanda görülür. Örneğin bir hasta kendisine gösterilecek bir saate ilkin doğru olarak "saat" der, ama daha sonra bir kalem, bir boyunbağı vb. gösterildiğinde bunlar için de yine "saat" sözcüğünü kullanır.

Padavana anı: Fr. *Souvenir-eeran*, İng. *screen memory*; ilk beş yaşam yılına giren çocukluk anısı. Görünürde anlamsız açık seçik nitelikleriyle dikkati çekerler. Psikanaliz bunların kaydırma sonucu doğmuş son derece önemli anılar olduğunu bulgulamıştır. Freud'a göre bu anılar çocuklukta bütün önemli yaşantıları içerir, manifest düşünüş düşüncelerini kapsamında

barındırması gibi, unutulmuş çocukluk yıllarını temsil ederler.

Patojen: Hastalandırıcı.

Pavor nocturnus: Fr. *terreur nocturne*, İng. *night terror, sleep terror*; çocukların geceleri uykudan çığlık atarak korkuyla sıçrayıp uyanmaları. Özellikle küçük çocuklarda uyuduklarından bir, iki saat sonra görülür. Bir çığlıkla uyanan çocuk kalkıp yatakta oturur ya da ayakta dikilir, bazen da büyük bir tedirginlik içinde bağırarak odada koşup durur. Çoğunlukla odada birtakım hayvanların ve yabancı kimselerin bulunduğunu sayıklar. Oryantasyon (yönelim) gücü kaybolmuştur. Çevresindeki kişileri tanımaz. Birkaç dakika sonra nöbet geçer, çocuk yeniden uykuya dalar, ertesi sabah uyandığında gece olup bitenleri anımsamaz. Kimi zaman uyurgezerlikle bağlantılıdır. Eskiden beyindeki organsal bir bozukluğun, örneğin saranın belirtisi görülmüşse de günümüzde çocuksal bir nevrozun ya da nöropatinin bir semptomu sayılmaktadır.

Pollusyon: Bkz. düş azması.

Regresyon: Geriye dönüş, gerileme; bireyin geride bıraktığı evre ve dönemlere özgü olup, ilkel ve çocuksal (infantil) diye nitelenebilecek davranış, düşünce ve dışavurum biçimlerinin iç ve dış zorlamalar, birtakım çatışmalar, ruh üzerine binen aşırı yükler sonucu kendilerini yeni-

den açığa vurması, bireyin adeta bunlara gerisin geri dönmesi.

Sağaltımsal: Tedaviye ilişkin, tedaviyle ilgili.

Saplanlı Nevroz: *Fr. névrose obsessionnelle, İng. obsessional neurosis, obsessive-compulsive (psycho) neurosis*; hastanın kendisini boynuna belli duygulara kaptırmaktan, belli düşünceleri aklına getirmekten, belli davranışları bir tören (seremoni) havası içinde yinelemekten bir türlü yakasını kurtaramadığı nevroz türü. Kimi zaman çok ağır bir durum gösterebilir. Kişinin mesleksi uğraşısını sürdürmesini engelleyebilir.

Savunu nevrozu: *Fr. névrose de défense, İng. defense-neurosis*; bilinçdışına itilmiş içtepi ve duygulara karşı kendini savunudan kaynaklandığını ileri sürdüğü nevrozlara Freud'un verdiği toplu isim. Özellikle saplanlı nevrozları, fobiler ve histeriler, ayrıca karakter nevrozları bunlar arasındadır. Belirtilerin temelinde saklı yatan çatışma, hasta için bir güncellik özelliği taşımaz, yani inaktüel'dir, çünkü erken çocukluk döneminde yaşanmış travmatik bir olay söz konusudur. Savunu nevrozları aktüel (güncel) nevrozlara karşıt bir grup oluşturur.

Semptom: *Fr. symptôme, İng. symptom, Türk. belirti, hastalık belirtisi*; bir fonksiyon değişikliğini haber veren bedensel ya da ruhsal belirti. Tıpta semptomlar genel olarak organlardaki sayırsal de-

ğişikliklerle ilgilidir. Ama bunun dışında örneğin açlık gibi fizyolojik olaylarla, ayrıca iyileşmeyle ilgili semptomlar da vardır. Hekim tarafından gözlemlenen semptomlar nesnel, hasta tarafından gözlemlenen semptomlar ise öznel semptomlar diye nitelendirilir.

Semptomatoloji: Hastalık belirtileri konu alan bilim kolu.

Sevisel: *Fr. erogen, İng. erogenous*; cinsel uyarılmaya ya da isteklere yol açan, örneğin sevisel (erogen) bölge.

Skotomizasyon: Yokumsama; bireyin dışında, bireyden bağımsız olarak bulunan, ama bireyin kendini savunduğu kimi istek ve düşüncelerin üzerine yansıtıldığı gerçek olguların yoksanması.

Simulasyon: *Fr. simulation, İng. simulation, feigning, malingering*; Osm. temaruz; kendine hasta süsü vermek, başkalarında hasta olduğu izlenimini uyandırmak için hastalık belirtilerine bilinçli ve amaçlı biçimde öykünülmesi.

Sublimation: Yüceltme; Freud tarafından psikanaliz diline sokulan bu terim, uygarlığın zorlanması karşısında bireylerdeki cinsel içgüdünün amacının cinsel olmayan ve toplumsal bakımdan, benimsenmeye elverişli bulunan daha yüce bir amaca dönüştürülmesini anlatır. Freud'un varsayımına göre, sanatın, bilimin, her türlü idealin, yaratıcı ve düşünsel etkinliğin

kaynağını yüceltmede aramak gerekir.

Tabu: *Fr. tabou, İng. taboo;* Pasifik Okyanusunun güneyindeki adalarda (Malenezya, Mikronezya, Endonezya) yaşayan yerlilerin dokunulmaz diye baktıkları nesnelere verdikleri ad. İlkeler, belli nesnelerin, hayvanların, bitkilerin, ayrıca insanların pek büyük ruhsal güçleri içerdiklerine inanır, bunları majik (sihirselsel) bir güçle donatılmış görür, ilgili varlık ve nesnelerle temasa geçmekten kaçınırlar. Kabile başkanları, kabile içinde etkinlik gösteren sihirbaz-hekimler, lohusalar, adet gören kadınlar vb. yine ilkelerin inancına göre majik güç manayla yüklüdür, yani tabu niteliğini taşır.

Tabu konusundaki görüşler değişiktir. İlkelerin özellikle cinsel tabularıyla saplantı nevrozlarındaki belirtiler arasında bir koşutluk saptayan Freud, tabuya çok eski bir yasak diye bakar ve otoriteyi elinde bulunduran kişi tarafından, insanların içindeki alabildiğine güçlü istek ve hevesleri frenlemek amacıyla bunları topluma dışarıdan zorla benimsetilmiş olarak görür. Ama tabu yasaklarını çiğneme konusunda da insanların bilinçdışında bir istek hep sürdürür varlığını. Tabu yasaklarına uyanlar, tabusal nesnelere karşı ambivalent bir tutum takınır. Tabu'daki majik güç, onun insanları ayartıp kötü eylemlere sürükleyebilme yeteneğinden

kaynaklanır. Tabu yasaklarını çiğneyenler, acımasız biçimde izlenir ve cezalandırılır. Jung ise Freud'un, önce insanları ayartıp kötü eylemlere sürükleyen, sonra da onları cezalandıran tabu anlayışına katılmaz. Jung'a göre, tabu bireylerin bilinç gelişimleri ve ben-bilinçlerinde eriştikleri gelişim düzeyini korumak üzere başvurdukları psişik (ruhsal) bir önlemdir. Toplumun ayakta kalabilmesi bakımından bireyin kişiliği son derece önemlidir; dolayısıyla bu kişiliğin gelişimini köstekleyecek her şey birey tarafından bir tehlike sayılır. En büyük tehlike de, Jung'a göre, kolektif ruhun bireysel ruh içinde egemenliği ele geçirmesidir. Oysa kişiliğin gelişimi, bireyin kendisini kolektif ruhtan kesinlikle ayırmasını zorunlu kılar; işte bu da tabu yasaklarıyla sağlanır.

Talion Yasası: Göze göz, dişe diş yasası; kısas; öldüreni öldürme, yaralayanı yaralama. Özellikle Oedipus kompleksi dönemini yaşayan çocuklar, yasaklanmış eylemlere girişmelerinin, yasaklanmış içgüdüsel istekleri gerçekleştirmeye kalkmalarının kısasla cezalandırılacağı korkusunu sıklıkla duyarlar. Oedipus kompleksi döneminde çocuklar, annelerine karşı besledikleri yasaksevisel isteklerden ve bu istekleri gerçekleştirmeye yönelik çabalarından ötürü kısasla karşılaşacaklarından ürker, yani penislerini kaybedebilecekleri

rinden babalarının üzerlerinde iğdiş eylemini uygulayacağından korkarlar. Nevrozların yol açtığı ölüm korkusunda, ayrıca hastanın kendini ölüyormuş gibi hissettiği histeri nöbetlerinde de yine aynı yasanın etkinliği görülür. Bu korkunun kaynağı da, bir başkasına karşı bilinç dışında beslenen ölüm isteğidir.

Temaruz Bkz. Simulation.

Tepkisel Ürün: *Fr. formation reactionnelle, İng. reaction formation;* Freud'un 1905 yılında bulguladığı önemli bir ruhsal savunma mekanizması. Bu mekanizma aracılığıyla bir kimseye karşı beslenen öfke, saldırganlık duygusu vb. tersine dönüştürülerek eylemsel yoldan açığa vurulur. Ancak bu tür eylemler çıktıkları kaynağın şiddet ve enerjisini kendilerinde taşıdıklarından dıştan bakılınca akıl almaz ölçüde aşırı (irrasyonel) bir izlenim bırakır. Örneğin bir kimseye karşı beslenen aşırı nefretin aşırı bir sevgi kılığında kendini açığa vurmaya, bir annenin nefret ettiği çocuğuna karşı aşırı özen göstermesi bu gibi tepkisel ürünlerdendir. Özellikle saplantı nevrozunda karşılaşılan tepkisel ürünler ilgili kişilerde karakter özelliklerine dönüşür, bu kişiler bilinç dışına itilmiş isteklerin dönüp gelme tehlikesi sürekli kendilerini bekliyormuş gibi bir davranışı sergilerler. Freud, tepkisel ürünlerin normal karakterin ve toplumsal erdemlerin oluşumundaki rolüne de işaret etmiştir.

Terapötik: Bkz. sağaltımsal.

Totem: Kuzey Amerika'da yaşayan yerlilerin dilinden alınmış sözcük, bir klanın koruyucu simgesi olarak kendisine tapınılan varlığını gösterir; bir hayvan, bir bitki, doğa gibi, totem kazığı gibi simgesel bir nesne de totem olabilir. Totem klanın koruyucusu gözüyle bakılır; normalde aynı klandaki kişilerin birbirleriyle cinsel birleşmede bulunmaları yasaktır. Freud'a göre (*Totem ve Tabu*, 1913) totem kendisine sığınılan, aynı zamanda kendisinden korkulan ataerkil babayı simgeler. Ayrıca Freud'un geliştirdiği kurama göre, tarihin ilk çağlarında sürünün babası oğulları tarafından katledilmiş olup totemde simgesel yoldan canlandırılmaktadır.

Travma: Bireyin gerektiği gibi tepki gösteremediği, üzerinde çalışıp bir çözüme kavuşturamadığı, dolayısıyla bilinç dışına ittiği yaşantı. Bilinç dışından bireyin ruhsal aygıtı üzerindeki etkisini sürekli hissettirir, birey sanki hep söz konusu yaşantıyla yüz yüze geliyormuş gibi bir duygu içinde bulunur. Travma seyrek olarak, örneğin savaş nevrozunda olduğu gibi tamamen dış nedenlerden kaynaklanabilir; daha çok içgüdüsel gerilimler, hoş olmayan cinsel yaşantılar travmaya yol açar.

Ussallaştırma: Rasyonalizasyon; kişinin gerçek nedenlerini bilmediği kimi davranış, düşünce

ve duygularını mantık açısından tutarlı ya da ahlak yönünden benimsenebilir bir nedene bağlaması. Ussallaştırmayı uyutmada (hipnoz) açık seçik gözlemleyebiliriz. Örneğin uyutulan bir denek'e ceketini çıkarması söylenirse de ceketini çıkarırken uyandırılıp neden böyle yaptığı sorulsa, o an için akla yatkın bir nedene dayanmayan bu davranışını ussal bir neden bulup açıklamaya çalışacak, diyelim havanın pek sıcak olduğunu ileri sürecektir.

Uyuklama evresi: *Fr. periode de latence, İng. latency period;* erken çocukluk cinselliğinin gelişim evrelerinin sonuncusunun bitiminden (5-6 yaş) buluşun başlamasına kadar olan süre. Oedipus kompleksinin sona ermesiyle başlayan bu süre içinde çocuktaki cinselliğin gelişimi bir duraklama geçirir; cinsel ve saldırgan içgüdüsel dışavurumlarda azalma görülür; anne ve baba dışındaki başka kişilerle, örneğin oyun arkadaşları, öğretmenlerle ilişkiler kurulur; *ben* ve *üstben* gelişimini sürdürür ya da güçlenir. Erken çocukluk dönemindeki cinsel yaşantılar ve etkinlikler bilinçdışına itim konusu yapılır.

Üstben: *Fr. sur-moi, İng. superego, super-ego;* (dikey vertikal) bir kişilik şemasında kişiliğin en yüksek mercii. Ben'e karşı bir denetleyici ya da bir yargıç rolünü oynar, es'ten gelen isteklerin ben tarafından ya olduğu gi-

bi ya da bazı değişikliklerle kabulüne izin verir ya da tümüyle geriye çevrilmesini buyurur. "Tüm ahlaksal kısıtlamaların temsilcisi, mükemmellik yolundaki çabaların savunucusudur" (*Freud, Bütün Eserleri*, c. XV.). Bilinçdışında etkinliğini sürdürür. Ahlaksal bir yasanın savunucusu, aynı zamanda ilgili yasaya uyulup uyulmadığının denetleyicisidir. Oedipus Kompleksi'nin kaybolmasıyla doğup ortaya çıkar. Çocuk zamanla yasak ödipal isteklerin doyumundan el çeker, anne ve babasıyla özdeşleşir ve yasakları bir iç-yansıtımla kendisine mal eder. Öte yandan, eğitimle uygarlık yaşamının, ahlakın vb. gerekleri *üstben* kapsamına alınır. Çocuklarda *üstben*'in kuruluşunda anne ve baba değil, onların *üstben*'leri model alınır. Böylece *üstben*, geleneğin taşıyıcısı işlevini görür.

Melanie Klein'a göre çocuklarda henüz gelişimin oral evresinde bir *üstben* oluşur. R. Spitz'e göre *üstben*'in oluşumu çocukluğun daha da öncelerinde başlar. *Üstben* ile o(es, id) arasındaki çatışmalar bazı nevrozlarda, örneğin fobilerle saplantı nevrozlarındakinden daha büyük bir rol oynar.

Yasaksevi: *Fr. inceste, İng. incest;* baba kız, ana oğul, kız ve erkek kardeşler, sınırı toplumdan topluma değişen kan akrabaları arasında kurulan cinsel ilişki.

Freud, *Totem ve Tabu* adlı yapıtında, oğlan çocuklarının seçtikleri ilk cinsel objenin anne ve kız kardeşlerden biri olduğunu, dolayısıyla yasaksevisel bir karakter taşıdığını, anne ve babaya karşı yasaksevisel ilişkinin bazı kişilerin bilinçsiz ruhsal yaşamında kaybolmadan varlığını sürdürüp nevrozların çekirdek kompleksini oluşturduğunu belirtir.

Yineleme saplantısı: *İng. compulsion to repeat ya da repetition compulsion, Fr. compulsion repetition;* daha öncelerde kalmış tatsız durumların, tatsız yaşantıların, travmatik olayların boyuna yeniden canlandırılıp yaşanması, bunun bir türlü önüne geçilememesi. Geçmişteki tatsız durumlar etkin olarak canlandırılıp yaşanırken, bunların ilk ne

zaman kendini açığa vurduğu anımsanmaz. Hatta yinelenen tatsız durum yaşanan zaman içinde bir nedene dayandırılır ve bunda diretilir. Geçmişteki korku uyandıran durumlar kılık değiştirerek ya da simgesel yoldan yinelenebilir. Çocuklarda oyun biçiminde kendini açığa vurabilir. Örneğin yedikleri iğnelerden canları yanmış çocukların daha sonradan doktorculuk oynamaları böyle bir yineleme saplantısıdır.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Adler, Alfred, *Bireysel Psikoloji (Sosyal Duygunun Gelişmesinde)*, (Çev. Halis Özgü), Hayat Yayınları, 2002.
- Anastasiadis, Y. S., *Freud, Adler ve Jung'un Psikopatolojik Teorileri*, Kale Basımevi, 1949.
- Anzieu, Didier, *Freud'un Otoanalizi ve Psikanalizin Keşfi*, Metis Yayınları, 2003.
- Appignanesi, R.- Zarate, O., *Freud for Beginners (Yeni Başlayanlar İçin Freud)*, Pantheon Books, 2003.
- Armand, M.- Nicholi, Jr., *The Question of God: C.S. Lewis and Sigmund Freud Debate God, Love, Sex, and the Meaning of Life*, Free Press, 2003.
- Badcock, C., *Essential Freud (Temel Freud)*, Basil Blackwell, Oxford, 1988.
- Bertsch, L., *Freude am Denken und Wirken: das Leben des Pfarrers und Mechanikers Philippe Matthäus Hahn*, Verlag Ernst Franz, Metzingen, 1990.
- Bettelheim, B., *Freud and Man's Soul (Freud ve İnsan)*, Chatto&Windus/Hogart Press, Londra, 1983.
- Boothby, R., *Freud as Philosopher (Filozof Olarak Freud)*, Routledge, 2001.
- Breger, L., *Freud, Görüntünün Ortasındaki Karanlık*, (Çev. Aslı Biçen), Yayı Kredi Yayınları, 2002.
- Brown, B., *Marks, Freud ve Günlük Hayatın Eleştirisi "Sürekli Kültür Devrimi"*, (Çev. Y. Alogan - Ü. Oskay), Ayrıntı Yayınları, 1989.
- Cavé, M., *L'œuvre paradoxale de Freud: (essai sur la théorie des névroses)*, Presses Universitaires de France, Paris, 1945.
- Challaye, F., *Bütün Yönleriyle Freud ve Freud Doktrini*, (Çev. Halis Özgü), Özgü Yayınevi, 1973.
- Cioffi, F., *Freud and the Idea of a Pseudo-Science (Freud ve Uydurma Bir Bilim Fikri)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970.
- Crews, F.C., *The Memory Wars: Freud's Legacy in Dispute*, (Savaşların Belleği: Freud'un Tartışılmakta Olan Mirası), Granta Books, Londra, 1997.

- Danto, E. A., *Freud's Free Clinics: Psychoanalysis & Social Justice, 1918-1938*, Columbia University Press, 2005.
- Debray-Ritzen, P., *Freud Skolastiği*, (Çev. A.F. Gökdemir- A.Ç. Ertürk), Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Dobrenkov, V.I., *Marksizm ve Psikoanaliz Eric Fromm'un ve Yeni Freudçuluğun Eleştirisi Yeni Freudçular Hakikati Ararken*, (Çev. Ali Özdoğu), Sorun Yayınları, 1999.
- Dufresne, T., *Killing Freud: Twentieth Century Culture and the Death of Psychoanalysis*, Continuum Books, 2003.
- Einstein, A.- Freud, S., *Neden Savaş?*, (Çev. İlker Maga), YGS Yayınları, 2003.
- Ersevrim, İsmail, *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*, Assos Yayınları, 2006.
- Forrester, John, *Freud Savaşları/Psikanaliz ve Tutkuları*, (Çev. Hakan Atalay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Freud, S., *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, 1997.
- Freud, S.- Breuer, J., *Histeri Üzerine İncelemeler*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 2001.
- Freud, S.- Jensen, W., *Sanrı ve Düş "Gradiva" Ruhçözümnel Bir İnceleme*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 2003.
- Freud, S.- Jung, W., *Freud - Jung Mektuplaşmaları*, (Çev. Mustafa Tüzel), Düşün Yayınları, 1995.
- Freud, S. ve Klein M., *Siz Deli misiniz?*, (Çev. M. Yılmaz Öner), Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Freud, S., *The Psychopathology of Everyday Life* (Günlük Yaşamın Psikopatolojisi), Pelican, Harmondsworth, 1985.
- Freud, S., *Amatör Psikanalizi*, (Çev. Kâmuran Şipal), Cem Yayınları, 2000.
- Freud, S., *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, (Çev. Kâmuran Şipal), Cem Yayınları, 1998.
- Freud, S., *Bir Yarulsamanın Geleceği Bilim ve İman*, (Çev. H. Zafer Kars), Kaynak Yayınları, 1995.
- Freud, S., *Cinsellik Üzerine Fetişizm/ Bekaret Tabusu/ Kadın Cinselliği ve Diğer Çalışmalar*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, 1997.
- Freud, S., *Cinsellik Üzerine*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 2006.
- Freud, S., *Cinsiyet Üzerine*, (Çev. A. Avni Öneş), Say Yayınları, 2000.
- Freud, S., *Dinin Kökenleri Totem ve Tabu/ Musa ve Tektarıncılık Diğer Çalışmalar*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınları, 1999.
- Freud, S., *Düşlerin Yorumu II*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 1996.
- Freud, S., *Endişe*, (Çev. Leyla Özcengiz), Dergah Yayınları, 1992 .

- Freud, S., *Espri Sanatı*, (Çev. Erdoğan Alkan), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999.
- Freud, S., *Eşeysellik Üzerine Üç Deneme*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, 2000.
- Freud, S., *Freud Dictionary of Pschoanalysis*, (Freud Psikanaliz Sözlüğü), Philosophical Library, New York, 1950.
- Freud, S., *Jokes and Their Relation to the Unconscious* (Şakalar ve Onların Bilinçdışıyla İlişkisi), Pelican, Harmondsworth, 1976.
- Freud, S., *Kitle Psikolojisi*, (Çev. Kâmuran Şipal), Cem Yayınları, 1998.
- Freud, S., *Metapsikoloji*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, 2000.
- Freud, S., *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, (B. Büyükbakkal, S. M. Tura), Metis Yayınları, 1998.
- Freud, S., *Olgu Öyküleri II- Sıçan Adam- Schreber- Kurt Adam- Kadın Eşcinselliği*, (Çev. Ayhan Eğrilmez), Payel Yayınları, 1996.
- Freud, S., *Psikanaliz Üzerine*, (Çev. A. Avni Öneş), Say Yayınları, 2004.
- Freud, S., *Psikanaliz ve Uygulama*, (Çev. Muammer Sencer), Say Yayınları, 2001.
- Freud, S., *Psikopatoloji*, (Çev. Hakan Atalay), Payel Yayınları, 1999.
- Freud, S., *Ruh Çözümlemesine Yeni Giriş Konferansları*, (Çev. A.- E. Kapkın), Payel Yayınları, 1998.
- Freud, S., *Sevgi ve Cinsellik Üzerine*, (Çev. Akın Kanat), İlya Yayınevi, 2003.
- Freud, S., *Totem ve Tabu*, (Çev. K. Sahir Sel), Sosyal Yayınları, 1996.
- Freud, S., *Uygarlığın Huzursuzluğu*, (Çev. Haluk Barışcan), Metis Yayınları, 1999.
- Freud, S., *Yaşamım ve Psikanaliz*, (Çev. Kâmuran Şipal), Say Yayınları, 2005.
- Freud, S., *Dinin Kökenleri*, (Çev. Ayşe T. Kapkın), Payel Yayınları, 2002.
- Freud, S., *Düşlerin Yorumu 1*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 1996.
- Freud, S., *Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 1993.
- Freud, S., *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, (Çev. Saffet M. Tura), Metis Yayınları, 2001.
- Freud, S., *Hız. Musa ve Tektarıncılık*, (Çev. Kamuran Şipal), Bağlam Yayıncılık, 1987.
- Freud, S., *Metapsikoloji Haz İlkesinin Ötesinde Ego ve İd ve Diğer Çalışmaları*, (Çev. Ayşe-Emre Kapkın), Payel Yayınları, 2002.

- Freud, S., *Olgu Öyküleri 1 Dora ve Küçük Hans*, (Çev. Ayhan Eğrilmez), Payel Yayınları, 1998.
- Freud, S., *Psikopatoloji Üzerine/ Histerik Fanteziler/ Paranoya/ Ketlemeler/ Semptomlar/ Kaygı ve Diğer Çalışmalar*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, 1997.
- Freud, S., *Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 1998.
- Freud, S., *Ruh Çözümlemesinin Tarihi*, (Çev. Ayşen-Emre Kapkın), Payel Yayınları, 2000.
- Freud, S., *Sanat ve Edebiyat*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 1999.
- Freud, S., *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, (Çev. Kamuran Şipal), Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Freud, S., *Uygurlık Din ve Toplum Psikolojisi Bir Yanılsamanın Geleceği Uygurlık ve Hoşnutsuzlukları ve Diğer Çalışmaları*, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, 1995.
- Freud, S., *Uygurlık Toplum ve Din*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, 2004.
- Fromm, E., *Sigmund Freud'un Misyonu*, (Çev. Emre Ak), Öteki Yayınları, 1998.
- Fromm, E., *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları/ Bütün Eserleri: 3*, (Çev. Aydın Arıtan), Arıtan Yayınevi, 1997.
- Gay, P., *Freud: A Life for Our Time*, Northon, 1998.
- Gerstel, A. R., *Freud und Adler: Elementare Einführung in Psychoanalyse und Individualpsychologie* (Freud ve Adler: Psikanaliz ve Bireysel Psikolojide Elementel?), Andern Ufer, Dresden, 1928.
- Glav, P., *Freud: A Life for Our Time* (Freud: Çağımız İçin Bir Yaşam), Dent, Londra, 1988.
- Göze, Ergun, *Freud ve Freudizmin İçyüzü*, Boğaziçi Yayınları, 1992.
- Gürol, Ender, *Sigmund Freud*, İz Yayıncılık, 2002.
- Hall, S. Calvin, *Freudyan Psikolojiye Giriş*, (Çev. Ersan Devrim), Kaknüs Yayınları, 1999.
- Jastrow, J., *Freud: His Dreams and Sex Theories*, The World Publishing Co., New York, 1948.
- Jones, Ernest, *Freud: Hayatı ve Eserleri*, (Çev. Emre Kapkın), Kabcacı Yayınevi, 2004.
- Kahn, M., *Basic Freud: Psychoanalytic Thought for the 21st Century*, Basic Books/ Perseus Books Group, 2002.

- King, P. ve Steiner, R. (editörler), *The Freud-Klein Controversies 1941-45* (Freud-Klein Tartışmaları 1941-45), Tavistock/Routledge, Londra, 1992.
- Kleine, P., *Cross-Cultural Studies and Freudian Theory* (Çapraz Kültür İncelemeleri ve Freudçu Kuram), Academic Press, Londra, 1977.
- Köse, Ali, *Freud ve Din*, İz Yayıncılık, 2000.
- Krüll M., Margolis D., *Psikoloji Seti Freud ve Annesi/ Freud ve Babası/Psikozum, Bisikletim ve Ben 3 Takım*, (Çev. Nursen Oran), HYB Yayıncılık, 1998.
- Malcolm, J., *In the Freud Archive*, The New York Review Books Classics, 2002.
- Mannoni, Octave, *Freud*, (Çev. T. Kururltay, V. Atayman), Alan Yayıncılık, 1992.
- Mansfield, Nick, *Özellik Freud'dan Haraway'e Kendilik Kuramları*, (Çev. H. Çetinkaya, R. Durmaz), Ara-lık Yayınları, 2006.
- Margolis, D.P., *Freud ve Annesi*, (Çev. Nursen Oral), HYB Yayınları, 1997.
- Mathelin, C., *Freud'a Ne Yaptık da Çocuklarımız Böyle Oldu: Ana Babalara Notlar*, (Çev. Ela Güntekin), Kitap Yayınevi, 2003.
- Mollon, Phil, *Freud ve Sahte Anı Sendromu: Postmodern Hesaplaşmalar*, Everest Yayınları, 2001.
- Muckenhaupt, M., *Sigmund Freud ve Bilinç Dışının Kaşifi*, (Çev. Füsün Akatlı), TÜBİTAK Yayınları, 2002.
- Nye, R.D., *Three Psychologies: Perspectives from Freud, Skinner, and Rogers*, Delmar Publishers, 1996.
- Özgü, H., *Freud, Adler, Jung, Sjöndi*, Öğretmen Dergisi Yayınları, 1960.
- Plotkin, M.B., *Freud in the Pampas: The Emergence and Development of a Psychoanalytic Culture in Argentina*, Stanford University Press, 2002.
- Quartier, Florence, *Bir Klinisyen Olarak Freud*, (Çev. Burcu Aliefendioğlu), Bağlam Yayınları, 2005.
- Reich, Wilhelm, *Reich Freud'u Anlatıyor*, (Çev. Bertan Onaran), Payel Yayınları, 1981.
- Roazen, P., *Freud and His Followers* (Freud ve Onu İzleyenler), Allen Lane, Londra, 1971.
- Sagan, E., *Freud, Kadın ve Ahlak*, (Çev. Gökçe Metin), İlyas Basım Yayın, 2001.
- Said, Edward, *Freud ve Avrupalı Olmayan*, (Çev. Erol Mutlu), Aram Yayınları, 2004.
- Sandler, J., *Freud's Models of the Mind: An Introduction (Psychoanalytic Monographs, Number 1)*, Karnac Books, 1997.

- Schultheiss, R., *Die Freude im Werk von Georges Bernons*, 1966.
- Songar, A., *Freud Teorisinde Doğumdan Puberteye Kadar "Libido"nun Tetkiki*, Kader Basımevi, 1951.
- Teber, Serol, *Bilimsel Bir Peri Masalı 'Freud'un Aile ve Tarihsel Romanı'*, Okuyan-Us Yayınları, 2004.
- Tel, Jonathan, *Freud'un Alfabetesi*, (Çev. Özgür Pozan), İnkılap Kitabevi, 2004.
- Tsalikoğlu, Fotini, *Benim Adım Martha Freud*, (Çev. Tanju İzbeke), Donkişot Yayınları, 2004.
- Tura, S. Murat, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Turkle, S., *Psychoanalytic Politics: Freud's French Revolution* (Psikanalitik Politika: Freud'un Fransız Devrimi), Basic Books, New York, 1992.
- Unwerth, W.V., *Freud's Requiem: Mourning, Memory, and the Invisible History of a Summer Walk*, Riverhead Books/ Penguin Group, 2006.
- Zweig, S., *Freud ve Öğreticisi: "Psiko-analiz"*, (Çev. E. Türk Eliçin), Remzi Kitabevi, 1969.
- Zweig, S., *Freud ve Öğretisi*, (Çev. Emine Eliçin), Papirüs Yayınevi, 2003.
- Zweig, S., *Freud, Cinselliğin Yeryüzü Yaşamı, Düşüncesi ve Yapıtlarından Seçmeler*, (Çev. A. Avni Öneş), Broy Yayınları, 1999.
- Zweig, Stefan, *Sigmund Freud: Cinselliğin Yeryüzü/Biyografı ve Freud'dan Seçmeler*, (Çev. A. Avni Öneş), Broy Yayınları, İstanbul, 1991.

Freud'un ruhsal-zihinsel bozuklukların tedavisi için geliştirdiği psikanaliz kuramı ve tekniği neredeyse yüz yıldır hem çok tehlikeli hem de geçersiz varsayımlardan kurulu olduğu iddiasıyla çok eleştirilmiştir. Fanatik Freud düşmanlarını bir yana bıraksak bile, günümüzde de saygın bir psikoloji paradigması ve kuramı olan 'davranışçı

yaklaşım' taraftarı psikologlar başta olmak üzere, beşeri ilişkiler ve sosyal bilimlerle uğraşan birçok araştırmacı ve filozof, Freud'un öğretisini çok sert bir şekilde eleştirmektedir.

Kişisel yaşamını didik didik eden ve buradan hareketle otoanalizi, ruhsal derinliklerimizi anlamada etkin bir yöntem olarak öneren, hastalarından elde ettiği gözlemlerle insanın ruhsal gelişimine ilişkin çok önemli, yararlı ve geçerli bir kuramsal model sunduğuna inanan Freud, "yanlı, önyargılı ve hasta mahremiyetine saygısız" bulunarak küçümsenmiştir.

Halbuki Freud, psikanaliz kuramındaki kavramları ve varsayımları ölene dek gözden geçirmiş, kimini anlamlı değişikliklere uğratmış, bilinçdışının önemini vurgulamış; davranışlarımızın büyük çoğunluğunun erken çocukluktaki yaşantımız tarafından belirlendiğini ileri süren "ruhsal determinizme" inancını hep korumuştur.

Prof. Dr. Cengiz Güleş

ISBN 978-975-468-615-9

SAY

online satış:
www.saykitap.com

SAY YAYINLARI